492
b

Fabián J.

LUCIUS
JUNIUS
MODERA-
TUS
COLUMEL-
LA.

II.

F

43 /a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

OEE Könyvtár
AII. EII. 2018

F/II. – II.
1866. Dec. 9.
IV/1/4
I

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

LUCIUS JUNIUS MODERATUS

COLUMELLA

XII Könyvei,

A' MEZEI GAZDASÁGRÓL,

és egy különös

AZ ÉLÖFÁKRÓL,

mellyet

Nemzete javára, mint eddig tsak nem egészszen esméretlen és megbetsülhetetlen Kintset világosságra hozott, és Magyar nyelvre fordítva felfedezett:

Nemes FÁBIÁN JÓ'SEF

a' Veszprémi Ref. Ekklésiai Társaságnak Esperestje, és Tóth Vásonyi Prédikátor.

MÁSODIK DARAB.

Pesten,

Trattner János Tam. nyomtató szereivel,

1819.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

LUCIUS JUNIUS MODERATUS COLUMELLA A' MEZEI GAZDASÁGRÓL.

HETEDIK KÖNYV.

I. A' Szamárról.

A' kissebb barmokról akarván szóllani Publios Silvinus! elöszször is amaz Arcadiai kissebb fajtu és közönséges szamáron fogom elkezdeni, a' mellyre sok mezei gazdaságról Irók, a' barmok vevésében, és gondviselésében különös gondot forditottak. Nem is ok nélkül. Mert ezt, még az ollyan mezön is el lehet tartani, a' hol legelö nints; kevés és akarminemü eledellel megelégszik, tudniillik, tsupa levelekkel, és tövisekkel, vagy füzfa ágakkal is táplálhatni, vagy eleibe vetett venyikékkel. A' polyváktol pedig, a' mellyekkel tsak nem minden tartományok bövölködnek, meg is hízik. Azomban, az ostoba pásztornak gondatlanságát leg jobban kiállja; az ütéseket és szükséget mindenekfelett elszenyvedi; a' miért késöbben döglik el, mint más falkás marha; mert a' munkát és éhséget nagyon győzvén, ritkán bántják a' nyavalyák. Erre a' kevés gondviselést kívánó állatra, több és szükségesebb munkákat lehet bízni, mint az ember gondolná, holott a' puha földet is, mint a' millyen van Boetikában, és egész Lybiában, könnyü ekével megszántja,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

és a' nem mód nélkül nagy terheket is elhúzza. És gyakran, mint ama nagy Poéta Virgilius mondja: *a' Hajtó rest szamarára, Vagy roszsz almát rak, köveket vagy viszsza jövet hoz, A' Városból, vagy feketéllő szurkot is eggyütt.* *) E' mellett, a' malmokban, és a' gabona elkészitésébenn is, majd közönséges ennek a' baromnak a' munkája. Azért minden gazdaságban, mint legszükségesebb a' szamár meg is kivántatik, a' melly a' mint mondám a' gazdasághoz tartozó eszközöknek nagyobb részét, a' nyakán vagy hátán könnyen béviheti a' Városba, és onnan viszsza hozhatja. Melyik nemü jobb pedig, és melyik gondviselés legyen hozzá legalkalmatosabb a' fellyebbvaló Könyvben, a' hol a' drágábbakról vólt szó, elöladtam.

II A' Juhok vételéről és gondviseléséről.

A' nagyobb négylábuak után, a' juh következik, melly valóba első, ha a' haszon nagyságára nézel. Mert leginkább e' fedez minket a' télnek keménysége ellen, és a' mi testünknek is ez ád alkalmatosabb takarókat. De e' mellett bő tejével es Sajtjával nem tsak a' mezei embereket tartja jól, hanem az Urak asztalát is, drágalátos és sokféle eledelekkel ékesíti. Némelly Nemzeteknek pedig, a' kik gabona nélkül szükölködnek, élelmet ád; a' honnan sokan a' Nomások és Geták közül *Téjivoknak* neveztetnek. Azért ez a' barom, ámbár a' leggyengébb termeszetü, a' mint böltsen mondja Celsus, még is a' legbizonyosabb egésségü, és éppen nints baja a' dög miatt. De mind e' mellett is, a' helynek természetéhez kell ezt választani, a' mellyre nem tsak itt kell

*) Georg 1: 273. v.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

mindég nézni, hanem az egész mezei gazdaságban is, mint Virgilius javasolja így szóllván: *Mert nem is adhatnak mindent a' földek akarhol* *) A' kövér és sik föld; magas juhokat; a' sovány és dombos, izmosokat; az erdös és hegyes pedig kitsinyeket szokott nevelni; a' réteken, és lapályos ugarokon, a' betakart barmot legjobb legeltetni. Mind ez pedig nem tsak a' fajokra, hanem a' színekre nézve is legtöbbet tesz. Mi nállunk a' leg- derekabb nemüek közé számlálták, a' Milesiumi, a' Calabriai, 's Apuliai juhokat, legjobbaknak gondolták pedig a' Tarentumiakat. Most a' Galliaiak betsessebbeknek tartatnak, ezek közt pedig leginkább az Altinumiak. Ugy azok, a' mellyek Parma és Mutina körül fekvö sovány mezökön tanyáznak. A' fehér színü legjobb lévén, leghasznosabb is, mert ebböl legtöbb szín kerül, e' pedig egyböl se lesz. A' magok természete szerént betseseknek lehet mondani a' barnát és feketét is, a' millyen van Italiában Pollentióban, és Baeticaban Cordubába. Nem külömben Asiában a' pirosollók, a' mellyeket vereseknek (ερυθρους) hívnak. De más külömbségeket is mutatott a' baromnak ezen neme között a' tapasztalás. Mert midön Cadix Városába, Afrika szomszédságából, tsudálatos szinü erdei vad kosokat és más fene vadokat vittek vólna a' kiosztásra, M. Columella az Atyám testvérje, ez a' gyors elméjü férfiu, és hires gazda, egynehányat vévén, a' mezöre vitte, és megszeliditvén a' betakart juhokkal öszvebotsátotta. Hát! ezek elsöben borzas, de az apjok színét megtartott bárányokat ellettenek, a' mellyek osztán a' Tarentumi juhokra botsáttatván puhább gyapjuju kosokat nemzettek. Ezektöl ismét, valamennyi

*) Georg. 2: 89. v.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tsak fogantatott, az annyának puhaságát, 's ösi nemzőjének szinét viszsza vette. Illyen módonn, azt mondotta Columella, hogy az a' faj, a' melly vólt a' vadokban, letévén vadságokat, az unokák gráditsain viszsza került. Elkezdett beszédemre viszsza térek. Két neme vagyon tehát a' juhnak, puha, és borzas szörü. Mindeniknek vételében és gondviselésében sok közönségesek vagynak, de különösök is a' nemesebbekében, a' mellyekre igen kell vigyázni. Közönségesek a' nyáj vevésében tsak nem ezek. Ha a' fehér színü gyapju tetszik leginkább: mindenkor a' legfehérebb kosokat válaszd, mivel a' fehérből sokszor fekete bárány származik; a' verhenyöből vagy feketéből soha se lesz fehér.

III. A' Kosok kiválasztásáról.

Azért is, nem tsak az a' Kosnak a' próbája, ha a' gyapja fehér, hanem az is, ha az inye, és nyelve egyforma szinü a' gyapjával. mert mikor a' testének ezek a' részei feketék vagy tarkák, fekete vagy tarka lesz a' bárány is, és ezt a' többek közt illyen szép versekkel adta elö, az a' kit fellyebb említettem:

Azt a' kost, mellynek feketéllő nyelve van;
ámbár
Minden gyapja fehér, az anyáktol tiltsd
egészszen,
Másként foltokkal tarkállók lesznek azoktol
A' kis bárányok. *)

Éppen így vagyon a' dolog a' verhenyö és fekete kosokra nézve is, mellyeknek hasonlóképpen eggyik részeknek sem kell külömbözö szinüek-

*) Virgilius Georg. 3: 387.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nek lenni a' gyapjoktol, sokkal inkább az egész hátok motskokkal ne tarkuljon. Azért mikor gyapjasok, akkor kell megvenni a' juhokat, hogy a' szinek egyformasága annál inkább kitessen: a' mi, ha különösen meg nints a' kosokon, többnyire az apai jegyek a' fiakra, ráragadnak. A' mi pedig a' test állását nézi, legjobbnak tartják, ha magas és szálas, hoszszas és gyapjas hasú, hoszszú farkú, tömött gyapjuju, széles homloku, nagy tökgolyóju, behorgadt szarvú, nem azért mintha ez hasznosabb vólna (mert jobb a' suta kos) hanem azért hogy nem ártanak annyira a' behorgadt szarvak, mint a' felnyúltak és kiterjedtek. némelly tartományokban mindazáltal, a' hol a' levegö nedves és szeles, azt kivánnánk, hogy a' ketskék és kosok minél nagyobb szarvuak vólnának, hogy azok felállván és felnyúlván a' fejeknek nagyobb részét az idö viszontagsága ellen oltalmaznák. Annakokáért ha többször keményebb a' tél, ezt a' nemet válaszszuk; ha engedelmesebb, a' suta kost jobbnak tartsuk: mert az az alkalmatlanság van a' szarvas kosban, hogy midön érzi, hogy mintegy természeti fegyverrel van a' feje felkészitve, a' harczra sokszor kiáll, és nagyobb hatalmat vesz az anyákonn is. mert az üzö társát, (noha maga elégtelen az üzésre (dühössen üldözi, se meg nem engedi, hogy a' másik annak idejében meghágja a' nyájat, hanem mikor már kifáradt a' bujaságból. A' suta pedig, midön mint egy fegyvertelennek érzi magát, nem olly kész a' küszködésre, és szelidebb a' hágásba is. Azért is a' pásztorok a' verekedö baknak vagy kosnak dühösségét ezzel a' ravaszsággal verik viszsza. Valami egy láb hoszszu erös táblát, hegyes szegekkel tele vernek, és ennek a' szúrós oldalát a' homlokaik felöl hagyván, a' szarvaikhoz oda kötik. ez a' dolog tartóztatja, a' vesze-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kedéstől a' szemtelent, midőn izgattatván, maga sebesíti meg magát az ütéssel. A' Siracusai Epicharmus pedig, a' ki a' barmok orvoslásáról igen helyesen írt azt mondja, hogy a' verekedő kos meg szelidül, ha a' fülei mellett fúróval kifurják a' szarvait, a' mellytől lefelé görbülnek. Ez a' négylábú, három esztendős korában legjobb az üzésre, mindazáltal nyolcz esztendeig nem alkalmatlan. A' jerkéket két esztendős korok után, koshoz kell botsátani, és öt esztendeig fiatalnak tartják, hét esztendő után megvénül. Azért, a' mint mondottam, nyiretlen juhokat végy: a' tarka és szürke szőrüt hagyd ott, mert bizonytalan színü. A' három esztendősnél idősebbet, a' vitsorit, és meddőt, meg ne vedd. Válaszd a' két esztendőst, nagy testüt, nyúlánk nyakút, hoszszu szőrüt, nem kemény hanem puha gyapjújut, és széles tölgyüt; mert a' kopaszt és kitsinyt kerülni kell. És ezek szinte közönségesek a' juhoknak szerzésében. Azoknak gondviselésében pedig ezek: hogy alatsonyok legyenek az istállók, és inkább hoszszára, mint szélire nyuljanak ki; hogy egyszer'smind télben melegek legyenek, és a' szorosság miatt meg ne nyomják a' fiaikat; délre kell azokat helyheztetni, mert ez a' barom, noha minden állatok között legruhássabb, mégis legkevesebbé szenyvedi el a' hideget, és a' nyári nedvességet. azért is, az istálló eleibe magas keritésü szineket kell állitani, hogy abba szabad kimenetel legyen a' piritkozásra, és azon kell lenni, hogy ott valami nedvesség meg ne állapodjon, hogy mindenkor minél szárazabb izékekkel vagy szalmákkal legyen az istálló megterítve, melly által minél tisztábban és puhábban fekügyenek a' fiasok. A' rátsok a' legtsinosabbak legyenek, hogy azoknak egésségek, a' mellyre leginkább kell vigyázni, a' nedvesség miatt ne

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

szenyvedjen. Minden juhot pedig jól kell tartani: mert a' kevés számu juh is, ha jól tartják, több hasznot ád a' gazdának, mint a' lagnagyobb nyáj, ha szükséget lát. Nem csak a' füves legelőket kell pedig keresni, hanem azokat, a' mellyek legtöbbször üresek a' tövisektől, mert ama' ditső versnek hasznát kell gyakorta vennünk: *Hogy ha betses gyapjat kívánsz, berkekbe ne jártasd a' juhokat, és bojtorján közt.* *) mert ez, a' mint ugyan ő mondja, mezítelenekké teszi a' juhokat, *és a' kopaszokra ragad az Izzadtság: 's a' hegyes tüskék testek' bemetélik:* mind pedig napról napra kevesedik a' gyapju is, melly mennél hoszszabbra megnő a' barmon, annál jobban ki van tétetve a' töviseknek, mellyek mint valamelly vonyogók bele kapaszkodván, a' hatokrol letépetik. A' puhaszörü pedig, elveszti a' takarót is, a' mellyel fedeztetik, és ezt nem kevés költséggel lehet megujjítani. Majd minden Irók megegyeznek abban, hogy az öszvebotsátásnak első ideje a' tavasz a' hasonlókra nézve, ha a' juh elérte a' fajzásra alkalmatos időt; ha pedig fias, Julius holnapja körül. Az első mindazáltal, minden kéttségkívül jobb, hogy valamint az aratást a' szüret, úgy a' szüreti gyümöltsöt a' juhnak ellése kövesse, és az egész ősz takarmányával tartott bárány, a' szomoru hideg, és a' téli szükebb élés előtt megerősödjön. mert jobb az öszi bárány a' tavaszinál, mint Celsus helyessen mondja, mivel többet tesz a' dologra, hogy inkább a' nyár, mint a' tél kezdete előtt erősödjenek meg; és maga egy minden állatok közt az, a' melly télben jókor születik. És ha a' dolog ugy kivánja, hogy több kosokat kell származtatni, ama bölts természetvisgáló Aristoteles azt

*) Virgilius Georg. 3: 344 és 343.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tanítja, hogy öszve botsátás idején száraz napokon rá kell vigyázni az északi szellökre, hogy a' szél ellenébe legeltessük a' juhnyájat, és azzal szemközt kell öszve botsátani; ha pedig jerkéket kell származtatni, a' déli szeleknek kell forditani, 's így kell megűzetni az anyákat. mert az a' mit a' fellyebbvaló Könyvben tanitottunk, hogy tudniillik a' hágójuhnak jobb, vagy bal golyója köttessék meg, a' nagy nyájakban igen fáradtságos. Az ellés után osztán meszsze vidék legelőjére szándékozván hajtani a' juhász, a' fajzatnak nagyobb részét a' város körül való legelésre tartsa; mert a' majoros a' gyenge bárányokat, mig még füvet nem esmernek, a' mészárosnak adja, mivel kevés költséggel be lehet azokat vinni, és rajtok elöbb adván, több téjbeli haszon jö bé az anyáktol. mindazáltal meg is kell néha a' város szomszédjában hagyni. mert a' hazai barom, sokkal hasznosabb az idegennél. Azt sem kell megengedni, hogy az egész nyáj a' vénség miatt meddö legyen, és a' gazda kifogyjon belöle, hanem a' jó pásztornak a' legyen a' legfőbb gondja minden esztendöben, hogy a' megdöglött és hibás juhok helyébe, ugyan annyi, vagy több darabokat is állitson: mivel gyakran a' hidegeknek, és a' télnek keménysége megtsalja a' pásztort, és azokat a' juhokat öli meg, a' mellyeken öszszel, azt gondolván, hogy még maradhatók, ki nem adott. minél inkább ezen történetekért is, hanem ha igen erös, mellynek nem árt a' tél, ujj nemzettséggel szaporitsa a' számokat. mellyet a' ki fog tselekedni, rá vigyázzon, hogy négy esztendösnél kissebbnek, és nyolcz esztendösnél idösebbnek a' fiát meg ne hagyja. mert az eggyik kor sem alkalmatos a' szaporitásra; azomba a' mi vén vérből származik, többnyire az annyától vele közlött vénséget megtartja. mert vagy meddö, vagy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

erötlen. Az elöhasi juhnak az ellésére pedig szinte úgy kell vigyázni, mint a' bába szokott. mert éppen úgy teszi le ez az állat is a' terhét, mint az aszszony ember, és gyakorta noha nintsen okossága, vajudik az ellésben. minekokáért a' barom orvoslásban jártasnak kell lenni a' juh gondviselöjének, hogy ha a' dolog ugy kívánja, az egész magzatot is, ha keresztül akadt a' méhszáján, kivonja, vagy késsel elvagdalván, az anyának minden sérelme nélkül kiszedje, mellyet a' Görögök *magzat kivevésnek* hívnak. A' bárányt pedig, mikor elöjött, fel kell emelni, és a' tsetshez vinni, azután a' száját széllyel vonván, 's a' tsets bimbót nyomván, meg kell azt nedvesíteni, hogy tanuljon meg az annyától szopni. De minekelötte e' lenne, egy keveset ki kell fejni, mellyet a' pásztorok gulásztának hívnak; ha ezt valahogy ki nem fejik, árt a' báránynak. mellyet két nappal azután mikor lett, az annyával öszve rekesztik, mind hogy ez azt melengesse, mind hogy az is az annyát tanulja megesmerni. Majd tovább mig nem pajkoskodik, homályos és meleg keritésbe kell örizni. azután, ha viczkándozik, a' magához hasonlókkal tserény rekeszekkel be kell zárni, hogy mintegy a' gyermektelenvaló ugrándozásban meg ne soványodjon; és reá kell vigyázni, hogy a' gyengébb az erössebbektöl külön választassék, mert a' tehetösebb elnyomja az erötelent. és elég reggel, minekelötte a' nyáj kimenne a' legelöre, azután estve, mikor a' juhok jól lakva viszsza jönnek, közéjek ereszteni a' bárányokat, mellyek midön kezdenek erösödni, táplálni kell az istállóban zanóttal, lóherrel, úgy szintén korpákkal is, vagy ha a' termés bösége megengedi árpa- vagy lednek lisztel. Annakutánna mikor megerösödtek, dél tájban, a' majorhoz közel lévö rétekre vagy ugarakra az anyákat oda

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kell botsátani, és a' keritésből a' bárányokat ki kell ereszteni, hogy tanuljanak kinn legelni. Az élelemnek a' neméről, mint az előbb mondottuk vólt, és azokrol is a' mellyek elmaradtak, emlékezetet tegyünk, legkellemetesebb füvek azok, a' mellyek ekével felszántott földön teremnek, az után a' mellyek motsár nélkül való réteken nönek, a' tóbeliek, és erdeiek éppen nem alkalmatosok. nintsenek mindazáltal olly kedves eledelek, vagy legelők, a' mellyekbe a' szüntelenvaló vele élés által bele ne unjanak, hanem ha a' pásztor eleit veszi a' barmoknak unalmának, sót adván nékiek, mellyet mint valamelly fűszerszámát az eledelnek, nyáron által, fa válukba téve, mikor a' juhok viszsza jönek a' legelőről, nyalnak, és ez által evésre és ivásra való kivánságot vesznek. De ellenben a' téli idő szükségén úgy segítenek, hogy benn eledeleket vetnek eleikbe a' jászlokba. Leg jobban tápláltatnak pedig eltett szilfa vagy körösfa lombokkal, vagy őszi szénával, mellyet sarjunak neveznek. mert e' puhább, és azért kellemetessebb, mint az érett. Zanóttal és vetett bükkönnel is igen jó tartani. szükségesek mindazáltal, a' hol egyebek elfogytak, a' hüvelyes vetemények polyvái is. mert magába az árpa, vagy a' hüvelyeivel megörlött bab, vagy bagoltsa, költségesebb, mint hogy a' város körül lévő vidékeken oltsón lehetne nekik adni. de ha a' bőségek megengedi, minden kéttségkivül legjobbak. Az etetés, és a' vizre való hajtás idejéről pedig, nem másképpen értek, hanem a' mint Maro elől adta:

Hajnali tsillag után mindjárt a' friss gyepet étesd
'S míg tart a' reggel, 's míg még öszülnek az erdők

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

És a' barmok előtt gyepeken kedves lesz a' harmat,
Majd szomjuságot mikor a' tíz óra hoz, akkor
Kútra vagy a' tóhoz nyajástol — hajtsuk el, és délbe, a' mint ugyan ő mondja, a' völgybe, *Hol Jupiternek erős és vén tserfája kinyujtja, Rettenetes vastag kezeit, vagy a' hol feketéllő Szent árnyékot tart a' tölgyfák erdeje széllyel.**

Azután ismét, mikor megenyhűlt az idő, hajtsuk a' vizre (nyárban is így kell tselekedni) 's ujjolag a' legelőre vezessük. *Napnyugotonn, mikor a' meleget mérsékli az estve. És már a' nedves hold is frissíti az erdőt.* De vigyázni kell a' nyári tsillagra a' Canicula feltetszésének, hogy a' nyájat délelőtt nap nyugottal hajtsák szem közt és a' felé legeltessék, délután nap keletre. ha ugyan igen sokat tesz az, hogy a' legelésben fővel ne legyenek fordulva a' nap felé, a' melly sokszor írt ezeknek az állatoknak, feltetszvén az emlitett tsillag. Télben, és tavaszszal reggeli időben keritésekbe kell tartóztatni, mig a' dereket a' nap a' szántóföldekről le nem törli: mert a' zúzos fű azokban az időkben, náthát szerez, és has menést okoz. Azért az esztendőnek hideg és nedves részeiben tsak egyszer kell nékiek az ivást megengedni. Továbbá, a' ki a' nyájnak utánna megy, szemes és vigyázó lévén, nagy szelidséggel vezesse azt, (a' mi mindeneknek, és minden négylábu állatok őrzőinek kötelességekké tétetik) és ugyan ő inkább vezetője, mint Ura legyen annak, és a' juhoknak hajtásában és öszve gyüjtésében, szóllongatással és bottal fenyegetődzön, sem soha azok közé fegyvert ne hajítson, sem töllök meszsze ne menjen, se le ne feküdgyön,

*) Georg. 3: 324 és a' következendők.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

vagy le ne üljön. mert ha tsak nem megy, állani kell néki, mivel a' nyáj ezt a' pásztori kötelességet, a' fenn és magosan való vigyázást megkivánja; hogy sem a' lassubbakat és terheseket ha elmaradnak, sem az elevenebbeket, és megelletteket ha elöre szaladnak, a' többektől elválni ne engedje; hogy a' tolvaj vagy fenevad a' tétovázó pásztort meg ne tsalja. De ezek majd közönségesek minden juh baromban, most azokat fogjuk elö adni, a' mellyek a' nemeseknek tulajdoni.

IV. A' takart juhokrol.

Görög juhot, mellyet többen Tarentuminak neveznek, ha tsak a' gazda mindég ott nints, nem igen tanátsos tartani: ha ugyan mind gondot, mind eledelt is többet kíván. Mert közönségesen minden gyapjas állat a' több barmoknál gyengébb lévén: mindenek között leg gyengébb a' Tarentumi, melly a' gazdának és vele bánónak gondatlanságát ki nem állja, sokkal inkább azoknak fösvénységét; sem a' meleget sem a' hideget el nem szenyvedheti. Ritkán kivül, hanem többnyire benn tartják, és igen nagy ehető, úgy hogy ha a' majoros tsalárdságból elfogja az eledelét, az egész sereg rakásra hull. Télben, egynek egynek, ez a' rendes eledele a' jászolnál: három meszszely árpa, vagy hüvelyestöl megdarált bab, vagy négy meszszely bagoltsa, úgy hogy száraz lombokat is kell hozzá adni, vagy száraz vagy zöld lóhert, és zanótot, hasonlóképpen sarju szénát hét fontot, vagy hüvelyes vetemény polyváját bövönn. A' bárányok eladásából ebben a' baromban legkevesebb a' haszon, a' téjből pedig semmi sints. Mert azok is, a' mellyeken elöbb kell adni, kevés napok mulva mikor kiellették,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

neveletlen korokba megöletnek, és az anyák a' magok fiaiktol megfosztatván, a' mások fiait szoptatják, tudniillik minden egy bárányt, két dajkák alá tsapnak, és tsak valamit elfogni és az oda tsapottaktol nem tanátsos, hogy annál jobban jól lakván a' bárány téjjel, hirtelen megerősödjön, és az, az anyához társúl adatván a' dajka, annál kevesebbet szenyvedjen a' maga fiának felnevelésében. Minekokáért szorgalmatos gondot kell rá tartani, hogy mind az annyaikkal mindennap a' bárányokat megszoptassák, mind az idegenekkel is; a' mellyek azokat nem szeretik. Az illyen nyájakbol pedig több kosokat kell megtartani, mint a' hoszszú szörüekből, mert minekelőtte a' kiherélt kosok meg tudnák hágni az anyákat, mikor már a' két esztendöt kitöltötték, lemetszetnek, és azoknak böreik, gyapjok szépségéért, nagyobb áron adattak el, mint más börök. El ne felejtsük pedig, hogy a' Görög juhot, szabad és minden ágosbogas és tövis nélkül való helyeken kell legeltetni, hogy a' mint fellyebb mondottam, se a' gyapja, se a' takarója le ne szaggattassék. Mindazonáltal nem kíván oda ki olly nagy gondot, mivel nem megy ki mindennap a' legelőre, mint oda haza; mert gyakran le kell rólla a' takarót venni, és meg kell szellöztetni. a' gyapját széllyel választani, és borral 's olajjal megnedvesiteni: néha pedig egészszen is meg kell mosni, ha az idö meleg volta megengedi, és ezt egy esztendöben háromszor tselekedni elégséges. Az istállókat pedig gyakran ki kell sepreni és tisztitani, 's a' vizelletnek minden nedvességét elsikálni, melly jegjobban megszárad, ha megfurdólják azokat a' pallatokat, mellyekkel a' juh aklok bevagynak pallatolva, hogy a' nyáj azokra feküggyék. Nem tsak a' sártol, vagy ganéjtol, hanem a' veszedelmes kígyóktol is meg kell sza-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

baditani a' juh ablokat: a' melly hogy megtörténjen,

Néha szagos czedrust végy, és füstöld meg az aklot,
És gálbán szaggal kergesd ki az annya kigyókat,
Sokszor az ott álló jászolban kuttog az álnok,
Vipera; 's eljedvénn szalad a' napfénytől üregbe,
Vagy már a' beszokott tsúszó. — — — Azért a' mint ugyan ő mondja.
Kapj köveket Pásztor! botokat fogj, ellene azzal,
Bár fenyeget, 's felfújt nyakkal peszszegjen előtted
Üsd, hajtsd! *)

Vagy hogy azt veszedelemmel ne kelljen tselekedni, aszszony hajat, vagy szarvas szarvat égess gyakran, mellyeknek szaga éppen nem engedi, hogy az istállóban az említett gonoszok megállapodjanak. A' nyirésben bizonyos időt tartani nem lehet minden tartományokban, mert mindenütt se nem későn, se nem hamar jelenik meg a' nyár: és legjobb tekinteni az időket, mellyekben a' juh sem a' hideget meg nem érzi, ha megnyírted; sem a' meleget, ha még a' gyapját le nem vetted. Hanem akarmikor nyirted azt meg, illyen orvossággal kell megkenni, főtt tsillagfürt levét, ó bor seprejét, és olaj törkölyt egyenlő mértékkel öszve kell elegyíteni, 's ezzel az olvasztékkal a' megnyirt juhot kend be, és midőn harmad nap alatt a' háta beitta az orvosságot, a'

*) Virgilius Georg. 3. 414.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' negyedik nap, ha tenger van közel vidd oda és fereszd meg; ha nints, a' sóval erre a' végre kinn megerösített esső vizet egy kevéssé főzd meg, és azzal a' nyájat mosd meg az így megorvoslott juh, abban az esztendőben, azt mondja Celsus, meg nem rühesedik: az is bizonyos, hogy attol a' gyapja is puhábbra és hoszszabbra nő.

V. A' Juhoknak orvoslásáról.

És mivel az egésségeseknek tartását és gondviselését előladtuk: most már arrol fogunk régulákat adni, hogy kell a' hibáikon segíteni, és a' betegeket orvosolni; noha ezt a' részét tanitásomnak már ki meritettem, tsak nem egészszen, mikor a' fellyebbvaló Könyvben a' nagyobb barmoknak orvoslásárol tanitottam. Mivel tsak nem ugyan azon lévén a' kissebb és nagyobb négylábuak testeiknek természete, kevés és kitsiny külömbséget lehet találni azoknak nyavalyáik és orvoslások közt is, mellyek akarmelly kevesek légyenek is, nem fogom azokat elmellőzni. Ha az egész nyáj beteg, a' mint fellyebb mondottuk, most ismét azt állitjuk (a' mit legjobbnak gondolunk) hogy ekkor az eledeleket és itatásokat, az egész vidékre nézve változtassuk, és más levegöt keressünk, és azon legyünk, hogy ha a' melegségtől és forróságtól származott a' dögleletesség, árnyékos mezőket, ha a' hidegtől, napfényeseket keressünk. de tsak lassan és minden siettség nélkül kell hajtani a' barmot, hogy annak lankadttsága a' hoszszu útak által meg ne erőltessék: mindazonáltal nem is tsupa restül és immelámmal. mert valamint a' betegség miatt elfáradt barmokat nem illik nagyon hajtani: és szoritani: úgy, jó azokat mértékletesen gyakorolni, és a' lankadtságból mintegy ébreszteni, 's nem en-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

gedni a' puhaság miatt megvénülni és elalunni. Mikor osztán a' nyáj a' feltett helyre megérkezett, tsapatonként a' lakosoknak ki kell osztani, mert részenként könnyebben meggyógyúl mint eggyütt, vagy mivel a' nyavalyának mérge kissebb a' kevesebb számuakban, vagy mivel jobban gondot lehet viselni a' kevesebbekre. Ezeket kell tehát és a' többeket (hogy most azokat ujjra elö ne hozzuk) a' mellyeket a' fellyebb való Könyvben elöszámláltunk, tselekedni, ha mind betegek lesznek: amazokat ha eggyenként. A' juhok gyakrabban bántatnak; mint más egyéb állat, a' rühtöl, melly akkor származik, a' mint a' mi Poëtánk mondja:

— — — — mikor a' friss zápor egészszen
Általverte; vagy a' hideg is gyötrötte fagyával,
A' télenn által. *)

Vagy nyírés után, ha a' fellyebb említett orvossággal nem érteted, ha a' nyári izzadtságot tenger — vagy folyóvizzel le nem mosod, ha a' megnyirt nyájat megengeded az erdei bokroktol 's tövisektöl sebesittetni, ha ollyan istállóba tartod, a' mellybe öszvérek, lovak, vagy szamarak állottanak: mindazáltal leginkább a' kevés eledel soványságot, a' sovány pedig rühességet okoz. Melly mikor kezd elragadni, abbol lehet észre venni: a' hibás helyet a' barmok most fogaikkal rágják, majd szarvokkal és körmökkel vágják, vagy fához dörgölték, és falakhoz tsiszolják. Ha látod hogy valamelyik igy tselekszik, azt meg kell fogni, és a' gyapját széllyel választani, mert az alatt tarjagos a' bör és viszketeges. Ennek mi-

*) Virgilius Georg. 3. 441.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nél hamarébb eleit hell venni, hogy az egész sereget bé ne motskolja, még pedig hirtelen, holott más barmok is, de kivált a' juhok a' ragadó nyavalyáknak ki vagynak tétetve. Sok orvosságok vagynak pedig, mellyeket előfogunk számlálni, nem azért, mintha, mindenikkel szükség volna élni, hanem hogy némelly tartományokban némelyiket nem lehet feltalálni, 's igy a' sok közül a' melyiket kaphatja az ember, azt használja. Első hát itten az az öszve tsinált jószág, mellyről kevéssel ez előtt emlékeztünk, ha a' bor seprővel, olaj törköllyel és megfött tsillagfürtel ugyan annyi porrá tört fehér hunyort öszve elegyitesz. eloszlathatja a' rühességet a' zöld bürök leve is, mellyet tavaszszal, mikor már szárba indult, de még nem magzik, lemetélvén öszve törnek, és a' levét kinyomván tserép edénybe tesznek, két illyen kánna folyadékhoz fél véka pergelt sót kevervén. e' meg lévén az edényt bé kenik és elássák a' ganéjba, 's egy egész esztendő alatt a' ganéj göze által öszve fövén, kiveszik, 's ezen orvosságot megmelegitvén, a' ruha részre kenik, mellyet előbb éles tseréppel, vagy tajtékkövel megdörgölvén kisebesitenek. Ugyan ennek jó orvossága a' félig lefőzött olaj törköly is. úgy a' régi emberhúgy, ha tüzes tserepekkel beoltják. ezt mindazáltal némellyek főzés által egy ötöd részszel kevesitik, és ugyan annyi zöld bürök levet kevernek közibe: azután tserepeket öszve törnek, és hig szurkot, pergelt sót, mindenikből egy egy meszszelyt töltenek bele. ugyan ez a' haszna van a' tört büdös könek és hig szuroknak, ha ezeket egyenlő mértékbe vévén, lassu tűznél öszveelegyited. de a' *Georgicon* nevü vers azt állitja, hogy nintsen jobb orvosság: *mint ha ki a' sebnek völgyét el fogja metélni Késsel:*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

mert elled, 's nő a' gonosz a' takarással *) Azért fel kell azt nyitni, valamint a' több sebeket is orvosságokkal kell értetni. Azt mondja továbbá éppen olly böltsen, hogy a' hideglelős juhoknak a' bokájokbol, vagy a' két körmeik közül vért kell ereszteni: mert sokat *Használt a' felgyúlt meleget szét üzni, 's alolrol Körme között ugró ereit megnyitni folyásra.* Mi a' szeme alól, és füleiből is vért szoktunk botsátani. A' körömfájás is kétféleképpen bántja a' juhot, vagy mikor pállottság és törés származik a' körme választékja között, vagy mikor azon a' helyen kelése van, mellynek majd a' közepéből mint a' kutyaször ollyan áll ki, és kukacz van alatta. A' pállatságot és törést, híg szurokbol, vagy timsóból, és büdös kőből 's eczetből készült kenöttsel kell elűzni, vagy gyenge poma gránátot, míg még magva nintsen timsóval öszve kell törni, arra eczetet tölteni, vagy réz rosdát kell bele morsolni, vagy égetett gubacsot savanyu borral öszve törni, 's azt rá tenni. A' kelést, melly alatt kukacz van, nagy vigyázással kell felmetszeni, ne hogy mikor felvágódik az állatot is alól megsebesítsük: mert ha ezt megsértik, mérges genyetséget botsát magából ki, melly a' sebet elboritván, olly gyógyíthatatlanná teszi, hogy az egész lábat el kell vágni, és mikor a' kelést vigyázva felvágtad, égő fáklya által meleg fagygyút kell tsepegtetni. A' rothadt tüdejü juhot, éppen úgy kell gyógyítani, mint a' disznót, tudniillik azt a' füvet kell a' fülébe húzni, mellyet a' Baromorvosok gálnafűnek hivnak; erről már szóllottunk, mikor a' nagyobb barmok orvosságát elöl adtuk. — Hanem ez a' nyavalya többnyire nyárban támad, ha nintsen vizek: minekokáért

*) Virgilius Georg. 3: 453.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nagy melegekben minden négylábu állatnak többet kell inni adni. Celsus úgy tartja, hogy ha hiba van a' tüdökben, annyi erös eczetet kell a' juhnak adni, a' mennyit elszenyvedhet, vagy régi megmelegített ember hugyot, mint egy három hemina formán, a' bal orra lyukába szarvon kell tölteni, és egy hatod rész hájat a' torkába dugni. Gyógyíthatatlan az Orbáncz is, mellyet himlönek hívnak a' Pásztorok: ha ennek mindjárt az elsö juhon eleit nem veszik, a' melly ebben a' gonoszban sínlik, az egész nyáját dögbe ejti, ha ugyan azonn, sem orvosságokkal, sem késsel nem lehet segíteni. mert tsak nem a' legkissebb illetésre is kitüzesedik: a' ketske téj mindazonáltal enyhit rajta, melly annyit meg tesz, hogy ha bele töltik, kitsalja a' tüzességet, inkább hallasztván, mint megakadályoztatván a' nyájnak eldöglését. De az az Egyiptomi nemzetböl való híres Iró, Bolus Mendésius, a' kinek Könyvei, mellyeket a' Görögök ὑπομνήματα névvel neveznek, a' Democritus neve alatt hamissan forognak, azt mondja, hogy erre a' nyavalyára nézve, gyakran és figyelmetesen meg kell a' juhok hátát nézegetni, hogy ha történetböl illyen nyavalya talál valamelyiken lenni, az istálló küszöbénél egyszeriben gödröt ássunk, és abba a' himlös barmot, hanyatt lefektetve; elevenen temessük el, és a' felett az egész sereget hajtsuk által, hogy így a' nyavalya elüzödjön. A' Sárgaság nem a' legkissebb gonosz nyári idöben. ezt úgy üzik el, hogy régi emberhugyot adnak inni, melly az epében lévö barmot is meggyógyítja. Ha pedig taknyosságba szenyved, a' szurok füvet, vagy erdei matskamenta szárat, gyapjuval be tekergetvén, bele dugják az órra lyukaiba, 's addig forgatják azokba, mig nem prüszszent a' juh. Ha a' barmok lábszárai eltörnek, éppen úgy gyógyítják mint az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

emberekét, olajjal és borral megnedvesitett gyapjuba takarják, és azután deszkátskákkal körülvévén békötözik. Igen veszedelmes a' vérfű is, mellyet ha megeszik a' juh, az egész teste felpuffad, és két rét görnyed, és valami vékony és iszonyu büdös tajtékot hány ki. Hirtelen vért kell botsátani a' farka alól, arrol a' részről melly közelebb esik az alfeléhez, nem külömben a' felső ajakán lévő eret meg kell nyitni. A' fulladozással bajlódóknak, a' füleiket meg kell metélni, 's a' helyet változtatni, a' mit minden nyavalyákba és dögleletességekben szükségesnek tartunk. A' bárányokon is kell segíteni, akár hideglelősök legyenek, akár más nyavalyákkal küszködjenek. a' mellyek ha betegek, nem kell az annyaikhoz ereszteni, hogy azokra a' betegséget át ne vigyék. azért is külön kell megfejni a' juhokat, és ugyan annyi esső vizet kell abba tölteni, és a' hideglelősöknek ezt kell inni adni. Sokan ketsketéjjel orvosolják azokat, mellyet szarvon töltenek a' torkokba. A' szájfájás is, vagy a' mit a' Pásztorok szájkihányásnak hívnak, dögleletes a' szopós bárányoknak e' többnyire úgy származik, ha a' kibotsátott bárányok a' pásztor gondatlansága miatt, vagy a' gödölyék is, nedves füvet ettek, mellyet tellyességgel nem kell megengedni. De mikor e' megtörtént, mint az orbáncz a' szájokon és ajakaikon undok fekélyek támadnak. Orvossága az isóp, és só, egyenlő mértékkel öszve törve. ezzel a' keverékkel az inyét és nyelvét, 's az egész száját megdörgölik. majd a' fekélyeket eczettel mossák meg, 's ekkor híg szurokkal disznó 'sírral eggyütt megkenik. Némellyek harmadrész rézrosdát, két rész ó hájjal kevernek öszve, 's ezt megmelegitvén, azzal orvosolják. Némellyek ismét cupressus leveleket törnek öszve, ezt vízzel megelegyítik, 's ezzel mossák meg a' sebe-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ket és inyeiket. A' kiherélések módja már elöl adatott. mert nem másként megy a' végbe a' bárányok, mint a' nagyobb négylábuak körül.

VI. A' Ketskéröl.

Mivel a' juhokról eleget beszéltem: most már a' ketskékre által megyek. A' baromnak ez a' neme, inkább a' bokros, mint a' sik helyeket szereti, és a' kösziklás és erdős vidékeken legjobban jóllakik. Mert sem a' bokroktól nem irtózik, sem a' tövisektől nem fél, 's a' tseréket és tsemetéket legjobban kedvelli, tudniillik, a' vadalma-és vadolajfát, a' mezei zanótot, úgy a' tölgy és tserfa tsemetéket, a' mellyek magasra nem nyúlnak fel. Legjobbnak tartják azt a' ketskebakot, mellynek az álla alatt két gömö fityeg le a' nyakáról, a' melly nagy testü, vastag száru, tömött és rövid nyakú, lefüggö vastag fülü, kitsiny fejü, fekete, tömött, fényes, és igen hosszú szörü. mert ezt is megnyírik *Tábori dolgokhoz, 's a' hajósok köntöseiknek.* *) Hét holnapos korában pedig elég alkalmatos a' szaporitásra, mivel telhetetlen lévén a' bujaságba, míg még szopik az annyát meghágja, azért is hamar és még hat esztendö elött megvénül, mert az idö elött való üzésbeli kivánságtol még gyermekded korában megemésztetik. azért is öt esztendös lévén, már nem igen alkalmatos az anyák megterhesitésére. Azt a' nyösténtartják legjobbnak, a' melly leghasonlóbb azon bakhoz, a' mellyet leirtunk, ha e' mellett nagy tölgyü, és bö tejü is. Illyen barmot, bugót szerezzünk a' tsendes vidéken, a' szeles és esös helyenn pedig mindenkor szarvasokat. mert minden tartományban a' nyáj himjei-

*) Virgilius Georg 3: 313.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nek bugáknak kell lenni, mivel a' szarvasok többnyire veszedelmesek a' pajkosság miatt. De illyen nemü állatot száz darabnál többet nem hasznos tartani egy zár alatt, noha juhot ezeret is alkalmatosan lehet tartani egy akolban. És midön valaki elöszször ketskéket vesz, jobb egy egész nyájat megvenni, mint részenként a' sokakból, hogy se a' legeléshe tsapatokra el ne oszoljanak, mind pedig az akolba is annál nagyobb békességbe és tsendességbe maradjanak. Ennek a' baromnak árt a' meleg, de inkább a' hideg, kivált a' hasasoknak, mert a' jeges tél elrontja a' terheket. De nem tsak ezek okoznak elvetéllést, hanem a' makk is; ha ezt nem adják néki a' jó lakásig. Azért ha tsak bövön nem lehet a' seregnek adni, nem kell megengedni. Az öszveeresztés idejét, öszre, majd December elejére teszszük, hogy a' tavasz közelgetésével, mikor a' tserék már bimbóznak jöjjenek elö a' gödölyék. Ketske akolnak pedig, vagy természettel keves, vagy kézzel kirakott helyet kell választani, mert ez alá a' barom alá semmit se hintenek, és a' gondos pásztor az aklot mindennap kisepri, és meg nem engedi hogy a' ganéj vagy nedvesség öszve gyüljön és sárt tsináljon, mellyek mind ellenségei a' ketskéknek. Kettöt ellik pedig, ha jó fajtu, gyakorta; néha hármat. Legroszszabb ellés az, mikor a' kettös anyák, hármas gödölyéket hoznak elö. mikor elö jöttek, mint a' bárányokat, úgy nevelik azokat fel, hanem hogy a' gödölyék pajkosságát jobban kell zabolázni, és szorosabban tartóztatni. Továbbá, a' bövebb téj kedvéért, szilfa barkát, vagy zanótot, vagy borostyánt kell nekik adni, vagy mastix hegyeit, és más gyenge lombokat kell eleibek vetni. Hanem a' kettösökböl, minden darabokat a' mellyek erösebbeknek látszanak, a' Sereg pótolására meg kell hagyni,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' többeket a' vevöknek adni. Az esztendös, vagy két esztendös ketske alatt (mert mind a' két idejü ellik) gödölyét nem kell hagyni. tsak a' három esztendös neveljen fiakat. Hanem az esztendöstöl mindjárt el kell a' fiát választani. a' két esztendös alatt mind addig meg kell hagyni, míg eladóvá lehet. nyolcz esztendön túl az anyákat se kell tartani, mert a' gyakori ellésbe elfáradván, magtalanokká lesznek. A' ketske pásztornak pedig, virgontznak, keménynek, serénynek, a' munkát eltürönek, vidámnak, és bátornak kell lenni, a' ki a' köszíklákon, puszta helyeken, töviseken és bokrokon könnyen járjon, nem úgy mint más pásztorok, hogy utánna menjen a' seregnek, hanem többnyire elötte. minekokáért néki igen elevennek kell lenni. A' nyöstén ketskék, midön a' tserékbe legelnek, a' bakok elött járnak. mindenkor kell tartóztatni, a' melyik előre megy, hogy meszsze ne fusson, hanem lassan és tsendesen legeljen, mind hogy a' tölgye jól megteljen, mind hogy a' teste el ne soványodjon.

VII. A' Ketskék' orvosságáról.

Mert ugyan is, más nemei a' barmoknak, midön a' dögleletesség által rongáltatnak, elsöben a' betegség és lankadtság miatt elfonnyadnak, egyedül a' ketskék azok, a' mellyek noha kövérek és vidámak, még is hirtelen megtsappannak, és mint valami romlás által seregenként elhullanak. ezt leginkább az eledel bövsége szokta tsinálni és okozni. Minekokáért, mihelyt a' dögleletesség ezt vagy amazt megütötte, egyszeribe eret kell vágatni mindnyájokon egész nap is, nem kell legeltetni, hanem a' középsö négy órákon keritésekbe kell tartóztatni. Ha már lankadtság bántja: nádbol és fehér tövis gyökereiből készült ital-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

lal orvosolják, mellyeket vastörökkel apróra öszvetörünk, ezek közé esső vizet elegyitünk, 's tsak magát adjuk inni a' baromnak. Ha az a' betegséget el nem űzi, el kell adni a' barmokat, vagy ha e' sem eshetik meg, le kell metélni, és besózni. Majd azután bizonyos idő mulva lehet szerezni más seregeket, de nem előbb, hanem mikor a' dög ideje elmúlt, úgy hogy, ha télen vólt az, nyárban, ha öszön, tavaszszal. Ha pedig otthonn van bajok az istállóban: éppen azokkal orvosoljuk, a' mikkel a' juhokat, mert mikor a' víztől kifeszűl a' börök, melly nyavalyát a' Görögök ὕδρωπα-nak hívnak, a' szügyök alatt lévő bör gyengén megmetszetvén, az a' veszedelmes nedvesség ki fog folyni; azután az úgy tsinált sebet híg szurokkal kell gyógyítani. Ha az ellőnek meg fog dagadni a' teste, vagy a' poklája el nem menne, félig lefőzött mustból egy meszszelyt, vagy ha e' nem vólna, jó borból ugyan annyit kell tölteni a' torkába, és a' természeti részét híg viasz kenettel, bé kell tömni. De hogy most mindeneket eggyenként elő ne számláljak, a' mint a' juhokról megmondatott, a' ketskét is úgy kell orvosolni.

VIII. A' sajt tsinálás módja.

A' sajt tsinálás módját is nem kell elhalgatni, a' távolabb lévő vidékekre nézve, a' honnan a' tejet nem lehet bevinni a' városba. Egyébaránt, ha a' sajtot sovány léből tsinálják, minél hamarébb el kell adni, mig még nyers, és ki nem szárad; ha 'sirosbol és kövérből, hoszszabb ideig el lehet tartani. Hanem tiszta és minél újjabb tejet kell ehez venni, mert az állott vagy elegyitett, hamar megsoványodik, ezt többnyire bárány vagy ketske oltóval szokták megoltani, noha erdei bo-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

gátskóró virágával és vadsáfrány maggal is meg lehetne azt sugoritani, nem külömben figefa tejével, mellyet ez a' fa kibotsát magából, ha zöldellő korában megsérted a' héjját. De legjobb sajt az, a' mellyben kevés szer van. Egy edény téj, legalább egy ezüst pénz nehézségnyi oltót vesz magába. Kéttségkivül a' figefa ágakkal oltott sajt legjobb ízü. De mikor a' tejes edényt tele töltik téjjel, éppen nem kell ennek minden melegség nélkül valónak lenni, mindazonáltal nem kell a' tűzhöz tenni, mint némellyek akarják, hanem attól nem igen távol, és mihelyt öszve ment, egyszeriben kosarakba, vagy vékákba, vagy formákba kell önteni. Mert sok függ attól, hogy a' savót minél előbb leszürjük, és az öszve ment matériától elválaszszuk. minekokáért nem is hagyják a' mezei gazdák hogy az tsak magába és sokára follyon ki, hanem mikor egy kevésse keményedett a' sajt, teréhvel megnyomtatják; hogy attól a' savó kinyomódjon. Azután, mikor a' formákból vagy kosarakbol kivétetik, árnyékos és hűvös helyre, a' legtisztább deszkákra rakják, hogy meg ne romoljon, tört sóval meghintik, hogy a' savanyu nedvességet magából kiizzadja: és mikor megkeményedett, erössebben megszoritják, hogy megtömődjön. és pergelt sóval ujjolag megsózzák, 's terhekkel ismét megnyomtatják. Mikor ez igy ment kilencz napig, édes vízzel kimossák, és árnyékon erre a' végre készített rátsokra úgy rakják le, hogy egyik sajt a' másikat meg ne érje, és hogy lassanként száradjon ki: annakutánna, hogy annál gyengébben meg maradjon, bezárt, és szél nélkül való tsendes helyen, több deszkázatokra öszve rakják. Igy, se lyukatsos, se sós, se száraz nem lesz, melly hibák közül az első attól esik, ha kevésse van kinyomva, a' második, ha nagyon meg van sózva,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' harmadik, ha a' nap kiszáraztotta. Az illyen nemü sajtot, a' tengereken túl is el lehet küldeni. Mert az ujjat, a' mellyet kevés napok alatt el kell költeni, kevesebb gondal tsinálják. tudniillik kivétetvén a' kosarakbol, sóba vagy sós lébe botsátják, és azután a' napon egy kevéssé megszárasztják. Némellyek minekelőtte nyaklóba tennék a' barmot, zöld fenyödiókat hánynak a' fejö edénybe, és azután azokra fejik a' tejet, és ezeket ki nem veszik addig, mig a' megaggott matériát formákba nem öntik. Némellyek magokat ezeket a' zöld diókat öszvetörik, és a' tejközé elegyitik, 's úgy oltják be. Vagynak a' kik öszvetört és szitán által eresztett kakuk füvet tesznek a' tejbe, 's úgy sugoritják meg. Igy akár mitsodás izüvé tsinálhatod, azt a' szert hozzá adván, a' mellyet választottál. A' pedig legesméretesebb módja a' sajt tsinálásnak, a' mellyet kézzel nyomott sajtnak hívunk. mert ez egy kevéssé megaluván midön a' fejö edényben meglágyult, elválasztatik, és forró vizzel megöntetvén, vagy kézzel kiformáltatik, vagy puszpáng formákba kinyomatik. nem kedvetlen izü a' sós lével kemenyitett, és ekképpen az almafa és szalma füstel megszinesitett sajt is. De menjünk viszsza oda, a' hol elkezdettük.

IX. A' Disznokrol és azoknak orvosságairol.

A' négylábu állatoknak minden nemeiben, a' hímet szorgalmatosan meg kell választani, mert sokszor az apához hasonlóbb a' fajzat, mint az anyához. Azért a' disznó nemü baromban is, leg jobbak azok, a' mellyek egész testekre nézve termetesek, a' mellyek inkább négyszegletesek, mint hoszszak vagy kerekek, lelóggó hasuak, nagy faruak, 's nem magas lábszáruak vagy körmüek,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

széles és izmos nyakuak, rövid és felálló orruak, és a' mi a' dologra legjobban tartozik, legtüzesebbeknek kell lenni a' kanoknak, a' mellyek esztendös koroktol fogva alkalmatosan szaporitanak egész négy esztendeig: mind azáltal fél esztendös korokban is megtölthetik az anyákat. Legjobbaknak tartják a' hoszszu termetü koczákat vagy emséket, és hogy egyéb tagjaikra nézve hasonlók legyenek, a' leirt kanokhoz. Ha hideg és zúzos a' tartomány, minél keményebb, tömöttebb és fekete sertéjü sereget kell választani. ha mérsékelt, vagy napfényes, simát vagy malombelit és fehéret is lehet venni. Az emse disznó majd hét esztendeig alkalmatosnak tartatik a' malaczozásra, melly mennél termékenyebb, annál hamarébb megvénül. Esztendös korában alkalmatos a' fogadásra, de meg kell görögtetni Februarius holnapban. Négy holnapig hordozván a' terhét, az ötödikben malaczozik, mikor már a' füvek erösebbek, hogy érettebb téj is jusson a' malaczoknak, és mikor elváltak a' tsetstöl gabona szárral és más hüvelyes vetemények elhervadt magvaival élhessenek. E' pedig a' meszsze lévö vidékeken van igy, a' hol azokat meg kell hagyni. mert közel a' városhoz, a' szopós malaczot pénzé kell tenni, mert igy az anya nem nevelvén, megmenekszik a' munkától, és ujjra hamarébb fog, és malaczozik. ezt pedig kétszer tselekeszi esztendöben. A' kanokat, vagy mikor elöszször meghágják a' félesztendösöket, vagy mikor gyakran szaporitottak, három vagy négy esztendös korában kiherélik, hogy meghizhassanak. Az emséknek is kimetszik késsel a' malacz tartójokat, azután begyógyitják a' sebjeket, hogy ne szaporitsanak, mellyet nem tudom, mi okért tselekesznek, hanem ha az eledel szük voltáért, mert a' hol bö az eledel: ott mindenkor jó meghagyni a' malaczot. Mindenféle

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

földön meg van továbbá ez az állat; mert mind a' hegyes, mind a' sik föld alkalmatos legelője, mindazáltal inkább a' motsárosok mint szárazok. Legalkalmatosabbak azok a' berkek, a' mellyek be vagynak növe, tölgyfával, parafával, bikkfával, tserfával, magyalfával, vadolaj-és tamariskus fával, mogyoró-fákkal, és egyéb erdei gyümöltstermö fákkal; minémüek a' fehér tövisek; Görög szent-János kenyere, boróka, kövi lóher, fenyö fa, somfa, vadalma-szilva-galagonya-és körtvélyfa. mert ezek külömbözö időben érnek meg, és majd egész esztendeig táplálják a' sereget. A' hol pedig szüki van a' fának, földi eledellel tartjuk, és a' száraznál a' sárost jobbnak tartjuk, hogy a' tóba turkáljanak, és a' kukaczokat áskálják, 's a' sárba heverészszenek, a' mi legkedvesebb ennek a' baromnak; söt hogy a' vizekkel viszsza is élhessenek, mert ezt tselekedni is kivált nyárban, hasznos, úgy a' vizenyös erdö edes gyökereit kiturkálni, mint a' kákáét, a' tsuhuét, és a' lenge nádét, mellyet a' köznép tseplésznek hiv. mivel a' szántott föld kövérekké teszi a' disznókat füves, és sokféle gyümöltsökkel be nött lévén, annyira, hogy az esztendönek külömbözö részeiben, almát, szilvát, körtvélyt, sokféle diókat és figét szolgáltat: mindazonáltal ezek mellett is nem kell kedvezni a' tsüröknek. mert gyakran kézből kell nékiek adni, mikor kinn elfogy az eledel. azért sok makkot kell eltenni a' vízfészkekbe, és füstös pallásokra. Babbal, és más hasonló hüvelyes veteményekkel is kell értetni öket, ha bövibe vagyunk, kivált tavaszszal, mig a' zöld eledelek még tejelnek, mellyek a' disznóknak többnyire ártanak. azért is reggel, minekelötte kimennének a' legelöre, eltett eledelekkel kell jól tartani, hogy az éretlen füvek el ne tsapják a' hasokat, és e' miatt a' hiba miatt el ne soványod-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

janak. nem is kell mind együvé zárni, mint más seregeket, hanem a' falak mellé óllakat kell tsinálni, mellyekbe vagy a' malaczozás után, vagy a' hasasokat is be kell rekeszteni. mert kivált a' disznók midön seregestöl és rendetlenül egyformán záratnak be, egymásra feküsznek, és elhányják malaczaikat. Azért a' mint mondám a' falak mellé óllakat kell épiteni, négy láb magasságra, hogy a' disznó által ne ugorhasson a' keritésen. mert nem kell befedni, hogy fellyülről a' gondviselö a' malaczokat számba vehesse, és ha valamelyiket az anya lefeküvén, megtalálná nyomni, alóla kivehesse. Vigyázó, fris, szorgalmatos, és értelmes legyen pedig, emlékezzen mindenikre a' mellyeket legeltet, úgy az anyákra mint a' fiaikra, és mindeniknek malaczát esmérje. mindenkor számon tartsa a' malaczozni akarót, és rekeszsze be, hogy az ólban malaczozzon. Azután egyszeribe jegyezze meg, hány és mitsodások lettek? és mindenekfelett rá vigyázzon, hogy egyik a' másik anya alatt ne éljen: mert a' malaczok, ha kiszabadúlnak az ólbol, igen könnyen öszve keverednek, és a' szoptató anya lefeküvén, úgy szoptatja a' másét mint a' magáét. Azért is fö kötelessége a' malacz pásztornak, hogy mindeniket a' maga malaczaival rekeszsze bé, és ha annyi emlökezö tehettsége nintsen, hogy mindeniknek a' malaczát meg tudná esmérni, hig szurokkal ollyan jegyet tsináljon az annyára mint a' fiára, és akar betükkel akar más formákkal a' malaczot az annyával külömböztesse meg. mert a' nagyobb számuaknál külömböző jegyek szükségesek, hogy az örzönek emlékezete meg ne zavarodjon. Mindazáltal, mivel ezt tselekedni a' nagy seregek körül terhesnek látszik, legjobb a' diszno óllakat úgy alkalmaztatni, hogy azoknak a' küszöbjök ollyan magasra legyen felemelve, mellyen az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

anya ki tudjon ugorni, a' malacz pedig ne. így a' másé se megy bele, és az ólban is minden fészekbeli a' maga annyát oda várja, a' mellynek nyoltz darabnál nem kell többnek lenni, nem mint ha nem tudnám az emsék termékeny vóltoknak nagyobb voltát, hanem hogy hamar elnyomorodik, a' melyik többet nevel. És azokat, a' mellyek alatt a' malaczok meghagyatnak, főtt árpával kell táplálni, hogy nagyon el ne soványodjanak, és abból más veszedelembe ne essenek. A' szorgalmatos kanász pedig a' disznó istállót gyakorta kiseperje, és még gyakrabban az óllakat. Mert noha az említett állat az evést — rondán teszi: mindazáltal igen tiszta alamot kiván. Az egésséges disznónak szinte ebből áll a' gondviselése.

X. *A' Disznók orvosságáról.*

Következik, hogy azt mondjuk meg, mint kell bánni a' beteggel. A' hideglelősöknek ezek a' jelei, midőn a' disznók lesütik és félre hordozzák a' fejeket, és ha a' legelőn egy kitsinyé megfutamodván, hirtelen megállnak, és elszédűlve lerogynak. Ezeknek vigyázni kell a' fejekre, melyik oldalra tartják, hogy az általellenbe való részen a' füléből vért ereszszünk. hasonlóképpen a' farkok alatt is, két ujjnyi távolságra a' faroktol, vágjuk meg az eret, de azt, a' melly azon a' helyen legvastagabb, hanem azt előbb veszszővel meg kell verni: és mikor feldagad a' veréstől, ugy kell megmetszeni, 's kivévén belőle a' vért, fűz-vagy szilfa hársal be kell kötni. Mikor ezt véghez vittük, egy vagy két nap benn tartóztassuk a' sertést, 's lágy meleg vizet adjunk néki a' mennyit megihatik, és mindeniknek egy egy meszszely árpa lisztet. —

A'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A' gugásoknak a' nyelvek alól vért kell botsátani, melly kifolyván, tört sóval buza-lisztel együtt, meg kell dörgölni az egész szájokat. Némelyek hathatósabbnak gondolják ezt az orvosságot, ha mindeniknek, szarvon, három pohár sós hallevet töltenek le a' torkába. azután hasogatott ferula darabokat kender sinorotskával öszvekötnek, és azt ugy függesztik a' nyakába, hogy a' gugákat érjék a' ferulak. A' tsömörlötteknek is hasznosnak tartják az elefánt tsont port, pergelt sóval, és apróra darált babbal öszveelegyitve, és éhomra adva, minekelőtte kimennének a' legelőre. Az egész sereg is szokott beteg lenni, ollyan formán, hogy elsoványodik, és nem eszik, 's ha kihajtják a' legelőre, a' mező közepén lefekszik, 's a' lankadtságtol mintegy nyomattatván, ugyan keresi az álmot a' nyári meleg napokban. Ha ezt tselekszi, az egész sereget istállóba be kell zárni, és egy nap az ételt és italt meg kell tölle fogni: más nap a' kigyó-ugorka gyökerét meg kell törni, vizzel öszve elegyíteni, 's mikor ihatnának, nekik adni: mellyet mikor megittak a' barmok, megundorodván, kezdenek okádni, 's kitisztulnak, és minden epét kihányván, bagoltsát, és sűrű sós lével meghintett babot adnak enni, azután (mint az embereknek) meleg vizet inni. De valamint minden négylábunak terhére van nyárban a' szomjuság: úgy kivált a' disznónak ellensége. Azért mint a' ketskét vagy a' juhot, nem kétszer kell ezt az állatot a' vízre hajtani, hanem ha lehettséges Canicula kezdetekor, folyó vagy tó mellett kell tartóztatni: mivel igen heves lévén, nem elégszik meg a' víz ivással, ha tsak a' potrohos, és eledeltől kifeszült hasát is bele nem márthatja a' fertőbe, 's meg nem hüsitheti, nem is szeret annyira semmit, mint a' patakokban, és sáros tókban hengergődzni. Ha a'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hely állapotja ellent áll, hogy az így lehessen, kútbol kell vizet meregetni, 's válnkba minél bövebben kell nekik adni, mert ha ezzel bövön nem élhetnek, tüdö-gyluladásba esnek. Ez a' nyavalya legjobban meggyógyúl, ha a' füleibe gálna füvet húznak, melly fü gyökeréröl már sokszor és több ízben szóllottunk. A' hibás lép fájdalma is szokta azokat háborgatni, a' mi akkor esik meg, mikor nagy szárazság van, és a' mint a' Bucolicon nevü verselö könyv mondja: *minden fák allyok beteritve van alma gyümöltsel**) Mert ez az állat telhetetlen. a' disznok ugyan is szerfelett kapván az édes eledeleken, nyárban lépdagadással küszködnek. Ezenn úgy segítenek, ha tamariskusfából és egerfából válukat tsinálnak, ezeket vízzel megtöltik, és mikor ihatnának, eleikbe teszik. tudniillik ezen fának orvosi nedvességét megiváun, a' belsö daganatot megszünteti.

XI. A' Disznók kihereléséröl.

Ennek az állatnak kiherélésének pedig két ideje van, a' tavasz, és ösz. és a' végbevivésének kettö a' módja. az elsö az, a' mellyet már elöladtunk, midön két sebet ejtvén, mindenik seben egy egy golyó nyomatik ki. a' másik szebb, de veszedelmesebb, mindazonáltal ezt sem halgatom el. Mikor az egyik tökgolyót felmettszetted és kivetted a' tsinált seben dugd bé a' kést, és azt a' közép bört, melly a' két golyók közt vagyon, mesd el, és az ujjodat meggörbítvén, a' másik golyót is vond ki; így tsak egy lesz a' seb, a' több orvosságokkal úgy értetvén, mint fellyebb mondottuk. Azt pedig a' mi a' házi gazdának vallására tartozik, méltónak itéltem a' megemlitésre. Vagynak ollyan emse disznók,

*) Virgilius Ecclog. 7: 54 v:

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

mellyek megeszik a' magok malaczaikat, melly nem tsuda, ha megtörténik. Mert a' disznók minden barmok között, legnehezebben szenyvedik az éhséget, úgy hogy néha, ha nintsen eledelek, nem tsak a' más (ha lehettséges) hanem a' magok fiaikat is felfalják. A' marhákról, és egyéb barmokról, 's azokról a' gondviselökről, kik által a' négylábuaknak a' serege, mind benn mind kinn' emberi szorgalom által tápláltatnak és öriztetnek (ha meg nem tsalódom) eléghelyesen beszéllettem.

XII. A' Kutyákról.

Most, a' mint a' fellyebb való Könyvben megigértem, a' néma örzökről fogok szóllni; jóllehet a' kutyát helytelenül mondják néma örizöknek. Mert melyik ember jelenti ki világosabban, vagy nagyobb lármával a' ragadozó állatot, vagy tolvajt, mint ez, a' maga ugatásával? melyik szolga szereti jobban az Urát, mint ez? kitsoda hüségesebb társa? kitsoda megvesztegetethetetlenebb örizö? melyik strása vigyázóbb ennél? és végre, kitsoda álhatatosabb elégtevö vagy boszuálló? Azért ezt az állatot kell mindenekfelett megszerezni a' földmivelönek, és erre gondot viselni, mivel a' majort, a' gyümöltsöket, és a' háznépet, 's a' barmokat is örzi. Ennek szerzésének és gondviselésének pedig három módja van. Ugyan is, egyik nemet az emberek leskelödéseik ellen veszik, és ez, a' majort, és azokat örzi, a' mellyek a' majorhoz tartoznak. a' másikat az emberek és ragadozó állatok kártételeinek elhárítására, és ez otthonn az istállóra vigyáz, kinn a' legelö barmokra. a' harmadikat, vadászásért szerzik, és ez; nem tsak nem segit a' földmivelön semmit, hanem még elvonja a' munkától, és henyélövé tészi. A' majori és pásztori kutyáról szóljunk tehát: mert a' vadász kutya nem tarto-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

zik a' mi hivatalunkhoz. Major őrzőt választani kell, jó testesset, erős és tiszta ugatót, hogy először a' hallással, azután látással is elrettentse a' gonosztévőt, mindazáltal hogy néha látatlanúl is rettenetes agyarkodásával is megszalaszsza a' leselkedőt. Egyszínű legyen pedig, és az a' pásztori kutyában inkább fehér, a' majoriban fekete: mert a' tarka egygyikben sem ditséretes. A' pásztor a' fehéret tartja jónak; mivel a' vadhoz nem hasonló, és nagy megkülömböztetés kivántatik néha a' farkasok elüzésében, reggeli vagy estveli homályos időben, ne hogy nem lévén fehér színű, a' farkas helyett a' kutyát üsse. A' majori, melly az emberek gonoszságának tétetik ellenében, akar világos nappal jöjjön a' tolvaj, rettenetessebb ha fekete; akar éjjel ekkor nem is lehet látni, a' setéttséghez hasonló voltáért, minekokáért setéttséggel lévén beboritva, bátorságosabb menetele van a' leselkedőhöz. Legjobbnak tartják a' négy szegletest inkább mint a' hosszút vagy rövidet, az ollyan nagy fejüt, hogy a' testének nagyobb része ebből lássék állni, a' lekonyult és lóggó fülüt, a' fekete vagy kékszemüt élessen sugárzó szemfényekkel, széles és borzas mellyüt, terjedt vállut, vastag és borzas lábut, rövid farkut, tenyeresstalpast, és minél hoszszabb körmüt, mellyek Görögül δρακαι neveztetnek. A' majori ebnek teste állása e' lesz leginkább ditséretes. Természetekre nézve pedig se igen szelidek ne legyenek, sem komorok és kegyetlenek, ne hogy amazok hizelkedjenek a' tolvajnak is, ezek pedig a' háztselédeit is megtámodják, elég ha kemények és nem hizelkedők, hogy néha a' magokhoz hasonlókat is haragosan nézzék, az idegenekre pedig mindenkor tűzbe jöjjenek. Az őrizetben kell leginkább vigyázóknak látszaniok, nem is hibázóknak, hanem szüntelen figyelmezőknek és sziveseknek inkább, mint

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

vakmeröknek, mert amazok, ha tsak bizonyost nem tapasztaltak, hirt nem adnak, ezek minden hijábavaló zördülésre és hamis gyanuságra felgerjednek. Ezeket azért tartottam szükségeseknek az emlitésre, mert nem tsak a' természet, hanem a' szoktatás is tsinálja a' természetet, hogy midön a' vevésre alkalmatosság van, az illyeneket váloszszuk, és midön az otthonn letteket neveljük is, illyen módon formáljuk azokat. Nem sokat tesz, nagy testüek legyenek é a' majori kutyák, és kevéssé gyorsak: mert többet kell nékiek közelről és lépve, mint meszsziről és hosszu futással véghez vinni. Mert mindenkor a' keritések mellett, és az épületen belöl kell maradniok, söt meszszebb nem is lehet távozniok, és elég jól teszik kötelességeket, ha az oda menöt egyszerre megszagolják és ugatásokkal megrettentik, se pedig közelebb menni nem engedik, vagy a' bátran közel járúlni akarót, erőszakosan megtámadják. Mert elsö nem bántatni, a' második, hogy minekutánna megbántatott, erössen, és álhatatossan megboszszúlni. És ezeket a' házi örzökről; a' pásztoriakról pedig a' következendöket. A' barom örzö kutyának nem kell olly szikárnak vagy gyorsnak lenni, mint a' melly özeket, szarvasokat és más igen futós állatokat kerget, sem olly potrohosnak vagy testesnek, mint a' melly a' majort és tsürt örzi: mindazáltal vaskosnak, és némely tekintetben késznek és serénynek, mivel mind a' viódásra, mind a' bajvivásra, valamint a' futásra is van rendelve, ö tartozván a' farkas ólálkodását viszsza verni, a' ragadozó vadat futtába kergetni, a' prédát szájából kiütni és elvenni. azért az ö hoszszú és nyúltabb termete ezekre alkalmatosabb, mint a' rövid, vagy négyszegü is. mivel (a' mint mondám) néha a' szükség kivánja, hogy a' vadat futással ker-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

gesse. A' több tagaira nézve, ugy tartják jónak; ha a' majori kutyához hasonló. Mind a' kétfélének majd ugyan azokat az eledeleket kell adni. Mert ha a' mezők olly tágasok, hogy sereg barmokat eltarthatnak, minden külömbség nélkül a' kutyákat, árpa lisztel és savóval kell táplálni, ha pedig tsemetékkel lévén a' föld berakatva, legelő nélkül van, tönköly vagy búza kenyérrel kell tartani, mindazáltal főtt bab levet kell a' közé elegyíteni, de lágy meleget mert a' forro veszettséget okoz. Ennek a' négylábu állatnak, sem nyösténjének, sem kanjának, esztendő előtt meg nem kell engedni a' koslatást, mellyet ha gyenge korokban nékiek megengednek, mind testeket mind erejeket eltsüggeszti, és nemektől elfajzanak. Az elöszször kölykezettnek, el kell hányni a' kölykeit, mert az előhasi nem jól táplál, és a' nevelés az egész testnek kiformáltatását akadályoztatja. A' kanok tiz esztendeig ifju módon szaporitanak: ez után az idö után a' szukákkal való öszve menésre, nem látszanak alkalmatosoknak, mivel a' vénebbeknek rest maradékai lesznek. A' nyösténck fogadnak kilencz esztendeig, és tiz után nem is hasznosak. A' kölykeket az első hat holnapokban, míg megerösödnek, ki nem kell ereszteni, ha tsak az annyokhoz nem, játszásnak vagy mulattságnak okáért azután, naponnan lánczon kell tartani, és ejtszakákon megoldani. Se pedig soha azokat, a' mellyeknek nemes természeteket kivánjuk megtartani, meg ne engedjük más anya tejével táplláltatni, mert a' tej, és anyai lélek, mindenkor többet tesz a' hajlandóságnak, mint a' testnek elömozditására és nevelésére. Ha a' megkölykezettnek nintsen teje, legjobb a' kölykeknek ketske tejet adni, míg négy holnaposokká lesznek. Nevekkel pedig nem kell nagyon hoszszakkal ne-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

vezni, hogy annál hamarébb meghallja mindenik a' hivást: mindazáltal nem is rövidebbekkel, mint a' mellyek két tagból állanak, miném̃ünk ezek, *bátor*, *szellő*, *farkas*, *tigris*. A' kölykeknek farkaikat negyven nap mulva születések után, így kell megkurtitani. Van egy ér, melly a' gerinczcznek izein végig megyen a' farknak utolsó részéig, ezt harapóval meg kell fogni, és valamennyire kihúzni, 's elvágni; e' meg lévén, se tsunya hoszszúra nem nö a' fark, és a' mint sok pásztorok mondják, a' veszettség is eltávoztatódik, melly halálos nyavalya az illyen nemű állatoknak.

XIII. *A' Kutyák' orvoslásokról.*

Majd egész nyáron pedig, annyira kisebesitik a' legyek a' kutyáknak füleiket, hogy ezeket sokszor egészszen elvesztik, melly hogy meg ne essen, keserü diókat kell öszve törni, 's azzal kell megkenni. Ha pedig már az előtt ki vagynak sebesitve, főtt szurkot diszno sirral öszve kell keverni, 's azt kell a' sebekbe bele tsepegtetni. ugyan ezen orvosságtól illettetvén, a' kollántsak is lehullanak. Mert nem kézzel kell ezeket letsipkedni, ne hogy a' mint fellyebb mondám, sebeket tsináljanak. A' balhás kutyának ezek az orvosságai: a' köményt, zászpát egyenlő mértékkel meg kell törni vizzel öszve elegyíteni, és reá kenni: vagy a' kigyó-ugorka levét: vagy ha ezek nem volnának, a' régi olaj törkölyt az egész testére rá önteni. Ha a' rüh bántja, zanótot, és seszamát ugyan annyit törj öszve, és hig szurokkal keverd fel, és a' hibás részét kend meg, a' melly orvosságról azt tartják, hogy jó az embereknek is. ha az a' nyavalya nagyobb mértékbe van, a' czedrus levétől meg gyógyul.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' több nyavalyáit ugy kell orvosolni, mint a' több állatokrol tanátsoltuk. Eddig az apróbb barmokról. most a' majori állatokrol fogunk szóllani, a' mellyek magokba foglalják a' madaraknak, halaknak, és erdei négylábuaknak gondviselését.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

LUCIUS JUNIUS MODERATUS COLUMELLA A' MEZEI GAZDASÁGRÓL.

NYOLCZADIK KÖNYV.

I. A' Majorhoz tartozó kissebb állatokról.

A' mellyek szinte magokban foglalták Publius Silvinus! a' mezö megmunkálásának és mivelésének tudományát, és a' mellyeket kivánt a' barmokkal való bánás módja; azokat hét Könyvekben elöl adtuk. most ez, a' következendö számnak nevét fogja viselni: nem azért mintha azok, a' mellyeket fogunk mondani, a' mezei gazdának közelebbi és tulajdon gondját kivánnák meg, hanem hogy nem más helyen, hanem a' mezökben és majorokban kell azokat folytatni, külömben is azok, inkább a' mezei, mint a' városi embereknek szolgálnak javokra, tudniillik valamint a' nagyobb barmok, úgy a' majorhoz tartozó kissebb állatok is, nem kevés hasznot adnak a' gazdának, mivel a' madarak ganéjjával, nem tsak az igen sovány szölöket, oltásokat, és szántóföldeket megorvosolhatja, hanem azokkal a' közönséges konyhát és asztalt is drága eledelekkel meggazdagíthatja; és végre az eladott állatok árával, a' major jövedelmét szaporíthatja. Azért úgy itélem, hogy a' gazdálkodásnak erröl a' ne-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

méről is illő szóllanom. E' pedig vagy benn a' majorban, vagy a' major körül esik meg. Benn a' majorban, midőn azok mellyeket neveznek a' Görögök ὀρνιθῶνας καὶ περιστερεῶνας, és mikor a' vízbe is mód van ἰχθυοτροφεία, szorgalmatossan gyakoroltatnak. mind ezek, hogy magyarul szólljunk, az apró marháknak óllaikat foglalják magokban, vagy azoknak rekeszeiket, a' mellyek bezárva hizlaltatnak, vagy a' vízi állatoknak ketreczeit. A' major körül tétetnek ismét μελισσωνες καὶ χηνοτροφεῖα, söt a' λαγοτροφεῖα is, ha ezek is egész igyekezettel folytatódnak, mellyeket mi hasonlóképpen méhházaknak, méheseknek, vagy az úszó-madarakét, mellyek a' tókban és vizekben szeretnek mulatni, kaliczkáknak, és az erdei barmokét, mellyek bezárt berkekben őriztetnek, vadas-kerteknek nevezünk.

II. A' Tyúkok nemeiről, az apró jószág szerzéséről, és tápláldsárol.

Előszször is annakokáért azokrol fogok tanátsot adni, mellyek a' Major kerítésén belöl táplálltatnak; mert másokról talám kéttség is van, ha vallyon kelljen é tartani a' mezei gazdáknak, hanem a' tyukokat különös gondal nevelik a' gazdák. Ezeknek nemei vagy háziak, vagy erdeiek, vagy Afrikaiak. Házi madár az, mellyet rendszerént majd minden majornál lehet látni. Erdei az, melly nem sokat külömbözvén a' majoritól, a' madarásztol fogattatik, és a' millyen legtöbb van abban a' szigetben, mellyet a' hajósok a' Líguriai tengerbe való fekvéséért, meghúzván a' madár nevét Tyúkosnak nevezgettek. Afrikai az, mellyet némellyek Numidiainak mondanak, hasonló a' pujkához, hanem hogy a' fején piros sisakot és taréjt visel, melly mind kettő a' pujkában

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kékellő. Hanem ezek közül a' három nemek közül, a' házi nyöstények neveztetnek tulajdonképpen Tyúkoknak, a' himek Kakasoknak, a' félhimek Kappanoknak, mellyek azért hívattattnak így, mert a' tojózás eltávoztatásának okáért heréltettek ki. De azért azt el nem hagyják, ha nemző részeket elvesztik is, ha tsak a' sarkantyúikat tüzes vassal le nem sütik, mellyeket midön a' tűz ereje megemésztett és kisebesedtek, míg begyógyúlnak, fazokas agyaggal kell kenni. Azért ebből a' majorbeli nemből való jövedelem nem megvetendő, ha értelemmel bánnak vele, a' mint tselekedtek sok Görögök, és különössen a' Délusiak, de ezek is, mivel magas testüeket, és a' harczra bátrokat kívántak, leginkább a' Tanagriai és Rhódusi fajt szerették, úgy a' Cholcisit, és Mediait, mellyet a' tudatlan köznép egy betüt elváltoztatván Melicainak mond. Nékünk a' hazabeli legjobban tetszik, elhalgatván mindazáltal a' Görögöknek azt a' szokásokat, hogy ők minden legkegyetlenebb madarat, czivakodásra és veszekedésre készítettek, mert mi a' szorgalmatos házi gazdának jövedelmét igyekezzük szaporítani, nem a' czivakodó madarak tanító mesteréét, kinek sokszor egész örökségét, melly fel vólt téve, a' győző kakas vitte el. Annakokáért a' kinek tetszeni fog követni a' mi tanátsadásunkat: szükség hogy gondolja meg elsőben is, mennyi, és mitsodás jérczéket szerezzen? annakutánna, hogyan viseljen azokra gondot, és miként tartsa? továbbá az esztendőnek, mitsoda részeiben szedje meg azoknak tojásait? végre hogy üljenek és költsenek azt vigye véghez; utoljára, hogy jól neveltessenek a' tsirkék azonn légyen; mert ezekben áll a' házi madarak gondja és nevelése, mellyet hívnak a Görögök ὀρνιθοτροφίαnak. Szerezni kell pedig két száz darabot, melly egy pásztornak gondot ad-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

jon; ha tsak valami szorgalmatos öreg aszszonyt vagy gyermeket nem rendelnek vigyázónak a' széllyel járók mellé, hogy az emberek töreik, és az intselkedő állatok által el ne ragadoztassanak. Pénzen venni továbbá nem tanátsos, ha tsak azok nem legjobb tenyészők. Illyenek a' verhenyő vagy barna pelyhűek, és fekete tolluak; és ha lehetséges mind illyen, vagy ehez legközelebb járó színüeket kell választani, ha nem lehet, a' fehéreket kerülni kell; mellyek mivel lusták, és kevéssé elevenek: nem is könnyen találtatnak köztök termékenyek; azomban igen láthatók is, és kitetsző fehérségek miatt, a' kányáktól és sasoktól gyakorta elragadoztatnak. A' jérczék tehát legyenek alkalmatos színüek, izmos testűek, termetesek, mellyesek, nagy fejűek, egyenes és piros taréjúak, fehér fülüek, és ezen név alatt, minél szélessebbek 's nem páros körmüek. Legjobbaknak tartják azokat, a' mellyeknek öt körmeik vagynak, de úgy, hogy a' száraikon nagyon ki ne álljanak az által ellenben lévő sarkantyuik. mert a' melly a' hímnek ezt a' czimerét viseli, engedetlen, nem méltóztatik a' himet a' közösülésre magához botsátani, és ritkán tojós, mikor űl is a' sarka hegyeivel eltördeli a' tojásokat. Himeket minél kaczérobbakat kell tartani. És ezek közt is, valamint a' jérczék között ugyan azon szín, és ugyan annyi számú köröm, de magassabb test kívántatik: magas, vérvereségü, és nem görbe taréjok: barna vagy feketéllő szemek, rövid és horgadt orrok, igen nagy és legfehérebb fülek, pirossal fehérlő leffentyük, mellyek mint valamelly megöszült szakállok, úgy függjenek alá: serénnyei továbbá vagy nyaktollai külömbkülömbfélék, arany szín sárgával játszók, a' nyakán és vállain a' hátára elszéledtek; annakutánna széles és feszes mellyek, izmos és a' karokhoz hasonlószár-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nyak, igen magas, és két sorral mind két felöl felálló, és viszsza hajlott farkok, söt széles 's gyakran borzas tollakkal zavarodott ágyékok, izmos, nem is hoszszú, de mint valamelly fenyegető czövekekkel ártatlanúl felfegyverkezett száraik. A' mi természeteket nézi, noha nem a' harczolásra, nem is a' ditséretes győzödelemre készíttetnek, mindazáltal legderekabbaknak tartatnak a' nemes indulatuak, minémüek a' kevélyek, vidámok, vígyázók, és a' gyakori kukorikolásra készek, és a' mellyek nem egy könnyen ijjednek meg. mert néha ellent kell állani, és védelmezni kell a' jércze sereget is, söt a' fenyegető kígyót, vagy más kártékony állatot meg kell ölni. Az illyen himek mellé pedig egy egy mellé öt jérczék számláltatnak. mert a' Rhodusi vagy Medusi neműek, nehezségek miatt, se nem igen kaczér himek, se nem jó tenyésző jérczék: ezek közül mindazáltal, három számláltatik egy kakasra; és mivel keveset tojtak, restek az ülésre, sokkal inkább a' kiköltésre, és ritkán nevelik fel fiaikat. Azért is, a' kik ezeket a' nemeket az ő szépségekért szeretik tartani, öszve szedvén a' legnemessebbeknek tojásaikat, a' közönséges tyúkok alá teszik, és a' kikelt tsirkék, ezektől táplálttatnak. A' Tanagiraiak, többnyire a' Rhodusiakhoz és Mediaiakhoz nagyságokra nézve hasonlók lévén természetekre nézve nem sokat külömböznek a' hazabéliektől, mint a' Chalcisiak is. Mind ezek közt mindazáltal, a' fattyuk legjobb tsirkék, mellyeket idegen himektől kapván a' miéink, úgy szaporítottak. mert mind apai formájokat viselik, mind hazabeli kaczérságokat és tenyésző voltokat is megtartják. A' törpe madarakat, hanem ha valaki azoknak kitsinységekbe gyönyörködik, se tenyésző voltokért, se más egyéb hasznaiértis, helybe nem hagyhatom. úgy bizonyára sem a' czivó-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

dót, sem a' veszekedő természetü himet. mert többnyire a' többit üldözi, és a' jérczeket nem hagyja meghágni, holott maga sokaknak nem tehet eleget. Azért annak czivakodó természetét meg kell zabolázni, egy kerek börrel, melly karika formán lévén formáltatva, annak közepe kimetszetik, és a' kimetszett helyen, a' kakas lába bele tétetik, és azzal mint valamelly békóval vad természetét tartóztatják. De a' mint feltettem, az egész nemnek gondviseléséről tanitok már.

III. A' tyúkóllak készítéséről.

A' tyúkóllakat a' majornak arra a' részére kell helyheztetni, a' melly téli napkeletre halgat a' sütő-házhoz vagy konyhához legyenek azok foglaltatva, hogy a' tyúkokhoz oda menjen a' füst, melly a' szárnyas állatezen neménck igen hasznos. Az egész ülőhelynek pedig vagy tyúk-ólnak három egymás mellett való kamarák épittetnek, mellyeknek a' mint mondottam a' homlokok mindenkor napkeletre legyen fordulva. Azon a' homlokán osztán valami kis bemenetel légyen de csak egy a' közép kamarába, mellynek a' 3 közzül legkissebbnek kell lenni magasságára nézve, és mindenfelé hét hét lábnak. Annak mind a' jobb mind a' bal falánn egy egy menetelt kell tsinálni, mind a' két kamarához, azon falhoz ragasztva, melly a' bemenőknek szemközt esik. E' mellé a' fal mellé egy tüzhelyt kell ragasztani ollyan hoszszút, hogy se az emlitett bemeneteleket el ne fogja, és arról a' füst is mind a' két kamarába elmehessen, és ezeknek mind hoszszaságok, mind magosságok, tizenkét láb legyen, a' szélességek pedig ne több, mint a' középsőé, a' magosságok padlásokkal osztassék el, mellyeken fellyül négy láb magasság legyen, és alol hét. mivel magok a' padlások egyet egyet

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

foglalnak el. Mind a' két padlásoknak a' tyúkoknak kell szolgálni, és azoknak napkeletről egy egy kis ablakkal kell megvilágosíttatni, mellyek reggeli kimenésre is szolgáljanak a' madaraknak az udvarra; nem külömben estveli bemenésre; de reá kell vigyázni, hogy éjtszakára mindenkor bezárják, hogy annál nagyobb bátorságba lehessenek a' madarak. Benn a' padlásokon, nagyobb ablakok hagyattassanak, és azok rostéllyokkal erösíttessenek meg, hogy az ártalmas állatok be ne mászhassanak: úgy mindazonáltal hogy a' helyek világosok legyenek, hogy annál alkalmatossabban lakhassanak. A' tyukásznak pedig sokszor meg kell nézni mind az ülönek, mind a' tojónak tojásait. Mert ugyan azokon a' helyeken is vastag Falakat szükség rakni, hogy sorba kivájattatvan, a' tyukoknak ülö fészkeik megférjenek rajtok, a' mellyekben vagy tojjanak, vagy tsirkéket költsenek, mert az egésségessebb és szebb is, mint az a' mit némellyek tsinálnak, hogy a' falba karókat vervén nagy erövel, iszalagbol font kosarakat aggatnak azokra. De akar kivájott falakkal a' mint mondánk, akár iszalagbol font kosarakkal legyenek felkészitve az óllak, hágtsokat kell eleibek tsinálni, a' mellyeken az anyák vagy tojás vagy ülés okáért a' fészkekre mennek, mert nem kell azoknak úgy repülni a' fészkekre, ne hogy mikor leesnek, eltördeljék lábaikkal a' tojásokat. Felmenetelt pedig a' pallásra, mind a' két óllon úgy tsinálnak a' tyúkoknak, hogy a' falhoz apró deszkákat állogatnak, mellyekre valami kis gráditsok szegeztetvén megdarabosíttatnak, hogy mikor rá repülnek sikosok ne legyenek; de kivül is az udvar felöl, a' fellyebb emlitett ablakokhoz hasonlóképpen leptsök támasztatnak, mellyeken felmehessenek a' madarak az éjjeli nyugodalomra.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Nagyon reá kell pedig vigyázni, hogy mind ezek, mind a' több madár-óllak is, mellyekről majd alább lészen a' szó, kivül belöl, vakaló munkával kisímittassanak, hogy a' madarakhoz a' matska, vagy a' kigyó is ne férhessen, és más ártalmas ellenségek is elüzettessenek. Állani a' madárnak a' pallásokon mikor aluszik nem tanátsos, ne hogy a' maga ganéjától baja essen, melly görbe újjaira rá ragadván, köszvényt okoz. Hogy ez a' veszedelem eltávoztatódjon, négy szegeletü poznákat gyalúlnak, hogy azoknak gömbölyü sikosságok a' rá repülö madarat le ne ejtse. meg lévén szegletezve, a' két általellenben lévö falak osztán kifuratnak, és bele tsináltatnak, ugy hogy a' padlástol egy láb magasságra egymástol pedig két láb szélességre álljanak. E' lesz a' majorsági apró jószág lakhelyének elrendelése. Többire, maga az udvar, a' melybe jönek mennek, nem annyira a' ganéjtol, mint a' potsolyától üres legyen. Mert nagyon sokat tesz, hogy ott másutt viz ne legyen, hanem tsak egy helyen, a' mellyböl igyanak, az is pedig szép tiszta, mert a' ganéjos, taknyosságot szerez. De tisztát nem lehet tartani, hanem ha bezárva, az erre a' végre tsinált edényekben. Vagynak pedig ollyatén ón váluk, mellyek vagy vizzel, vagy eledellel töltetnek meg; ezek a' fából vagy tserépből valóknál hasznossabbaknak tapasztaltattak lenni. Ezekre fedeleket tesznek, és bezárják, és oldalrol a' magosságoknak fele részén, egy egy tenyérnyire egymástól akkora lyukakra kilyuggatják, hogy a' madaraknak fejeik béférjenek; mert ha tsak fedelekkel be nem borittatnak, akármennyi víz vagy eledel légyen is azokba, a' lábaikkal kikaparják. Vagynak a' kik a' fedöknek felsö részére ejtik a' lyukakat, de ezt nem kell

tse-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tselekedni, mert mikor a' madár rá repül, a' ganéjjával, az eledeleket és vízet bemotskolja.

IV. A' tyúkoknak eledeleikről.

A' Tyúkoknak a' legjobb eledeleket kell adni, darált árpát, és bükkönt, nem külömben borsót, úgy kölest, és mohart is; de ezeket tsak akkor, mikor a' gabona oltsósága megengedi, mikor pedig az drága, a' búzából kirostált hulladékokat is hasznos nékik adni; mert maga ez a' gabona, még a' hol legoltsóbb is, nem haszonnal adattatik, mert árt a' tyúkoknak. Lehet nékiek főtt vadóczot is vetni, nem külömben egy kevéssé kiszitált korpát, mellyekbe ha semmi liszt nints, nem alkalmatosok, és nem annyira kapnak rajta. Az éhomra lévőknek, a' zanot leveleket és magokat leg jobbnak tartják, és ezen nemnek igen kedvesek, és nintsen tsak egy tartomány is, a' hol ezt a' plántát a' legnagyobb bőséggel találni ne lehetne. Szőlő-magot, ha mértékletessen táplálják is azzal, nem kell nékik adni, hanem tsak abban a' részében az idönek, mikor a' tyuk nem tenyészik, mert ettől ritkánn tojnak, és igen aprók is a' tojási, de mikor már az ősz után megszüntek a' tojástól, ezzel az eledellel lehet tengetni. Mindazáltal akarmi eledelt adjanak az apró jószágnak, kétszer kell azt kiosztani, a' napkezdetivel, és estve felé, hogy reggel is a' fészkektül igen meszsze ne kóboroljanak, és Naplemente előtt is az eledel reménységétől indíttatván lakhelyekre idejébe viszsza térjenek, és több ízben lehessen azokat számba venni; mert a' repeső apró marha a' pásztora örizetét könnyen megtsalja. Valahol pedig a' seregnek az udvarba vagy fedél alatt szállást adnak; ott mindenütt száraz port és hamut kell tenni

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' falak mellé, hogy legyen, a' mivel magokat beporozzák; mert ezekkel a' dolgokkal pelyheiket és tollaikat tisztogatják, ha ugyan az Efésusi Heraclitusnak hiszünk, a' ki azt mondja: hogy a' disznók sárral, a' majorsági madarak pedig porral vagy hamuval mosdanak. A' tyúkot hét óra után kell kiereszteni, és öt óra után be kell rekeszteni. A' kijáróval való bánásnak a' mellyről szollánk, ez a' módja; a' befogottnak sem más, hanem hogy ezt nem botsátják ki sohová is, hanem a' rekesztékbe, háromszor napjába jól tartják, nagyobb mértékkel. Mert minden darabnak négy pohár egy napi eledele, a' kinn járóknak pedig hármat vagy kettőt adnak. Zárva is kell lenni a' nagy tornácznak, a' hová kijöjjön és ott pirítkozzon, és hálokkal megerősítve, hogy a' sas vagy ölyv be ne repüljön, melly költségeket és gondoskodásokat, ha tsak azokon a' helyeken nagy árok nintsen az illyen dolgoknak, haszontalanság volna elkövetni. Legjobban megkívántatik pedig, mind a' több barmok körül, mind itten is a' pásztor hűsége, mellyet ha meg nem mutat a' gazdához, a' tyúkóllbol való nyeresség, a' rá tett költséget soha be nem adja. A' gondviselésről eleget szóllottunk, most kövessük a' hátra lévő rendet.

V. A' tojásnak megtartásáról, és alátételéről.

Végbe menvén a' tél, az efféle nemű madár tenyészni szokott. És ezek közül a' mellyek legtenyészőbbek, a' melegebb helyeken Januarius első napja körül, el kezdik a' tojást; a' hideg tartományokban pedig ugyan azon holnapnak nyolczadika után. Hanem alkalmatos eledelekkel kell kénszeríttetni azokat a' tenyészésre, hogy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

annál hamarább szaporíttsanak. Legjobb nékik félfött árpát adni az elégségig, mert e' nagyobbakká teszi a' tojásait, és gyakoribbá a' tenyészést is. hanem ezt az eledelt meg kell mint egy fűszerezni, zanót levelet, és ennek a' magvait hányván közé, mellyek közül mindenikről azt tartják, hogy nagyon neveli a' madaraknak termékenységeket. Az eledelek mértéke legyen pedig a' mint mondottam, a' kinn járóknak két pohár árpa, mindazáltal valami kis zanótot is kell közé keverni, vagy ha a' nem volna, bükkönt, vagy kölest. Gondjának kell pedig lenni az őrzőnek, midőn tojni akarnak a' tyúkok, hogy minél tisztább polyvával megvetett fészkeik legyenek, és azokat ottan ottan öszveseperje, és más új szalmákat rakjon azok helyett. Mert balhákkal, és más hasonló állatokkal megtelnek, mellyet maga visz oda magával ez a' madár, mikor ugyan azon fészekre viszsza megyen. Szüntelen kell pedig vigyázni az őrzőnek, és nézegetni a' tojásokat, mellyet a' tyúkok gyakori kodátsolásokkal mutatnak ki, azok közé valami éles hangot elegyítvén. Vigyázni kell hát őket mikor tojnak, és mindjárt körül járni a' fészkeket, hogy a' mellyek lettek öszve szedje, és meg kell jegyezni mellyiket mi napon tojták, hogy minél ujjabbak tétethessenek a' kotlósok alá, mert így nevezik a' mezei emberek azokat a' madarakat, a' mellyek akarnak ülni. a' többeket vagy elkell tenni, vagy pénzen el kell adni. Legalkalmatossabbak továbbá a' kiköltésre a' legujjabbak: mindazáltal állottakat is lehet alájok tenni, tsak hogy régibbek ne legyenek tíz napinál. Majd szinte akkor kezdenek pedig ülni a' tyúkok, mikor legelsöben a' tojást elvégezték, Januarius nyolczadikától fogva, mellyet nem kell mindnyájoknak megengedni, mivel az újj jérczék hasznossabbak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022

a' tojásra, mint az ülésre, és az erre való kívánságot azzal akadályoztatják meg, hogy egy toll szálat húznak keresztül az orrokba. A' vénebb madarakat kell annakokáért arra a' végre választani; a' mellyek azt már sokszor tselekedték; és azoknak természeteket jól kell esmerni, mivel némellyek jobban ülnek, mások a' kikelt tsirkéket alkalmatossabban hordozzák. Ellenben némellyek mind a' magok, mind a' többek tojásait is öszverontják és megemésztik, mellyet ha valamellyik tselekeszik, mindjárt odébb kell rajta adni. Két három tyúk tsirkéit pedig ha kikelnek, míg még gyengék, egy alá kell verni, a' mellyik legjobb dajka, de mindjárt az első napon, míg az anyák a' magok és másik tsirkéit, azoknak hasonlatosságok miatt, meg nem tudják esmerni. Mindazáltal módot kell tartani a' dologba: mert nem is lehet több harmincz fejnél, mivel tagadják, hogy annál nagyobb sereget egy eltarthatna. A' tojások száma, mellyeket alájok tesznek, páratlan szokott lenni, nem is mindenkor egy számú; mert elöszször, az az, Januariusban tizen ötöt kell alájok tenni, és soha sem többet. Martiusban tizenkilenczet, és ennél nem kevesebbet. Aprilisben huszon eggyet, azután egész nyáron October első Napjáig, ugyan annyit. Azután haszontalanság ez a' munka, mivel a' kikelt tsirkék a' hidegek miatt többnyire elvesznek. Sokan mindazáltal nyár kezdete után is nem tartják jónak a' költést, azért hogy attol az időtöl fogva, ha szinte könnyü is a' nevelése, de illendőképpen meg nem nőnek. Hanem a' város körül lévő helyeken, a' hol az annyok mellöl nem tsekély áron elkelnek a' tsirkék, nem is döglenek mindenkor el, meg kell próbálni a' nyári nevelést. Mikor pedig elültetik, mindenkor rá kell vigyázni, hogy hold töltekor essék, tizedik naptol fogva, tizenötödik;

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

mert az elültetés is ezeken a' napokon majd legalkalmatossabb, és úgy kell intézni, hogy ismét mikor kikelnek a' tsirkék nevekedjen a' hold. Arra hogy a' tojások megelevenedjenek, és tsirkékké formáltassanak, háromszor hét napok kívántatnak a' tyúk nemek körül; a' pávák és ludak körül, egy kevéssel több, háromszor kilencz, mellyeket ha valamikor a' tyúkok alá kéne tenni, elébb azokat tiz nappal ületni kell idegen tojásokon, akkor a' magok neméből öt tojást fogadnak el, és nem többet ötnél, de ezeket is a' legnagyobbakat: mert az aprókból kitsiny madarak születtetnek. Mikor pedig valaki minél több himeket akar költetni: a' leghoszszabb és hegyessebb tojásokat rakja alá; és mikor nyöstényeket, a' leggömbölyűbbeket. Az alá rakásban pedig azok, a' kik ezekre szorgalmatossan figyelmeznek, a' mint mondják, illyen szokást követnek el. Elöszször, minél tsendessebb fészkeket választanak, hogy az ülö Anyák más madaraktol ne háborgattassanak továbbá, minekelötte megvetnék azt szorgalmatossan kitisztitják, és a' polyvákat, mellyeket alájok hintenek, büdös kövel, gyantával, és égö fáklyával megfüstölik, és által járatván, a' feszkekbe bele hányják, e' meglévén kigödrözik, hogy az oda repülöktöl és elrepülöktöl kibontatván, le ne essenek a' tojások. Sokan a' fészkeik szalmáik alá valami kevés füvet, és babér ágakat is tesznek, nem külömben foghagyma gerézdeket, vas szegekkel eggyütt, mellyeket mind orvosságnak tartanak a' menydörgések ellen, mellyek megrontják a' tojásokat, 's a' félformájú tsirkék elvesznek, minekelötte minden részről tökélletességre mennének. Arra vigyáz pedig, a' ki alá rakja, hogy minden tojást a' házba kezével öszve ne fogdosson; hanem a' tojásokat mind eggyütt egy fa lapátba tegye,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

és tsendessen az egészszet az elkészitett fészekbe úgy öntse által. Az ülő-tyukok mellé pedig eledelt kell tenni, hogy jól lakva lévén, a' fészkenn annál örömestebb maradjanak, és meszsze kóborolván meg ne hűtsék a' tojásokat, mellyeket noha magok is lábaikkal megforgatnak: a' tyukásznak mindazáltal midön az Anyák leszállanak, körül kell nézni, és kézzel megforgatni, hogy egyformán melegedvén, könnyen megelevenedjenek, söt ha valamellyek körmeiktől megsértettek, vagy eltörettek, kimustrálja. És mikor ezt véghez vitte, a' tizenkilenczedik napon nézegesse meg, ha a' tsirkék orrotskáikkal feltörték é a' tojásokat, és halgassa ha tsipegnek é? mert sokszor a' héjjok keménysége miatt nem tudnak kihatolni. Azért is a' megakadt tsirkéket, kézzel kell kivenni, 's az anya alá tenni melengetni; de ezt három napnál tovább nem kell tsinálni; mert huszonegy nap után halgatnak a' tojások, nintsenek bennek állatok; és azokat ki kell hányni, ne hogy az ülő haszontalan reménységtől támagattatván tovább is ott maradjon, már kiköltvén tojásait. A' tsirkéket pedig nem kell egyenként, a' mint kikelnek, kiszedni, hanem egy nap a' fészkekbe hagyni az annyokkal, 's a' viztől és eledeltől tartóztatni, míg kikelnek. Más nap, mikor az egész sereg már előjött, így teszik le. A' tsirkéket bükkön-vagy konkoly-rostába rakják, mellyek már kiszolgáltak, azután pólékórókkal megfüstölik. ez a' dolog úgy láttszik ellent áll a' taknyosságnak, melly a' gyenge tsirkéket igen hamar megöldösi. Azutánn borítóba kell az Annyokkal zárni, és vizbe megfött árpa lisztel, vagy borral meghintett tönköly lisztel kell táplálni egy kevéssé; mert a' keménységet minélinkább kerülni kell: és azért harmadik napon is az Annyokkal a' borítóba kell tartóztatni, és míg még kieresztet-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nének az újj ételre, mindeniket meg kell tapogatni, hogy semmi tegnapi ne legyen a' hegyekbe, mert ha nem üres a' begyek, keménységet jelent, és nem kell enniek adni, míg meg nem emésztik. Meg nem kell pedig engedni, hogy meszszire kóboroljanak a' gyenge tsirkék, hanem a' boritó körül kell tartóztatni, és árpa lisztel táplálni, míg megerösödnek; és oltalmazni kell hogy a' kigyók rájok ne fujjanak, mellyeknek a' szagok ollyan dögleletes, hogy valamennyit megöli. ezt úgy kerülik el, hogy gyakorta szarvas szarvat gyújtanak meg, vagy gálbánt, vagy aszszony hajat, mellyeknek szagaiktól majd mind el megy az említett pestis. De gondnak kell arra is lenni, hogy lágy melegbe legyenek, mert sem a' meleget, sem a' hideget ki nem állják, és legjobb benn a' lakhelybe tartóztatni az Annyokkal, és negyven nap mulva engedni meg, hogy kinn járjanak. De mint egy az ő gyermekségeknek elsö Napjaiban jól kell velek bánni, és a' farkok alatt, vagy seggek körül lévő pelyhetskéket le kell koppasztani ne hogy a' ganéjtol elmotskoltatván, meg kemenyedjenek, és azt a' természeti helyet bezárják, mellyre noha vígyáznak, még is gyakorta megesik, hogy a' hasának nints kimenetele. Azért tollal szúrják által, és a' megemésztett eledeleknek úgy nyítnak utat. De a' már erösebbekre, és magokra az anyákra nézve is, kerülni kell a' taknyosság veszedelmét, melly hogy ne történjen, minél tisztább edényből, és tisztább vizet kell nékik adni, nem hülömben a' tyúkóllakat is mindenkor megfüstölni, és a' ganéjtol, kihányván azt, megszabadítani. Ha még is elragadt a' nyavalya, vagynak a' kik a' fokhagyma gerezdeket lágy meleg olajba megáztatván, azokat rakják a' torkokba; némellyek az ember meleg vizeletével öntözik meg a' szájokat, és addig öszve szo-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

rítják, míg a' keserűség kénszerítti azokat a' tsömörlő taknyot az órokon ki erőltetni. Az a' szőlő is, mellyet a' Görögök ἀργία σαφυλὴnek hívnak, az eledellel öszve elegyítve hasznos, vagy ez megtöretve, és vízzel italba adva. És ezekkel orvosolják a' középszer betegeket. Mert ha a' takony a' szemeiket is körül járta, és már a' madár megveti az eledeleket, késsel metszetnek meg a' szemhéjjaik, és erővel nyomatik ki minden genyettség a' szemek alol: és ugy egy kis tört só morsoltatik a' sebeikbe. Ez a' baj továbbá akkor származik leginkább, mikor a' hideggel és az eledel szükségével bajlódnak a' tyúkok, úgy mikor nyárban az állott vizet iszszák a' majorban, hasonlóképpen mikor éretlen figét és szőlöt esznek, és azt nem a' jó lakásig, melly eledelektől tudniillik meg lehet azokat tartóztatni, és hogy azokat meg útálják véghez viszi a' tövisekről szedett éretlen egres szőlő, a' melly apró búza lisztel meg főzettetvén eleikbe vettetik mikor éhesek, és annak ízétől elundorodván minden szőlöt megútálnak. Igy van a' dolog a' figével is, mellyet föve az eledellel nékiek adnak a' madaraknak, 's ekképpen megútálják a' figéket. A' mint más barmok körül, úgy itt is azt a' szokást kell megtartani, hogy a' legjobbak választassanak, és az alábbvalók adattassanak el, hogy minden esztendőben őszszel, mikor azoknak megszűnik a' hasznok, a' számok is kevesedjen. Ki mustráljuk pedig a' véneket, az az azokat, mellyek a' három esztendöt által hágták, úgy a' mellyek vagy nem igen termékenyek, vagy nem a' legjobb dajkák, 's kivált a' mellyek vagy a' magok, vagy a' többi tojásait megiszszák; úgy szinten a' mellyek mint valamelly hímek kukorikolni vagy hágni is kezdettek, így a' késői tsírkék; a' mellyek nyár kezdet után születtetvén, illendő

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nagyra nem nöhettek. A' himekre nézve nem igy van a' dolog. hanem mind addig megtartják a' jókat, míg a' nyösténi meg tudják tölteni, mert ritkább ezek közt a' madarak közt a' jó him. Ugyan abban az időben, mikor megszünnek tojni a' tyúkok, az az, hatodik Novembertől fogva, a' drágább eledeleket meg kell fogni töllök, és szölö magot kell nékiek adni, mellyek meglehetössen táplálnak, néha buza korpák tétetvén közéjek.

VI. A' Tojásokról.

A' tojások több ideig való eltartása sem idegen ettől a' gondosságtol, mellyeket alkalmatosan el lehet tartani télben, ha rájok polyvákat öntesz, nyárban ha korpát. némellyek elsöben tört sóval, hat óráig beboritják, azután megmossák, 's igy polyvával, vagy korpával betakarják. némellyek egész, sokan ismét eldarabolt babbal töltik fel: mások ép sóval boritják el; mások lágy meleg savanyitóval tartják el. De minden só valamint nem engedi, hogy megrothadjon: ugy fogyasztja a' tojásokat, 's nem is engedi, hogy telyesen maradjanak, melly dolog a' vevöt elijjeszti. Azért a' kik savanyitóba botsátják is, a' tojásokat nem tartják még épségekbe.

VII. A' tyukok töméséről.

A' tyukot kövérré is tenni, jóllehet a' tömönek, nem a' mezei gazdának kötelessége: mindazonáltal, mivel nem nehezen megyen végbe, szükségesnek tartottam erről is szóllani. Erre a' dologra, jó meleg hely kivántatik, és igen kevés világosságu, a' hol mindenik szorossabb rekeszekbe vagy kosarakba bezárat va függjön, de úgy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

megszoritva, hogy meg ne fordulhassanak. Hanem mind a' két felöl legyenek lyukaik, egy a' hol a' fejeiket kidughassák, másik, a' hol a' farkokat, és hátuljokat, hogy ehessenek is, és a' mit megemésztettek kiadhassák, ne hogy a' ganéjtol elmotskolódjanak. Alájok pedig igen tiszta polyvát, vagy puha szénát, az az, sarjút kell tenni; mert ha kemények ülnek, nem könnyen híznak meg. A' fejekről, szárnyok alól, és hátuljokrol minden tollat le kell koppasztani, amonnan hogy azokban tetű ne teremjen, innen, hogy természeti részeiket ganéjokkal ki ne sebesittsék. Az eledelek pedig légyen árpa liszt, melly vízzel meghintetvén és megkevertetvén, azokbol falatokat kell formálni, és azokkal hizlalni, hanem ezeket az elsöbb napokban szükebben kell nékiek adni, míg többet megemészteni megszoknak. mert a' keménységet nagyon kell kerülni, és annyit kell nékik adni, a' mennyit megtudnak emészteni, és nem előbb kell nékik ujjat adni, míg megtapogatván begyeket megtetszik, hogy a' régibb eledelből nints már bennek, mikor osztán jól lakott a' madár a' rekeszből egy kevéssé letétetvén elbotsátják, de úgy, hogy meszsze ne menjen, ha nem ha valami van körüle, a' mi tsípi vagy marja, az orrával keresse fel. mert majd ez a' közönséges gondjok a' tömöknek, mivel azok, a' kik nem tsak kövérekké, hanem gyengékké is akarják tenni a' madarakat, méh seres újj vízzel hintik meg a' fellyebb említett lisztet, és úgy tömik. némellyek három rész vízhez egy rész jó bort elegyítenek, és búza kenyeret megnedvesítvén, megkövéritik a' madarat, a' melly újjságon kezdvén hizlaltatni (mert arra is vigyázni kell) huszadikra meghízik. Hanem, ha' az eledelt megunja, annyi napokkal kevesitteni kell, a' mi már elfolyt a' tömésben, úgy mindazonáltal, hogy a' hizlalás ideje a' hu-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

szonötödik napot által ne hágja. Legjobb pedig akár mellyik nagy madarat, a' nagyobb vendégségekre rendelni, mert a' munkának és költségnek így fog lenni érdemlett jutalma.

VIII. A' vad és szelid-galambok töméséről és galamb házak' felállításáról.

Ugyan ezen módon esik meg, a' vad, és házi galambok igen kövérekké való tétele is: nints mindazonáltal a' galambok tömésében annyi haszon, mint azoknak nevelésében; mert ezeknek tartásától sem irtódzik a' gondos és jó mezei gazda. de ezt a' nemet kevesebb gondal lehet táplálni a' meszszebb tartományokba, a' hol nékiek szabad kimenetel engedtetik, mivel a' legmagasabb tornyokon, vagy kitetszöbb épületeken kirendelt helyeken is szeretnek tartózkodni, nyitva lévén azoknak ablakaik, mellyeken az eledelek felkeresésére kirepdesnek. Két vagy három holnapok alatt mindazáltal elfogadják a' nékiek készített eledeleket, a' többekben magok táplálják magokat mezei magvakkal. De ezt a' városok mellett lévő helyeken nem tselekedhetik, mivel a' madarászoknak külömbkülömbféle leselkedéseik által elfogatnak: azért berekesztve fedél alatt kell táplálni öket, nem is a' lapján a' majornak, se nem hideg helyen, hanem kitetszön kell galamb-házat tsinálni, melly téli délre nézzen, és annak falai, hogy a' mondottakat ujjra fel ne hozzuk, mint a' madár ólnál tanátsoltam, sorjába való fészkekre szaggattassanak: vagy ha így nem lehetne, fogasokat vervén fel, azokra deszkák tétessenek, mellyeken vagy a' rekeszek, mellyekbe a' madarak fészkeljenek, vagy a' galambtartó tserép edények álljanak, deszkákat tsinálván eleikbe, mellyeken a' fészkekbe bele mehessenek. Az egész he-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Iyet pedig, és még a' galambok kamarátskáit is ki kell tsinosítani szép fehér mészszel. mert ebbe a' szinbe, leginkább gyönyörködik ez a' madár neme. nem külömben kívülről is a' falakat meg kell símíttani, kivált az ablak körül, és az úgy legyen helyheztetve, hogy a' téli nap melegét fogadja el nagyobb részént, és légyen mellé tsinálva egy elég tágas hálókkal megerösített rekesz, melly kizárja az ölyvöket, és befogadja a' piritkozásra kimenő galambokat, nem külömben kibotsássa az anyákat, mellyek a' tojásokon vagy galambfiakon ülnek, hogy a' szüntelenvaló örzés szolgálatja által mint egy elszomorodván meg ne vénüljenek. mert midön az épületek körül egy keveset repdesnek, megvídulván megújulnak, és a' fiaikhoz vidámabban mennek viszsza, a' mellyek miatt meszszire kimenni, vagy elrepülni is nem igyekeznek. Az edényeknek, mellyekbe víz adatik nékiek, hasonlóknak kell lenni a' tyukokéihoz, mellyeken az inni akaróknak nyakaik beférjenek, és a' ferdeni kívánókat, szoros voltok miatt, be ne ereszszék, mert ezt tselekedni sem a' tojásokra, sem a' fiaikra nézve, mellyeket többnyire ülni szoktak, nem hasznos nékiek. Többire, eledeleket a' fal mellé kell nékik vetni, mivel a' galambházoknak majd tsak azok a' részei vagynak ganéj nélkül. Legalkalmatossabb eledeleknek tartatnak, a' bükkön, vagy lednek, úgy a' lentse, a' köles és vadócz, nem külömben a' gabona-allya, és még a' mi tokos vetemények vagynak, mellyekkel a' tyúkok is tápláltatnak. A' helyet pedig néha néha ki kell sepreni és tisztítani, mert mennél tisztább az, a' madár annál vídámabb, és az ollyan finnyás, hogy gyakorta lakhelyére reá unván, ha szabadságot vehet a' kirepülésre, azt oda hagyja, a' mi azokban a' tartományokban, a' hol szabadon ki mehetnek, meg

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

szokott történni. Hogy e' ne essen, régi tanáttsa Democritusnak az, hogy az ölyvnek azt a' nemét, mellyet vértsének hívnak a' földmivelök, és a' melly többnyire az épületekbe rak fészkeket, fel kell keresni, ennek fiait egyenként tserép fazokakba kell rekeszteni, és mig még pihegnek fedöket kell rájok tenni, és gipszel békenvén, az edényeket a' galambház szegeleteibe fel kell aggatni, melly a' madarakba olly szeretetet önt a' hely eránt, hogy azt soha el nem hagyják. Választani kell pedig a' nevelésre, se nem véneket, se nem igen fiatalokat, hanem minél nagyobb testűeket, és ki kell tsinálni ha lehet, hogy a' mint ki kelnek a' galambfiak, soha el ne váljanak egymástól, mert ha így párosíttatnak öszve, több fiakat nevelnek, ha külömben, valósággal nem jó más neműekkel öszve kötni, mint az Alexandriaiakat a' Campaniaiakkal; mert a' fele mások kevésbé szeretik egymást, 's ngyan azért, nem is igen mennek öszve. A' tollok szinét, nem mindenkor 's nem is mindenek ugyan azt hagyták helybe; ezért is mellyik légyen a' leg-jobb nem könnyű megmondani. A' fehéret, melly közönségesen mindenütt láttatik, némellyek nem igen ditsérik, de azért nem kell elmellőzni azok között, a' mellyek bézárva tartatnak, mert a' kinn járókba nagyon kell kárhoztatni azért, hogy az öllyv őket nagyon könnyen meglátja. A' szaporaságok pedig noha sokkal kissebb mint a' tyúkoké: mindazáltal több nyereséget ád. mert egy esztendőben nyolczszor is költ, ha jó az anya, és azoknak árával a' gazdák megtöltik ládájokat, mint ama derék Iró M. Varró bizonyítja nékünk, a' ki azt hagyta emlékezetbe, hogy az akkori drágább világban is, minden pár egy egy ezer sestertiuson szokott elmenni. Mert a' mi századunk szégyenli, ha azt elakarjuk hinni, hogy találtatnak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ollyanok, a' kik négy ezer pénzen megvesznek két galambot. Noha még ezeket is szenyvedhetőbbeknek itélem, a' kik a' gyönyörűségre való szépségeket, tsak hogy birhassák és megnyerhessék, sok pénzel és ezüstel fizetik ki, mint azokat, a' kik a' Pontusi Phasist és Meotisnak Scythiai tavát kiürítik. már most a' Gangesi és Egyiptomi madarakat részegesen böfögik ki. Lehet mindazonáltal ebben a' madár tartásban is, a' hizlalást gyakorolni, a' mint már mondatott; mert ha valamelly meddők, vagy rút színük találtatnak köztök, szinte úgy mint a' tyúkok, megtömetnek. A' galambfiak pedig az annyok alatt könnyebben megkövérednek, ha már az erősöknek mig elrepűlnének, a' szárnyaikbol, egynehány tollakat kiszaggatsz, és eltördeled a' száraikat, hogy egy helybe nyúgodjanak, és ha böséges eledelt adsz az anyáknak, mellyel mind magokat, mind azokat gazdagabban táplálhassák. Némellyek gyengén megkötik száraikat; mert ha eltöretnek azt gondolják, hogy abból fájdalmat, és azután soványságot vesznek: de semmit sem tesz az, a' kövérségre, mert midőn a' kötélből ki akarnak menekedni, nem nyúgosznak meg, és e' miatt a' mozgás miatt, mint egy semmit sem telnek. A' tört szárak nem több mint két vagy három napi fájdalmat szereznek, és a' kinn járás reménységét megfojtják.

IX. A' Gerlitzék tartásáról.

A' gerlitzék tartása haszontalan, mivel a' madárnak ez a' neme, az ólban se nem tojik se nem költ. a' mint meg fogják elevenen, a' hizlalásra rendelik, és ott kevesebb gondal tápláltatik, mint a' több madarak, de nem minden időben. Télben, ha szinte igyekeznek is rajta, nehezen

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hízik meg. mindazáltal, mivel a' húros madár bővebb, a' gerlitzék betse kevesedik. nyárban ismét önként is megkövéredik, tsak eledele legyen. mert nem tselekesznek egyebet, hanem tsak eleibe vetik az eledelt, de leginkább kölest, nem azért mintha búzával vagy egyéb gabonával meg nem idülnének, hanem hogy amannak a' magvait igen nagyon szeretik. télben mindazáltal egy falat borba megnedvesített kenyér, mint a' vad galambokat is, hamarébb meg'sírosítja, mint egyéb eledelek. A' tartásokra, nem ollyan fiókok, vagy apró kamarátskák készíttetnek, mint a' galamboknak, hanem sorjában a' falba zárt, és abból kiálló kövekre kender pozdorják tétetnek, 's eleikbe hálók feszíttetnek, mellyek ellenezzék a' repűlést, mert ha ezt tselekeszik, fogyasztják a' testeket. Ezekben pedig szüntelen kölessel vagy búzával tápláltatnak, de ezeket nem másként, hanem szárazon kell nékiek adni, és félvékával minden nap jól lakik százhúsz gerlitze. Mindenkor újj és tiszta vizet kell nékiek adni, ollyan edényekből mint a' tyukoknak és galamboknak, és a' pozdorják kitisztittatnak, hogy a' ganéj meg ne égesse a' lábaikat, melly ganéjt szinte olly szorgalmatossan félre kell tenni a' földek és fák mivelésére, valamint minden madarakéit, az úszókén kívűl. Ez a' madár nem annyira alkalmatos a' hizlalásra vén korában, mint fiatal korában. Azért is aratás tájban, midőn már megerösödtek a' fiai, választják ki őket.

X. *A' Húros madarak tartásáról.*

A' Húros madarakra nagyobb munkát és költséget fordítanak, mellyek minden mezön ugyan, de ott egéssegessebben tápláltatnak, a' hol fogattattak, mert más helyre nehezen lehet által vin-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ni, mivel rekeszekbe zárva, többnyire elkedvetlenednek. Ugyan ezt tselekeszik akkor is, mikor ugyan azon szempillantásban a' hálóból madártartó helyekbe vettetnek bé. Annakokáért, hogy e' ne történjen, véneket kell azok közé elegyíteni, mellyek a' madarászoktól erre a' végre tartatván, mint valamelly tsalogatói legyenek a' foglyoknak, és azoknak szomorúságokat közöttök való repülésekkel mérsékeljék, mivel úgy, megszoknak a' vadok, mind vizet, mind eledeleket kívánni, ha látják, hogy a' szelidek azt tsinálják. Szinte ollyan készületü és verőfényes helyet kívánnak, valamint a' galambok, hanem abba kereszt póznák alkalmaztatnak az által ellenbe lévő falak kilyukasztatván, mellyekre rá üljenek, midőn jól lakván eledellel, nyúgodni akarnak; azokat a' póznákat nem kell a' földtől magassabra felemelni, mint egy ember magassága, hogy az alatta álló felérhesse. Az eledelek arra a' részeire tétetnek ennek a' madár ólnak, a' mellyek felett póznák nintsenek, hogy annál tisztábban megmaradjanak. Mindenkor pedig száraz megaprított és lisztlángal felelegyített figét kell nékiek adni, még pedig olly böven, hogy abból maradjon is Ezt némellyek megrágják, és úgy vetik eleikbe, de ezt sokkal tselekedni, alkalmatlan, mert sokba kerül ollyakat fogadni a' kik rágják, és ezek is édességekért valamelly részt megesznek belölle. Némellyek azt gondolják, hogy változtatva kellene nékiek adni az eledeleket, hogy eggyet meg ne unjanak. Ez úgy esik meg, ha mirtus és lentisius magok vettetnek eleikbe, úgy, vadolajfa, és borostyán-bogyok, mint szinte vad-alma magok, mert a' mezőben is az efféle madarak majd ezekkel élnek, mellyek a' madár-tartó helyeken is az ott ülőknek elüzik unalmokat, és kivántsibbakká tészik a' madarakat, a' melly igen hasznos,

mert

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

mert a' bövebb eledeltöl hamarébb megkövérednek. Mindazáltal kölessel tele válutskákat tesznek eleikbe, a' melly legtáplálóbb eledel; mert azok, a' mellyeket fellyebb említettünk lisztes eledel helyet adattattak nékik. Az edények, mellyekbe ujj és tiszta víz adattassék, éppen ollyanok legyenek; mint a' tyúk óllaknál. az illyen gondal és költséggel tartottakat, azt mondja M. Terentius, hogy az ö nagy attyaik idejekben gyakorta három denariuson vevegették eggyet eggyet, ezekkel adván a' kik győzödelmeskedtek, a' népnek vendégséget. De most a' mi idönknek bujasága, mindennapiakká tette ezeket az árokat: azért a' mezei gazdáknak sem kell megvetni ezt a' jövedelmet. És e' szerént azokat a' nemeket, mellyek a' major kerítésén belöl tápláltatnak, majd mind elöl adtuk: most már azokról kell szóllanunk, a' mellyek a' mezei legelésre is kibotsáttatnak.

XI. A' Pávák neveléséről.

A' Pávák nevelése inkább a' városi házi gazda, mint a' komor mezei ember gondját kívánja meg. De mindazonáltal e' sem illetlen a' mindenben gyönyörüséget kereső földmivelöhöz, mellyel a' mezei magánosságot megédesíttse. Ezeknek a' madaraknak szépsége pedig nem tsak a' kívülvalókat, hanem magokat a' gazdákat is gyönyörködteti. És ezt a' madár nemet, azokba a' berkes és apró szigetekbe a' mellyek Itália ellenébe vagynak helyheztetve legkönnyebb megtartani. mert mivel se magassan, se meszszire nem tud repdesni, mind pedig hogy a' tolvajtól, és ártalmas állatok elragadozásától nem lehet féltteni, minden örző nélkül szabadon lehet ereszteni, és az eledele nagyobb részét maga keresi meg

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

magának. A' nyöstények ugyan önként és magokban, kiszabadulván mint egy a' szolgálatból, örömestebb felnevelik tsirkéiket: a' gondviselőnek nem is kell egyebet tselekedni, hanem hogy a' napnak bizonyos idejében, jeladással, a' majorhoz az egész sereget hívja öszve, és a' megjelenőknek egy kis árpát vessen, hogy se a' madár ne éhezzen, mind a' megjelenteknek számát is meglehessen tudni. Hanem az illyen minéműségü birtok, igen ritka: azért a' száraz földi helyeken, nagyobb gondot kell reá fordítani, és ezzel így kell bánni. A' füves és erdős lapos mezőt magas fallal békeríttik, mellynek három oldalaihoz tornáczokat ragasztanak, és a' negyedikhez két kamarákat, hogy az eggyik az őrző lakó helye legyen a' másik pedig a' pávák ólla. Annakutánna a tornáczok alatt sorjába nád rekeszek legyenek kaliczkák formájára, mint a' millyeneket a' galambház padlásaira szoktak tenni. Ezek a' rekeszek mint valamelly rostélyokkal nádszálakkal választatnak el, és külömböztetnek meg, úgy hogy mind a' két oldalról mindenikhez legyen oda menetel. Az ólnak pedig nem kell sárosnak lenni, mellynek a' földjén sorjába rövid czövekek veretnek le, és ezeknek felső végek tsaposan vagynak kifaragva, mellyek kifúrt, és keresztbe álló póznákba botsáttatnak. Ezeknek a' poznáknak továbbá négyszegeleteseknek kell lenni, mellyek a' czövekeknek felibe tétetnek, hogy a' rá repülő madarat elfogadják, hanem azért kivehetők, hogy mikor a' dolog úgy kívánja, a' czövekekről levétetvén az óllat tisztogatóknak szabad menetelt adjanak. A' madárnak ez a' neme, mikor a' három esztendőt kitöltötte, legjobban szaporít, ha ugyan gyengébb korában vagy magtalan, vagy kevésse termékeny. A' him páva éppen ollyan kaczér,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

mint a' kakas, azért is öt nyösténi kíván; mert ha egy vagy más terhes anyát sokszor lenyom, a' még alig fogamzott tojásokat elrontja a' hasába, és nem engedi a' tojásig menni, mivel éretlenek lévén, a' tojás útján kihullanak. A' télnek utolsó részében megindító étkekkel fel kell gyújtani mindenik nemnek a' tüzét legtöbbet tesz erre a' dologra, ha lassú parásnál a' babot megpergeled, és lágymelegen adod minden ötödik napon az éhezőknek, mindazáltal a' hat pohár mértéket által ne hágd, egy egy madárra nézve. ezeket az eledeleket nem mindnyájoknak kell hányni közönségessen, hanem mindenik rekeszbe külön külön, mellyeket úgy adtam elő, hogy nádakkal legyenek megkülömböztetve, megtartván a' mértéket az öt nyösténhez, és egy himhez, kell tenni az étkeket, úgy a' vizet is, melly alkalmatos legyen az ivásra; mikor e' meg lett, a' hímek minden veszekedés nélkül levitetnek mindenik a' maga ketreczébe a' nyösténekkel, és az egész sereg egyaránt legeltetődik. mert ebben a' nemben is veszekedő himek találtatnak, mellyek mind az ételtől, mind az öszvemenéstől elverik az erőtlenebbeket, hanemha igy vagynak egymástól elválasztva. Szinte a' veröfényes helyeken izgatja pedig a' kivánság a' himeket a' hágásra, midőn a' déli szelek elkezdettek fúni, az az, tizenharmadik Februarius után, Martius holnapja előtt. Az őket ösztönöző kívánságnak ezek a' jelei: mikor magát mint egy tsudálván drága kövekkel játszó fark tollaival béfedezi, mellyet midőn tselekeszik azt mondják felőle, hogy sátoroz. Az öszve botsátás ideje után mindjárt vigyázni kell az anyákra, hogy ne másutt, hanem az ólba tojjanak, és a' nyösténeknek gyakorta meg kell ujjakkal tapogatni a' hátuljokat, mert a'hoz közel hordozzák a' tojásokat, a' mellyeknek a' tojások

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ideje már közelget. annakokáért a' tojósokat be kell zárni, hogy a' kerítésen kívül ne tojjanak; kivált azokban az időkben a' mikor tojhatnának, több szalmákkal kell feltölteni a' madártartó helyet, hogy az ép tojásokat annál bizonyossabban meg lehessek venni. mert a' pávák mikor éjtszakai nyugodalomra mentek, a' fellyebb említett poznákon állván, tsak nem mind akkor nyögik ki tojásaikat, mellyek minél közelebb és lágyobb helyre esnek: annál épebben megmaradnak. Minden nap tehát reggel a' tenyészés ideje alatt az óllakat szorgalmatosan meg kell járni, és a' heverő tojásokat öszve kell szedni, mellyek mennél ujjabb korokban tétetnek a' tyúkok alá, annál könnyebben kikelnek, és ez a' házi gazdára nézve igen hasznos, mert a' melly nyöstény pávák nem ülnek esztendőben háromszor tojnak. de a' mellyek tojást ülnek, a' tenyészés egész idejét, vagy a' költésben, vagy a' tsirkék nevelésében töltik el. Elsöben mint egy ötöt tojnak, másodszor négyet: harmadszor hármat, vagy kettőt. Azt éppen meg nem kell engedni, hogy a' Rhodusi tyukok páva tojásokat üljenek, mellyek a' magok fiaikat sem táplálják jól, hanem akar melly hazabeli vénebb és legnagyobb tyukokat kell választani, és azok kilencz nappal a' hold első nevekedésétől fogva kilencz tojáson üljenek, és ezek közül öt légyen páva tojás, a' többi pedig tyúk tojások. Tizedik nap osztán, minden tyúk tojást alólok el kell venni, és ugyan annyi újjat azon neműt kell alájok tenni, hogy a' holdnak harminczadikán, a' melly majd ujja, a' páva tojásokkal kikeljenek. De a' vígyázónak gondja legyen reá, hogy szemmel tartsa a' leszálló anyát, és a' fészkekhez gyakran oda menjen, és a' páva tojásokat, mellyeket a' tyúk az ő nagyságaik miatt nehezen mozdít meg, kezeivel megforgassa, és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hogy ezt annál szorgalmatossabban tselekedje, egyik részét a' tojásoknak tentával meg kell jegyzeni, melly jel-gyanánt fog lenni a' madárral bánónak, ha valyon megfordította é azokat a' tyúk. Hanem a' mint mondottam, el ne felejtsük, hogy erre a' dologra a' legnagyobb tyúkokat kell készíteni, mellyek ha közép termetüek, három páva tojásnál nem kell többet alájok tenni, és hatot a' maga felét. Mikor osztán tsirkéket hoz elö, más dajkához kell a' tyúk tsirkéket adni, és a' pávákat, a' mellyek születtek egyszeribe egy alá verni, mig huszonöt darabból álló sereg lesz belöllök. De mikor a' tsirkék elöjönek, valamint a' tyúk tsirkéket, az első nap nem kell leszedni; más nap a' nevelöjökkel vitessenek a' borítóba, és az első napon borral meghintett árpa lisztel tápláltassanak, nem külömben akarmi gabonából föt pépetskével, de meghültel; azután kevés napok mulva ezen eledelhez adni kell Tarentumi öszve vagdalt párhagymát, és nagyon kinyomott lágy sajtot, mert hogy a' savó árt a' tsirkéknek, nyilvánvaló. A' Sáskák is ha elszedik a' lábaikat a' tsirkék tartására hasznosoknak tartatnak, és ezekkel kell tartani a' hatodik holnapig, azután elég nékiek kézből árpát adni. Ki lehet pedig az ö kikelések után harminczötödik nap, a' mezöre is bátran vinni, és mint az annyát úgy követi az egész sereg, a' kotyogó tyúkot. ez borítóba zárva vitetik a' mezöre a' pásztortol, és kibotsáttatván hoszszú pórázra kötött lábbal öriztètik, mellyet körül repdesnek, a' tsirkék, mellyek midön a' jól lakásig legeltettek, viszsza vitetnek a' majorba, követvén a' mint mondottam a' dajkájok kotyogását. Eléggé megeggyeznek pedig abban az Irók, hogy más tyúkokat, mellyek a magok nemü tsirkéket nevelik, nem kell ugyan azon a' helyen legeltetni, mert ha a' páva fiakat

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

meglátják, megszünnek szeretni a' magok tsirkéiket, és neveletlen oda hagyják, megunván tudniillik, hogy sem nagyságokra, sem szépségekre nézve nem hasonlók a' pávához. A' melly gonoszok a' tyúk neműeknek ártani szoktak: ugyan azok bántják ezeket a' madarakat is; de orvosságokat se mondanak másokat, mint a' mellyek a' tyúkokra fordittatnak; mert mind a' taknyot, mind a' szorulást, mind más egyéb lehető nyavalyákat, ugyan azon orvosságokkal: a' mellyeket mondottunk, hárítják el. Mikor osztán által lépik a' hét holnapot, az ólba kell bezárni a' többekkel az éjjeli nyugodalomra; de rá kell vigyázni, hogy a' földön ne maradjanak. mert a' mellyek így hevernek, fel kell szedni, és poznákra reá rakni, hogy ne szenyvedjenek a' hideg miatt.

XII. A' Gyöngy-tyúkoknak és faj-tyúkoknak neveléseről.

A' gyöngy-tyúkoknak nevelése, majd szinte az, a' melly a' páváké. Többire, a' faj-tyúkok, mellyek mezeieknek is neveztetnek, a' rabságba nem tenyésznek: azért ezekről nem fogunk egyebet mondani, hanem hogy adassék nékiek egész az elégségig eledel, hogy a' vendégségekre annál alkalmatossabbak lehessenek.

XIII. Azokról a' madarakról, mellyeket a' Görögök amphibiumoknak, a' Magyarok Kétlakiaknak mondanak.

Által megyek mostan, azokra a' madarakra, mellyeket a' Görögök amphibiumoknak neveznek, mivel nem tsak földi, hanem vizi eledelekkel is élnek, és valamint a' száraz földhöz, úgy a' tóhoz is hozzá szoktak, és ebből a' nemből a' lúd

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kivált kedves a' mezei emberek előtt, azért, hogy sem igen nagy gondot nem kiván, és serényebb az őrizetre is mint a' kutya. Mert éles kiáltásával elárulja a' leselkedőt, mint emlékezetbe maradt, hogy a' Capitolium ostromlásában, kiáltozott a' Gallusok oda menetelekor, a' kutyák elhalgatván. Ezt pedig nem mindenütt lehet tartani, a' mint Celsus helyessen itél, a' ki azt mondja: A' ludat sem viz nélkül, sem fű nélkül nem könnyen lehet tartani, nem is hasznos a' bevetett helyeken, mert valami gyengéhez hozzá juthat, leszaggatja. A' hol pedig folyó-víz vagy tó van, és bő a' fű is, és nintsenek közel vetések, ezt a' nemet is tartani kell, mellyről miis illyen itélettel vagyunk, nem mintha nagy volna a' haszna, hanem hogy igen kevés teréhvel jár. Azomban, libákat és pelyhet is ád, nem úgy mint a' juhok gyapjat, mellyeket tsak egyszer nyirnek meg esztendőben, hanem ezt kétszer, őszszel és tavasszal is megkoppasztják, és így ezekre az okokra nézve, ha a' hely minéműsége megengedi, avagy tsak keveseket is kell tartani, és minden gunárhoz, három nyősténeket rendelni. mert nehézségek miatt többet meghágni elégtelenek. Sőt a' majorságon belől hogy oltalom alatt legyenek, különös szegletekbe óllakat kell készíteni, a' hol üljenek és tojjanak.

XIV. A' lúdak neveléséről, és lúd óll felállításáról.

A' kik pedig úszó-madarakat seregekkel kívánnak tartani, úszkáló helyeket tsináljanak, mellyek úgy fognak jó karba lenni, ha így lesznek elrendelve. Az azokhoz való udvar minden más baromtól külön választva bekeríttessék, kilencz láb magosságú fallal és tornáczokkal körül

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

véve, úgy hogy valamellyik részbe legyen a' vigyázó háza vagy lakása, a' tornáczok alatt osztán négyszegeletű rekeszek építtetnek, czementből, vagy téglákból is, mellyek közül mindeniknek elég ha három három láb a' szélek, és ha mindenikhez a' bemenetel erös ajtótskákkal megvan erösítve; mert a' tenyészés ideje alatt szorgalmatosan be kell öket zárni. És osztán, ha nem meszsze a' majoron kívül tó vagy folyó víz van, más vizet nem kell keresni: ha külömben vólna, kézzel kell tsinálni vizfészket, vagy halas-tót, hogy legyen a' mibe uszkálhassanak a' madarak, mert e' nélkül a' készület nélkül, valamint száraz föld nélkül is, kedvekre nem élhetnek. Tótsás, de füves mezöt is kell hozzá rendelni, és más tápláló plántákat vetni, úgy mint bükkönt, lóhert, Görög szénát, de kivált a' vad czikóriának azt a' nemét, a' mellyet Σεριςnek neveznek a' Görögök. Leginkább pedig saláta magokat kell erre a' haszonra vetni, mert mind az, hogy ez igen puha zöldség, mind az, hogy igen szeretik ezek a' madarak, mind végre hogy a' libáknak is igen hasznos eledelek. Mikor ezek elvagynak készítve, azonn kell lenni, hogy minél szélessebb testű gunarok és nyöstények, és fehér színüek választassanak. Mert a' más nemű változó, melly a' vadból szelídülvén, úgy lett házivá, e' nem is olly tenyésző, nem is ollyan drága: azért éppen nem kell tartani is. A' ludak öszve botsátására legalkalmatossabb idö a' tél vége; majd a' tojásra és ülésre Februarius és Martius elsö Napjától fogva, egész nyár kezdetig, melly Junius holnapnak utolsó részében esik. Nem úgy mennek pedig öszve mint a' fellyebbi madarak, mellyekről szóllottunk, a' földön ülvén, mert többnyire a' folyó vízen vagy a' tókba viszik azt véghez, és mindnyájan háromszor tojnak esztendöben, ha

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tojásaikat magoknak nem hagyják kikölteni, a' melly jobb is, mint mikor azokat magok ülik. Mert a' tyukoktól is jobban felneveltetnek, és sokkal nagyobb sereget is lehet öszve tsinálni. Minden tojáskor pedig így tojnak; előszször ötöt, másodszor négyet, utoljára hármat, mellyet némellyek megengednek az Anyáknak hogy magok neveljék fel, mert az esztendőnek többi részében szabadok fognak a' tojástol lenni. Éppen nem kell pedig megengedni a' nyösténeknek, hogy kivűl tojjanak a' kerítésen, hanem mikor látja az ember, hogy helyet keresnek, meg kell fogni, és meg kell tapogatni a' hátuljokat, mert ha közel van a' tojás ideje, meg lehet érezni ujjal a' tojásaikat, mellyek az első részeken vagynak az alfeleknek. Minekokáért az ólba be kell vinni, és be kell zárni hogy meg tojjanak, és ezt egyszer elég eggyel tselekedni, mivel mindenik viszsza megy oda, a' hol előszször tojt. Hanem mikor azt akarjuk, hogy az ujj tojásokat magok üljék, meg kell jegyzeni mindeniknek a' tojásait, hogy a' magok annyaik alá tétessenek, mert tagadják, hogy a' lúd a' másik tojásait kiköltené, hanem ha a' magáéiból is tesznek alá. Illyen nemű tojásokat pedig a' tyúkok alá annyit tesznek, mint páva tojásokat, legtöbbet ötöt, legkevesebbet hármat. Magoknak a' ludaknak pedig legkevesebbet hetet, legtöbbet tizenötöt. De rá kell vigyázni, hogy a' tojások alá tsalán gyökerek tétessenek, mellyel mint valamelly orvossággal megorvosoltatnak, hogy árталmok ne légyen a' kiköltt ludatskáknak, mellyeket megölnek a' tsalánok, ha gyenge korokban megtsipkedik. A' libák kiformálódására és kikelésére pedig harmincz napok kívántatnak, mikor hidegek vagynak: mert a' lágy melegekbe elég huszon öt. de legtöbbször a' lúd, harminczad napra kél ki. És míg kitsíny, az első

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tíz napokon a' boritóba bézárva tartják az annyával; azután, mikor a' tsendes idö megengedi, kiviszik a' pásitra, és a' halas tókhoz; és vigyázni kell, hogy vagy a' tsalán fullánkjai meg ne sértsék, vagy éhen ne vivödjön a' mezöre, hanem elöre, öszve vagdalt czikóriával, vagy saláta levelekkel jól kell tartani, mert ha még nagyon erötelen korába, és étlen ment a' mezöre, a' gazokkal vagy erössebb füvekkel, annyira megveszödik, hogy a' nyakát meg szakasztja. Kölest vagy vizzel elegyített búzát is jó néki adni, és mikor egy kevéssé meg erösödött, a' magához hasonlók seregébe hajtják, és árpával táplálják mellyet adni az Anyáknak is nem haszontalan. Nem jó pedig egy egy ólba több libákat vetni húsznál, sem nagyobbakkal a' kissebbeket öszve rekeszteni, mert az erössebb megöli a' gyengébbet. A' rekesztékeknek, a' mellyekbe üldögelnek, igen szározaknak kell lenni, és alattok polyváknak állani, vagy ha ezek nem lesznek, igen jó lesz a' széna is. A' többekben azokat kell megtartani, a' mellyeket a' más nemü tsirkék körül, hogy a' kigyó, a' görény, a' matska, és a' menyét, rájok ne fúhasson, melly veszedelmek mind egy fiig elvesznek a' libák. Vagynak a' kik beáztatott árpát tesznek az üllök eleikbe, és nem engedik, hogy az anyák gyakorta elhagyják fészkeiket. Annakutánna, a' kikelt libáknak az elsö öt napokon, ázott árpa lisztet, vagy megnedvesített lisztet vetnek eleikbe, valamint a' páváknak. Némellyek öszve vagdalt zöld tormát is adnak nékik apródonként vizzel, és e' nékiek legkedvessebb eledel. Majd mikor négy holnaposok, mindeniket a' mellyik nagyobb tömésre rendelik, mert leginkább a' gyengébb idejében alkalmatos erre a' dologra, és könnyü is ezeknek a' madaraknak hizlalása. Mert ázott árpa liszten, és liszt

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

lángon kivül, napjába háromszor, mást semmit se kell nékiek adni, tsak hogy böven ihassanak, és a' kijárásra is szabadság nékiek ne adassék, és legyenek meleg és setét helyen, mellyek a' hájjok nevelésére igen sokat tesznek. Illyen módon két holnap alatt meghíznak, 's ugyan azért a' gyenge libák is, gyakorta negyven napok alatt kövérekké lesznek.

XV. A' kátsákról, tókákról, szártsákról és ezekhez hasonlókról.

A' katsa hízlalás hasonló gondot kíván, de nagyobb költséget. mert bezárva tápláltatnak a' katsák, szártsák, ezeknek sokféle nemei, és más ezekhez hasonló madarak, mellyek a' tókat és vizeket bújják. Erre valami lapos helyet választanak, ezt tizenöt láb magas fallal veszik körül. Annakutánna rostélyokat raknak fellyül, vagy nagy erős hálókkal borítják bé, hogy se belőle ki ne repülhessenek a' házi madarak, se belé a' sasok vagy ölyvök. Hanem ezt az egész falat símánn bevakolják kivül belől, hogy a' matska vagy görény rajta be ne mászszon. Azután a' katsa hízlalónak a' közepén egy tót ásnak két láb melységre, a' hoszszúságának és szelességének pedig olly mértéket adnak, a' millyet a' helynek mivolta megengedi. Hogy a' tó szélei el ne romoljanak, a' hullamozó víznek erőssége miatt, mellynek mindenkor bele kell folyni, téglával kirakják, és azokat nem gráditsokra emelik fel, hanem apródonként menetelesen eresztik le, hogy mint egy a' szélíről lehessen lemenni a' vízbe. A' tó fenekét pedig körös körül mint egy két harmad részére az egész nagyságának kövekkel rakják el, és vakolással erősítik meg, hogy ki ne hányhassa a' víz a' füveket, és az úszó állatok-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nak tiszta hellyel szolgálhasson. A' közepének ismét tömött földből kell állani, hogy vízi babokkal, és más vizet szerető zöldségekkel be lehessen vetni, mellyek a' madarak ezen menedékjekbe árnyékot tartsanak. Mert vagynak, a' mellyek szeretnek vagy tamariskus-fa erdötskékbe, vagy kákás bokrok között mulatozni. Mindazáltal ezen okból az egész helyet erdötskének nem kell elfoglalni, hanem a' mint említettem, körös körül üres légyen, hogy mikor szép napos idő van, és kedvek van a' madaraknak, sebes úszással vetekedjenek. Mert valamint kívánnak ott lenni a' hol mászkálhassanak, és a' hol a' heverészö vízi állatok után leselkedhessenek; úgy nem szeretik ha nintsenek szabad térek, a' hol járkáljanak. Annakutánna a' tónn kívül minden felöl húsz lábnyira be kell a' partokat rakni zöld pasittal, és légyenek ezen mezö forma után, a' fal mellett, köböl tsinált és czémentel kisímított egy egy lábnyi négy szegletü ülö fészkek, mellyekbe fészket rakhassanak a' madarak és azokat el kell rejteni közbe ültetett puszpáng vagy mirtus bokrokkal, mellyek a' falak magasságánál fellyebb ne érjenek. Mindjárt azután, egy hoszszú és a' földre leeresztett tsatornátska készíttessék, mellyen minden nap vízzel elegyített étkek follyanak bé: mert így táplálják a' madaraknak ezt a' nemét. Kedves eledel nékiek a' földi tokos vetemények, a' mohar, és köles, úgy szintén az árpa is; de a' hol bövön találtatik, makkot és szölö-magot is adjanak nékiek. A' vízi eledelek közül pedig, ha mód van benne adnak nékiek tengeri rákot, patakbeli apró halakat, vagy a' mi apró termetü állatjai vagynak a' folyó-vízeknek. Az öszve menetelbe éppen azt az idöt tartják, mellyet a' több erdei madarak, Martiust, és a' következendö holnapot, mellyeken szálkákat és ágatská-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kat kell széllyel hinteni a' madár tartó helyeken, hogy azokat felszedhessék a' madarak, és azokból fészkeket rakhassanak. De legnagyobb az mikor valaki katsa hízlalót akár állítani, hogy a' megnevezett madaraknak a' tó körül, a' hol tojnak többnyire, szedje öszve a' tojásait, és a' majorságbeli tyúkoknak rakja alájok, mert így költetvén ki, és neveltetvén fel a' fiaik, leteszik vad természeteket, és a' madár-tartó helyekre bezáratván, minden kéttségkivül szaporítanak. Mert ha a' most fogott madarakat, mellyek a' szabad élethez hozzá szoktak, őrizet alá akarod adni, későn szaporítanak a' rabságban. De az úszó madaraknak gondviselésekről eleget beszéltünk.

XVI. A' halastókról és halak táplálásáról.

De midőn a' vízi-állatokról emlékeztünk, helyessen megyünk által a' halak gondviselésére, a' mellyekkel való gazdálkodást noha a' földmivelőkhöz idegennek tartom (mert mit gondolhatnánk olly egymással ellenkezőt, mint a' földet és a' vizet) mindazonáltal még is nem hagyom el. Mert ezeknek a' dolgoknak tudománnyát is a' mi eleink gyakorlották, annyira hogy az édes vízekbe is zárnák a' tengeri halakat, 's ugyan azon gondal táplálnák a' nagy-agyu halat, és a' Scarust, mint a' mellyel most az ángolnát és farkas-halat nevelik. Mert Romulusnak és Numának ama régi mezei Nemzete nagynak tartotta, ha a' városi élethez hasonlítatván a' majori élet, a' böségnek semmi részebe sem lenne hijja. Minekokáért nem csak azokat a' halas-tókat, mellyeket magok épitettek, rakták tele hanem azokat is a' mellyeket maga tsinált a' természet, öszvehordván a' tengeri halakat, megtöltötték. Itt szaporított Velinus, itt Sabatinus-is, úgy Vulsinensis

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

és Cimínus farkas-és aranyos-halakat, és ha mi más hal nemei vagynak, mellyek az édes vizet elszenyvedik. Majd azt a' gondot a' következett idő eltörlötte, és a' gazdagoknak vendégségei magokat a' tengereket és Neptunust foglalták be, és már a' mi nagy Atyáink idejébe emlegetik PhilippusMarciusnak (mint legtisztességessebb, a' melly pedig legbujább volt) tselekedetét és mondását. Mert mikor ő talám a' Cassinus gazdájánál vatsorálna, és a' szomszéd folyó-vízből fel tett farkas-halat megkostolta, és kiköpte volna, ezt a' helytelen tselekedetet ezen szóval váltotta fel: Veszszek el úgymond ha halnak nem gondoltam. Ez a' tsúfolodás tehát sokaknak torkokat kényessebbé tette, 's a' tudós és értelmes ínyekkel megunatta a' folyó-vízi farkas-halat, kivévén azt, mellyet a' Tíberis ellenébe folyván elfárasztott. Annakokáért Terentius Varró azt mondja: Nintsen ebben a' században ollyan alávaló és hitván ember, a' ki mind egynek tartaná, halakkal legyen é megtöltve a' halas tava, vagy békákkal. De még is ugyan azokban az időkben, a' mellyekben emlegette Varró ezt a' bujálkodást, igen nagyon dítsértetett a' Cató szoros rendtartása, noha maga is Lucullus tutora lévén, nagy summán, úgymint négy száz ezer sestertiuson árulgatta az ő árvájának halas-tóit. mert már híresek voltak a' konyhabeli válogatott étkek, a' tengerről vétetvén le a' víz a' halas-tavakba, mellyekben a' kik gyönyörködtek, mint ez előtt Numantinus Isauricus a' meggyőzött nemzetekről, úgy Sergius Orata, és Licinius Muraena a' fogott halaknak neveikről szerettek neveztetni. De mivel az erköltsök olly durvákká lettek, nem azért hogy ezek gyakoroltattak, hanem hogy legditséretessebb és tisztességessebb dolgoknak itéltettek, hogy ne láttassunk annyi

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

századoknak késö megfeddöi lenni, mi is ezt a' majori gazdálkodást a' házi-gazdának meg fogjuk mutatni. A' ki, akar szigeteket, akar tengermellyéki szántó földeket vévén, a' földnek soványsága miatt, mint többnyire a' víz mellett szokott lenni, a' földből nem vehet gyümöltsöt, a' tengerből igyekezzen hasznot venni. Ennek a' dolognak pedig mint egy kezdetére tartozik, a' hely természetének kinézése, a' hol halas-tót szándékozol állitani. mert nem minden vizekbe lehet minden halak nemét eltartani. A' sáros vidék a' lapos halat neveli meg, mint a' sólyát, szegletes-halat, platajczot. ugyan az, igen alkalmatos a' tekenös állatoknak is, a' bársony tsigáknak, oszteréknek, skárlát-festöknek, úgy a' kagylók héjjainak, a' makkoknak, vagy makk-tsigáknak. A' fövenyes örvények pedig, a' laposokat ugyan nem legroszszabbúl, de a' tengerieket jobban eltáplálják, mint az arany-halakat és fogasokat, a' Punicumi és idegen halakat, hanem tekenös állatoknak nem alkalmatosok. Ismét a' kösziklás tenger a' rólla neveztetett halakat, legjobban eltartja, a' mellyek tudniillik mivel a' köszíklákon táboroznak, höszíklaiaknak neveztettek, mint a' rigó- és húros-halak, nem külömben a' fekete halak. És mint a' partos, úgy a' szoros tenger külömbségeit is kell esmerni, hogy bennünket az idegen halak meg ne tsaljanak; mert nem minden tengerbe lehet mindenféle, mint a' helops melly a' mélly Pamphyliai tengerben és nem másutt él meg, mint az Atlanticumiba a' pörölyhal, melly a' mi Gadium szabad városunkban a' legderekabb halak közé számláltatik, és azt régi mód szerént Zeusnak nevezzük, mint a' skarus, melly egész Asiának és Görög Országnak partjaitól Siciliánál legnagyobb böséggel jö ki, soha a' Liguriai se pedig Gallián keresztül a' Hiberusi tengerbe ki

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nem uszott. Azért ha megfogattatván a' mi halastóinkba vitetnek is, nem lehet azokkal soká birni. Az egy Angolna, a' drága halak közül az, jóllehet Tarsusi és Carpathi tengerből való, melly utolsó a' mi nyelvünkön, a' melly vendég levén akár melly idegen tengert kiáll. De már a' halas tók fekvéséről kell szóllani.

XVIII. A' Halas-tó fekvéséről.

Legjobb Tónak tartjuk azt, a' melly úgy van helyheztetve, hogy a' tengernek következő habja, az előtte valót eloszlassa, és a' régit belöl a' kerítésen megmaradni ne engedje, mert az illyen leghasonlóbb a' tengerhez, melly a' szelektől hányattatván szüntelen újjíttatik, és meg sem melegedhetik, mivel a' hideg hullámot alolról, a' felső részre tolja. Az illyen tót pedig, vagy köszikláből vágják ki, melly ritka szerentse, vagy a' parton tsinálják meszes téglából. De akarhogy van tsinálva, ha a' bele folyó örvény miatt mindég hideg: barlangjainak is kell lenni a' feneke körül, azok közül pedig némellyeknek eggyügyüeknek és egyeneseknek, a' hová félre vonják magokat a' héjjas seregek, másoknak tekergősöknek mint a' tsiga, nem igen tágoknak, a' hol az Ángolnák heverjenek; noha némellyeknek nem tetszik az, hogy ezek más nemü halakkal öszve elegyedjenek: mert ha megvesznek, melly a' halnak ezen a' neménn mint a' kutyákon meg szokott történni, kegyetlenül üldözik a' héjjasokat, és sokakat felfalván azok közül, elpusztítják. Ha a' helynek természete megengedi, a' halas tónak mindenik oldalánál, útaknak is szükség lenni. mert könnyebben elszélled a' régi hullám, midön

akar-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

akarmellyik oldalrol találkozván a' hab, kimehet az ellenkező részenn. Úgy gondoljuk pedig, hogy ezeknek az ösvényeknek a' kerítésnek alsó részébe kell esni, ha a' hely állása meg engedi, hogy a' halastó fenekére vízmérő tétetvén le, a' tenger vizét hét lábbal magassabbnak lenni mutassa, mert a' tóbeli halaknak, az a' mértéke a' méllységnek, bövön elég. Nintsen is abban semmi kéttség, hogy mentől mélyebről jö a' viz a' tengerből, annál hidegebb, melly legalkalmatossabb az úszóknak. Ha pedig az a' hely, a' hol halastót akarunk állítani, egyenlö mértékbe áll a' tenger vízével, kilencz lábra le kell a' halas tót süllyeszteni, és kettöre alább, a' felsö részétől, folyó lyukat kell bele venni, és úgy kell intézni, hogy mennél bövebben jöjjön a' víz, mivel a' fekvö viznek az a' része, melly a' tenger mértékén alól vagyon, nem másképpen nyomódik ki, hanem mikor az ujjabb viznek nagyobb ereje reá nehezedik. Sokan úgy gondolják, hogy az illyen tókba, hoszszú elbúvó helyeket kellene tsinálni a' halaknak, és tekervényes barlangokat az oldalaikba, hogy annál árnyékosabb rejtek-helyeik legyenek, mikor melegjek van. De ha a' tót az újj tenger víz nem mindenkor járja által, azt tselekedni ellenkezik az okossággal. Mert az illyen tartózkodó helyek, sem az ujj vízet könnyen el nem fogadják, sem a' régit is, hanem ha igen nehezen, ki nem eresztik, és sokkal több kárt tesz a' megposhadt víz, mint használ az árnyék. Mindazáltal mint valamely kamarák ollyan lyukakat kell vagdalni a' falakba, hogy legyenek, a' mellyek elfedezzék a' nap melegét kerülöket, de azomban a' vizet a' mellyet bevettek, könnyen kiereszszék. Hanem el nem kell felejteni, hogy azok eleibe, a' folyók elei-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

be, a' mellyeken befoly a' víz a' halas tóba, apró lyukakkal készült ércz rostélyok tétessenek mellyek által megakadályoztassék a' halaknak elszökések. Ha pedig a' tágasság megengedi, nem lesz haszontalan a' tengerből ollyan köszíklákat, mellyek hínár fűvel be vagynak növe, a' tóba imitt amott elrendelni, és a' mit az emberi ész kitalálhat arra, hogy az igazi tengert ábrazolja, hogy a' mellyek bele vagynak zárva, minél kevesebbé érezzék a' fogságot. Illyen módon a' lakó lyukakat elrendelvén, vigyük bele a' vizi állatokat, és gondunk legyen reá, hogy megemlékezzünk még a' vízi dologban is arról a' mi a' szárazon a' régula: *mit terem ez vagy amaz föld.* Mert ha szinte akarjuk is, mint néha a' tengerbe láttuk, nem lehet a' halas-tóba sok rósa-halakat megtartani, holott ez igen kényes jószág, és a' rabságot éppen nem szenyvedi: azért a' sok ezerek közül egy vagy kettő ritkán állja ki a' rekesztéket: ellenben pedig sokszor tapasztaltuk, hogy a' tengeri tunya nagy-agyu és ragadozó farkas-hal seregestől megmarad a' kerítésen belől. Minekokáért, a' mint említettem, a' mi tenger partunknak minéműségét kell még nézni; hogy kerüljük e' a' köszíklákat, vagy pedig ezeket válaszszuk. A' húros-halnak sokféle nemeit, és a' rigó-halakat, úgy a' kivántsi menyéteket, nem külömben a' motsok nélkül való farkas-halakat (mert vagynak tarkák is) rekeszszük meg. Hasonlóképpen a' tsíkokat, mellyek nagyon kedveltetnek, az ángolnákat, 's ha mi köszíklaiak találtatnak, és a' mellyeknek jó árok van. mert az alávalót úgy se kell fogni, nem hogy még táplálni. Ugyan ezeket a' nemeket a' homokos partu tókba is el lehet tartani. Mert a' mellyek sárral, és iszappal vagynak tele, a' mint már

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

fellyebb is mondottam, inkább tekenős-tsigáknak, és heverő állatoknak alkalmatosok. Nem is ugyan az annak a' tónak a' fekvése, a' melly befogadja a' fekvőket; nem is ugyan azok az eledelek adattatnak az alatt heverő halaknak, és a' fent járóknak, mert a' sólyáknak és szegletes-halaknak, 's más hasonló állatoknak, sikéren két láhra süllyesztetik le a' halas tó, a' partnak azon a' részén, melly folyás és viszsza folyás nélkül soha sem szükölködik. Annakutánna sürü káterek verettetnek a' szélekre, a' mellyek mindenkor fellyül érjenek a' vízen, még mikor a' tenger-járása feldagad is. Majd körös körül gátok vettetnek, úgy hogy megöleljék, de még is fellyebb érjenek a' tónál. mert így mind a' tenger dühössége megtörétik a' párkánynak eleibe vettetése által, mind a' hal ís tsendességben lévén, ki nem vettetik a' helyéből, maga a' halastó sem telik meg gyülevész hinárral, mellyet zavaros időbe a' tenger ereje rakásra hány. Némelly helyeken pedig a' gátokat keresztül kell vágni tekervényes, apró, de szoros útakra, melly akármilyen nagy légyen a' télnek kegyetlensége, a' tengert hullám nélkül által botsássa. Innen, a' fekvők eledelének gyengébbnek kell lenni, mint a' kösziklaiaknak, mert mivel nintsenek fogaik, vagy úgy nyalják bé az eledeleket, vagy egészszen nyelik el, de rágni éppen nem tudnak. Annakokáért rothadt heringeket kell nékiek adni, és sótol felrágott chalcist, és megromlott sardellát, nem külömben scárus kopótyúkat, vagy valami belső része van a' tinnhalnak és gyíkhalnak. Továbbá skomber, carcharus, és elacata béleit, és hogy eggyenként elő ne számláljam, minden besozott étkeknek letisztitott szemeteit, mellyek a' halárosoknak boltjaikból kihányatnak. Itt pedig

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

több féléket neveztünk ki, nem azért, hogy mind ezek minden tenger partokon feltaláltatnának, hanem hogy ezek közül azokat adjuk, a' mellyekbe mód lesz. A' zöld gyümöltsök közül jó a' meghasított fige is. Megtört. diókat is lehet nékiek adni, nem külömben megpuhúlt gyenge berkenyét, és ollyan ételeket, a' mellyek a' szophatókhóz közel vagynak, minémű az ujj sajt, ha a' helly állapotja, vagy a' téj bősége megengedi; de semmit sem úgy, mint a' fellyebb elöszámlált eledeleket, mivel azok szagosok; mert minden heverő hal, inkább az órával, mint a' szemeivel keresi az eledelt. Mert midön mindég hanyatt fekszik, felfelé néz, és azokat a' mellyek az egyenesbe vagynak jobb és bal felöl, nem könnyen látja meg. Azért is midön sózott jószágok vettetnek eleikbe, követvén azoknak szagát, könnyen rá talál az eledelekre. A' több köviek pedig, vagy tengeriek, ezekből eléggé, de a' frissekből jobban tápláltatnak. Mert az akkor fogott heringetske is, és gamár hal, 's a' kis góbhal, és akarmi kitsiny termetű hal van még ezeken kivül, a' nagyobbat táplálja. Ha mikor pedig a' tél keménysége nem engedi, hogy illyen nemű eledelt adjanak a' halaknak, a' legalábbvaló kenyér falatokat, vagy akarmi gyümöltsök vagynak abban az időben, öszveaprítják, és azokat adják. Száraz figét ugyan mindenkor jó adni, ha nagyon bö (mint Boetica és Numidia tartományaiban) Többire, ollyan hibába nem kell esni, mint sokan, hogy azoknak semmit sem adnak, ezen az okon; mert bezárva is sok ideig megmaradhatnak. Mert ha tsak a' gazda hala eledelekkel nem tápláltatik, midön a' hal piaczra viszik, a' soványség kimutatja, hogy azt nem a' szabad tengeren fogták, hanem azt örizet alól

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hozták ki, a' miért sokat elveszt az árából. És ez a' majori gazdálkodás vessen véget a' jelenvaló értekezésnek, hogy nagy Kötet általtal el ne fáradjon az olvasó. Viszsza megyünk pedig a' következendö Könyvben az erdei barmoknak gondviselésére, és a' méhek tenyésztetésére.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

LUCIUS JUNIUS MODERATUS COLUMELLA A' MEZEI GAZDASÁGRÓL.

KILENCZEDIK KÖNYV.

Előbeszéd.

Által megyek mostan az erdei barmokkal való bánásra, és a' méhek tenyésztetésére: a' mellyeket is méltán mondhatok Publius Silvinus! majorhoz tartozó állatoknak, ha ugyan a' régi szokás szerént; a' nyúlatskáknak, vad ketskéknek, 's hasonló vadaknak többnyire a' major mellett, a' gazdák' lakóházaik' végibe, tsináltak vadas kertet, hogy mind a' berekesztett vadak közt tett vadászásnak látása, a' birtokosnak szemeit gyönyörködtetné, mind, mikor a' vendégségek úgy kivánnák, azokat minteggy a' kamarából lehetne elől venni. A' méheknek is, még az én emlékezetemre is, vagy magában a' majornak kivágott kerítésében, vagy a' befedett folyosókban, és a' gyümöltsös-kertekben rendeltek helyet. Mivel tehát már az elnevezésnek, mellyet ezen értekezés eleibe irtam, okát adtam, most mind azokat, a' miket feltettem, eggyenként elö veszem.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

I. A' Vadas Kertek' készittéséről, 's az azokba zárandó vad állatokról.

A' vad - állatok, mint a' vad - ketskék, és őzek, valamint a' zernáknak, szarvasoknak, és vad - disznóknak nemei is, a' gazdáknak majd vendégségekre, és kedvtöltésül, majd kereskedésül, és nyereségül szolgálnak. Hanem a' kik tsak azért rekesztik meg a' vadakat, mivel a' vadászásban gyönyörködnek, megelégesznek azzal, ha az épülethez közel, akár mitsodás fekvésü helyre vadas - kertet tsinálhatnak, és a' vadaknak mindég kézből adnak enni, és inni: a' kik pedig a' kereskedést, és hasznot nézik, ha van közel a' majorhoz erdő (mert hasznos ha az nem meszsze van a' gazda szemeitől) minden kételkedés nélkül azt rendelik az említett állatoknak. És az ollyan helyen, ha természettel víz nintsen, vagy folyóvizet vesznek oda, vagy tavakat ásnak 's azokat téglával és mészszel rakják ki, hogy a' beléjek ment essö - vizet magokban megtarthassák. Az erdöböl annyit foglal ki ki, a' mennyit tehettsége megenged, és ha a' kö, 's a' munka oltsósága úgy hozza magával, kéttségkivül meszes málterrel kell azt bekeriteni, ha külömben, égetetlen téglából, és sárból készült fallal kell befoglalni. Ha pedig ezek közzül egybe sints módja a' gazdának, az okosság kivánnya, hogy hasogatvány karó keritès tsináltasson; — mert igy nevezik a' hasogatott fáknak egy nemét azt pedig készitik tserfából, tölgyfából, vagy magyalfából. mert az olajfára ritkán tehetni szert; egyszóval valami az essöt legtovább ki állya, azt választják erre a' végre a' tartománynak állapotjához képest. És akár gömbölyü a' fatörzsök, akár, a' mint a' vastagsága ki-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

vánnya, el van hasogatva, annak oldalait sok helyeken kifurják, 's a' vadas kertnek kerületében bizonyos meghatározott távolságnyira felállogatják: azután a' karóknak általellenbe lévő lyukain keresztül ágakat húznak, a' mellyek a' vadak elött a' kimenést elzárják. Elég pedig a' karókat nyoltz nyolcz lábnyira ásni le egymástol, és keresztül tett ágakkal ugy berostélyozni, hogy a' tág hézagokon mellyek a' lyukak közt esnek, az állat ki ne futhasson. Ezen a' módon pedig a' legszélesebben kiterjedő tájékokat, és hegyes helyeket is be lehet keríteni, a' mint azt Galliában, valamint más némelly tartományokban is, a' helynek iszonyu volta is megengedi; mert ott mind a' karók' készittésére iszonyu sok a' fa, mind egyebeket is erre a' végre böven kaphatni; ugyan is a' föld sok forrásokkal bövölködik, a' mi az emlitett nemü állatoknak leghasznosabb; azomban a' vadaknak magától gazdagon ád élelmet: 's leginkább ollyan hegyes helyeket választanak, mellyek mind földi, mind fái gyümöltsökkel bövölködnek. mert valamint a' füvek, úgy a' tser és tölgyfa gyümöltsei is szükségesek; és legjobban javasoltatnak az ollyan helyek, a' mellyek igen sok tser és tölgy-makkot, nem külömben magyalfa-makkot, osztán vadalmát, 's egyéb erdei gyümöltsöket teremnek, a' mellyekröl bövebben szóllottam, mikor a' barom fiakrol értekeztem. Mert tsak nem azok az erdei állatoknak eledeleik, a' mik a' házi barmoké. Mindazáltal a' szorgalmatos gazdának nem kell meg-elégedni azokkal az eledelekkel, mellyeket a' föld önként, természettel terem; hanem az esztendőnek ollyan részeiben, mikor az erdőkön élelem nintsen, beszerzett takarmánnyal kell, a' bezárt vadakon segiteni, és árpával kell azokat tartani, vagy tönköllyel, vagy babbal, legin-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kább pedig törkölyel is, egyszóval valami legkevesebbe kerül, azt kell azoknak adni. És hogy tudják a' vadak, hogy azt ő nékik adták, jó lesz eggy vagy két a' háznál már megszelídittetett vadat ereszteni, a' többi közzé, mellyek az egész vadas kertet bejárván, az enni nem akaró állatokat, az eleibek vetett eledelekre oda tsalják. Ezt pedig nemtsak a' szűk télben jó tselekedni, hanem akkor is, mikor a' hasasok, megellenek, hogy borjaikat annál jobban nevelhessék. Azért is a' vadaskert őrizőjének gyakran kell vigyázni, hogy a' mellyek már megellettek, azok kézből adott eledellel tartassanak. Nem kell pedig megengedni, hogy a' zerna, vagy a' vad-disznó, 's más valami vad, négy esztendősnél vénebb legyen; mert eddig az ideig testesednek, azután a' vénség miatt görhesednek. Minekokáért míg a' fiatalkor, testeknek szépségét megtartja, el kell őket adni. A' szarvast pedig sok esztendőkig el lehet tartani; mert sokáig lehet fiatalon bírni, mivel hosszu ideig tartó élete van. A' kissebb testű állatokra nézve pedig, minémü a' nyúl, ezeket az oktatásokat adom: hogy az ollyan vadas-kertekbe, mellyek sövénnyel vannak bekeritve, abajdóczot, zöldséget. Czikória, és saláta magot kell, külömböző hellyekre bizonyos ágyakba vetni, ugy szinte Carthagoi borsót, vagy ezt az ide valót, nem külömben árpát, és elitett bagoltsát kell a' tsürből elövenni, 's azt essö vizbe meggyengitve kell eleibek vetni; mert a' szárazat a' nyulak nem igen szeretik. Továbbá melly kevéssé légyen hasznos ezeket 's az ezekhez hasonló állatokat ollyan vadas-kertbe vinni, a' melly karókkal van körülvéve (hanem modom is) eléggé által láthatni: ha ugyan ezek testeknek kitsiny vólta miatt a' karók közt könnyen kibujnak, 's szabad kijárásra kapván, elszökni igyekeznek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

II. A' Méhekről.

Térek most a' méhekkel való bánásra, a' mellyekről sem fontosabban nem lehet értekezni, mint Hyginús már értekezett, sem szebben mint Virgilius, sem ékesebben mint Celsus. Hyginus a' régi Iróknak értelmeit, mellyek külömbözö ritka irásokban elvoltak szorva, gondosan öszveszedte: Virgilius Poétai virágokkal felczifrázta. Celsus mind a' két emlitett férjfiúnak módját felvette. Mellyre nézve nékem ezen értekezés tárgyához hozzá sem kellett volna fognom; ha tsak elkezdett oktatásomnak tökélletességre hajtása ezt a' részét is meg nem kivánta volna, hogy igy az az egész munka, a' mibe belé kaptam, minteggy elvágatván töle, eggy tagja tsonkának és tökélletlennek ne láttassék. Azokat a' mesés előadásokat hát, mellyeket Hyginus a' méhek eredetéből ki nem hagyott, inkább a' Poétai szabadságra bizom, mint magamra. Valósággal nem is mezei emberekhez illik azt tudakolni, hogy igen szép Aszszony volt é az a' Meliszsza, a' kit Jupiter méhvé változtatott, hogy (a' mint Euhemerus Poéta mondja) vallyon lodarázsok, és a' Nap nemzette é azokat a' méheket, mellyeket a' Phryxonida Nymfák neveltek, 's mellyek majd a' Dictaei barlangban Jupiternek táplálói lettek, és hogy azok Isteni segittség által kapták é azt az eledelt, mellyel a' kis tsetsemöt feltartották. Mert az effélék ámbár nem illetlenek Poétához, azokról még is Virgilius tsak rövideden, és tsak eggy versetskében tesz eggy kis említést, mikor igy szoll: *Dictei barlangban tápláltak égi Királyát.* *) De még a' sem tartozik a' szántó-

*) Georg. 4: 202.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

vetőkre, mikor, és mitsoda Tartományban születtek elöször méhek: vallyon Thessáliában é Aristaeus alatt, vagy Cea szigetében é? a' mint Euhemerus irja, Erichthonius idejében é a' Hymettus hegyén, mint Euthronius, vagy Crétában Saturnus idejében, mint Nicander állítja: nem külömben, hogy a' rajok közösülésnél fogva nemzik é fiaikat, mint ezt egyéb állatokban látjuk, vagy nemeknek örökössét a' virágokbol választjákki, a' mint állítja a' mi Máronk; és vallyon a' méz nedvességét ugy okádják é, vagy más részeken adják ki. Mert ezeknek, 's az efféléknek kikeresése inkább a' természet titkait kutatókat illeti, mint a' mezei embereket, kedvesebbek is azok a' tudományokat tanulóknak, a' kik azokat munka nélkül olvassák, mint a' dolgos Földmivelőknek; mert sem a' munkában sem a' gazdaságban, semmi basznok nintsen.

III. Hány nemei vagynak a' Méheknek és mellyik azok közzül legjobb.

Minekokáért térjünk viszsza azokra, a' mellyek a' méhekkel bánóknak leghasznossabbak. A' Peripatetikusok' felekezetének felállítója Áristoles, azokban a' könyveiben, a' mellyeket az állatokról irt, a' méheknek vagy a' rájoknak több nemeit említi, 's azt mondja: hogy azok közt, némelly méhek nagyok, de gömbelyegesek, 's ugyan azok feketék, és szörösek is: némellyek kissebbek ugyan, de szintugy gömbölyüek, és barnás színüek, 's nagy szörüek: mások ezeknél is kissebbek, nem is olly gömbölyüek, de azért poczkossak, és szélesek, 's méz színüek: némellyek igen kitsinyek és vékonyak, 's hegyes hasuak, aranyos pettegetettek, és kön-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nyük: 's az ő értelmét követvén Virgilius, legjobbaknak tartja, a' kitsinyeket, hoszszukásakat, vékonyakat, fényeseket: *szép aranyos fényük testek betsepegve motsokkal*, *) 's tsendes természetüeket; mert mentül nagyobb a' méh és gömbölyüebb is, annál roszszabb. Ha pedig mérges még annál is roszszabb. Mindazáltal a' jobb fajtáju haragos méheket könnyen meglehet szelidíteni, a' kasokkal bánoknak gyakori körülöttök való forgolódása által. mert midön gyakran hozzájok nyulnak, hamarább megszelídülnek; és ha gondosan bánnak vélek, eltartanak tiz esztendeig, 's ezt az időt nem is haladhatja meg egy raj is, ámbar a' megdöglöttek' helyébe minden esztendőben fiakat rakjanak is. mert tíz esztendő mulva az egész kasnak majd egész nemzettsége elvész. Azért is hogy az egész méhesen, ez ne történjen, mindég kell szaporítani a' méh fiakat, 's el nem kell felejteni tavaszszal mikor ujj rajok eresztetnek, hogy azok megvétessenek, és a' kasok' száma szaporíttassék mert sokszor nyavalyákba esnek, a' mellyeket mi módon kellyen orvosolni, a' maga helyén meg fog mondatni.

IV. A' méhek legelőinek, és a' legelők fekvéseinek millyeneknek kell lenni.

Azomban az ezekből a' jelekből, a' mellyeket már mondottam, jóknak talált méheknek legelőket kell rendelni, még pedig igen félre való, és mint a' mi Máronk parantsolja, a' barmoktól ment, veröfényes és éppen nem szélvészes helyen: *Hol sem szél nem jár; mivel e' nem hagyja bevinni*, A' *keresett eledelt*; *sem júh ne legelje virágit, sem torkos ketskék; vagy*

*) Georg. 4: 98.

kósza tehénke az erdő Harmatját le ne verje, se füvét el ne tapodja. *) 's ugyan az a' tájék gazdag legyen apró bokrokkal, leginkább balzsam füvel, vagy fekete gyopárral, osztán kerti-izsoppal, vagy a' mi balhafüvünkel, a' mit a' földmivelők borsfünek hivnak. Továbbá legyen ott sok nagyobbra növő tsemete, mint rozmaring, és mind a' kétféle zanót, mert van ültetett, és magában nőtt is. hasonlóképpen mindég zöldellő fenyő, és apró tölgy: mert a' magassabbat senki sem javallya: ide tétetnek a' boros-tyánok is, nem a' joságokért, hanem mivel legtöbb mézet adnak. Fák pedig legjobbak: a' veresses és fehér zizifus. nem külömben az amarant, ugy a' mondolafák, baraczkfák, és körtvélyfák, eggy szóval a' gyümölts-termők közzül igen sok fák, hogy mindenikkel ne töltsem az időt. Az erdei fák közzül pedig leghasznosabbak a' maktermő tserfák, sőt a' terpentin fa is, hasonló ehez a' lentiscus, és a' szagos czédrus. De a' hársfák magok minden fák között ártalmassak: a' tiszafák sem javaltatnak. Azonkivül ezer ollyan magvak, a' mellyek vagy a' puszta gyepen kelnek ki, vagy barázdába vettetnek, legkedvesebb virágokat termenek a' méheknek, a' millyenek a' nedves földön az amellus tsemetéi, a' medve talpú fű szárai, az ökör-fark fü kórója, a' nárczis törforma virágja. A' kapált kertben pedig virítanak az ültetett fehér liliomok, 's az ezeknél nem tsunyább fehér szegfűk: osztán a' fenicziai rozsák, 's a' sárga és Sarranumi violák, ugy szintén az Isteni nevet viselő jáczintust, és a' Corycumi, 's Siciliai sáfránynak tövét is ültetik, hogy a' méznek szint és szagot adjon. Alábbvaló füvek pedig számtalanok nőnek ollyanok, szintúgy a' mivelt

*)Georg. 4: 9.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

földeken, mint a' legelőkön, mellyek a' viaszos lépeket megtöltik: a' millyenek a' közönséges vadretkek, 's az ezeknél nem derekabb erdei fokhagyma, és a' reptsin plánta, 's az erdei czikoriának, és a' fekete máknak virágjai, továbbá a' mezei pászternák, 's az ugyan illyen nevü szelid, mellyet a' Görögök σαφυλινον hívnak. De mind azok közzül, a' mellyeket elöszámláltam, és a' mellyeket, nem akarván velek az időt tölteni elhalgattam (mert megszámlálhatatlanok voltak) legjobb izü mézet ád a' balzsamfü. a' balzsamfü után következik osztán mindjárt a' kerti izsóp, és a' kakuk fü, és a' fekete gyopár harmadik rendbéli; de még azért derék a' rozmaring és az idevaló balhafü, a' mit borsfünek mondottam. középszerü izüek azután az amarantus és zizifus virágai, 's a' többi eledelek a' mellyeket említettem. De mindenek felett legroszszabb az erdei mézben az ollyan, a' mi kákából, és tengeri tseresznyéből leszsz: majoriból pedig, a' mi zöldségbül, és trágyás füvekből készül. Mivel már a' legelőknek fekvéséről, és az eledelek' nemeiről is szóllottam, most a' rajoknak helyekről és a' méh házokrol fogok szóllani.

V. A' méheseknek kiválasztásáról.

A' méheknek téli délre kell a' méhest helyheztetni, távol a' zajtol, és az embereknek, 's barmoknak tsoportozásától, ollyan helyen, a' melly sem nem meleg, sem nem hideg: mert mind a' kettő alkalmatlanságokra van nékik. Ez a' hely pedig a' völgynek alsó részében legyen mind azért, hogy mikor a' méhek üressen mennek ki legelni, könnyebben repülhessenek felfelé, mind azért, hogy mikor élelemmel meg vannak rakodva, könnyen repülhessenek lefelé a' völgynek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Ha a' majornak fekvése ugy esik, kéttségkivül az épülethez ragasztott méhest kell karóval bekerítenünk, hanem azon a' részen, a' melly ment az árnyékszéknek, és a' ganéjdombnak, 's a' ferdőháznak undok büzétől. De ha illyen fekvésbe nem vólna mód, mindazáltal abból nem nagy alkalmatlanságok következnének; még így is jobb, ha a' gazda szemei előtt van a' méhes. ha pedig erre nézve semmi sem kedvező: ugy közel lévő völgyet kell választani, a' hová a' birtokosnak gyakran le menni ne essék terhessen, mert ez a' dolog nagyon hüséges embert kiván, a' ki mivel igen ritka, legbátorságosabb gondviselés alatt van, ha a' gazda maga bánik vele. Nem tsak a' tsalárd, hanem még a' tsunya korhely gondviselőt sem szereti. mert szintugy ellenére van, ha nem tartják tisztán, mintha tsalárdúl bánnak vele. De akár hol legyenek a' méh-kasok, azokat nem igen magas fallal kell bekeríteni, mellyet ha a' tolvajoktol való félelem miatt magassabbra tetszik emelni, úgy kell azt a' földtől három lábnyi magasságra épiteni, hogy a' méhek az azon sorjába lévő kis ablakotskákon, keresztül járhassanak: és kunyhót kell mellé ragasztani, a' mellybe mind a' gondviselők lakjanak, mind a' szerszám tartasson: 's leginkább tele legyen az, az újj rajok' számára előre elkészített kasokkal, ugy szintén hasznos füvekkel, 's más egyebekkel, a' miket a' lankadt méheknek szoktak adni. *Pálma, vagy egy terebély vad olaifa borittsa folyását, Hol mikor a' fiatal Fejek, elsö rajjokat utnak, Inditják; 's örvend a' lépből jött fiatalság, A' szomszéd partnak melegétől vonja magára, A' közel ott álló fának zöld ága nyugodni.* *) Továbbá ha mód van benne, állan-

*) Virgilius Georg 4: 20.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

dó vizet kell oda venni, vagy vállút tsinálván, kézből kell azt nekik adni, a' mi nélkűl sem lépek, sem mézek, sem méh bogarak nem készülhetnek. Akár tehát, a' mint mondottam, ott elfolyó-patak, akár vállukba kútbeli víz eresztetik bé, ágakkal, és kövekkel kell azt a' méhek kedvéért megrakni, *Hogy mint egy hidakonn álhassanak, és kiterítni, Tudják a' napnak melegére szárnyokat, akkor, Hogy ha talám késvén az erős szél vízbe letsapta* *) Ezenkivűl az egész méhest köröskörül kitsinyre növő fákkal (bokrokkal) bé kell ültetni, és leginkább a' hasznokért, mert orvosságúl is szolgálnak a' bádgyatt méheknek, a' zanótok kázsiák, fenyök, és a' rozmaring, sőt a' balhafűnek, és balzsamfűnek tsemetéi is valamint a' violáké, eggy szóval, a' mit tsak a' földnek minéműsége haszonnal hágy ültetettni. Az ollyan plántákat 's más akármit, a' minek nehéz, és roszsz szaga van, el kell pusztítani, mint a' millyen a' rák' szaga, mikor a' tűzzel meg van égetve, vagy a' tóbeli sárnak a' büze; hasonlóképpen őrizkedni kell az odvas köszikláktol, vagy a' hangos völgyektől, a' mike a' Görögök ἦχος-nak hívnak.

VI. A' kasok' materiájának megválasztásáról.

Minekutánna tehát a' méhház elvan rendelve, kasokat kell készitteni a' tájjéknak mivoltához képest. ha az parafát terem kétségkivűl annak héjjából legjobb kasokat lehet tsinálni, mivel az sem télen nem hideg, sem nyáron nem meleg: ha ferulával bövölködik, abbol is szintugy jó ka-

*) Virgilius Georg. 4: 27.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kasokat lehet késziteni, minthogy az a' fahéjj természetéhez hasonló. ha ezek közzül eggyik sintsen, füzveszszökből kell azokat fonni, vagy ha ezeket sem kapni, akkor kivésett, vagy deszkáknak mettszett fából kell azokat tsinálni. Legroszszabbak a' tserépből valók, a' mellyek mind a' nyári hévségtől nagyon felmelegűlnek, mind a' téli hidegtől megfagynak. Két más nemei vagynak még a' kasoknak, a' mint t: i: azok vagy ganéjból készittetnek, vagy téglából épittetnek: mellyek közzül az elsöt méltán kárhoztatta Celsus, azért, mivel legjobban kivan téve a' tüznek; az utolsót helyben hagyta, ámbár nem tagadta abban azt a' különös alkalmatlanságot, hogy ha a' dolog ugy kívánja, nem lehet máshova vinni. Mellyre nézve nem eggyezek meg azzal, a' ki azt itéli, hogy mind e' mellett is illyeneknek kell lenni a' kasoknak: mert nem tsak a' birtokos könnyebbségével ellenkezik az, hogy meg se lehessen azokat mozditani, mikor vagy el akarja adni, vagy más helyre is által szállitani, (mert ez az alkalmatosság tsak magának a' gazdának hasznát illeti) hanem a' mit a' méhek' kedvéért kell tenni, hogy mikor vagy valami nyavalya, vagy a' helynek szüksége és terméketlensége miatt más vidékre kellene öket küldeni, akkor sem lehet azokat az említett ok miatt helyekből kimozditani. ezt leginkább kell kerülni. Azért is ámbár azon tudós Férjfiunak tekintetét tisztelem: mindazáltal félretévén a' kevélységet, azt sem halgattam el a' mit magam itélek. Mert a' mi legjobban inditja Celsust, hogy a' kasok, vagy a' tüz veszedelmének, vagy a' tolvajoknak ki ne légyenek tétetve, azt el lehet kerülni, ha téglafallal vétetnek körül a' kasok, hogy ennél fogva a' tolvajnak lopása megakadályoztassék, és a' tüz veszedelme ellen is meglegyenek védelmez-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ve; 's ugyan azokat, mikor mozditani szükség, felbontván az épitès alkotmánnyát, máshová ellehet vinni.

VII. Hogy kell a' kasokat helyheztetni.

De mivel ez némellyeknek sok munkába láttatik kerülni, akármillyen köpüket akar az ember a' méhházba rakni, az egész méhesen végig három lábnyi magasságú, 's ugyan annyi vastagságú kö-polczot kell tsinálni; 's minekutánna az így meg van készitve, vakolással jól meg kell azt simitani, hogy rajta a' gyikok vagy a' kígyók, 's más ártalmas állatok fel ne mehessenek, erre kell osztán felrakni, akár (a' mint Celsusnak tetszik) a' téglából tsinált bodonokat, akár (a' mint nékem) az ollyan kasokat, mellyek tsak hátulról vannak körül épitve: vagy a' mint tsak nem mindazoknál szokásban van, a' kik az effélékkel szorgalmatosan bánnak, a' sorjába elrakott kasokat vagy téglákkal, vagy kőfallal el kell eggymástól rekeszteni, ugy hogy mind egygyik kas, két keskeny fal közzè foglaltasson, 's a' homloka mindenik felöl szabadon legyen. mert mind a' merre kijárnak a' méhek, ki kell néha nyitni a' kasokat, mind annyival inkább hátul, mivel onnan van a' dolog a' rajokkal. Ha pedig semmi falak nem jönnek a' kasok közzé, ugy kell még is azokat elrendelni, hogy egyik a' másiktól eggy kitsinyt távol légyen, ne hogy mikor azokba bele nézünk, a' mellyekkel dolgunk vagyon, a' másik hozzá érvén azt megtaszittsa, és a' szomszèd méheket öszverontsa, mellyek az ö gyenge viasz alkotmánnyaikat minden mozgástól, mint valamelly öszveomlástól nagyon féltik. Elég a' kasokat három sorba rakni egymás felibe, mivel már így is a' legfelsöbe, nem igen

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

könnyen nézhet bele a' gondviselő. A' méhkasok szájai, mellyek a' méheknek menedék helyt adnak, lejtösebbek legyenek, mint hátul, hogy a' zápor essők beléjek ne follyanak, ha pedig még is történetből beléjek mentek, soká bennek ne maradjanak, hanem a' bémenetelen kifollyanak, minekokáért jó a' kasok felibe fedeles tornáczot épiteni, vagy pedig Cárthágoi sárral betsapkodott sövény tetővel kell azokat befedezni, a' melly fedél mind a' hideget és az essöt, mind a' forró meleget elhárítja. Mindazáltal még sem árt annyira ennek az állatnak a' forró meleg, mint a' tél. Azért is mindég legyen valami épület a' méhes háta megett, a' melly az északi szélnek dühösségét elfogja, 's gyenge melegséget szolgáltasson a' méheseknek. Ugy szintén magokat a' méhházakat is, ámbár épület által védelmeztessenek, téli napkeletnek fordulva kell épiteni, hogy a' méhek' reggeli kimenetelek verőfényen eshessen meg, 's ébrékenyebbek legyenek. mert a' hideg lustaságot szerez. a' honnan a' lyukaknak, a' mellyeken ki 's bejárnak a' méhek igen szükeknek kell lenni, hogy hideget, nagyon keveset ereszszenek be magokon: 's elég azokat akkorákra fúrni, hogy egy méhnél több be ne férhessen rajtok. Igy sem a' tsillagos-hatú mérges gyík, sem a' rút nemü ganéj hentergető bogár, vagy pille, és a' világosságot kerülő molyok, mint Máró mondja ki nem rabolják a' téres ajtókon a' lépeket, és igen hasznos a' kasbeli méheknek sokaságához képest, két vagy három eggymástól távol eső kijárást is tsinálni azon eggy kason a' hamis gyikra nézve, a' melly mint valami ajtón vigyázó, a' ki jövő méhek után esenkedvén, azokat leöldösi, — 's úgy ezekből kevesebb vész el, mikor más menedékbe való re-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

pülések által el lehet a' veszedelem ostromait kerülniek.

VIII. A' méhek szerzéséről, és arról mi módon kelljen az erdei rajokat befogni.

Eddig a' legelőkről, köpükről, és a' méhesek helyének megválasztásáról bőven szóllottunk: ezeknek eleget tévén, következik, hogy a' rajokra fordíttsuk figyelmünket. Azok tehát vagy pénzen vettek, vagy ingyen adottak lehetnek. De a' mellyeket úgy veszünk, azokat a' fellyebb említett jelek szerént szorgalmatossabban megvisgáljuk, és azoknak népes voltokat, minekelőtte megvennénk, kinyitván a' kasokat, megtekintsük; vagy ha a' bele nézésbe mód nem volna, legalább azt a' mit látni lehet magunknak megjegyezzük; hogy tudniillik a' kas ajtaján sokan álljanak, 's a' belől zúgóknak igen nagy hangjok hallatódjon, és (ha talám a' kasba mindnyájan halgatva nyugodnának) szánkat a' kijáró lyukhoz tévén, 's a' kasba bele fúván, azoknak azonnal megfelelő zúgásából is megitélhetjük sokan vagynak é vagy kevesen? különössen kell pedig arra vigyázni, hogy inkább szomszédságból, mint meszsze tájékokról hozattassanak, mivel az ujj vidék bántja őket. Ha ebbe mód nints, és kéntelenek vagyunk meszsze földről hozni őket, vigyázzunk, hogy döczögős útakon ne rázattassanak, 's legjobb is ha éjtszaka a' nyakába viszi őket az ember. mert nappal békét kell nékik hagyni, 's ollyan nedvességeket kell nekik béadni, a' miket a' méhek szeretnek, hogy azokkal mig zárva vannak, élhessenek. Majd mikor már haza lesznek vive, ha nappal következik, sem kinyitni, sem helyre tenni nem kell a' kast elébb estvénél, hogy a' letsendesedett méhek reggel, egy egész éjt-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

szakai nyugodalom után jöhessenek ki: és tsak nem három napig szemmel kell tartani, ha mind kitolulnak é ? a' mit mikor tselekesznek, elszökni készülnek: annak orvosságát, hogy kell azokat megtartóztatni, majd alább meg fogom mondani. Hanem az ollyanokat, a' mellyeket ajándékba kapunk, vagy madárászás közbe találunk, nem kell ollyan szorossan megvizsgálni; jóllehet én még így is tsak a' legjobbaknak szeretnék birtokába esni, mikor mind költséget, mind munkát, a' velek bánóktol szintannyit kivánnak a' jók mint a' roszszak: azomba a' mitől igen sok függ, nem kell roszsz fajtájuakat közzéjek keverni, hogy azok a' jókat el ne rontsák. mert kissebb haszon jön a' mézből, mikor lustább rajok is vagynak, a' többek között. Mivel mindazáltal néha a' vidékek' mivolta miatt, középszerű állatot is (mert roszszat ugyan semmi esetre sem) kell szerezni; a' rajok' keresésében illyen móddal élünk. Valahol alkalmatos méztermő ligetek vannak; ott szokásos a' méheknek, hogy mindenekelőtte közel eső forrásokat válaszszanak, mellyekkel éljenek. azokat kell hát leginkább két óra után elállani, 's vigyázni hogy mekkora az ivóknak sokasága. mert ha igen kevesen repkednek a' víz körül (kivévén azt, ha a' patakoknak több ágaira való eloszlások tészi őket ritkábbakká) tudnivaló hogy azok szegény méhek, a' honnét gyanítni lehet azt is, hogy a' hely sem méztermő. De ha számosan jönnek mennek, a' rajfogásra is nagyobb reménységet nyujtanak, azokat pedig így lehet megtalálni. Elöször azt kell kitanulni, mennyire vagynak azok, 's e' végre hig veres festéket kell készíteni, a' mellybe ha valami füszálakat mártasz, és ezekkel a' forrásból ivó méheknek hátakat megilleted, és várakozol azon a' helyen, könnyebben megesmérheted azokat ha viszsza jönnek; és ha

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ezt nem sokára tselekszik, tudhatod, hogy azok a' szomszédságban tartózkodnak: ha pedig később jönnek viszsza, a' késések idejéből megitélheted, az ő lakásoknak távolságát. Hanem mikor észre veszed, hogy hirtelen viszsza térnek, ha sebessen követed a' repülöket utjokban eljuthatsz a' rajnak szállására. Azokra nézve pedig, a' mellyek meszszebbre láttatnak menni, nagyobb mesterség kivántatik, a' mi ebből áll. A' nád bötyköt elmetszik az izeinél, és ennek az eggyik felét kifúrják, 's azon a' lyukon egy kis mézet, vagy főtt mustot tsepegtetvén belé, leteszik azt a' forrás mellé. azután mikor az édes nedvesség szagára sok méhek belé bujtak, felveszik a' nád darabot, 's a' lyukjára tévén a' hüvelyk ujját, nem eresztenek ki több méhet egynél a' melly mikor kiszabadult, megmutatja az azt vizsgálónak merre repül, és ő tartsa szemmel merre repül, mig tsak lehet. Mikor osztán nem látja tovább a' méhet; akkor másikat ereszszen ki; és ha ez is a' felé a' tájék felé repül, úgy az előbbi nyomokon menjen; ha pedig nem, kinyitván a' lyukat, másodikat 's harmadikat is hagyjon kijönni, és jegyezze meg a' tájjékot, a' merre többen repülnek viszsza, 's azokat kergesse, mig tsak a' rajnak rejtek helyére rá nem akad. a' melly ha barlangba van elrejtezve ugy kell kifüstölni, 's mikor ki rohan réz zörgetéssel kell meg tartóztatni. Mert a' hangtól megijjedvén, vagy valami tsemetén, vagy az erdőnek valami magassabb fáján mindjárt megszáll, 's akkor azt a' méhkeresö elöre elkészített edénybe befogja. Ha pedig odvas fában tartózkodik a' raj, és annak vagy az ágában, vagy magában a' fatörzsökben; akkor ha a' fa középszerű vólta megengedi igen éles fürészszel, mentül hamarébb lehet, le kell annak fürészelni, először a' felső részét, a' mellybe

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nintsenek méhek, azután az allyát, a' meddig gondolni hogy ér a' lakóhelyek a' méheknek, ekkor le lévén vágatva, mind a' két felöl tiszta ruhával be kell takarni; mivel ez is igen sokat tesz, és ha valami hasadások vagynak rajta, azokat be kell sározni, 's a' helyére kell vinni, és kitsiny lyukakat hagyván rajta (a' mint már mondottam) a' többi kasok módjára kell azt helyre tenni. Hanem a' raj keresőnek, szükség a' reggeli időket választani a' keresésre, hogy egész napja légyen a' méhek járásának kitanulására. mert gyakran ha későbben kezdi azokat vi'sgálgatni, még ha közeliben vannak is kiszabott munkájokat elvégezvén haza mennek, és nem mennek viszsza a' vizhez: a' miből a' következik, hogy a' kereső nem tudja, mennyire van a' raj a' forrástól. Vagynak a' kik tavasz kezdetkor méh füvet, és (mint ama' Poéta mondja) *Méh füveket törvén, és hitván úti pöszérczet* *) 's más hasonló füveket szednek öszve, mellyeket az állatoknak ez a' neme szeret, 's azokkal a' kasokat megdörzsölik, hogy szagok és nedvességek az edényen megérezzen, mellyeket osztán kitisztítván, egy kis mézzel meghintenek, 's az erdőkön nem meszsze a' forrásoktól lerakják, 's mikor rajokkal megteltek, haza viszik. De ezt tsak az ollyan helyeken lehet haszonnal mivelni, a' hol sok a' méh, mert sokszor a' kik történetből a' kas mellett mennek el, üressen találván azokat, elviszik magokkal: pedig nem bolondság, sok üres kast elveszteni azért, hogy eggy vagy két kast tele kaphass. De a' hol sok a' méh, ha mindjárt sok kast ellopnak is, több az a' mit a' talált méhekben nyer az ember. És ez a' módja az erdei rajok' fogásának.

*) Virgilius Georg. 4: 63.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

IX. *Hogy kell az itthon lévő rajokra vigyázni és azokat kasokba venni.*

Azután az itthon lévők' megtartásának másik módja ez. A' méhésznek mindég szorgalmatosan körül kell ugyan járni a' kasokat, mert nints ollyan idö, mellyben azok gondot ne kivánnának, de nagyobbat kivánnak akkor, mikor rajzanak, és ujj fiakkal bövölködnek, a' mellyek, ha tsak a' méhész rájok nem vigyáz, és egyszerre be nem fogja, elszöknek. Ugyan is, ollyan természetek van a' méheknek, hogy mindenik nemzettség együtt születik a' Királynékkal, a' mellyek mikor már annyira megerösödtek, hogy kirepülhetnek, nem szeretik a' régibbeknek társaságokat, annyival inkább hatalmokat; mikor tudniillik az okos halandók sem szenyvedik meg az uralkodásban a' társat, hát annyival inkább az ész nélkül szükölködö néma állatok. Azért is az újj Vezérek elöjönnek a' magok fiatal seregével, melly eggy avagy két nap a' kas' szájján öszvetsoportozva állongván, kijövetelével megmutatja azt, hogy ö külön lakásra vágyakodik. 's ha azt tüstént mutat neki a' méhész, azzal mint hazájával megelégszik. ha pedig nints jelen a' gondviselö, mintegy méltatlanúl megvettetett, idegen földre elköltözik. A' mi hogy meg ne történjen, a' jó méhésznek kötelessége tavaszi idön szemmel tartani a' kasokat, mintegy délutánni két óráig, a' melly idön tul nem igen rohannak ki vaktában az ujj rajok, és azoknak ki 's be járásokra szorgalmatosabban vigyázni. mert némelly rajok, mikor hirtelen kijönnek, késedelem nélkül elszoktak repülni. Elöre megtudhatja a' méhész, mikor akarnak elszökni, ha estvéli idökön fülét mindenik kashoz oda tartja, ha ugyan harmad nappal az elött, minek-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

előtte kirohannának, ollyan zajgás és morgás támad köztök, mintha katonai zászlókat hordoznának, a' miből, a' mint jól mondja Virgilius: *A' nép szándékát lehet érteni, mert az unalmast. A' zengő kürtnek zaja készteti, 's hallatik olly hang, mint a' megfáradt és lassu trombita szózat.* *) Azért is, igen nagyon kell vigyázni, mellyek azok, a' mellyek azt tsinállyák, hogy akár czivodni jöttek elő, (mert magok közt is mint valami hazai háborúkban, és más méhekkel is, mint idegen nemzetekkel harczolnak) akár elszökés végett tódultakki, ott legyen a' mind a' két esetre elkészült gondviselő. Az eggymással veszekedő rajnak, vagy a' két czivakodó rajoknak háborgását is, könnyen le lehet tsillapitani; mert a' mint ugyan az a' Virgilius mondja; *Eggy kis port vetvén közibek mindjárt lenyugosznak*; **) vagy ha mézes vízzel, aszszuszöllő borral, vagy más akármi illyen nedvességgel meglotsolja őket az ember, a' jó izű édesség tudniillik letsendesíti a' dühösködőknek haragját, mert ezek a' megnem egyező királynékat is tsudálatossan megbékéltetik eggymással. mert gyakran eggy rajnak több vezérei is vagynak és a' főbbeknek mintegy pártütése által, részekre oszlik a' népség: a' mi hogy sokszor ne történjen; eleit kell venni, mivel a' belső háborgás miatt egész nemzettségek elpusztulnak. Minekokáért ha a' Királynék között egyesség van öldöklés nélkül meg marad köztök a' békesség. ha pedig veszed észre, hogy gyakran seregessen czivódnak, a' veszekedésnek indítóit ölesd meg: a' veszekedőknek czivakodásait pedig az emlitett orvasságokkal le lehet tsillapi-

*) Georg. 4: 70.
**) Georg. 4: 87.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tani. és azután mikor az öszvetsoportozott sereg a' közelebb viritófának ágán megszállott, nézd meg, ha vallyon az egész raj egy szőllő fej formájában lógg é: és az jele lesz annak, hogy vagy eggy Királyné van köztök, vagy legalább ha több van is, azok jó egyességben vagynak eggymással, a' mellyeket így kell hagynod, míg a' magok hajlékjokba viszsza nem repülnek. ha pedig két vagy még több tsoportokra is elszakadozott a' raj, tudhatod, hogy mind sok Vezéreik vannak, mind hogy azok még haragusznak eggymásra, és azokban a' felekezetekben kell keresned a' vezéreket, a' mellyekhez látod, hogy legjobban tódulnak a' méhek. Annakokáért a' fellyebb említett füveknek, az az meliszszának, vagy méhfűnek levével a' kezedet bekenvén, hogy a' hozzájok érés miatt szétt ne repüljenek, gyengén dugd közikbe az ujjaidat, 's elszéllesztvén a' méheket, azok között keresgélődj, míg a' háborúság szerzőjét, a' mellyet ki kell venned, megtalálod.

X. Millyen a' Méhek' Királynéjának a' formája.

Azok a' Királynék pedig valamivel nagyobbak, és hoszszúkásabbak, mint a' többi méhek, egyenesebb lábszáraik, hanem keskenyebb szárnyaik vagynak, szép és fényes színüek, 's vékonnyak és szőretlenek, fulánktalanok, ha tsak talán valaki azt a' vastagabb szört a' mi a' husokon van fulánknak nem gondolja, a' mellyel mindazáltal sérteni nem szoktak; találkoznak köztök néha barnák, és szörössek is, a' mellyeknek természeteket a' formájokhoz képest kárhoztathatod. *Mert mint a' Vezetők kétfélék, szinte úgy a' Nép, eggyik aranyszinü szép foltok-*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kal fénylik erössen, 's fényes bőréről híres, formája is olly szép. *) És ezt legalkalmatosabbnak tartják, melly jobb: mert ez alábbvaló az undok köphöz hasonló lévén, utálatos, *Mint mikor a' nagy, Port nyelvén az utas, köpik a' sült földre rekedtenn.* És a' mint ugyan ő mondja: *Hitván, bets nélkül poczokát hordoza hijába.* Az alábbvaló nemü Vezéreket tehát mind: *Öld le, hogy a' jobbik legyen Úr, maga, társa helyébe.* Mindazonáltal ezt is megkell fosztani a' szárnyaitol, ha rajjával gyakran kitódulván igyekezik elszökni. mert a' bolygó Királynét, minekutánna szárnyait elszedtük, mintegy bilintsen tartjuk, a' melly elszökésre való tehettsége nem lévén, birtokának határán kivül nem mer menni, azért a' birodalmában lévő népségnek sem engedi meg, hogy meszszire kóboroljon.

XI. Hogy kell a' méhek' kevés voltán segítteni.

Hanem néha meg kell ölni a' Királynét, mikor valami régi kasban kevés számmal vagynak a' méhek, és annak soványságát valami rajjal kell pótolni. mellyre nézve mikor tavasz kezdetkor az illyen kasban méh fiak születtek: az ujj Királynét ki kell közzülök vetni, hogy a' sokaság háborgás nélkül megférhessen a' maga annyaival. Ha semmi rajzás a' lépekken nintsen, két vagy három kasbéli méheket is lehet eggyüvé venni; hanem elébb édes lével megkell azokat lotsolni: azután kell osztán berekeszteni, és ételt adván nékik, míg eggymással társalkodni megszoknának, a' kason kitsiny lélegző lyukakat kell

*) Virgilius Georg. 4: 95. 91. 93.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hagyni, 's igy kell öket tsak nem három napig zárva tartani. Némellyek a' vénebb Királynét vetik ki inkább, a' mi éppen ellenkező dolog: ugyan is ha ezen adnak ki, a' régibbek mint valami tanátsbéliek kéntelenek az ifjabbaknak engedelmeskedni, és ha találkoznak köztök ollyanok, a' kik az erössebbeknek uralkodását makatsul megvetik, azokat megbüntetik, és megölik. mindazáltal az a' baj a' fiatalabb rajra nézve is megszokott történni, mikor az a' Királyné, a' mellyet a' régi méhek közzül hagytunk, elöregszik, hogy mintegy meghalván az Ura, a' familia fellette szabadon veszekedik eggymással: a' minek könnyü eleit venni. mert azokból a' kasokból, a' mellyekben több Királynék vagynak, eggy Királynét ki kell választani, és azt általvivén azokhoz, a' mellyek uralkodó nélkül vannak, igazgatóvá kell tenni. De kevesebb bajjal is lehet a' méhek' soványságán segíteni, az ollyan kasokban, a' mellyekben valami nyavalya uralkodik. Mert mikor az ember észre veszi, hogy a' sovány kasnak nyavalyája van, meg kell nézni, millyenek a' lépei: azután a' viasznak a' mellyben a' méh tojások vagynak, azt a' részét elkell vágni, a' mellyben a' Királyné faju méh kukacz van. azt pedig könnyü megesmerni, mivel a' lépeknek tsak nem a' szélin ugy látszik az, mint a' tsets bimbója, magassabb és tágabb tsöjü mint a' többi lyukak, a' mellyekben a' közönséges fajtú méh kukaczok tartózkodnak. Celsus ugyan azt állítja, hogy a' lépek szélein keresztbe vagynak azok a' tsövek, mellyekben a' Királyné kukaczok laknak. Hyginus is a' Görögök' értelmét követvén, azt mondja, hogy az anyaméh, nem kukaczból lesz (mint a' többi méhek) hanem a' lépek' kerületében találkoznak a' közönséges, méhekénél valamivel nagyobb egyenesen álló valami veres szinü motsok-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kal tellyes lyukak, a' mellyből egyszerre formáltatik osztán a' szárnyas anya-méh.

XII. A' raj befogásáról, és annak elszökésének megakadályoztatásáról.

Az is az itthon lévő rajjal való bánásra tartozik, ha történetből az említett időben ki rohanván, 's lakását megunván, elszökésével azt adja tudtunkra, hogy távolabb való szállásra vágyódik. Azt pedig meg lehet tudni abból, ha a' méh ugy repül ki a' lyukából, hogy eggy se megyen viszsza, hanem hirtelen magassabbra emelkedik. A' szökő fiatal rajt réz tsörgőkkel, vagy többnyire rendszerént a' földön heverő tserepeknek zörgésével kell megijjeszteni: és ha az vagy megijjedvén, az anyai kasba viszsza megy, 's annak szájján öszvetsoportozva függ, vagy mindjárt valami közellévő ágon megszáll, a' méhész tüstént, az e' végre elkészített ujj kast, a' fent említett füvekkel belölről dörgölje meg: azután méz tseppekkel meghintvén vígye a' méhekhez, 's ekkor az öszvegyült méheket, kézzel, vagy keverő kalánnal is vegye be: és elkövetvén egyebet is, a' mint szükség, körülötte, a' szorgalmatosan elkészített, és békent kast azomban azon a' helyen hagyja mig bé estvéledik. azután mindjárt az estvéli szürkületkor vigye helyre, és tegye a' többi kasoknak sorjába. Szükség pedig üres kasokat is tartani a' méhesekben, mert némelly rajok ollyanok, hogy mihelyt a' kasból kijönnek, mindjárt közel keresnek magoknak helyet, és azt a' kast elfoglalják, a' méllyiket üresen találnak. A' méhek szerzésének és megtartásának ebből áll a' gondja.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XIII. A' beteg méheknek Orvosságaik,

Következik hogy a' betegeknek, vagy a' dögleletes nyavalyában sinlödöknek orvosságok rendeltessenek. Veszedelmes dög ritkán éri a' méheket: mindazáltal illyen esetben, nem tudom mit lehetne mást tsinálni vélek, mint azt, a' mit egyéb állatokra nézve mondottam, hogy tudniillik a' kasokat meszszebbre kell szállítani. A' nyavalyáknak pedig ezekben mind az okait kikeresni, mind orvosságait találni könnyebb. Esztendei munkájok közt legnagyobb az, a' mit tavasz kezdetkor tesznek, mikor az eb téj virágzik, és mikor a' szilfa barkát lepik. mert valamint az ujj gyümöltsöktöl: ugy ezen korán való virágoktol kísértetvén, azokkal mohón élnek, a' téli koplalás után nem lévén külömben is, a' jól lakáson kivül egyéb ártalma az illyen eledelnek; a' mellyel mikor magokat böven megtöltötték, ha tsak rajtok hirtelen nem segítenek, hasmenésben megdöglenek. mert mind az ebtéj, a' nagyobb állatoknak is, mind tulajdonképpen a' szilfa a' méheknek hasmenést okoz; és ez az oka Italia Tartományaiban, a' mellyek illyen nemü fákkal vagynak beültetve, ritkán tartóssak a' sok méhek. Azért ha tavasz kezdetkor orvossággal készített eledeleket adsz a' méheknek, ugyan azon orvosságokkal mind arról lehet tenni, hogy illyen nyavalya által ne háborgattassanak, mind ha már bele estek, meg lehet öket gyógyítani. mert azt a' mit Hyginus, a' nagyobb Irókat követvén emlékezetben hagyott, mivel magam nem tapasztaltam, állitani nem merem: mindazáltal a' kiknek tetszik megpróbálhatják. Ugyan is ö azt tanátsollya, hogy a' méheknek testeit, mellyek mikor illyen pestis esett rájok, rakásonként találtatnak, dög-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

lötten a' lépek alatt, télre száraz helyre eltévén, azokat akkor tájban, mikor tavaszi éjjnapegyenlőség vagyon, ha a' jó idő engedi, kilencz óra után a' napra ki kell tenni, és figefa hamvával be kell hinteni. a' melly meg lévén, azt állítja, hogy két óra alatt, midőn a' melegnek éltető melegétől megelevenedtek, erejeket öszveszedvén, az elkészített edénybe, ha eleibek teszik, bele másznak. Én inkább, hogy meg ne dögöllyenek, ugy ítélem, hogy azokat kell adni a' beteg rajoknak, a' miket majd mondok, tudniillik: vagy Cárthágói alma magot törve, és Aminumi borral meghintve, vagy eggyforma mennyiségü ros Syriacummal öszvezúzott, és savanyu borba megáztatott aszszu szőlőt kell nekik adni: vagy ha azok magokban nem használtak, mindazokat egykora mértékkel együvé zuzván, és tserép edényben Aminumi borban megforralván, majd meg is hűtvén, úgy kell fa vállyukban eleikbe tenni. Némellyek a' mézes vízbe főzött rozmaringot mikor meghül, tserép tsatornákba öntik, és azt adják nékik ennik. mások marha, vagy (mint Hyginus tartja) ember hugyot tesznek a' kasok' eleibe. Az a' nyavalya is igen szembetünő, a' melly megborzasztván, és öszvehuzván őket vesztegeti, mikor a' méhek közzül némellyek a' megdöglöttek testeit hordják ki számossan kassaikból, a' többiek pedig bent a' kasban mint valami közönséges gyászolásban szomoru hallgatásban emésztődnek. mikor e' megtörténik, akkor nádból készült vállyukba töltött ételeket kell nekik adni, leginkább pedig ollyanokat, a' mellyek főzött és gubattsal, vagy száraz rózsával öszve tört mézből vagynak tsinálva, gálbánt is jó égetni, hogy annak szagától meggyógyuljanak, 's a' lankadtakat aszszú szőlő borral, és régi főtt mustal tartani. Legtöbbet tesz mégis az amellus gyökér, mellynek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' tsemetéje sárga, a' virágja bársony szinü; azt Aminumi ó borba megfőzvén kifatsarják, és a' levét ugy higan adják a' méheknek. Hyginus ugyan abban a' könyvben, a' mit a' méhekről irt, azt mondja: Aristomachus azt itélte, hogy illyen móddal kell a' beteg méheken segíteni: hogy elöszször minden megromlott lépeket ki kell szedni, és egészszen ujj eledelt kell adni a' méheknek: azután hogy meg kell őket füstölni. Hasznosnak itéli azt is, ha a' régiség miatt elromlott méheket, ujj rajjal pótolja az ember, ámbár félni lehet, hogy a' veszekedés miatt elvesznek, ha tsak a' hozzájok rendelt sokaságnak nem örülnek. hanem hogy békességben maradjanak, azoknak a' méheknek a' mellyek más kasból eresztetnek által, mint valami idegen nemzettségnek a' Királynéit el kell pusztítani. A' felöl mindazáltal nem lehet kételkedni, hogy a' legszámosabb rajoknak lépeit, mellyekben már anyányi méhbogarak vagynak, a' sováyabb kasokba által ne kellene vinni és tenni, hogy mintegy ujj rajnak befogadása által a' kasok jó lábra állíttassanak, de mikor ez esik, mégis vigyázni kell, hogy az ollyan lépeket tegyük más kasba, a' mellyekben már a' méhbogarak a' magok házaikat kifúrták, és az elejbek vont viaszat, mint a' lyukaknak fedelét kirágták, és fejeiket kidugdosták. mert ha ollyan lépeket teszünk más kasba, mellyekben az ujj raj idétlen, megdöglenek a' méhbogarak, mihelyt ápolgattatni megszüntek. Sokszor abban a' nyavalyában is elvesznek, a' mit a' Görögök φαγεδαινα hívnak, ha ugyan a' lévén a' méhek' szokása, hogy elöszször tsak annyi viaszt készíttsenek, a' mennyit gondolnak, hogy megtölthetnek. meg esik néha, hogy minekutánna a' viaszszal való munkáknak vége van, a' méz gyüjtés végett meszszire kóborló raj hirtelen való záporok vagy szél-

vé-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

veszek által az erdőkön szoríttatik, és népének nagyobb részét elveszti: a' mi mikor megtörtént, a' többi kevés számú méhek, a' lépek' megtöltésére elégtelenek; 's akkor a' viasznak üres részei megrothadnak, és a' romlás lassan lassan terjedvén, minekutánna a' méz megromlott, magok a' méhek is elvesznek. Hogy ez meg ne történjen, két rajt kell öszve verni, a' melly a' még egész lépeket megtölthesse: vagy ha nints tehettségébe az embernek másik raj, magokrol a' lépekről, minekelőtte rothadnának, az üress részeket igen éles késsel le kell szeldelni: mert az is szükség, hogy valami nagyon életlen szerszám, (a' melly nem könnyen fog) mikor azt erőssen bele nyomjuk a' lépekbe, azokat helyekből meg ne mozdíttsa: a' mi ha megesik, a' méhek oda hagyják lakásokat. Az az oka is van az elveszéseknek, hogy néha egész esztendőkön keresztül igen sok virágok termenek, és a' méhek inkább a' méz tsinálással mint a' rajokkal foglalatoskodnak. A' honnan némelly ek, a' kik az efféle dolgokhoz kevesebbet tudnak, a' nagy mézbéli hasznoknak örülnek, nem tudván, hogy veszedelem követi a' méheket, minthogy mind a' feleslegvaló munkában kifáradván, közzülök igen sokan elvesznek, mind a' többiek semmi fiatal méhekből álló pótolékokkal nem szaporíttatván, nagyon hamar megdöglenek. Mellyre nézve ha ollyan tavasz állott bé, hogy mind a' rétek, mind a' szántóföldek virágokkal tele vagynak: igen hasznos dolog, minden harmadik nap a' kasok' száját bezárni, ollyan kitsiny lyukakat hagyván rajtok, a' mellyeken a' méhek ki ne jöhessenek, hogy igy a' mézzel való munkától elhivattatván, minthogy nem reménylik hogy minden lépet nedvességgel megtölthessenek, fiakkal rakják tele azokat. És ezek körül belöl, a' nyavalyás rajoknak orvosságaik.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XIV. Mit, mitsoda időben tsinálnak a' Méhek, és mit kell azok' gondviselőjének tselekedni.

Annakutánna, a' mint ugyan az a' Hyginus igen derekassan megirta, egész esztendön keresztül igy kell velek bánni. Az első éjjnap egyenlőségtől fogva, a' mi Martius Holnapnak 25-dikén a' kos jegynek nyolczadik szakaszszában esik, a' fias tyuk elöjövéséig 50 tavaszi napok vagynak. Ezeken a' napokon ugy kell először azt mondja bánni a' méhekkel, hogy a' kasokat fel kell nyitni, hogy minden szemét a' mi téli időben gyült, kisepertessen belölök, és hogy a' pókok, mellyek a' lépeket megvesztegetik kiszedettetvén, égetett marha ganéj füstöt kell azokba botsátani, mert ez nemének mintegy valami atyafiságára nézve legalkalmatosabb a' méhekhez. Azokat a' kukaczokat is, a' miket molyoknak hívnak, ugy szintén a' pilléket is meg kell öldösni: a' melly veszedelmes férgek többnyire a' lépekbe tartozkodván, ha a' ganéj közzé marha velöt, kever az ember, és ezeket meggyujtván velek füstöt tsinál, le hullanak. Ezzel a' gondal kell a' rajokat, abban az időben a' mit mondottam, gyámolgatni, 's osztán erössebben rajta lesznek a' dolgozáson. Hanem igen nagyon kell vigyázni a' gondviselönek, a' ki a' méhekkel bánik, hogy mikor a' kasokhoz kell neki nyulni, az előtt való nap a' szerelmes dolgoktól szüz és tiszta legyen, se borossan, se mosdatlan a' méhekhez ne menjen, és minden szagos ételektöl magát megtartóztassa, a' millyenek a' besózott eledelek, és azoknak minden leveik: ugy szintén az erös büdös fok-vagy veres-hagymáktol, 's egyéb hasonló dolgoktol. A' tavaszi éjjnapegyenlőségéhez 52 nap mulva, mikor feltet-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

szik a' fiastyuk 9-ik Május körül, kezdenek a' rajok erösödni, és sokasodni. De ugyan azokon a' napokon el is vesznek, a' mellyekben kevés és beteges méhek vagynak, és ugyan akkor fogantatnak a' lépeknek széleiben nagyobb testü méh bogarak, mint a' mekkora a' többi méhéké, és azokat gondolják némellyek Királynéknak. hanem némelly Görög Irók azokat οἰστρους nevezik, onnan, hogy bizgatják, és nem hagyják nyugodni a' rajokat. a' honnan öket megis öletik. — A' fiastyuk felkelésétöl fogva nyár' kezdetig, mintegy a' mi Junius holnap' utollyán, a' rák-jegynek nyolczadik szakaszsza körül esik, eresztenek a' kasok: a' melly idöben szorossabban kell rájok vigyázni, hogy az ujj rajok el ne szökjenek. És osztán nyár kezdet után a' Kánicula kezdetéig, a' mi mintegy harmincz napokat tesz, valamint a' gabonákat, ugy a' lépeket is le aratják. De azokat miképpen keljen kiszedni, majd azután, mikor a' méz' megkészittéséröl fogok szóllani, meg mondom. Továbba azt irta Democritus és Mágo, valamint Virgilius is, hogy ugyan akkor lehet a' méheket tinó öléssel szaporítani. Magó ugyan azt állítja, hogy marha béllel is meg lehet azt tsinálni. A' melly módot szorgalmatossabban megvi'sgálni, feleslegvalónak tartom, megeggyezvén Celsussal, a' ki igen okossan mondja: hogy nem kell azt a' harmot ollyan nagy kárral elvesztegetni, azért hogy igy kelljen viszsza keresni. Hanem ebben az idöben, és egész az öszi éjjnapegyenlöségig, minden tizedik nap fel kell a' kasokat nyitni, és meg kell füstölni. a' mi ha szinte alkalmatlanságokra van is a' rajoknak, mindazáltal nagyon hasznos. Azután a' megfüstölt és kihevült méheket meg kell hütteni, meglotsolván a' kasoknak üres részeit, és a' leg-frissebb vizet töltven beléjek. osztán, ha valamit lemosni nem lehet, sas-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nak, vagy akármi nagy madárnak szárnyaival, a' mellyekbe rugósság van, kell kiseperni. Azért is hogy ha molyokat venni észre, azok kikotortassanak, a' pillék megölettessenek, a' mellyek többnyire a' kasok közt tartozkodván, ártalmokra vannak a' méheknek, mert mind a' viaszt kirágják, mind ganéjjokból azokat a' kukaczokat termesztik, a' mellyeket kasbeli molyoknak nevezünk. Azért is mikor a' málva virágzik, a' midőn illyen moly legtöbb van, ha az ember estve az olajos kötsöghöz hasonló réz edényt tesz a' kasok' közzé, 's annak fenekére valami világositót ereszt le, a' pillék mindenünnen oda repülnek: 's mikor a' láng körül repdesnek, megégnek, minthogy a' szük edényből sem fel felé könnyen ki nem repülhetnek, sem pedig a' tüztől távolabb nem vonakodhatnak, a' réz edénynek oldalaitól körül lévén vétetvè: a' honnan a' közel lévő meleg által megemésztetnek. A' Kánikula után mintegy ötven nap mulva az ökörpásztor tsillagzat támad fel, a' mikor a' méhek a' balzsam és balha fűnek, 's kerti izsópnak harmatos virágjaiból készitik a' mézet: és az legjobb az öszi éjjnapegyenlőségkor, a' mi első October előtt esik, mikor a' nap a' mértéknek nyolczadik szakaszszába ért. Hanem a' Kánikulának és az ökör pásztor tsillagzatnak feltettszése közt vigyázni kell, hogy a' méheken a' darázsok erőszakot ne tegyenek, a' mellyek többnyire a' kasok előtt leskelődnek a' kijárók' után. Az ökör pásztor feltetszése után a' mértéknek éjjnapegyenlősége körül történik (a' mint mondottam) a' lépeknek második kiszedése. Azután az éjjnapegyenlőségtől fogva, a' mi 24-dik September körül esik, a' fiastyuk eltünéséig, negyven nap a' méhek a' tamariskus virágjaiból és az erdei tsemetékről öszve szedett mézet télre teszik el eledelnek: a' mellyből egyátallyá-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ban semmit sem kell elvenni, ne hogy a' méltatlanságért gyakorta megszomorodván, mintegy kéttségbe esvén, elköltözzenek. A' fiastyuknak eltünésétől fogva tél kezdetig, a' mi mintegy 25-dik December körül esik, a' Bak jegynek nyolczadik szakaszában, már eltett mézzel élnek a' rajok, 's azzal tartják magokat egész az ökör pásztor tsillagzat feljövéséig. Nem is tsalatkozom meg Hipparchus értelmében, melly azt tanítja, hogy a' nyárkezdetek és az éjjnapegyenlöségek, az égi jegyeknek nem a' nyolczadik hanem az elsöbb szakaszszaiban esnek. Hanem ebben a' mezei gazdaság' Tudománnyában most Eudoxusnak, és Metónak, azoknak a' régi tsillagvizsgálóknak kalendáriumjait követem, mellyek a' közönséges áldozatokhoz vannak alkalmaztatva. mert egy az, hogy esméretesebb, az a' mezei gazdáknak régen képzelt vélekedések; más az hogy Hipparchusnak fellengössége mezei embereknek, a' mint mondják, vastagabb tudománnyára nem is szükséges. A' fiastyuknak eltünése után tehát elsöben is, mindjárt fel kell nyitni a' kasokat, és valami szenny van rajtok le kell tisztítani, 's szorgalmatosabban kell velek bánni, minthogy a' téli idöben nem hasznos megmozdítni vagy felnyitni a' kasokat. Mellyre nézve míg még az ösznek valami maradvánnya van, a' legverőfényesebb napon kitisztítván a' kasokat, azoknak fedeleit belől egész a' lépekig kell ereszteni, kizárván minden ürességet, hogy a' lépek közt való szorosságok télen által annál könnyebben megmelegedjenek, és azt mindég meg kell tenni; az ollyan kasokkal is, a' mellyekbe kevés a' méh. Azután valami hasadások, vagy lyukak vagynak, azokat sárt és marha ganéjt kevervén öszve, azzal kivülről be kell kenni, és tsupán tsak ollyan járásokat kell hagyni, a' mellyekben a' méhek jöhessenek me-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hessenek. És ámbár fedéllel be vagynak a' kasok fedve, mégis szalmákkal és ágakkal bé kell azokat takarni, és a' mennyire lehet, a' hideg és szélvészek ellen bátorságba helyheztetni. Nemellyek megölt madarakat zárnak a' kasokba, kivévén azoknak belső részeit, hogy télen tollaikkal a' heverő méheknek meleget szolgáltassanak: osztán ha az eledeleik elfogynak is, könnyen élnek vélek az éhes méhek, 's tsupán tsak a' tsontjaikat hagyják meg azoknak, ha pedig lépes méz elég van, akkor épségben megmaradnak, nintsenek is terhekre a' méheknek a' magok' szagával, ámbár azok a' tisztaságot nagyon szeretik is. Jobbnak gondolom mindazáltal én, ha télen az éhes méheknek a' kijárások' elejbe, vállutskákban, vagy megzúzott és vízben megáztatott száraz figét, vagy főtt mustot, 's aszszuszőlőbort ád az ember. a' melly nedvességekbe tiszta gyapjat kell áztatni, hogy a' méhek azokra álliván, mintegy tsévén szijják fel a' nedvességet. Malozsa szőlőt is, ha megzuzza az ember, jó nékik adni egy kis vizzel meglotsolva. És ezekkel az étkekkel nem tsak télen; hanem akkor is (a' mint már fellyebb mondottam) kell tartani őket, mikor az ebtéj és a' szilfák virágoznak. A' télnek beérkezése után mintegy negyven napok alatt, valami eltett mézek van (ha tsak a' méhész bövebben nem hagyott nékik) mind megemésztik, és sokszor ki is ürülvén a' lépek, az ökör pásztor tsillagzat' feltettszéséig, a' mi 13-ik Februáriusban esik, éhessen a' lépekre dülvén, mint a' kigyók megmerevednek, és nyugvás által tartják meg magokban a' lelket, a' mit mindazáltal hogy el ne veszszenek, ha soká tartó éhség következik rájok, legjobb a' kas szájjánál lévő lyukon tsévéken édes nedvességeket ereszteni bé, és ugy állatni ki velek a' szük időket, míg az ökörpász-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tornak feltetszése, és a' fetskének megérkezése jobb időket igérnének. Ezután az idő után tehát, ha a' szép nap megengedi, ki mernek menni a' legelőkre. Mert a' tavaszi éjjnapegyenlőségtől fogva minden tartózkodás nélkül már széltire járnak ki, és a' rajzásra alkalmatos virágokat szedik, 's azokat kassaikba öszve hordják. Ezekre kell legjobban vigyázni, az Esztendőnek részeiben Hyginus szerént. Egyébaránt Celsus azt adja hozzá, hogy kevés helyeken van az a' szerentse, hogy a' méheknek más eledeleket adhasson az ember télen, mást ismét nyáron. Azért is azt mondja hogy az ollyan helyeken, a' hol a' tavaszi idők után alkalmatos virágok nintsenek, nem kell mozdítatlanul hagyni a' kasokat; hanem minekutánna a' tavaszi legelők élfogytak, ollyan helyekre kell azokat által vinni, mellyek a' méheket a' balzsam fűnek: fekete gyopárnak, és borsfűnek későn nyiló virágjaival bővebben táplálhatják, a' mi azt mondja, megeshetik Achája Tartományaiban, a' hol a' méheket az Áthenéi legelőkre által viszik, és Euboéaban, 's ismét a' Cyclades szigetekben, midőn ott más szigetekből Scyrusba hordják a' méheket által, nem külömben Siciliában is, midőn annak egyéb részeiből Hyblába hordják öszve őket. És ugyan ő azt mondja, hogy a' viasz virágokról a' méz reggeli harmatból lesz, a' melly annál jobb minéműséget nyér, mentül tisztább materiából készül a' viasz. Hanem azt parantsollya, hogy az elvivés előtt szorgalmatossan meg kell a' kasokat vizsgálni, 's a' régi molyos, és leszakadó félben lévő lépeket ki kell szedni, 's tsak keveset és a' legjobbakat kell megtartani, hogy egyszer'smind jobb virágokból is mentül több lépek legyenek: és hogy azokat a' kasokat, a' mellyeket máshová akar vinni az ember, tsupán tsak éjtszaka, és rázás nélkül kell vinni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XV. A' méznek megkészíttéséről, és arról mikor kelljen a' kasokat megherélni.

Majd a' Tavasz elmultával következik, a' mint mondottam a' mézszüret, a' mellyért tétetik az egész esztendei munka. Hogy a' méz már elkészült, megtudhatni abból; mikor veszszük észre, hogy a' méhek üzik és kergetik ki a' heréket. a' melly nagyobb nemü, és igen hasonló a' méhez, és a' mint Virgilius mondja: *rest lusta állat*, 's minden dolog nélkül hever a' lépeken. Mert eggy az, hogy eledelt sem gyüjt, más meg, hogy a' mit a' többi méhek behordanak, megeszi. Mindazáltal láttatnak még is valamit használni ezek a' herék a' raj szaporítására nézve, rá ülvén azokra a' tojásokra, mellyekből a' méhek formálódnak. A' honnét az ujj rajnak ápolgatásáért, és neveléséért szenyvedik meg inkább öket. Azután, minekutánna a' méhbogarak kikeltek, a' kasokból kiüzettetnek, és a' mint ugyan az a' Virgilius mondja, *a' jászloktól eltiltatnak.* Némellyek azt tanátsolják, hogy ezeket egészszen kikell pusztítani, a' mit én, Mágóval eggy értelemben lévén, ugy itélek, hogy nem kell tselekedni, hanem a' velek való kemény bánásban módot kell tartani. mert sem egészszen el nem kell ezt a' nemet veszteni azért hogy a' méhek el ne lustullyanak, a' mellyek mikor a' herék' ételeiknek valamelly részét megemésztik, a' károknak kipotolása által serényebbekké lesznek: sem viszont azt meg nem kell engedni, hogy a' sok rablók megszaporodjanak, hogy osztán a' többeknek minden jószágait elragadozzák. Mikor tehát veszed észre, hogy a' herék és a' méhek gyakran veszekednek eggymással, felnyitván a' kasokat, nézd meg belöl, hogy ha vagy félig

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

vannak a' lépek, azok másuvá vitessenek: vagy ha már tele vannak mézzel, és a' tetejekbe rakott viaszszal mint valami fedelekkel be lévén raggatva, lemetéltessenek. A' herélésre pedig reggelen való időt kell választani, mert nem hasznos a' déli forróság' miatt elkedvetlenedett méheket megboszszantani. Két vas szerszámokra van szükség erre a' végre ollyanokra, a' mellyek másfél lábnyira, vagy valamivel nagyobbra vannak tsinálva, mellyek közzül eggyik eggy hosszukás kés légyen, mellynek mind a' két felől széles éle, és az eggyik végén horgas kampója legyen; a' másik elől lapos, és igen éles legyen, hogy ezzel annál könnyebben lehessen a' lépeket metélni, amazzal pedig kivakarni, és a' mi szemét hull, ki huzgálni. De mikor a' kasnak a' hátulsó részén semmi felnyitott ajtó nints, gálbánból, vagy száraz ganéjból tsinált füstöt kell belé ereszteni. ezeket eleven szénnel öszvekeverve egy tserép edénybe kell tenni: és ezt a' füles edényt, a' szük kötsöghöz hasonlóvá kell formálni, úgy hogy eggyik fele keskenyebb legyen, a' mellyen kitsiny lyukon jöjjön ki a' füst: a' másik bövebb és széles szájú, a' mellyen belé lehessen fujni. Ha illyen fazekat tesz az ember a' kas eleibe, lélegzetet fujván belé, a' füst a' méhekhez tódul, a' mellyek nem szenvedhetvén a' büdösséget, azonnal a' kasnak elöl való részébe veszik magokat, és néha az ajtón is kívül mennek. És ha van benne mód, hogy az ember a' kasba kedve szerént belé nézhessen, ha két raj van benne, még kétféle nemü lépek is találkoznak. mert mikor békesség van is a' méhek között, mindenik tsoport megtartja a' lép formálásában és készittésében, a' maga szokását. Hanem minden lépek, mindég a' kasoknak tetejéhez, és eggy kitsinyt az oldalaihoz ragadva függenek,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

úgy, hogy fenékre ne érjenek, mivel azon van a' méheknek járások. Továbbá a' lépeknek formája ollyan, a' millyen a' kasé: mert mind a' négy szegletes; mind a' gömbölyü, mind a' hosszukás térségek mint valami formák, a' magok' figuráját adják a' lépeknek, a' honnét nem mindég eggyforma figurájú lépeket talál az ember. De ezek akármillyenek légyenek, nem kell mind kivenni. mert az első méz szedéskor, mikor még a' mezőkön elég legelők vannak, ötöd részét: az utolsókor, mikor már a' téltől félni lehet harmad részét meg kell bagyni a' lépeknek. Mindazáltal ez a' mérték nem minden tájjékokra nézve meghatározott, mivel a' virágok' sokságához, és az élelem mennyiségéhez képest kell a' méhekről gondoskodni. Továbbá ha a' függő lépek hosszába lóggnak le, azzal a' vas szerszámmal, a' melly a' késhez hasonló, kell azokat elmetszeni, és azután alájok vetvén a' két karját az ember, ugy kivenni és kiszedni: ha pedig keresztbe vagynak a' kasok tetejihez ragadva, akkor a' horgas szerszám szükséges, hogy a' lapjok' ellenébe vágattassanak le. A' régieket, vagy hibássakat kell pedig kivenni, és a' legegésségesebbeket, 's mézzel tele lévőket kell meghagyni; 's végre az ollyanokat, a' mellyekbe méhkukaczok vagynak, hogy azok a' raj' szaporítására megtartassanak. Annakutánna minden lépeket arra a' helyre kell öszvehordani, a' hol a' mézet elakarja az ember készíteni, és a' falaknak 's ablakoknak lyukait szorgalmatossan be kell kenni, hogy a' méhek sohol be ne mehessenek, a' mellyek mintegy elvesztett javaikat erőssen nyomozzák, és ha megtalállyák, megemésztik: azért is ugyan azokból a' dolgokból, a' mellyeket fellyebb említettem, az ajtóban füstöt is kell tsinálni, melly a' bemenni akarókat elűzze. Megheréltetvén osz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tán a' kasok, ha némellyekben szájjoknál keresztbe álló lépek vagynak, meg kell öket forditani, hogy változtatva, a' hátulsó részeik legyenek az ajtajaik: mert igy mikor közelről heréli öket az ember, inkább a' régi mint az újj lépek szedetnek ki, és a' viasz meg ujjul, a' melly annál roszszabb mentül régibb. Hogy ha talám a' kasok körül vagynak épitve és mozdíthatatlanok, gondunknak kell rá lenni, hogy majd hátulról majd elölről heréltessenek meg, és annak a' nappalnak tizenegy orája előtt kell történni, azután három óra után kell azt ismét elkezdeni, vagy a' következő reggel. Hanem akármennyi lép van lemetélve az nap, míg az meleg, el kell a' mézet készíteni. Fűz veszszőből font kosarat, vagy vékony ágból ritkára szött felforditott kup forma zsákot, a' millyen az a' mivel a' bort szürik, kell setétes helyre felakasztani, azután abba kell öszve rakni részenként a' lépeket, hanem vigyázni kell hogy a' lépeknek azok a' részei külön tétessenek, a' mellyekben vagy méh kukaczok, vagy veres motskok vagynak, mert ezek roszsz ízüek, és nedvességekkel a' mézet elrontják. Annakutánna mikor a' szűrött mez az alája tett tekenőbe lefolyt, tserép edényekbe kell tölteni, a' mellyek kevés napokig nyitva legyenek, míg a' must ízű méznek a' forrása megszűnik, és kalánnal gyakran kell tisztogatni. Majd azután a' lépek' töredelékjeit, mellyek a' zsákban maradtak meg kell ujjra tsomoszolni, és ki kell nyomni, és azokból másod rendbéli méz tsorog, mellyet a' gondosabbak külön tesznek, ne hogy, a' melly méz legjobb ízű, ez közibe kevertetvén, roszszabb legyen.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XVI. A' viasz-készitésről.

A' viaszbeli hasznot, ha szinte kevés pénzt ér is, nem kell még is elmellőzni, midön az sokra szükséges. A' lépeknek kinyomott maradékjait, minekutánna édes vízzel jól meg mosattattak, réz edénybe kell hányni: azután vízet töltvén reájok tűzzel meg kell olvasztani. a' mi meg lévén, a' viaszt szalmára, vagy kakára letöltvén, megkell szűrni; és ismét ujjra ugyan azon módon megkell főzni, és ki millyen formákba akarja, vizet töltvén elébb azokba, ollyanokba kell önteni: 's mikor megfagyott, könnyű kivenni, mivel a' víz, a' mi alatta vagyon nem engedi hozzá ragadni a' formákhoz. — De már véget vetvén a' majorbeli állatokról és legelőkről való értekezésnek, a' mi rész, Publius Silvinus! a' mezei gazdaságbol hátra van, a' kertek' miveléséről, azt már most, úgy, a' mint mind neked, mind a' mi Gallionknak tetszett, versbe fogom foglalni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

LUCIUS JUNIUS MODERATUS COLUMELLA A' KERTEK MIVELÉSÉRŐL.

TIZEDIK KÖNYV.

Előbeszéd.

Annak az adónak Silvinus! mellyet a' te untatásodra igértem tenéked, hátra maradott részetskéje is itten vagyon. Mert a' fellyebbvaló kilencz Könyvekben, ezzel a' mit most lefizetek, kevesebbet adtam. Hátra vagyon tudniillik a' Kertek mivelése, mellyet hajdan a' régi földmivelők szembetűnőképpen elmulattak, de a' melly ma igen fontos. Mert noha a' régieknél szorossabb vólt a' takarékosság; még is a' szegények bővebben szoktak élni; a' midőn mind a' nagyok, mind az alatsonyabbak, bő téjjel, vadhússal, és házi barmoknak husaival, úgy vizzel és gabonával táplálták magokat. Majd mikor a' következő idő, és kivált ez a' miénk, a' buja étkekben helyheztetné a' tekintetet, és az ételek nem a' természeti kívánságokból, hanem az értekről ítéltetnének: a' közrendű szegénység elszorittatván a' jobb eledelektől, a' közönségesekre kényszerittetik. Azért a' Kertek mivelését, mivel azoknak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

haszonvétele nagyobb szokásba van, szorgalmatosabban elöl kell adnunk, mint a' mi eleink, azt pedig a' mint magamban feltettem, folyó beszédbe kivántam a' több Könyvekhez foglalni, hanem ha az én feltételemet gyakori kéréseddel ostromolván, arra birtál vólna, hogy versekkel pótolnám ki a' Georgiconi verseknek elhagyott részeit, mellyet maga is jelentett Virgilius, hogy maga után a' maradékra fogja bízni. mert másként nem is bátorkodtunk vólna ahoz hozzá fogni, hanem ezen nagy tiszteletü vers-írónak akaratjából, kinek mint egy lelkétöl indittatván (kedvetlenül kéttségkívül a' munkának nehéz vólta miatt, mindazáltal a' jó kimenetelnek nem minden reménysége nélkül) hozzá fogtunk ehez az igen sovány, és majd test nélkül való matériához, melly ollyan tsekély, hogy a' mi egész munkánknak végre hajtásában, a' mi foglalatosságunknak mint valamelly részetskéjét így kell tekinteni, magában pedig, és mintegy az ö határai közé szoritva, semmi módon nem lehetne szépen kitsinálni. mert noha ennek mint egy sok tagai vagynak, a' mellyekröl beszélhetünk valamit: mindazonáltal olly kitsinyek azok, hogy a' mint a' Görögök szólnak, a' megfoghatatlan apró homok szemekböl, nem lehet kötelet ereszteni. Azért akarmi legyen az, a' mit kidolgoztunk, nem annyira tulajdonitja azért magának a' ditséretet, hanem jó neven veszi ha gyalázatjokra nem fog lenni, a' már fellyebb tett irásbeli munkáimnak. De vessünk már véget az elöbeszédnek.

Most Silvinus azért a' Kert mivelésre tanitlak,
'S arra, miket hajdan, — mig a' diszlö gabonákat
Bacchus ajándekát, a' nagy Pálest, ugy az égi
Mézeket énekele: kiszorulván a' szük idöböl
5. Virgilius, mi reánk hagya hogy pótoljuk utánna.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Olly téres helyt kell legelőbb választani Kertnek,
Mellynek az ágya kövér, és porló hantjai vagynak,
És kikapáltatván a' könnyü homokkal egyenlő.
Ugy a' hol a' tanya jó, 's zöld füvel diszlik örömmel
'S nedves földe terem feketéllő bodza bogyókat;
Mert se kemény nem jó, sem az a' melly tóba merülvén
Szüntelen a' rekegő békák szavaiktol üvöltöz.
Többire, melly önként leveles szilfákat ereszt fel
És kedvelli nagyon a' vad szőlőket is, és az
Erdei vadkörtvélyt, vagy kö magu szilva gyümöltsel
Bövölködni szeret, 's almát sokat adni magától:
Ellenben nem hoz se hunyort, sem roszsz szagu gálbánt
Sem tiszafát meg nem szenyved, sem mérge nem izzad
Bár a' félembert mutató eszelős fü virági
Lepvén, natragulyát szül is, és gyászos vizi bürköt,
Vagy kezeket sértő ferulát, 's lábszárnak is ártó,
Földi szedert, vagy még szúró tövises paliuront.
Légyenek a' mellett vizek is, mellyekkel az izmos
Kertész öntözzön, valahányszor szomjuzik a' kert,
Vagy tele források, ne hogy a' mély kut fenekéről,
Fel nagy erőszakkal húzván, derekába nyilaljon.
Ezt a' jó földet gyepük által vagy tövisekkel
Bé kell zárni, hogy a' tolvaj vagy marha ne járja,
Nem kell Dédalusi kézzel faragott sima bálványt,
Sem Polycletus, vagy Phradmon vagy még Ageládes
Mesteri szép miveit, bele helyheztetni vigyázni,
Nem; hanem egy vén tölgy megbárdolt törsöke, szörnyü
Tagjával, közepén alkalmatos Ithyphalus lesz
Czombjai a' gyereket, a' tolvajt jeszsze kaczorja.
A' mivelést már most mikor, és mit kell, 's hova vetnünk?
Vagy mitől őriznünk? és mellyik tsillagba viritnak
A' kertek? 's Paestnek ró'sási mikor fakadoznak?
Ugy Bacchus vagy egyéb idegen törsökbe beoltott
Jó fa mikor lészen megterheltetve gyümöltsel?
Eggyügyü versekkel Músák! rakjátok elönkbe.
Óceanus vizeit, mikor a' szomjas kutya iszsza,
És az időt Titán egyforma fogakra kiméri,
Vagy mikor a' teli ősz, almáit rázza fejéről
'S a' szőlő zavaros mustját maszatolva kinyomja:
Akkor hányják fel mélyen nekem a' kapa vassal,
A' földet, ha ugyan záportol nedves előre.
Hogy ha pedig száraz marad a' sok tiszta időtől,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Majd patakot lejtös helyeken kell venni reája,
Hadd igyon a' föld bő vizeket, 's teljen be nyilása.
Vagy ha se zápor nints, sem nedves nem lehet a' föld
És Jupiter vagy még a' hely sem hagyja megázni
Várd a' téli időt, mig Bacchus tüz-koronája
A' kék tenger alá lefut a' magos égtetejéről,
'S szemközt napköltétől az Atlás tsillagi felnek.
És mikoron még sem hiszen a' már bátor Olympnak
Phoebus, sőt a' Rák ollóját félve kerülvén
'S Népa szurós farkát, siet a' Crótos lova hátán
Együgyü Nép! ekkor már szines anyádra ne hajtsál.
Annak az annya lesz ez, kit agyagbol gyúra Prométhé
Más anya szült minket, hogy Neptúnus fenekedve
Tenger alá temeté a' földet, 's mély üregébe
Megrázkódtatván a' Léthét, úgy megijeszté
Hogy Pokol a' Styxnek, tsak ez egyszer látta Királyát
Félni, hogy a' viz alatt zavaroglak az abbeli lelkek
Minket ama bő kéz, elfogyván földről az ember
Nemzett, 's a' bérczek tetejekből akkor eloszlott
Deucalióni kövek szültek, 's im' ebből az okbol
A' nagy erős, 's örökös munkák hivnak. No tehát most
Üzzetek el minden puha álmot, 's görbe vasakkal
Már zöld üstökeit, tépjétek részre ruháit
Jer te gereblyékkel törd 'sibbadt háta gerinczét
Más belső részét kapatsold fogasokkal, ez által
Öszve kevert hantját a' föld szinére teritsd ki
Hogy dérnek, fagynak lévén ekképp kitétetve
Vagy Caurus hideg árjainak vagy mérge dühének
Kösse meg a' zordon Boreás, oldozza fel Eurus.
Majd mikor öszvekötő hidegét Rhiphéusi fagynak
A' Zephirus langyos melegü szellője feloldja
És lemegyen mélyen a' Lant tsillagzat az égről,
'S a' tavasz itt létét a' fetskék zengeni kezdik:
Ekkor jó nevelő törekekkel, vagy szamaraktol,
'S ökrök alol gyüjtött trágyával hintsd meg a' hol roszsz;
Ő maga a' Kertész hordván kifeszült kosarakkal,
A' kiszivott ugarat szintén úgy öntsd meg azokkal,
A' miket a' büszhödt árnyékszék ád ki magából.
És azután ha kemény, 's essöktöl tömve van a' föld
Vagy derek által is, azt szükség leszsz ujjra felásni.
Majd mikor a' rögöket, 's eleven gyepszineket és jól
Megvered a' kalamó, vagy is a' kétágu fogával

90.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Rothadt tölgyei hogy megomoljanak a' gyepi földnek:
Ekkor is a' földtöl kitsiszolt szerszámot elö vedd
És keskeny közöket vonván, hoszszára, keresztbe,
Ismét oldalról kissebb ösvényeket ejtsél
Hogy ha pedig simitott a' föld, 's ágyakra felosztott
'S gyászsza után kiván magokat kebelébe fogadni.
Tsillagit a' földnek, vessük sokféle virágit
Gyöngyszinü levkóját, sárgálló gólya-hirével
Narczissus töveket, feltátott szörnyü oroszlán
Szájat; tiszta fehér kosarakban liliomokkal
Szép hó-vagy pedig égszinnel játszó hiaczintot
Majd közel a' földhöz halovány, felnöve pirosló
Szép violát rakjunk, és szüz természetü ró'sát.
Most tsigatsöt, panaczét, gódirczot, drága levéért
'S a' repülö álmot meggyözö mákokat ezzel
Vessetek. Itt Magari pörének magvai menten,
Jöjjenek, a' mellyek férfit gerjesztenek és lyánt,
Mellyek és a' Getulok földén Siccába teremnek
'S a' koszorus Priapus mellé éppen tsak azért tett
Mustár, hogy lankadt férfit szerelemre vidittson.
Itt alatsony baraboly, 's a' tompult inyeket oldó
Kattangok, 's azután más gyengébb rojtu saláták,
A' sok fokhagymák, 's szagokat meszszére botsátó
Ulpikok, a' mik jók babbal, köznépnek is enni.
Innen odébb murkok, Syriából jött gyökerekkel.
Mellyek vágva dagadt tsillag-fürtel feladódnak,
Hogy Pélusiumi sereket jobb kedvel itassák.
Nem máskor rakják amaz oltsó tenni valókat
A' keserü örvényt, káprit, suhogó ferulákat
Úgy a' föld szinén lapuló zöld ménta tövetskét
A' kelemes szagokat párádzó kaprot ezekkel,
És az olajfa bogyó izét emelö ruta füvet,
'S a' vele élöket vivásra fakasztani tudó,
Repczét, barna gyapor gyökerét, a' könnyeket ejtö
Téli veres-hagymát, 's azt a' zöldséget is a' melly
Izt szerez a' téjnek, homlokrol bélyeget elveszt.
És erejéröl azért nevezik Görögös nevezettel.
Vetnünk kell azután káposztát, azt az egész föld
Zöldségét, melly a' népnek valamint az Uraknak,
Téli időnn levelét, tavaszon tsimotáit ajánlja
Mellyet is a' régibb Cumának partjai bövön
'S Marrucinum hoznak, vagy Signia Lépi hegyénél,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A' termő Capua, 's Caudini torokbeli kertek
Úgy forrásairol híres Stabiae, Vesuv' allya,
A' bölts Párthenopé, Sabetos kifolyásai mellett
És ugyan a' Pompájai tó édes vízi környék,
Herculesi Sósnál, vagy hol Siler elfoly alatta,
Mellyeket olly nagyokat termeszt a' durva Sabelles,
Turnumi tó, 's almás Tiburisnak földe vidéke
Brutiusok mezejek, 's Aricia hagyma hazája.
Hogy ha ezen magokat bevetettük jó puha földbe,
Terheiket gondal, szükség őrizni, mivelni,
Hogy jöjjön gazdag jutalommal haszna kezünkbe.
Elsőben is azért, bő forrást kell oda venni,
Hogy szomjúságtol ki ne égjék a' fogadott mag.
És ha tsirájával már a' földet kirepeszti
A' viruló magzat, 's annyából már kiverekszik
Kezdetiben mindjárt egy kis záporral itassa
A' Kertész gyakran belotsolván, 's két fogu vassal,
Húzza meg a' fojtó gyomokat mellöle kitépvén.
És ha tserés halmon vagyon a' kert, 's a' ligetes hegy
Ormairol patakok rá nem folyhatnak; elébe
Vonj árkot, 's földét halmozd fel, hogy magasabban
Állván, a' száraz porhoz szokjék veteményed
És azon egy helyben minden hévséget elálljon.
Majd ha ködökböl lett Phrixus, 's nem Helle hajóssa,
Egijegyek, 's barmok feje a' hullámbol előjön:
A' deli föld kebelét már nyitja, 's várja az érett
Magvakat a' veteményekkel közösülni kivánván
Férfiak! itt legyetek vigyázók, mert az idők el-
Futnak alattomban, 's többé soha viszsza se jönek.
Imhol! ez a' szelidebb anya már szóllitja szülöttit,
És a' melly fiakat szült, már óhajtja nevelni,
Mostoha gyermekit is kérvén. Most adjatok annak,
Zálogot, itt az idő! az anyát övedezze viritó
Nemzettség; te haját kösd bé, fürtökre te oszd el,
Most zöld petreselyem bodorittsa fel a' deli földet
Majd pórének jól kiszilált, és hoszszu hajátol,
Szépüljön, 's gyengült kebelét pászterna fedezze.
Már a' más idegen nemü, és jobb illatu plánták.
Száljanak itt lefelé Hiblának sárga hegyéről.
Es a' vig Canopum mezején született majoránnák
'S a' Cynarás szüz Lyányának könnyét követő jobb
Mirhát ültesd, melly betsesebb Achájai fajta,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

És a' mellyek ama gyászos vér fajzati lőttek
Ája virágait és a' mindég zöld amarántot
'S mennyi ezer szint a' gazdag természet előhoz,
Rakja el a' kertész zöldön valamit magul elszórt
Most jöjjön bár a' szemek ellensége corámblé
Majd a' jó álmot megadó fü-saláta siessen,
Melly nagy unalmait a' régibb nyavalyának elüzze.
Egyike zöld bodros, más fénylik barna hajával
Mindeniket nevezik, ma Metellus Caeciliusrol
Harmadik a' mi tömött, és sárgállik tetejével
E' maga Cappadokok népéről akar nevezödni;
És az enyim, mellyet Gadesben Tártesi föld hoz
Tiszta fehér levelü, 's belöl a' tór'sája is ollyan,
Cyprus is, a' mellyet terem a' jó Paphusi földön
Verhenyeges, lesimult haju, tsak tor'sája fehérlik.
A' mint többfélék, annyik letevési nemenként
Caeciliát rakják Vizöntő-jegybe elöszször
Cappadoczit mikoron innepjét tartja Lupercus,
Es te is oh Mávors! tedd el Tártessit idödben,
Cyprusi tejt Paphiét, rakd el mikor a' te napod van
Mig szerető annyával kiván öszve szorúlni,
És ez is olly könnyü 's puha ággyal fekszik alatta.
Plántálj és szaporítts, a' nemzés napja bejött már
Párosodásra siet most a' szív, most az egész föld
Vénus után tombol, 's szerelem heves ösztöne hajtván
Megkaptsolja saját társát, 's betölti magokkal.
Most a' vizi Atya, 's most a' Tenger Fejedelme
Az Thétist, és ez hóditja meg Amphitritét
'S kékszinü magzatokat szülvén Férjének, imé nyit,
Mindenik ajtót, 's a' tengert szaporitja halakkal.
A' legfőbb Isten maga is már menyköveit le.
Rakván, hajdani Acrisióni szerelme után jár,
És sürü záporral foly alá az anyának ölébe.
A' szüle sem veti meg, most már magzatja szerelmét,
Söt vele eggyé lesz, a' föld szerelemre hevülvén:
Innét a' Tenger, Hegyek, innét a' kerek Ég, Föld
Ébredez: innen jö emberbe, báromba, madárba,
A' kivánó tüz, 's velejét mind addig emészti,
Mig megelégedvén a' termöt ejti terébe
Melly szül sok fiakat, 's mindég ujj magzatok által,
Tartja fel a' földet, hogy üressen el ne puhuljon.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Dee mit repdesek én, olly könnyü fékkel az égenn
Engedvén lovaim fellengös utja hevének
Zengje ditsöbb hangon ezeket kit Delphusi laurus
Igazgat, 's a' dolgoknak okát kivánja nyomozni,
Természet titkát, 's az egek törvényit is érti,
És kit Dindymuson megszált a' tiszta Cybéle
Es Cytheróna, 's Nysánn, a' Bacchus bércze vidékén
Párnassus tetején a' Músák Pieri kedvelt
Tsendes berkében, buzgó szavait igy üvöltvén
Delusi Paeán óh! hald meg hald Delusi Paeán.
Engem Calliopém kevesebb munkára születvén
Viszsza hiv és kissebb karikába forogni parantsol;
És vele versemet olly vékony fonalakra kötözni,
Mellyeket a' dolgos metszö kedvére dudoljon,
A' Lugoson függvén, a' Kertész kertje viritván.
Rajta tehát a' mint jö a' sor, ritka közökre
Orrtekerö tormát vessünk belsö kukaczokról
Mellyek az ételeket nem emésztö hasba teremnek
Borsfüt, melly játszik démutkák 's tsombor izével
'S gyenge ugorkákat töredékeny száru tökökkel
Szüros ártitsokot rakjunk, melly édes Jacchus
Torkának de az énekelö Phoebusnak izetlen.
E' most bársonyló fürtel kél, 's gombolyodik fel,
Majd mirtus hajjal zöldül, 's lehajolva nyakával
Most kiterülve marad, majd tobzos tsuttsa bök és szúr
Most kosarat formál, 's szúró tövisekkel ijesztget,
Néha pedig halavány, a' sodros akántal egyenlö
Majd mikor a' gránát bevonúl vérszinü virággal
Melly érvén magvát pirosolló börbe takarja:
Itt az idö áront vessünk, 's az erös koriándrok
Ekkor jönek elö szörös kándilla köménnyel,
És a' Spárga bogyó bokros tetejével elö áll.
Úgy a' ró'sa ziliz, melly a' nap után forog és jár
'S a' mi gerézdeidet meri Nysie nyomba követni,
Tüskéktöl sem fél mivel a' gyepüböl kiverödvén
Vaczkort vad-gönyét lekötöz, söt minden egerfát,
Mint irják Görögül amaz elsö nagy betü párját,
A' viaszon tudós mester vasa szára hegyével:
Igy a' jó földön, vasas és hegyes orru rakóval
Bétcszik a' zöldes levelü. 's szárral sima czéklát.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Im'! a' jószagu kerti virág leszedése is itt van,
Már a' bársonyló tavasz, a' sokszinü szülöttel,
Es a' jó Anya is fejeket koszoruzni kivánják.
Már a' Phrigiai kerepek bimbói tolulnak
Es bé hunyt szemek a' violások mind nyitogatják,
Ásit már az oroszlán is, gyengén kipirulva
Szüz ajakát a' rósa kifedvén tiszteletet tesz
A' mennynek, 's Templomban Sábai illatot indit
Hát titeket Pegasus, 's Achelóus társai kérlek.
Maenalus és Dryás Seregi, 's Napaeai Nimfák
A' kik az Amphrisus berkén, és Thessali Tempén
Ugy Cyllene tetönn, 's árnyékos Lycei földön
Laktok, 's harmatozó Castal' barlangja tövénél
Es kik arattátok Halesus Sicani virágit
Akkor, hogy táncztokban merülvén lyánya Ceresnek.
Enna folyó kivirult liliomját tépte kezével,
Ellopatott, 's majd mint Léthei Tyrann felesége
A' komor árnyékot tsillagnak, poklot az égnek,
Életinek Léthét, Plútot Jupiternek elébe
Tette, 's alországát, igy most Proserpina bírja:
Már ti is elvetvén a', gyászt 's félelmet egészszen,
Gyengült lábaitok lépésit erre tegyétek.
Es a' föld hajait, rakjátok szent kosarakba:
Nintsenek itt lesek a' Nimfaknak, nints ragadó is
Itt a' tiszta szivet tiszteljük, 's Isteneinket
Trefával telyes itt minden, 's szabados hahotával
A' puha pásitokon borozó vendégek örülnek.
A' tavasz enged az esztendő is legszelidebb most,
Mig Phoebus langyos, 's a' gyenge gyepen heverészni
Késztet, 's a' suhogó füveken szaladó patakok még
Sem jegesen, sem lágy melegen sem hasznosok inni
Már koszoruzzák a' Kertet Dióne virági
Már a' ró'sa pirul, pirosabb a' tiszta bibornál
Sem ködöket hajtó Boreás, Látonai Phoebe,
Olly piros orczával nem fénylik, Syrius is nem
Tündöklik, se veres Pyrois, sem Hesperus égö
Fénye ha Eous keletéröl Lucifer eltér,
Es Thaumantia sem tsillámlik ugy égi tüzével
Mint a' vig kertek gyönyörü veteményi ragyognak
Noszsza tehát nap felköltkor, vagy az éjtszaka végén

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Vagy mikoron Phoebus lovait Hiberusba meríti,
Míg szagos árnyékot terjeszt míg a' majoránna:
Szedjetek ujj Narczis hajakat, meddő balaustot,
És te hogy a' Coridon javait ne utálja Alexis
A' szép Ifjúnak, te magad szebb Náis örömmel
Vigy violát kosarakba, vegyitvén barna fagyallal
Balsamokat kásját, sáfrány szinü fürtöket eggyütt,
Hintsd meg szinborral, mivel a' bor jó szagot élleszt.
És mivelők ti kik a' kerteknek gyenge virágit
Tördelitek feltört kézzel, fejtett iszalagbol
Font kasotok rakjátok pirhanyagos hiaczintal,
Sodrott szálait a' gyékénynek rósa feszittse,
És lángszin ibolyák nyomván a' kast szakadozzon,
Hogy tavasz áruival gazdag Vortumnus örüljön,
'S tántorgó lábbal, majd a' sok bortol elázva
Sok pénzel térjen haza a' Városból az áros.
Majd mikor a' gabonák érvén sárgállanak osztán
'S a' napot is Titán a' kettős-jegybe kinyujtja
És a' Lérnai Rák ollóit lángba meríti:
Fokhagymát, vereset, mákot vegyesitve kaporral.
Szedjetek, és a' míg még zöldek eladni vigyétek.
Mondjatok ott különös hálát a' Sorsnak Urának,
Arutok elkelvén a' kertbe siessetek ismét.
Ekkor feltörvén a' nedves ugart basalikkal
Vessétek, 's görgővel tömjétek meg erössen
Hogy heve a' megomolt pornak ki ne süsse helyéből
Vagy bele szökvén a' kis balha, ne sértse fogával,
'S a' magot a' ragadó hangyák kipozalni ne tudják;
Nem tsak az illy gyengébb veteményt mérészli kirágni
A' tserepéhez nőtt tsiga, 's a' borzas tsunya hernyó
Nem; hanem a' szépenn dagadó, 's fejesedni megindult
Káposztát, 's az előbb sárgálló czékla haját is.
Igy, mikor a' felnőtt plántákhoz bizik az ember
És a' már érteknek akar kést fogni tövéhez,
A' haragos Jupiter sokszor nagy esőt hajigálván
Emberek és barmok miveit feldulja jegével.
Gyakran olly iszonyú záport is szór le dühéből
A' miből a' szőlőt 's füzeket pusztittani termett
Vinczurok állnak elő, 's mászkál kertekbe a' hernyó,
Mellyeket ellepvén, a' plantát úgy megemészti,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Hogy haja elveszvén, és éppen megkopaszodván,
Meztelenen áll a' gyászos meregtől elölve.
Hogy kikerülhetnek ezt a' sokféle veszélyt, a'
Földmivelők, mutatott több mesterségeket arra,
A' látás, hallás; és a' mindennapi próba
Azzal tartja, hogy a' szeleket kell, 's a' vad időket
Tuscusi szentséggel szeliditteni, és el is űzni.
Igy a' zöld veteményt Rubigó hogy ne aszalja
Kis-kutya vérével szeliditik és beleikkel:
Igy, azt mondják, hogy száradt Arcádi szamárfőt
Függesztett ki, határ szélénn a' Tyrheni Tagas.
Es hogy menyköveit Jupiternek Tárcon elüzze
Házát zöld iszalag gyepüvel keritette elől be
Igy, Amithaonius kit Chiron sokra tanitott:
Baglyat, vagy más éjjmadarat feszitett ki keresztre
Nem hagyván panaszos versét, igy sirni tetőkről;
Es hogy az ujj tsemetét, a' férgek meg ne emészszék,
Jó minden veteméný magokat, mig elvetik elsőbb
Sótalan és nyálkás faolaj seprőbe keverni
Es konyhákba sepert kormokkal hinteni fellyül.
Használ a' keserü pemetés fü lével is őket
Öntözgetni vagy a' szakafü nedvével itatni.
Melly nyavalyát ha hogy egy orvosság sem tud elüzni,
Dardani mesterség kell hozzá, és az az aszszony,
A' ki is éppen most legelőszször tartja nemének
Törvényét, 's vérrel motskolja be testi ruháját,
Meztélláb, kifüzött mellyel, 's hajait lecresztve
Járja körül háromszor az ágyakat, a' keritést is
A' ki midőn ezeket bejárta (tsudálatos itten)
Szinte miként hull a' megrázott fárol az essö,
Vagy mint alma potyog, vagy makk fájárol özönnel
Ugy omol a' hernyó testét kukoritva le földre:
Igy babonás dallal hajdan megnyerve ledülni.
A' kigyót Phrixus gyapjával látta Iolchos.
Kerdik, im itt az idő! az elökáposzta metélést
Es Paphié 's Tártés fejeit mind rendire vágni,
Petreselyem, 's metszö hagymát markokra kötözni,
A' tüzelö mustár, már a' jó kertbe elöjött,
A' sima sóska is, és a' szárnyos-benge viritnak,
A' tsillák eleven-gyepüben, a' mirtus is élled,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Jõ a' Spárga hajakkal diszlõ corruda fü is,
A' vizes andrachné fedi már a' szomju borázdát,
Es a' nyurga paszúly felmász a' kerti paréjra.
Most ernyõn fügvén, majd kigyó forma menéssel
Nyári nap a' fünek hideg árnyekába borulva
Görbe ugorka meg a' kobakos tök tsúsznak elõre,
Mert nem is egyformák ezek is, mivel azt ha kivánod
Hogy legyenek hoszszak, szárakrol meszszire függve,
Végy magot a' vékony nyakbol, de ha gömbölü testüt
Kivánsz, és ollyat, mellynek hasa nagyra dagadjon.
A' közepéböl végy, öblös termése lesz arra,
Hogy szurkoknak edényt Actaei 's Hymetussi méznek,
Vagy viznek tömlöt, kulatsot jó bornak is adjon,
Ugy a' gyermekeket vizekenn uszkálni tanitsa.
A' gyep-ugorka vagy a' melly megnõ nagyra hasával
Szúrós és valamint a' kigyó rakva bibirtsel
Görbe hasán fekszik, mindég karikába tsavarva,
Ártalmas mitöl a' roszsz nyár nyavalyája nagyobbul,
E' büdös és vastag magvakkal tömve belölröl
A' pedig ernyöröl a' melly a' vizhez alá nyúl
És vonul árja után, kartsúl az erõs szeretettöl
Tiszta fehér ropogóbb eme disznó tölgye husánál
Lágyabb mint az aludt téj, melly most ment kosarakba
Edes lesz vizenyõs földön sárgára ha érik
És segedelmet nyujt az alélt betegeknek idövel.
Majd mikor Erigoné ebe ég Hyparon melegével
A' fák termését felnyitván, barna szederrel
Megtöltött hószin kosarak vértseppeket ejtnek:
Ekkor már szedik a' kétszer fige 'senge gyümöltsét,
Sárga-baraczk, kajszik mint szinte Damaskusi szilvák
Terhelik a' kasokat, vagy az almák, mellyeket a' vad
Persia külde (miként hire van) hogy mérgesek otthon,
Most pedig elhagyván honnyok veszedelmét, örömmel
Ambrósiás nedvet nyujtnak, kárt tenni felejtvén,
Söt azon egy Néptöl nevezödöt Persa gyümölts, az
Apróbb öszi-baraczk, lassan kezd egyre puhulni.
Rendes idönn érnek, mellyekkel Gallia szolgál,
Lassan jönek elõ hidegekbe az Ásiabélik
Pásztori tsillag alatt szépen érnek de ezen fák:
Livia, Chalcisi, és a' Chaunia, Chiói társa,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Bársonyló Chelidóniák és gyenge mariskák,
'S Callistruthis, mellynek ró'sás magva nevet ránk
Úgy a' tiszta fehér, 's színét melly tartja viasznak,
Tsorba Lybisca, megint a' Lydia, torka hasával.
Elmulván pedig a' Rest lábunak innepe, első
Ködbe vetik, mikor a' felhők fenn függnek az égen,
A' kerekes-répát, mellyet küld Nursia földe
'S a' tövisest, Amiternum kertjei mellyeket adnak.
Most már a' szölők érvén, kér minket erössen,
Evius, és int hogy letegyünk a' kert mivelésről,
Im leteszünk, készen engedvén a' te szavadnak,
Es szedjük vigan adományodat édes Jacchus,
A' kétformájú Pánok, 's buja sok Satyros közt
Ó bortol nehezült kezeket hányván az egekre.
Téged Macnaliust, Bacchust, úgy szinte Liaeust,
Es Lenaeus atyát éneklünk, kérve hogy a' kád
Forrjon pajtánkban, 's megtöltve Falernumi 'siros
Mustal, az ujj hordók, hadd hányják habjokat öszve.
Eddig Silvinus, taniték a' Kert mivelésről
Mennyei Versíró Máró törvényire nézvén,
Hajdani kutfejeket, ki kimervén nyitni elöszször,
Aserai versekkel zengett a' Római földön.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

LUCIUS JUNIUS MODERATUS COLUMELLA A' MEZEI GAZDASÁGRÓL.

TIZENEGYEDIK KÖNYV.

1. *Mit kelljen tsinálni a' majorban, a' majorkodás kötelességein fövé tétetett embernek?*

Claudius Augustalis, ez a' nemes természetü és tudós Ifju, több tudományt kedvellöknek de kivált a' földmivelöknek beszédeik által indíttatván, arra a' gondolatra hozott engem, hogy a' Kertek mivelését folyóbeszédbe adnám elö. Nem is lett más kimenetele a' dolognak azért, hogy már az emlitett matériát versekbe foglaltam. De ezt te tölled Publius Silvinus! a' ki maradhatatlanúl kértél a' versekre, meg nem tagadhattam, úgy gondolkodván, hogy majd azután fogom azt tselekedni, ha tetszene, a' mihez most hozzá kezdek, hogy a' kertész gondját a' majoros kötelességeihez hozzá adjam: mellyeket noha a' mezei gazdaság elsö Könyvében, úgy látszott, hogy valamennyire elvégeztem; mivel mindazáltal azt, hasonló kivánsággal, ugyan az a' mi Augustalisunk sokszor kérte tölem, a' Könyvek szá-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

mát, mellyet már mintegy befejeztem, többre vittem, és a' mezei gazdálkodásnak törvényeiről ezt a' tizeneggyediket írtam. — A' Jószágonn, és a' tselédekenn, ollyan majorost kell fövé tenni, a' ki sem első, sem utolsó korbeli ne legyen. mert a' szolgák szinte úgy megutálják a' tanulatlan ifjat, mint az öreget: mivel ama' még nem érti a' mezei dolgokat, e' pedig már, nem tudja véghez vinni; és azt, az ifjúság gondatlanná, ezt az öregség resté teszi. Tehát erre a' kötelességre a' közép idő legalkalmatossabb; és harmincz esztendőtől fogva hatvan esztendeig, ha a' testnek történetbeli hibái közbe nem jönnek, az erős szántóvetőnek tiszteit tellyesitheti. Akarki rendeltetik pedig erre a' munkára, megkivántatik, hogy igen értelmes és izmos testü legyen, hogy az alattavalókat megtanitsa, és maga is könnyen tsinálja, a' miket parantsol, ha ugyan példaadás nélkül semmit se lehet igazán megtanítani, vagy megtanúlni, és jobb hogy a' majoros tanító-mesterek legyen a' munkásoknak, mint tanitványjok, midőn a' házi gazdárol is, azt a' régi szokott példát mondotta legyen Cato: Roszszul van dolga annak a' gazdának, a' kit a' Majoros tanit. Ugyan is a' Xenophon Gazdálkodójában, mellyet M. Cicero Deák nyelvre fordított, az a' derék férfi az Athenébeli Ischomachus, Socratestől kérdeztetvén: Valyon ha a' házi gazdáság úgy kivánná, inkább ugy vennè é pénzen a' majorost, mint a' kézi mester embert, vagy maga tanitaná? azt felelte: De én magam tanitanám, mert a' ki az én távollétemben az én helyembe állittatik, és az én dolgomban viczévé lesz, annak tudni kell azokat, mellyeket én tudok. De ezek igen régi dolgok, és abból az időből valók, a' mellyben ugyan az az Ischomachus tagadta, hogy a' mezei munkához ne tudna minden

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ember. Mi pedig megesmervén a' magunk tudatlanságát eleven érzékenységü ifjakat és izmos testüeket komendáljunk, az értelmes szántóvetőknek. kiknek intéseik által, avagy tsak egy is a' sokak közül, (mert nehéz megtanítani mindnyájokat) nem tsak a' mezei munkának, hanem a' parantsolásnak módját is megtanúlja. Némellyek ugyan is, noha nagy mesterek a' munkákban, de a' parantsolatban nem levén okosok, vagy keményebben vagy gyengébben tselekedvén, elrontják a' gazda dolgát. Minekokáért a' mint mondám, tanítani, és gyermekségétől fogva a' mezei munka által, neki kell keményíteni a' jövendő majorost, és előbb sok tapasztalásairól nézni. nem is tsak arról, ha valyon megtanulta é, a' mezei gazdálkodásnak tudományát? hanem arról is, mutat é hűséget és jó akaratot az Urához? mellyek nélkül semmit sem használ a' majorosnak legnagyobb tudománya is. Legnagyobb pedig ebben a' tudományban azt tudni és megitélni, mitsoda kötelességet, és mitsoda munkát kell mindeniknek eleibe adni. mert a' legtehetősebb sem tudja véghez vinni, a' mit parantsolnak neki, ha nem érti a' mit tselekeszik, a' legtudósabb se ha erőtelen. Igy, minden dolognak a' miněműségét kell gondolóra venni. tudniillik, némely munkában tsak erő kivántatik, mint a' tereh mozdítására és hordozására; másokra erő és mesterség eggyütt mint a' kapállásra és szántásra, a' gabonák és rétek lekaszállására; némellyekre kevesebb erő és több mesterség, mint a' szőllők metszésére, és beoltására; némellyekben ismét legtöbbet ér a' tudomány, mint a' barmok étetésében, és azoknak orvoslásában. melly kötelességeknek, a' majoros, a' kiről már előbb szóltam jó megitélője nem lehet, ha tsak nem értelmes is, hogy mindenben megigazíthassa, a' mi

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

roszszúl esett. mert nem elég a' hibázót megfeddeni, ha meg nem mondjuk, hogy kell hát jól tselekedni. Örömest mondom azért, ugyan azokat a' dolgokat: hogy szinte úgy kell tanítani a' jövendő majorost, mint a' jövendő fazekast, vagy kézi mesterembert. És bátran merem mondani, hogy ezek a' mesterségek annál könnyebbek a' tanulóknak; mennél kevesebb kiterjedésüek. a' mezei gazdálkodásnak pedig nagy és széles a' materiája, és annak részeit, ha elöl akarnánk számlálni, alig tudnánk számba venni: minekokáért nem győzöm eléggé tsudálni, a' miről irásaimnak legelső elöljáró heszédében méltán panaszolkodtam, hogy más, az életre szükségtelen mesterségeknek találtattak elöljárói: a' földmivelésnek se tanítványai se tanitói nem találtattak: ha tsak a' dolog nagysága nem szülte azt a' tiszteletet, hogy vagy tanulják, vagy tanitsák ezt a' tsak nem végetlen tudományt, mellyet azért rút kéttségbe eséssel nem kell vala elmulatni. Ugyan is, az ékes szóllás tudománya sem hagyatik el azért, hogy tökélletes Orator sohol sem találtatott; sem a' Philosophia, hogy senkinek sintsen tökélletes böltsessége: sőt ellenben igen sokan rá adják magokat, hogy azoknak némelly részeit megtanulják, ha szinte egészszen ki nem tanulhatják is: mert mitsoda helybehagyható ok van a' megnémulásra, hogy nem lehetsz tökélletes Orator, vagy a' tunyaságra való elhajlásra, hogy a' böltsességet el nem érheted? Akármi keveset birsz is a' nagy dologból, nem utolsó ditsősség, ha birsz abbol. Ki fogja hát, azt mondod, a' jövendő majorost megtanitani, ha semmi Tanitó nints? Én is látom azt, hogy igen nehéz, egy valamelly Irótol a' mezei gazdálkodásnak minden törvényeit megtanulni. Mindazáltal valamint egész tudományban alig lelsz tökélletes ta-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

náts adót: úgy annak részeinek tanitóit sokakat találhatsz, kik által tökélletes majorost készithetsz, mert jó szántó is találtatik valaki, és legjobb kapás, vagy haszás, nem külömben fákkal bánó, és vinczellér, úgy marha orvos is, és pásztor, a' kik közül eggyik sem tagadja meg, ha az ő tudományárol valaki megkérdezi: Annakokáért az, a' ki az efféle sok mezei munkásoktol azoknak mesterségét megtanulván, felvállalta, a' majoroskodás hivatalát: különösen a' házi vendégeskedést, sokkal inkább pedig a' külsőt, kerülje. Az álomtól és bortól nagyon oltalmazza magát, mellyek közül mindenik nagy ellensége a' szorgalmatosságnak. mert mind a' részegesnek a' hivatalával való gondolás, a' megemlékezéssel ki esik a' fejéből, mind az álmos sokakat elfelejt. mert mit tselekedhetik vagy maga, vagy aluván kinek parantsolhat? Továbbá a' buja szerelmektől is idegen legyen, a' mellyeknek ha neki adja magát, nem gondolhat semmit egyebet, hanem a' mit szeret. Mert az illyen vétkekre elhajlott lélek, sem a' jutalmat nem tartja gyönyörüségesebbnek, mint a' bujaság gyümöltsét, sem a' büntetést nagyobbnak, mint az ő kivánságának megtsalattatását. Azért elöszször mindenek között ő keljen fel, és a' késedelmező tselédet mindenkor a' munkára az esztendőnek részeihez képest siettséggel elölállitsa, és serényen maga menjen elő. Mert igen sokat tesz a' munkásoknak idején reggel a' munkához fogni, 's nem lassan és ásitozva menni a' dologgal. ha ugyan az említett Ischomachus azt mondja: Jobb szeretem egynek eleven, és szorgalmatos munkáját, mint tiz embereknek heverő és lassu munkájokat. Tudniillik igen sok kárt okoz, ha a' munkásnak a' kurválkodásba módja vagyon. mert valamint az utazásban felényivel is idejéb-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ben elmegyen az, a' ki folytában és minden állongás nélkül megyen, mint az, a' ki eggyütt indulván el, a' fák árnyékait, bujja források gyöuyörüségeit, vagy a' hivesitö szellöket hajhássza: úgy a' mezei munkában alig lehet meg mondani, mivel tehet többet a' serény munkás, a' tunyánál, és állongónál. Arra tehát rá kell vigyázni a' majorosnak, hogy mindjárt korán reggel késedelmezve és immel ámmal ne menjen a' tseléd, hanem ötet mint valamely ütközetre menvén elevenen és jó kedvel mint egy vezért úgy kövessék: és a' munkában is nógatással megvidámitsa a' dolgozókat, és néha mint ha a' fáradozón akarna segiteni, egy kevéssé vegye el a' szerszámot, és maga tegye annak kötelességét, és int-e hogy igy kell tenni, mint ö derekasan véghez vitte. És midön bealkonyodott, senkit el ne hagyjon, hanem kövesse mindnyájokat, mint a' legjobb pásztor, a' ki a' seregböl meg nem engedi, hogy tsak egy barom is a' mezön maradjon. Annakutánna pedig, mikor a' házhoz ért, ugyan azt tselekedje, a' mit ama szorgalmatos juhász; ne menjen mindjárt a' szobába, hanem legyen legnagyobb gondja mindenikre. hogy ha, (a' mi gyakorta megesik) vagy valamelyik megsértettetvén a' munkába, baja esett, enyhitöt szerezzen: vagy a' másik elerötlenedett, az ispotályba vezesse egyszeribe, és parantsolja hogy az illendö gondot a' többekben is megadják nékie. azokra pedig a' kik egésségben vagynak, nem kevesebb gondot kell tartani, hogy az étel és ital minden tsalárdság nélkül a' kultsároktol kiadassék. és rá szoktassa a' munkásokat hogy az Urok házánál, és otthonn egyenek mindenkoron, és maga is azok szeme elött egyék és mutasson példát a' takarékosságban; ne is máskor, hanem innep napokon üljön vatsorához, és az innepeket úgy töl-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tse, hogy minden erössebbet és takarékosabbat, ajándékokkal értessen, néha pedig a' maga asztalához is botsássa, és más tiszteltetésekre is méltóztassa. Továbbá, innepekben a' paraszti szerszámot, a' melly nélkül semmi munkát nem lehet véghez vinni, megvisgálja, és a' vas-eszközöket gyakorta megnézze, azokat mindenkor párosával vegyen, és a' kézbe forgókat megörizze, hogy ha valamelyikbe a' munkába hiba esett, ne kelljen kérni a' szomszédtól, mert többe kerül ha a' szolgák elvonatnak a' munkától, mint az illyen dolgokra tett költség. Tsinos és megruházott tselédjei legyenek, de inkább hasznosan mint pompásan, az az, a' hidegek és záporok ellen szorgalmatosan megerösitetve, melly mind a' kettö legjobban elhárittatik az ujjas ködmenekkel, és tsukjás szürökkel, melly ha meg lesz, majd minden téli napokat el lehet szenyvedni a' munkában. Minekokáért mind a' szolgaság ruháját, mind a' mint mondám, a' vas-szerszámokat is, kétszer kell néki minden holnapban számba venni. mert a' gyakori megnézés, sem arra a' reménységre hogy büntetetlen marad, sem a' vétkezésre alkalmatosságot nem ád. Azért is a' megkötött rabszolgákat, kik a' fogházhoz tartoznak, minden nap nevek szerént elöl kell néki szóllítani, és megnézni, jól meg vagynak e' a' békokkal kötve, mind pedig hogy az örizet helye is bátorságos é, és meg van é, jól erösitve; és ha valakit maga kötött meg az Ur, a' házi gazda parantsolatja nélkül, meg ne oldja. Az áldozatokról az Urnak parantsolatja nélkül még tsak ne is tudjon: a' jövendölöket és szerentse mondókat önként ne esmerje, mellyek közül mindenik nemek, a' tudatlan elméket haszontalan babonasággal háborgatják. A' Városra sem semmi vásárokra, ne járjon, hanem ha adásnak, vagy a' szükséges dolog

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022, Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

log megvevésének okáért. mert nem kell néki a' maga birtoka határán kivül menni, sem távol léte által a' tselédeknek az állongásra és vétkezésre utat nyitni. Ösvényeket és ujj határokat a' szántó földön tsinálni ne engedjen. A' vendéget, ha tsak nem barátja az Urának, igen ritkán fogadja bé a' maga szolgálatjára szolga társait ne forditsa, és egynek is a' határon kivül (hanem ha nagy szükség kényszeriti) kimenni meg ne engedje. A' gazda pénzét, se barmokra, se más kereskedésbeli portékákra ne forditsa. mert ez a' dolog elvonja a' majoros gondját, és ötet inkább kereskedővé tészi, mint szántó-vetővé, és soha sem engedi ötet, az Ur számolásaival megegyezni; hanem mikor a' pénz számlálása kivántatik, a' jószágot mutatja a' pénz helyett. Annakokáért, ezt szinte úgy el kell távoztatni néki, a' mint kerülni kell a' vadászást és madarászást, melly dolgokkal sok munka mulasztatik el. Már azokat, a' mellyek a' nagyobb birodalmokban is nehezen tartatnak meg, gondolóra kell venni, hogy vagy kegyetlenebbül, vagy lágyabban ne bánjon az alattavalókkal, és mindenkor takargassa a' jókat és serényeket, kedvezzen a' kevéssé jóknak is, és úgy mérsékelje magát, hogy inkább tiszteljék az ő keménységét, mint az ő kegyetlenségét útálják. arra pedig rá vigyázhat, ha inkább kerülni akarja, hogy a' munkás ne vétkezzen, mint mikor vétkezett késön megbüntetni. Nints pedig jobb örizete a' leggonoszszabb embernek is, mint a' mindennapi munkának kikérése. Mert M. Catonak az a' mondása nagyon igaz: Ha semmit sem tsinálnak az emberek, roszszúl tanulnak tselekedni. Azért is azon legyen a' majoros, hogy kinek kinek az övé megadassék. arra pedig könnyen reá mehet, ha mindenkor magát, képzeli azok helyett. Mert így, minden kötelességeknek a' mesterei, szor-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

galmatosan véghez viszik a' magok tiszteket, a' tselédek is a' munka gyakorlása után elfáradván, inkább az ételre, az álomra és nyugadalomra, mint a' gonosz tselekedetre igyekeznek. Az egész majoroskodásban továbbá, valamint az egész életben is, legdrágább dolog mindennek megesmerni, hogy nem tudja azt a' mit nem tud, és mindenkor kívánni megtanúlni, a' mit nem tud. mert noha sokat használ a' tudomány; több kárt tesz mindazáltal az oktalanság vagy gondatlanság, kivált a' mezei gazdálkodásban, melly tudománynak feje az, hogy az ember idejében tselekedje, valamit kíván a' mivelés módja. mert bár néha megigazittatik is a' mi az oktalanság, vagy elmulasztás miatt, roszszul van tsinálva, maga a' dolog mindazáltal elveszett a' gazdától: és azután annyira nem megy, hogy mind az elveszett dolog kárát kipótolja, és nyereséget is adjon. Az idő pedig a' melly elmult, mitsoda viszsza szerezhetetlen, ki kételkedik a' felöl? Megemlékezvén tehát erről, mindenkor vigyázzon, hogy készületlen a' munkától meg ne előztessék. A' mezei munka a' késedelmezőt nagyon megtsalja. mellyet fontosabban ama legrégibb Iró Hesiodus ezzel a' versel adott elö. *A'ιεὶ δ' αμβολιεργὸς ἀνὴρ ἀταισι παλαίει.* Minekokáért a' mit a' földmivelök a' fa ültetésről szokták mondani közbeszédbe: *ültetni ne késsél*, azt a' majoros a' földnek egész miveléséről értse, és hidje el, hogy nem az elmulasztott tizenkét óra vész el, hanem egy esztendő, ha minden nap véghez nem viszi azt, a' mit véghez kell vinni. Mert midőn mindennek tsak nem a' maga tulajdon szempillantásaiban kell meg lenni, ha egy munka későbben ment véghez mint kellett volna, a' többek is a' mellyek következnek, az illendő időnél későbben tétetnek meg, és a' munkának egész rende meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

zavartatván, az egész esztendőbeli reménység megtsalódik. Azért szükséges minden kötelességeknek holnaponkéntvaló elő adása, azoknak, a' mellyek függenek az égnek tsillagitol. mert a' mint szoll Virgilius: *E' mellett ökrész-tsillagját nézni minékünk, Szint' ugy szükséges gödölyéket, 's a' deli kígyót. Mint ki hazája felé menvén nagy tengeri szélben. A' Pontust, 's kagylós szorosát próbálja Abidnak.* *) Melly megjegyzés ellen sok okoskodásokkal értekeztem megvallom; azokban a' Könyvekben, mellyeket az astrologusok ellen irtam. De azokban az értekezésekben azt akartam megmutogatni a' mit helytelenül igérnek a' Chaldaeusok, hogy mint valamely bizonyos határoknak, úgy a' levegő változásai bizonyos napoknak megfelelnének. Ebben a' mezei tudományban pedig, nem kivántatik ollyan nagy pontosság hanem a' mint mondják vastagon, akarmi kevés is hasznos fog lenni a' majorosnak a' jövendő időnek elevevaló megtudásából, ha tudniillik érti azt, hogy majd előtte, majd utánna, néha pedig a' napkeletnek és nap nyugotnak idején is meg vagyon az az ereje a' tsillagnak. Mert elég vigyázó lesz az, a' ki sok nappal előre a' gyanus időktől tudja magát oltalmazni.

II. *Melyik holnapba mit kell tselekedni, az időhöz alkalmaztatván a' munkákat.*

Annakokáért elől fogjuk adni, mit és melyik holnapba kelljen tselekedni, az időkhöz ugy alkalmaztatván a' mezei munkát, a' mint az idő állapotja megengedi, a' mellynek különbségét és változását, ha ezen magyarázatbol megérti a' ma-

*) Georg. 4: 204.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

joros, vagy soha sem tsalattatik meg, vagy bizonyára igen ritkánn. És hogy el ne menjünk a' legjobb verselö mellöl a' ki azt mondja: *újj tavaszon mindjárt a' földet szántani kezdjed.* Az ujj tavasznak kezdetét pedig, nem úgy kell megtartani a' mezei embernek, mint az astrologusnak, hogy azt a' bizonyos napot várja, melly a' tavasznak kezdetét tenni mondatik: hanem szakaszszon-is el valami részt a' télböl, mivel a' tél vége felé, már meglágyul az esztendö, és az engedelmesebb idö megengedi hogy az ember a' munkához nyúljon. Tehát Januarius 13-dikánál (hogy a' Romai esztendönek elsö holnapját meg tartsa) elkezdheti a' földmivelési foglalatosságokat, mellyek közül némely régieket, a' mellyek elmaradtak végezheti most, a' jövö idöre tartozókat pedig elkezdheti. Elég lesz pedig fél fél holnap alatt megtenni minden munkát; mert sem az elöre és siettetett munka nem látszik felette hamar valónak, ha tizenöt nappal elöbb tevödött meg, sem ez ugyan annyi idövel utóbb tett, késönek. 13-dik Januariusban szeles az idö és bizonytalan állapotu. 15-dik Januariusban bizonytalan az idö 16-dik Januariusban a' nap a' Vízöntöbe által megyen; az Oroszlán reggel kezd elnyugodni; Afrikai — néha déli szél van essövel. 17-dik Januariusban a' Rák egészszen elenyészik; hideg van. 18-dik Jauuariusban, a' Vízöntö kezd felkelni; az Afrikai szél idö változást jelent. 22-dik Januariusban, a' Lantotska estve elnyugszik; essös a' nap. 24-dik Januariusban, a' kis hajó tsillag elnyugovásával idö változást jelent; néha szélvész követi. 27-dik Januariusban, a' melly fényes tsillag a' mellyén van az Oroszlánnak, elenyészik, néha jelenti a' tél felét. 28-dik Januariusban, déli szél, vagy Afrikai, hideg 's essös nap van. 30-dik Januariusban, a' Delphin

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kezd elenyészni. hasonlóképpen elenyészik a' lantotska is. 31-dik Januariusban, azoknak a' tsillagoknak lemenetelek, a' mellyek fellyebb vagynak; zivatart hoz, néha pedig tsak jelent. Ezt a' fél holnapot, és osztán a' következő idő változásokat azért jegyzettük fel, hogy a' Majoros (a' mint már mondottam) annál vigyázóbb lehessen, vagy a' munkától való tartózkodásban, vagy az azzal való sietésben. Annakokáért 13-dik Januariustol fogva, melly a' tél és tavaszi szél elérkezése közt való időnek tartozik, ha sok a' gugyos, vagy felfutó szőlő, a' mi az őszi metszésből még hátra van, elől kell venni, de úgy hogy reggeli időkön nem kell bántani, a' tőkét, mert az éjjeli fagyok és derek miatt még merő veszszők nem szeretik a' kést. Azért mig ezeket felhagyják engedni nyolcz vagy kilencz óráig lehet a' töviseket ritkitani, hogy növésekkel el ne boritsák a' szántóföldet, a' vetéseket tisztogatni, rakás veszszőket tsinálni, és végre fákat készíteni, hogy osztán mikor felmelegedett az idő, a' metszés folytatódjon. A' meleges és sovány vagy száraz helyeken is, a' réteket már kell tisztítani, és a' barmoktol oltalmazni, hogy bő széna legyen. A' kemény és kövér szántóföldeket is ideje hogy felszántsák. Mert a' vizenyősöket és közép állapotuakat, nyárban pallogon kell hagyni, az igen soványokat pedig és szárazokat, a' nyár után, az ősz elein kell felszántani, és mindjárt elvetni. De a' kövér szántóföldből egy holdat, az esztendőnek ebben az' idejében, két napszámmal alkalmatosan meg lehet szántani. Mert a' téli essöktől még nedves lévén a' föld, könnyen hagyja magát miveltetni. Ugyan ebben a' holdnapban, Februarius első napja előtt, meg kell fogasolni az őszi vetéseket, akar tönkölyről valók legyenek azok, mellyet némellyek nemzeti

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

gabonának hivnak, akar tiszta búzárol, és ezeknek akkor esik idejében a' fogasolások, mikor kikelvén, négy levelei kezdettek lenni. A' korán való árpát is, mellyeknek hátra vagyon a' munkájok, most kell végre megfogasolni. De a' bab is ugyan ezt a' mivelést kivánja, ha már a' jövése négy ujjnyi magosra felnött, mert előbb megfogasolni, mikor még gyenge, nem tanátsos. A' ledneket ugyan jobb az elsőbb holdnapban vetni, de rá vigyázzunk, hogy ebben vagy a' következendőben ne vessük. Mert Martiusban semmimódon nem kell azt vetni, úgy tartják a' földmivelők. Azokat a' szőlőket, mellyek meg vagynak karózva és felkötözve, már helyesen lehet kapálni. A' melly oltó-ágak előbb virágoznak, mindjárt 13-dik táján be kell oltani, mint a' tseresznyéket, kajszikat, mondolákat, és baraczkokat. Hasogatott, vagy sima karók tsinálására ez az idő alkalmatos. Nem külömben jó ezen épületfákat vágni, de mindeniket jobb tenni holdfogytán, 20-diktól fogva 30-dikig, mert a' melly fát így vágnak, azt tartják, hogy nem revesedik meg. Egy napszámmal száz sima karót vághatsz, és levágván meghegyezheted: hasogatott tserfa-karókat pedig vagy olajfa karókat, hasogathatsz, és mind a' két felől megfaragván meghegyezhetsz, hatvant. Ismét estveli gyertya világnál tíz sima karókat, vagy hasogatottat ötöt, ugyan annyit reggeli gyertya világnál. Ha az épületfa tserfából van, egy áts négyszegletre szép simán kifarag husz lábat: és e' lesz egy szekérre való. Fenyőfát elvégez huszonöt lábot; hasonlóképpen egy ember, és ez is egy kotsi terehnek mondatik. Nem külömben szilfát és körösfát harmincz lábot, cupressust pedig negyven lábot; mind pedig hatvan láb jegenyefát és nyárfát egy egy nap számmal simán kifarag négy szegletre; és mind

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ezek a' mértékek hasonlóképpen egy egy terhének neveztetnek. Ezeken a' napokon a' felnöt bárányokat, és más barom fajzatokat, nem külömben a' nagyobb négy lábuakat is, meg kell bélyegezni. — Első *Februáriusban* a' lant kezd elnyugodni; napkeleti és néha déli szél van, jéggessövel. 3-dik Februariusban az egész lant, és oroszlán félig elnyugszik; napnyugoti szél vagy északi, néha napnyugotra hajlo fú; 5-dik Februariusban, fele része a' vizöntönek feltámad, szeles az idö. 7-dik Februariusban, a' medve tsillag elenyészik; napnyugoti szelek kezdenek fúni. 8-dik Februariusban az idö szeles. 11-dik Februariusban, napkeleti szél fú. Ezeken a' napokon a' tengeres-meleg-és száraz helyeken, a' rétek vagy kaszállók tisztogattatnak, és széna alá készittetnek. A' szölönek több részeit; mellyek a' tél vagy hidegek miatt elmaradták, most meg kell karózni és fel kell kötözni, ne hogy azután a' fakadó bimbók megsértessenek, és a' szemek ledörgöltessenek. Úgy a' szölök kapálását azokon a' helyeken meg kell tenni, és az élöfásszölöknek vagy megmetszését, vagy felkötését végezni kell, a' mellyeknek bizonyos idejek nem lehet. Ötödik és tizenharmadik közt osztán, gyümölts oskolákat kell tsinálni, és a' megérett plántákat az oskolákbol gödrökbe által kell ültetni. A' kapálásnak is, melly December vagy Januarius holnapban kezdetett el, már most véget kell vetni, és a' kapált földet tökékkel be kell rakni. Egy holdat pedig e' szerént kapálnak meg, hogy ha a' föld három láb mélységre ásatik le, 80 napszám, vagy ha másfél láb mélységre 50 napszám: vagy kétágu kapára, mellynek mélysége két láb, 40 napszám kivántatik. Ez a' mérték mindazáltal ha száraz a' föld, a' fa ültetéskori kapálásban legkissebb mérték. mert a'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

zöldségek elültetésére, másfél lábnyi mélység is eleget tesz, melly többnyire minden holdon 30 napszámmal megyen véghez. Ugy ezen időben, a' trágyának egy részét a' réteken, el kell teregetni, más részét az olaj-és egyébb fák tövibe hinteni. Sőt szőlő oskolákat is szorgalmatosan kell tsinálni, 's minél ujjabb furkós veszszőkkel be kell rakni. Nyárfákat, fűzfákat, és körösfákat, minekelőtte kifakadnának, és szilfákat, most hasznos plántálni, vagy a' már ez előtt elültetteket, most kell megnyesni, és körül kapálni, és ezeknek felső nyári-gyökeretskéiket elmetélni. A' venyikéket is (a' még nem kapált szőlőkből) és bokrok ágait a' gabonákból, vagy a' töviseket, és végre valami ott hevervén a' kapást, vagy akarmi egyéb munkást megakadályoztathat, most kell kihordani, és a' gyepüre rakni. ujj rósásokat ültetni, vagy a' régieket igazgatni; nádasokat állitani, vagy az eddig valókat mivelni; füzeseket tsinálni, vagy lemetélni, gyomlálni és kapálni; jenesztert magról, és plántákról kapált földbe vagy barázdába vetni. A' három holnapos gabonák vetése is, nem idegen ettől az időtől, noha a' lágyabb tartományokban, alkalmatosabb idő erre Januarius holnapja. — 13-dik Februariusban, a' nyilas estve elenyészik, igen hideg az idő. 14-ik Februariusban estve a' tsésze felkél, a' szél változó. 15-dik Februariusban, a' nap a' halakba által megyen. néha szeles az idő. 17 dik és 18-dik Februariusban, napnyugoti vagy déli szél fú, jégessővel és felhőkkel. 20-dik Februariusban az Oroszlán egészszen elnyugszik, éjszaki szelek, mellyek madár-szeleknek neveztetnek, szoktak 30 napokig lenni; ekkor megérkezik a' fetske is. 21-ik Februariusban az ökörpásztor az éjtszaka elein felkél, a' nap hideg északi széllel, vagy napnyugotival, néha es-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

sös is. 22-dik Februariusban, a' nyil esthajnalon kezd támadni, az idö külömbözö (Halcioni napoknak neveztetnek) az Atlanticum tengerben illyenkor legnagyobb tsendességet jegyzettek meg. 23-dik Februariusban szeles az idö, és fetskét már lehet látni. Ezeken a' napokon a' hideg helyeken, azokat a' dolgokat, a' mellyekről fellyebb emlékeztünk, helyesen lehet folytatni, a' melegebb helyeken pedig, noha késö, mindazonáltal szükség. Egyébaránt a' furkós, és gyökeres veszszö rakására, ez az idö látszik legjobbnak. mindazonáltal nem roszszabb a' következendö holdnapnak. elsö és 15-dik napja között, de ugy, ha nem igen forró a' tartomány, ha pedig hidegebb, még jobb is. Az élöfáknak. és szölötökéknek beoltása is, a' lágy meleg helyeken ebben az idöben helyesen megy. — Elsö *Martiusban*, Afrikai néha déli szél van jégessövel. 2-dik Martiusban a' Szüretelö megjelenik, mellyet a' Görögök τρυγητηρα neveznek. északi szelek fúnak. 4-dik Martiusban napnyugoti szél, néha déli szél, az idö hideg. 4-ik Martiusban a' Ló reggel feltámad; déli szél fú. 13-ik Martiusban a' déli széli hal, megszün, fenn lenni: északi szelek fúnak. 14-dik Martiusban, az Argó-hajó felkél; nyugoti vagy déli szél fú, néha ezek közt való. Ezeken a' napokon jó a' kerteket felkésziteni, mellyekről a' maga helyén egyenesebben fogok szólni, hogy mintegy e' közt a' gyülevesz munka közt, ne láttassam a' kertész kötelességeit gondatlanabbúl leírni vagy most a' már elkezdett más munkáknak rendét félben szakasztani. Annakokáért Martius elsö napjától fogva, igen derék a' szöllö metszés Martius 23-dik napjáig, ha ugyan még ekkor a' szemek nem mozdulnak. az oltáshoz való halgató ágak is, most választatnak inkább is helyesebben, és maga a' szölö és fák beoltása is, most sokkal

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

jobb. A' hideg és nedves helyeken is, a' szölök rakása most alkalmatosabb, de a' figefának már dagadó ághegyei is legalkalmatosabban tétetnek le. A' gabonák fogasolása is helyesen kezdödik ismét el. három vékát egy napszámmal könnyen meggyomlálni. A' réteket megtisztitani, és a' barmoktól oltalmazni, már itt az ideje. a' meleg és száraz helyeken ugyan, már Januariustól fogva mint fellyebb mondottuk annak meg kell esni. mert a' hidegeken 12-dik Martius utánra is maradhatnak. minden nemü gödröket, mellyeket öszszel be akarsz rakni, ebben az időben kell el készíteni; ezek közül ha négyesek, az az, mindenfelé négylábosok a' gödrök ha könnyü a' föld egy ember 14-et egy elvégezhet, hármasokat pedig 18-at. Egyébaránt a' szölök vagy nem nagyra nevelkedö fák letevésekre, az ollyan árkot, melly 120 láb hoszszu és két láb széles, karmad fél lábra kell lesüllyeszteni, és ez is hasonlóképpen egy napszámmal végbe megyen. A' kései rósást már ekkor ideje van megkapálni és mivelni. A' sinlödö olajfáknak gyökereikre, ekkor jó sótalan olaj törkölyt önteni: a' nagyobbaknak hat kondér, a' középszerüeknek egy kanta elégséges, a' többekhez, ki kell tsinálni, mennyi kivántassék. de a' mellyeknek semmi hibájok nintsen is, valamivel elevenebbek lesznek, ha sótalan olajtörköllyel meghintetnek. Némellyek ezt mondották legjobb idönek a' fa oskolák felállitására; hogy ekkor kellene a' babér- és myrtus bogyókat, 's más egyéb zöld ágak magvait is, ágyakba elhinteni, azt is tanátsolták. a' vad, és szelid borostyánt is, hogy 13-dik Februarius után, vagy első Martiusban kellene elrakni, ugyan ök tartották. — 15-ik Martiusban, a' Scorpio kezd elenyészni; szélveszet jelent. 16-dik Martiusban, a' Scorpio elenyészik, hideg van. 17-ik Martius-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ban, a' nap a' kosba megy által; déli vagy nap nyugoti szél fú. 21-ik Martiusban a' Ló reggel elenyészik. északi szelek támadnak. 23-dik Martiusban, a' kos kezd felkelni, essös az idö, néha hó esik. 24-ik és 25-ik Martiusban, a' tavaszi éjjnapegyenlöség, szélvészt jelent. Tizenötödiktöl fogva, azokat kell véghez vinni, a' mellyek fellyebb mondattak: e' vízenyös és kövér helyeket pedig, ekkor legjobb felszántani; és a' mellyeket Januarius holnapban felugaroltunk, most Martius utolján meg kell keverni: és ha mi nemes szölö lugasok, vagy a' szántóföldeken, bokrok közt, valamelly különös élöfák a' metszöktöl párositva hagyattak, elsö Aprilis elött, azokat meg kell metszeni; ezen nap után késö és haszontalan lesz az illyen dolgoknak mivelése. A' kölest és mohart is, ekkor kell elöszször vetni, mellyet 13-dik Aprilis körül végezni kell. mindeniknek a' magvából öt öt meszszely tölt be egy holdat. Söt ekkor van alkalmatos ideje, a' gyapjas, és más négylábú állatok kiherélésének. A' lágy meleg helyeken pedig 13-ik Februariustol fogva, 13-ik Aprilisig; a' hideg helyeken, 15-ik Martiustol 15-dik Májusig, minden barmokat jókor herélnek ki. Elsö *Aprilisben* a' Scorpio elenyészik reggel; szélvészet jelent. 5-dik Aprilisben, déli vagy napnyugoti szél támad jégessövel, néha ugyan ez, utánna való nap is. 6-ik April., a' Fiastyúk estve elfedetik, néha hideg van. 7-ik Aprilisben, és 8-ban 's 9-dikben, a' déli és Afrikai szelek zivatart jelentenek. 10-ik Aprilisben, napfelköltekor a' Mérték el kezd enyészni. néha szélveszet jelent. 12-dik Aprilisben a' kaszahúgy eltünik; hideg van. Ezeken a' napokon a' hideg helyeken, a' szölöknek elsö kapálását 13-dik elött el kell végezni: és a' mellyeknek Martius holnapban az éjjnapegyenlöség után meg kell vala esni, most minél

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

előbb meg kell esni. Figefákat és szőlőket még most is jó ültetni; a' fa oskolákat, mellyeket ez előtt állítottak, meg lehet gyomlálni, és még most is hasznosan kapálni. A' Tarentumi juhokat, szappanfü gyökerével meg kell mosni, hogy a' nyirés alá elkészíttessenek. 13-ik Aprilisben mint fellyebb a' mérték elenyészik; hideg van. 14-ik Aprilisben, szeles idö, és záporok, de nem mindenkor. 17-dik Aprilisben, a' nap a' bikába által lép, essöt jelent. 18-ik Aprilisben, a' kaszahúgy magát estve elrejti, essöt jelent. 21-ik Aprilisben, a' tavasznak fele van, esső, és néha jég esik. 22-dik Aprilisben, a' fiastyúk a' nappal felkél Afrikai vagy déli szél fú, a' nap nedves. 23-dik Aprilisben, az éjtszaka első részen a' lantotska tetszik fel, szélvészet jelent. 28-ik Aprilisben, déli szél fú, többnyire essővel. 29-ik Aprilisben reggel, a' bak felkél, déli szél fú, néha esső esik. 30-dik Aprilisben, a' kutya estve elbúvik; szélveszet jelent. Ezen napok alatt azokhoz látnak, a' mellyekhez fellyebb; és az olajfákat, ha már lejönn a' héjjok be lehet oltani vagy szemezni, a' több gyümöltstermő fákat is ugyan azon szemoltásnak nemével beoltani. de az első megfattyazását is a' tőkének el lehet kezdeni, az elöljövő szemeket kézzel leszaggatván. a' mit továbbá a' szőlőkben vagy a' kapás megsértett, vagy a' restség elhagyott, a' szorgalmatos szőlőmivesnek helyre kell hozni, az eltört kollátokat megnézni és megigazitani, vagy az elhányt karókat viszsza rakni; de úgy hogy a' gyenge szőlö jövéseket ki ne verje. Ugyan ekkor a' második ellésü barmokat meg lehet bélyegezni. — *Május* két első napján azt mondják, hogy a' nap egy helyet tart. 2-dik Májusban, a' kaszahúgy a' nappal kél fel, északi szelek fúnak 3-dik Májusban, a' Centaurus egészszen meglátszik, szélveszet je-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

lent. 5-ik Májusban, ugyan ez a' tsillagzat essöt jelent. 6-dik Májusban a' Scorpio közbe enyészik el, szélveszet jelent; 7-dik Májusban a' fiastyúk felkél reggel. déliszél fú. 9-dik Májusban a' nyár kezdete, déli vagy napnyugoti széllel, néha essövel is jár. 10-dik Májusban a' Fiastyúk egészszen megjelenik, déliszél, vagy napnyugoti fú, néha essö is esik. 13-ik Májusban, a' Lant reggel kél fel, szélveszet jelent. Ezeken a' napokon a' gabonákat meg kell gyomlálni, és a' kaszáláshoz készülni. A' jó napszámos egy hold rétet levág, nem külömben ezer kétszáz tsomókat egy felkötöz. mellyek körül mindenik negy fontot nyom. Ideje van a' kinyitott élöfákat is köröl kapálni és befedni: egy napszámos körül kapál, fiatal fát nyolczvant: középszerüt hatvanötöt, nagyot ötvent. Ebben a' holnapban minden faoskolákat, gyakorta meg kell kapálni. de Martius elsö napjától fogva, 13-dik Septemberig, minden holnapban, nem tsak a' fa oskolákat, hanem az ujj szölöket is meg kell porhálni. A' hol hideg és essös az idö, ugyan ezeken a' napokon, nyirik meg az olajfákat, és tisztítják le a' mohoktól. Egyébaránt, a' meleg tartományokban, az esztendönek két idejében kell ezt tselekedni. elsöben 15-ik Octobertöl fogva 13-ik Decemberig. annakutánna 13-dik Februariustól fogva 15-dik Martiusig, ha ugyan a' fa le nem ereszti a' héjját. Ugyan ebben a' holnapban kell a' felkapált faoskolában letenni ujjonnan, az olajfa plánta ágot, és mikor ezt leállítod ganéjbol és hamubol készült keverékkel bekenni, és fellyül rá mohot tenni, hogy a' naptol meg ne hasadozzon, de jobb ez a' munka Martius holnap utolsó részében, vagy elsö Aprilisben, és a' több idökben, a' mellyekben mondottuk, hogy a' faoskolákat, plántákkal vagy ágakkal el kell ültetni. — 15-ik Majusban a' Lant reggel felkél, déli szél, vagy délnyugoti fú, néha nedves a'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nap. 16-dik Májusban ugyan az, mint fellyebb. 17-dik és 18-dik Májusban, délnyugoti, vagy déli szél jár essővel. 19-ik Májusban, a' nap a' kettősök közé megy be. 21-dik Májusban, a' kasza-húgy felkél, északi szelek fúnak; néha déli szel essőkkel. 22-ik és 23-ik Májusban, az ökörpásztor reggel lemegy, szélvészeket jelent. 25-ik 26-ik és 27-ik Májusban, a' bak reggel felkél, északi szelek fúnak. 15-ik Májustol fogva, első Juniusig, a' vénszőlőt minekelőtte virágozni kezdene, ismét meg kell kapálni, és ezt a' több szőlőkkel eggyütt ujjolag megfattyazni. a' mit ha gyakran tselekszel, egy, gyermeki napszámmal egy holdat meg lehet fattyazni. Némelly tartományokban a' juhok illyenkor nyiretnek, és az ellett vagy elveszett barmokról most vesznek számot. igy, a' ki trágyázásnak okáért vett tsillagfürtöt, ekkor ekével leszántja. — Első *Juniusban* és 2-dikban, a' sas fel kél, szélvészes idő, és néha esső ván. 4-dik Juniusban, az ökörpásztor elnyugszik; déli szél vagy napnyugoti fú. 10-dik Juniusban a' delfin estve kél fel; déli szél fú, néha lanyházik. Ezek alatt a' napok alatt, ha fellyebb több vólt a' munka, mint sem meggyőzhettük volna, azokat kell tsinálni, mellyeket Május végén: hasonlóképpen minden kikapált gyümölts termő fákat, fel kell tölteni, hogy nyárkezdetig ez a' munka végbe menjen. Sőt a' tartományokhoz és időhöz képest, a' föld vagy ugaroltatik, vagy szántatik keveröre; és az ha kemény, három napszámmal ugaroltatik meg, kettővel meg kevertetik, eggyel megharmadoltatik, egy napszámmal pedig két holdat lehet eltakarni. De ha könnyü a' föld egy holdat két napszámmal lehet megugarolni, egyel megkeverni, eggyel négy holdat eltakarni, holott már a' jól megkevert földben szélesebb vágányok huzattatnak. melly-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ből a' jö ki, hogy őszszel egy ekével könnyen el lehet vetni százötven véka búzát, és más tokos veteményeket százat. Ezekben a' napokban a' nyomtató szérűt el kell késziteni: hogy a' melly jószág le lesz aratva, abba bevitessék. A' szőlők mivelését is, a' kiknek jobb modjok van benne, ujjra meg kell tenni. Napfordulás előtt, (ha kitelik) vagy most, vagy a' fellyebbi 15 napokon, mellyek Junius első napja előtt estek, takarmányt kell adni a' barmoknak. Junius első napjától fogva pedig, ha már zöld fű nintsen, egész késő őszig vagdalt zöld ágakat adunk nékiek. 13-dik Juniusban a' meleg elkezdődik. 19-ik Juniusban, a' nap bemegy a' rákba, szélvészes időt jelent. 21-ik Juniusban a' Kigyótartó, mellyet a' Görögök ὀφιέχος nevezneк, reggel elnyugszik, szélveszet jelent. 24-ik, 25-ik, és 26-ik Juniusban, a' nap megfordul, déli szél fú, és meleg van. 29-ik Juniusban szélveszes az idő. Ezek alatt a' napok alatt, ugyan azokat, a' mellyeket fellyebb. De a' bükkönt is takarmánynak meg kell apritani, minekelőtte annak hüvelyei megkeményednének: árpát aratni; a' kései babot felszedni, az érett babot eltsépelni, és annak a' szalmáját szorgalmatossan eltenni; méhkasokat herélni, mellyeket minden kilenczedik vagy tizedik napon első Májustól fogva meg kell nézni és visgálni. Ekkor ha tele vagynak a' lépek, és be vagynak fedelezve, fel kell verni: ha pedig nagyobb részek üres, vagy fedelek nélkül nyitva állnak, jele hogy még nem értek meg: azért még halasztani kell a' méz szüretet. Némellyek a' tengeren túl lévő tartományokban, vagy ebben vagy a' következendő holnapban vetik a' sesamát. — Első *Juliusban*, déli szél, vagy napnyugoti fú, és meleg van. 4-dik Juliusban, a' Korona elnyugszik reggel. 6-ik Juliusban, a' Rák fele elnyugszik; meleg van. 8-dik Juliusban, a' fél Bak elenyészik.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

9-dik Juliusban, Cepheus estve felkél; szelet jelent. 10-dik Juliusban, az elöszelek kezdenek fúni. Ezekben a' napokban azokat kell tenni, a' mellyeket fellyebb. De a' felszántott ugar földet, legjobb most megkeverni, és a' fás bokros földeket, hold fogyta lévén legalkalmatosabb kiirtani. 15-dik Juliusban, a' Procyon felkél reggel, szelet jelent. 20-dik Juliusban, a' nap az Oroszlánba által megyen; déli szél fú. (24-dik Juliusban az Oroszlán mejjébe, egy fényes tsillag támad) néha szelet jelent. 25-ik Juliusban, a' Vizöntö kezd elenyészni világosan: déli szél vagy napnyugoti fú. 26-dik Juliusban a' Kanikula megjelenik; rekkenö melegség van. 27-dik Juliusban, a' sas felkél. 29-dik Juliusban, az Oroszlán mejjében fényes tsillagok tetszenek fel; néha szélvészet jelent. 30-dik Juliusban, a' Sas elnyugszik, szélvészt jelent. Ezekben a' napokban a' mértékletes és tengeri helyeken aratnak, és a' learatás után harmincz napok alatt, a' levágott szalmákat kazalba kell rakni. Egy holdnak a' szalmáját egy napszámos lékaszálja, mellyek onnan elhordatván, mínekelötte a' nap a' földet keményen kiégetné, minden fákat, mellyek a' gabonában voltak, körül kell kapálni, és feltölteni. ugy azoknak, a' kik sokat fognak vetni, most kell keverni. Mert az ujj szölök megkapállásáról és miveléséiről, már sokszor mondottam, hogy el nem kell hagyni egy holnapot is, mig az öszi éjjnapegyenlöség meg nem esik. El nem kell pedig felejteni, hogy ezeken és Augustus holnapnak a' napjain, reggel idején és estve is zöld ágakat vagdaljunk a' marháknak. Ismét, akár mitsodás szölöket mivelünk, a' forró melegbe ne kapáljuk, hanem reggel kilencz óráig, és négy órától fogva esthajnalig. Némelly tartományokban, mint Ciliciában és Pamphyliában, a' sesamát ebben

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ben a' holnapban vetik. Italianak nedves tartományaiban pedig Junius holnapnak az utolján el lehet vetni. Sőt ideje van, a' figefákra, vad figefa gyümöltsöket aggatni, mellyet a' mint némellyek gondolják azért kellene tselekedni, hogy le ne hulljanak a' gyümöltsei, és hogy annál hamarább megérjenek. — Első *Augustusban*, az Etesia szelek fúnak. 4-dik Augustusban a' fél Oroszlán felkél; szelet jelent. 7-ik Augustusban, a' fél vizöntő elnyugszik; felhös meleg van. 12-dik Augustusban, a' Lant elnyugszik reggel, és az ősz elkezdödik. Ezekben a' napokban éppen azokat kell tselekedni, a' miket fellyebb. Némelly helyeken mindazáltal a' méh kasokat felverik, mellyekben ha a' lépek tele nintsenek mézzel, se be nintsenek fedelezve, Octoberre kell halasztani a' mézszüretet. 13-dik Augustusban a' Delfin elnyugovása szelet jelent. 14-dik Augustusban, ugyan azon tsillagzatnak reggeli elnyugvása, szelet jelent. 20-dik Augustusban, a' nap a' Szüzbe által lép; ezen és a' következendö napon szelet jelent, néha menydörög is. Ugyan ezen a' napon a' Lant elnyugszik. 23-dik Augustusban, ugyan azon tsillagzatból többnyire szel támad, és essö. 26-dik Augustusban a' Szüretelö felkél reggel, és az ökör pásztor kezd elenyészni; néha esső esik. 30-dik Augustusban, a' Szüz vállai feltetszenek; az Etesia szelek megszünnek fúni, és néha hideg van. 31-ik Augustusban, az Andromeda estve felkél; néha hideg van. Ezekben a' napokban a' figefákat szemre beoltják, melly oltás német szemezésnek hivják. Ugyan ezt még alkalmatosabban lehet véghez vinni a' fellyebb való holnapban 15-ik Julius után, melly idö alatt szokták némellyek más fák beszemezését is véghez vinni. Némelly helyeken, mint Baeticában a' tenger mellyéki tartományokban, és Africában, szü-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

retelnek. De a' hidegebb tartományokban porhálnak, mellyet keverésnek mondanak a' mivesek, midön a' szőlőbe minden rögöt öszvezúznak, és porrá tesznek. Ugyan ezen időben, minekelőtte a' szőlők megporháltatnának, ha sovány és ritka a' szőlő, minden holdba három vagy négy véka tsillagfürtöt kell elvetni, és beboronálni, mellyek midön szárba indultak, első kapáláskor leszántatván, jó trágyát adnak a' szőlőknek. Sokan, ha essős az idő, mint Italia város mellyéki vidékeiben, a' szőlőket meg is levelezik, hogy a' gyümöltsök megérhessenek, és a' záporok miatt el ne rothadjanak. De ellenben a' melegebb helyeken, mint a' most említett vidékeken, szüret tájba befedik a' szőlőfejeket, vagy szalmával vagy más takarókkal, hogy a' szelek, vagy melegek miatt le ne száradjanak. ugyan az alatt az idő alatt tsinálják a' töppedt szőlőket és figéket, mellyek közül, miképpen készitsék az aszszú szőlőket a' maga helyén meg fogom mondani, midön a' majorosnénak kötelességeit fogjuk elől adni. A' hol a' perje vagy sás megnő, Augustus holnapban alkalmatosan ki lehet veszteni, mindazáltal legjobban 15-dik Julius körül a' Canicula feltetszése előtt. — Első *Septemberben* meleg van. 2-dik Septemberben, a' déli szél megszűn elnyugodni, meleg van. 5-dik Septemberben az ökörpásztor felkél, déli szél vagy délnyugoti fú. 7-dik Septemberben, az északi hal megszűnik elnyugodni, és a' bak feltetszik, szelet jelent. 11-dik Septemberben, déli szél vagy Afrikai, a' közép szűz felkél. Ezeken a' napokon a' tengeri és meleg helyeken, a' szüretet, és a' mellyek fellyebb megérettek, alkalmatosan lehet folytatni. A' keverő szántásnak is már végének kell lenni, ha a' föld későbben ugaroltatott meg, ha pedig hamarább, a' harmadszori szántással is már

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

készen kell lenni. A' kik fűszeres borokat akarnak tsinálni, ebben az időben készítik el a' tenger vizet is, és főzik ki, mellyeket miképpen kelljen készíteni, midőn a' majorosné kötelességeit fogom előszámlálni, előladom. 13-ik Septemberben, a' fellyebbi tsillagzat néha szelet jelent. 17-dik Septemberben, az ökörpásztor fel-kél, déli szél, vagy Afrikai, néha napkeleti fú, mellyet némellyek Vulturnumi szélnek hívnak. 18-dik Septemberben, a' Szűz halászsza felkél, déli szel, és délnyugoti fú. 19-dik Septemterben, a' nap a' mértékbe által megyen; a' tsésze reggeli időn megjelenik. 21-ik Septemberben, a' Halak elnyugosznak reggel, ugy a' Kos is kezd elnyugodni; napnyugoti szél, vagy észak napnyugoti, 's néha déli szél jár záporokkal. 22-ik Septemberben, az Argó hajó elenyészik; szelet jelent, néha essőt is. 23-dik Septemberben, a' Centaurus kezd reggel felkelni; szelet jelent, néha essőt. 24-dik Septemberben, 25-ikben és 26-ikban, az őszi éjj-napegyenlőség essőt jelent. 27-dik Septemberben, a' gödölyék felkelnek; nyugoti szél, néha déli szel van essővel. 28-dik Septemberben, a' Szűz megszünik feljöni; szelet jelent. Ezekben a' napokban sok tartományokban szüretek vagynak, mellyeknek idejeket mások másképpen magyarázták. némellyek midőn látnák, hogy a' szőlőnek valamelly része érik, ugy hitték, hogy már ideje van a' szüretnek; mások midőn vették észre, hogy szinesek és világosak a' szőlők; mások ismét tapasztalták, hogy hullnak a' levelei, mellyek mind megtsalnak, mivel az éretlen szőlőkön mind ezek megeshetnek, a' napnak vagy az esztendőnek álhatatlansága miatt. Azért némellyek szájjal próbálták kitanulni. azoknak megérésseket, hogy akar édes volna a' szőlő ize, akar savanyu a' szerént határoznák meg. De ez is megtsalhat valamiben,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

mert némelly szölö nemek soha sem édesednek meg, a' felettébbvaló savanyuságok miatt. Azért leghelyesebb (a' mit mi tsinálunk) hogy a' természeti megérését nézzük. a' természeti megérés pedig az, mikor a' szölömagok, mellyek a' szemekkel el vagynak fedezve, már megbarnultak, és némellyek szinte megfeketedtek. mert a' szölö-magoknak semmi is szint nem adhat, hanem a' természeti érettség, annyira közepén lévén a' szemeknek, hogy mind a' nap melege mind a' szelek ellen el vagynak fedezve, és maga a' nedvesség nem engedi, hogy vagy megfözettessék, vagy megbarnittassék, hanem ha természettel. Mikor hát ezt tapasztalja a' majoros, tudja meg, hogy már akkor készülni kell a' szürethez. De minekelötte a' gyümöltsöket elkezdené öszve szedni, mindeneket el kell készitteni, a' fellyebbvaló holnapban (ha lehetséges) ha nem; a' bizonyos, hogy tizenöt nappal a' hordókat rész szerént be kell szurkolni, részszerént meg kell vakarni, 's tengervagy sós vizzel szorgalmatossan mosni, és jól meg száraztani; úgy a' dugókat, szürőket, és egyebeket, a' mellyek nélkül mustot helyesen keszitteni nem lehet; a' sajtokat pedig és garatokat szépen kitisztitani, és megmosni, és ha a' dolog úgy kivánja, beszurkolni; és a' fákat elkészitse, mellyekkel a' mustot félig vagy harmad részre kifözze. úgy a' sót és fűszereket is, mellyekkel a' borokat meg szokták tsinálni, az előtt sokkal készen kell tartani. Ez a' gond mindazáltal el ne vonja ötet egészszen, a' több mezei munkáktól és dolgoktól. mert mind a' karó répa mind a' más répa is a' száraz helyekenn ekkor készittetik el. az abajdóczot is, melly télben nagy segittség a' barmoknak, úgy a' lepkeszeget, mellyet a' mezeiek Görög szénának neveznek, nem külömben a' bükkönt is abraknak ekkor vetik. mind a' tsillag-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

fürtnek is e' lesz a' rendes vetése, mellyről azt tartják némellyek, hogy mindjárt a' szérüből kell a' szántó földre vinni. A' kölest és mohart abban az időben aratják le, mikor a' paszulyt enni vetik, mert a' mellyről magot vesznek October utolján első November táján jobb vetni. Mert midőn mind ezeket a' szántóföldeken véghez kell vinni: ezeknek gondját, a' mellyeket a' majoron belöl kell megtenni, a' majorosnéra bízhatja, ugy mindazonáltal, hogy maga megnézze, jól vagynak é téve. — Első *October*, és második néha szelet jelent. 4-dik Octoberben, a' Kotsis elnyugszik reggel, a' Szűz megszünik elnyugodni, néha jelent szelet. 5-dik Octoberben, a' Korona kezd feltámadni; szelet jelent. 6-dik Octoberben, a' gödölyék felkelnek estve, a' fél kos elnyugszik; északi szél fú. 8-dik Octoberben, a' Korona fényes tsillaga feltámad. 10-dik Octoberben, a' Fiastyúk estve feltámad; napnyugoti szél és néha Afrikai jár essővel. 13-dik, és 14-dik Octoberben, az egész Korona reggel feltámad; déli hideg szél fú, és néha esső van. Ezeken a' napokon a' hideg tartományokban szüret szokott lenni, és mind azok, a' mellyek fellyebb megiratnak. És ugyan azokban a' tartományokban, a' korábban érő gabonákat vetik, kivált pedig a' tönkölyt. Az árnyékos helyeken is a' tiszta búzát most jókor vetik. És mivel a' vetésről emlékeztünk, nem helytelenül fogjuk itten megemlíteni, mennyi menjen akármiféle magból egy hold földbe. Egy hold szántó föld bevesz, négy vagy öt véka búzát, tönkölyt kilencz vagy tíz vékát, arpát öt vagy hat vékát, kölest vagy mohart, négy vagy öt meszszelyt, tsillagfürtöt nyolcz vagy tíz vékát, paszulyt négy vékát, borsót három vagy négy vékát, babot hat vékát, és lentsét egy vékát, vagy valami kevéssel többet, lenmagot kilencz vagy tíz vékát, bagol-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tsát hármat vagy négyet, tsitseri borsót két vagy három vékát, sesamát négy vagy öt meszszelyt, abrak bükkönt hét vagy nyolcz vékát, vető-bükkönt, öt vagy hat vékát, ledneket négy vagy öt vékát, arpás abajdóczot hét vagy nyolcz vékát, lepkeszeget hat vékát, a' lóherből vetni kell minden tíz láb hoszszu és öt láb széles ágyba egy egy pohárral. A' kender magból egy négyszeg lábra tesznek hat szemet. 15-dik Octoberben és a' következő két nap, néha szeles idő, ottan ottan lanyázik. 20-dik Octoberben, a' nap a' Scorpioba által megy. 20-ik 21-ik Octoberb. nap költekor a' Fiastyuk kezd elenyészni; szelet jelent. 22-ik Octoberben, a' Bika farka elnyugszik; deli szél van, néha essö. 25-ik Octoberben, a' Centaurus feljönni reggel megszünik; szelet jelent. 26-ik Octoberben, a' Nepa homloka jö fel; szelet jelent. 28-ik Octoberben, a' Fiastyúk elnyugszik; hideg van, faggyal és jéggel. 29-ik Octoberben, az ökörpásztor estve elnyugszik, szeles nap van. 30-ik és 31-ik Octob., Cassiope kezd elnyugodni, szelet jelent. Ezeken a' napokon azokat a' plántákat, a' mellyeket másuvá kell vinni, és mindenféle apró tsemetéket jó elplántálni. a' szilfákat is a' szölö tökékkel öszve lehet párositani, és magokat a' tökéket az élöfás- és egyéb szölökben hasznosan lehet szaporitani. Ideje van, hogy a' fa oskolákat meggyomlálják és kapálják, mind hogy a' fákat is kinyissák, nem külömben a' szölöket, és ezeket megmessék, úgy a' fás szölökben is a' tökéket megmetéljék. a' faoskolákat, a' mellyek idejében nem voltak megfattyazva, és az apró figefákat az oskolákba meg kell metszegetni, és egy egy szárra venni: mellyeket mindazáltal jobb addig megfattyazni mig gyengék a' bimbók leszedése által. De ha a' földmivelésben mindent serényen kell véghez vinni: azt kell kiváltképpen tselekedni a' vetésre nézve.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Régi közmondások az a' szántóvetőknek: hogy a' koránvaló vetés gyakorta szokott tsalni, a' kései soha sem, ha tsak nem roszsz. Azért is azt tanátsoljak közönségesen, hogy a' melly hely természettel hideg: azt legelőbb kell elvetni, a' melly meleg, legutóbb. A' bükkönről és babról azt mondják, hogy a' szántóföldet megtrágyázzák. A' tsillag fürtel, ha tsak virágjában nem szántod le a' földet meg nem trágyázhatod de semmi féle munkát sem lehet jobban a' heverőbe lévő munkásokkal tétetni, mint ezt vettetni, vagy takarittatni, mert az időnek a' legelein más vetés előtt is el lehet takarni, és a' legutolján is más gyümöltsök öszve takarítása után, felszedni. megesvén a' vetése, bé kell boronálni a' mit elvetettél. Két holdat három napszámos könnyen elboronál, és a' közte lévő élőfákat ki kapálja, noha a' régiek úgy mondják, hogy minden egy napszámmal egy egy holdat lehet megfogasolni, és elboronálni, melly hogy jól megeshessen é, nem merem állitani. Ebben az időben az árkokat és patakokat, ki kell tisztitani, és tsatornákat 's vízeresztő barázdákat tsinálni. Ugyan ezekben az időkben, ha van, körösfa ágakat, helyesen adhatunk a' marháknak, ha e' nints, gyertyánfa ágakat, ha e' sints tölgyfa ágakat. Makkból is nem roszsz minden egy pár igásnak, egy egy vékát adni, de többet ne, hogy bajok ne legyen tölle a' marháknak, nem is kevesebb, mint harmincz napokon. mert ha ezeknél kevesebb napokon adják (a' mint Hyginus mondja) az ökrök tavaszszal megrühesednek. A' makkot pedig polyvával kell öszve keverni, 's ugy kell a' marháknak eleikbe tenni. Ugy, ha valaki kietlen, vagy elegyesfáju erdőt akar tsinálni, helyesen veti el makkokkal és egyéb magokkal. Azt az olaj gyümöltsöt is ki kell sajtolni, a' mellyből zöld ola-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

jat akarsz tsinálni. melly legjobb készül a' tárka olaj gyümöltsből, mikor kezd feketedni mert keserût nem másból lehet, hanem a' fehér olaj gyümöltsből. — Elsö *Novemberben*, és azután való nap a' Bika feje elnyugszik; essöt jelent. 3-dik Novemberben, a' Lantotska reggel felkél; hideg van, és essö esik. 6-dik Novemberben, ugyan azon tsillagzat egészszen feljö, déliszél vagy nyugoti fú, és hideg van. 7-dik Novemberben, a' Scorpio' fényes tsillaga felkél; szelet jelent, hideg van, vagy Vulturnumi szél, néha lanyázik. 8-dik Novemberben, a' Fiastyúk reggel elnyugszik; jelent szelet; hideg van. 9-dik Novemberben, a' tél kezdödik, déli szél, vagy napkeleti fú, és néha lanyázik. Ezekben a napokban 13-dikig, a' mellyeket a' fellyebb való holnapban meg nem tehettél, még most szenyvedhetöképpen végbe viheted. Hanem arra nagyon vigyázz, hogy holdtölte elött való nap; ha külömben, már magán a' holdtöltén, valamennyi babot akarsz vetni, egy nap vesd el; de az eltakarása azután is meg lehet, ha a' madaraktol és barmoktol megöriztedt; és az, ha a' hold járása megengedi, 13-dik November elött el legyen boronálva, a' legkövérebb es ujj helyen; ha e' nem lehetne, a' legtrágyásabbann. Elég lesz minden holdra tizen nyolcz szekér ganéjt szerezni; egy szekér ganéjba pedig van, nyolczvan véka. mellyböl látni való, hogy minden felé tíz tíz láb négy szeg földbe, öt vékát kell elhinteni. Ez a' számlálás azt tanitja, hogy az egész holdra elégséges 1440 véka. Ugy az olajfákat is jó kikapálni, és ha kevéssé terménkenyek, vagy a' tetejek száraz gajas, a' nagyobbaknak négy véka ketske ganéjt hinteni a' töveikhez, a' többekre nézve pedig: a' nagyságokhoz való mértéket kell megtartani. ugyan ekkor a' kikapált szölökben, minden tökének a'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tövibe önteni kell galambganéjt mintegy egy meszszelyt, vagy embervizelletet egy kondért, vagy más nemü ganéjt, négy meszszelyt. Az ollyan szölökből, mellyek hat lábnyira vagynak egymástól elrakva, egy holdat kikapál, ket napszamos. 13-dik November, a' nap bizonytalan, mindazáltal gyakran tsendes. 15-dik Novemberben, eszaki szél, néha déliszél fú, és essö van. 16-dik Novemberben, a' Lant felkél reggel, déli szel fú, néha nagy északi szél. 17-dik Novemberben, néha deli szél, essövel. 18-dik Novemberben, a' nap a' Nyilasba által megyen; a' kaszahúgy reggel felkél, szelet jelent. 20-dik Novemberben, a' Bika szarvai estve elnyugosznak, hideg északi szél, és essö van. 21-dik Novemberben, a' kaszahúgy reggel elenyészik, hideg van. 22-dik Novemberben, a' Nyúl elenyészik reggel, szeleket jelent. 25-dik Novemberben, a' kis kutya elnyugszik napkeletkor, hideg van. 30-dik Novemberben, az egész kaszahúgy elnyugszik, nyugoti vagy déli szél van, és néha essö. Ezek alatt a' napok alatt, a' mellyek a' fellyebb valókban elmultak; azokat a' munkákat kell véghez vinni. És ha sokat nem vetünk, legjobb elsö Decemberig elvégezni a' vetést. De a' hoszszú éjtszakákból is, a' nappali idöhöz kell valamit adni. mert sokak vagynak, a' mellyeket virrogatással helyesen el lehet végezni. Mert ha szölöket bírunk, a' sima és hasogatott karókat lehet faragni és hegyezni; ha a' tartomány ferulával vagy fahéjjal bövölködik, a' méheknek köpüket lehet tsinálni: ha palmákkal és kákával termékeny, kasokat és szatyrokat; ha veszszökkel hajlós veszszökből kosarakat. És hogy most a' többeket ne említsem, egy tartomány sints ollyan, a' melly valamit ne teremne, a' mit estve ne lebetne elövenni; mert élhetetlen szántövetö az, a'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ki a' rövid napra támaszkodik kivált azokban a' tartományokban, a' mellyekben a' téli napok, kilencz órából állanak, és az éjtszakák, tizenöt órából. Lehet a' levagdalt fűzfát is, estve gyertyavilágnál tisztogatni, és a' tőkék kötözését készíteni. melly ha természettel nem elég szívós, tizenöt nappal előbb le kell vagdalni, és megtisztitván ganéjba temetni, hogy megszivósodjon. ha pedig már régen vágták és megszáradt, a' tóba meg kell áztatni. hasonlóképpen gyertya világnál, a' vas szerszámokat lehet élesíteni, és alkalmaztatni, vagy a' már kész nyeleket bele ékelni, mellyek közül legjobbak a' tölgyfából valók, azután a' nyirfából, azután ismét a' körösfából. — Első *Decemberben*, a' nap bizonytalan, de gyakran tsendes. 6-dik Decemberben, a' nyilas középbe nyugszik el, szelet jelent. 7-dik Decemberben, a' Sas reggel fel kél; áfrikai, néha déli szél fú és harmatoz. 11-dik Decemberben, észak napnyugoti vagy északi szél, néha déli szél van, essővel. Ezek alatt a' napok alatt azokat kell elvégezni, a' mellyek a' fellyebb való holnapban elmaradtak, tudniillik, a' mértékletes vagy meleg helyeken: mert a' hidegekben már nem helyesen esnek. 13-ik Decemberben, az egész Scorpio reggel felkél; hideg van. 17-dik Decemberben, a' nap a' Bakba által megyen: téli napfordulás van, a' mint Hipparchus tartja; azért is sokszor szelet jelent. 18-dik Decemberben, változó szeleket jelent. 23-dik Decemb., a' Ketske elenyészik reggel, szelet jelent. 24-dik Decemberben, téli napfordulást (a' mint a' Chaldaeusok megjegyzették) jelent. 27-dik Decemberben, a' Delfin kezd feltámadni reggel, szelet jelent. 29-dik Decemberben, a' Sas estve elnyugszik; hideg van. 30-dik Decemberben, a' kis kutya estve elnyugszik, szelet jelent. 31-dik Decemberben, változó és szeles az idő. Ezek-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ben a' napokban a' kik a' mezei dolgokat nagyobb meggondolással folytatják, ha tsak szölö kedvéért nem kapálsz, tagadják, hogy a' földet kapával meg lehetne mozdítani. Azért is ha van valami a' mit illyenkor tehetnek, ahoz nyúlnak, tudniillik olajfa gyümöltsöket szednek, és olajat tsinálnak, szölöt karóznak, és azoknak tetejeket felkötözik, a' kollátokat felrakják, és megkantározzák. Többire, veszszözni, vagy a' veszszöket felkötözni ezen idöben nem tanátsos, mert a' hideg miatt fagyosak lévén, sok eltörik. Ezekben a' napokban, a' kajszi és sárga baraczkokat, a' tseresznye, és mondola fákat, 's más korán virágzó fákat is helyesen be lehet oltani. Némellyek hüvelyes veteményeket is vetnek. — Első *Januariusban*, a' nap bizonytalan. 2-ik Januariusban, a' rák elnyugszik, külömböző az idö. 4-dik Januariusban; fele tél van, sok déliszél, néha esső. 5-dik Januariusba, a' Lant fel kél reggel, külömböző az idö. 8-dik Januariusba, déli szél, néha napnyugoti fú. 9-dik Januariusban, déli szél, néha napnyugotti fú. 9-dik Januariusban déli szél néha zápor esső. 12-dik Januariusban, bizonytalan az idö állapotja. Ezekenn a' napokon is, a' gondolkodóbb földmivelök megtartóztatják magokat, a' földmivelésbeli munkáktol, úgy mindazonáltal, hogy Januarius elsö napján, szerentséltetésnek okáért, mindenféle munkát elkezdenek. Egyébaránt a' föld meg mozgatását elhalasztják a' 13-dik Januariusig. De azt is tudni kell a' majorosnak, mit lehet egy pár igás baromnak naponként, minden holnapban adni. azért ennek az elrendelésének módját is ide teszszük. Januarius holnapban, polyvát hat meszszely megáztatott lednekkel, vagy fél vékás megdarált bagoltsát polyvával, vagy zöld ágbol húsz vékát etető kosárral, vagy polyvát a' mennyi kell, és szénát húsz fontot, vagy tölgyfa, akar

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

babér zöld ágat eleget, vagy a' mi ezeknél jobb, adjon száraz árpás abajdóczot. Februarius holnapban ugyan azt; Martiusban ugyan azt, vagy ha munkát tesznek ötven font szénát. Aprilisben tserfa lombot, és nyárfát. Első Januariustol fogva 13-dikig vagy polyvát, vagy negyven font szénát. Majusban abrakot eleget; Junius elsö napjától fogva lombot, eleget; Juliusban ugyan azt; Augustusban ugyan azt vagy polyvát a' földről ötven fontot. Septemberben lombot eleget. Octoberben lombot, és figefa leveleket. Novemberben 13-dikig, lombot, vagy figefa levelet, egy kosárra valót. 13-dik után egy véka makkot polyvával elegyitve, és megáztatott tsillagfürtöt egy vékát, polyvával öszve elegyitve, vagy megért abajdóczot. Decemberben száraz gajjat, vagy polyvát fél véka megáztatott lednekkel, vagy tsillagfürtöt, fél vékát megáztatva, vagy egy véka makkot, mint fellyebb meg van irva, vagy abajdóczot.

III. A' Kertek mivelésérül folyó beszédben, és a' kerti zöldségekrül.

És mivel elö számláltuk azokat a' munkákat, mellyeket az esztendönek ez vagy amaz részében meg kell tenni a' majorosnak: megemlékezvén igéretünkrül, ide teszszük a' Kertek mivelését is, mellyeknek a' gondját szinte úgy magára kell annak venni, hogy mind a' maga minden napi élelmére való költségét könnyebitse, mind pedig a' kimenö, gazdának is, a' mint mondja a' Poëta, nem úgy vasárlott mezei eledelekkel szolgálhasson. — Democritus abban a' Könyvében, mellyet Georgiconnak nevezett, azt mondja, hogy nem elég okosan tselekesznek azok, a' kik a' Kerteknek erös keritéseket épitenek, mivel sem a' téglából készitett el nem tarthat sok idökig, az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

essöktől és idők viszontagságaitól megemésztetvén, sem a' kövekre tejendö költséget is a' dolognak nagy volta nem kívánja. ha pedig valaki nagy kiterjedésût akar békeriteni, arra nagy tehettség kivántatik. Én hát elöl adom ennek módját, hogy kelljen a' Kertet kissebb munkával, az emberek és barmok bemenetele ellen megerösiteni. A' legrégibb Irók az eleven keritést az úgy épitettnek eleibe tették, mert nem tsak az hogy kevesebb költséget kiván, hanem hogy állandóbb is, és iszonyu sok idökig eltart: azért is az úgy ültetett tövis keritès tsinálásának ezt a' módját adták. Azt a' helyet, a' mellyet be akarunk keriteni, öszi éjjnap egyenlöség után, mihelyt a' föld a' záporoktol nedves, körül kell venni egymástol három lábnyira álló, két árkotskákkal; elég ha ezeknek a' mélységek és szelességek két két láb lesz, hanem ezeket télen által üressen kell hagyni, elkészitvén a' magokat, a' mellyekkel be fognak vettetni. Ezek a' legélesebb tövisek magvai legyenek, leginkább maglónak, és szárnyas bengének és annak magvai a' mit a' Görögök κυνοσβατον hivnak, mi kutya tövisnek nevezünk. Ezeknek a' töviseknek pedig legérettebb magvait kell választani, és megörlött gombibe lisztbe bele keverni, melly vizzel meghintetvén, vagy régi hajós-kötelekre rá kenetik, vagy más akarmi 'sinegekre. Azután megszáradván a' kötelek padlásokra eltétetnek: majd a' tél végeztével negyven napok múlva, a' fetskék megjövése táján, mikor már a' napnyugoti szél feltámad, 13-dik Februarius után, a' mi víz télen megállott az árkotskákban, kimeretik, es a' megomlott föld, melly öszszel kihányatott, az árkoknak fele mélységéig viszsza tetetik. Annakutánna, az emlitett köteleket a' padlásról elövévén kibontják, és hoszszára a' két barázdába kifeszitik, 's eltemetik, de

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

úgy hogy igen sok föld ne legyen rá hányva, hogy a' tövisek magvai mellyek a' kötelek fonatékjaira ragadtak, kikelhessenek. Ezek mint egy a' harminczadik nap tájon elöjönek, és midön valamennyire kezdettek nevekedni, úgy kell azokat szoktatni, hogy a' felé a' köz felé hajoljanak, a' melly esik a' két árkok között. Veszszö sövényt kell pedig közbe állítani, mellyre felfuthassanak mind a' két ároknak tövisei, és legyen mibe néha, mint valamelly gyámolba támaszkodni, minekelötte megerösödnének. Nyilvánságos dolog, hogy ezt a' gyepüt ki nem lehet veszteni, ha tsak gyökerestöl ki nem ásod. egyébaránt, nintsen semmi kéttség, hogy ez, még a' tüzi veszedelem után is jobban kinö. És a' kert bekeritésének ezen modját, legjobbnak tartották a' régiek. Helyet pedig, ha a' föld fekvése engedi, a' major mellett kell választani, jó kövéret, és ollyat, a' melly valami bele folyó patak által, vagy ha e' nem volna, kút viz által megöntöztethessen. De hogy a' kúthoz bizonyos és állandó reménység lehessen, akkor kell azt ásni, midön a' nap a' Szüz utolsó részéhez elér, az az, September holnapban, öszi éjjnapegyenlösége előtt, ha ugyan ekkor legjobban ki lehet tapogátni a' források erejeket, midön a' föld a' nyári hoszszas szárazság után nem bir esső vizzel. Rá kell pedig vigyázni, hogy a' Kert szérü mellett ne legyen, hogy a' szelek nyomtatáskor a' polyvákat, vagy port bele ne vihessék: mert e' mind a' kettö ellensége a' zöldségeknek. Majd a' föld elrendelésének, és megkapálásának két ideje van: mert a' zöldségek vetése is kettö, mivel öszszel és tavaszszal is vetnek sokakat; mindazáltal jobb tavaszszal a' nedves helyeken, mivel az esztendönek nevekedö szelidsége, követi az elöljövö magokat, és a' nyár szomjusága, megoltatik

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' forrásokkal. A' hova pedig a' hely természete, sem kézzel oda vinni, sem magába is oda folyni, a' vizet nem engedi, nints más egyéb segedelem, mint a' téli essők. Mindazonáltal a' legszárazabb helyeken is meg lehet a' veteményt oltalmazni; ha mélyebbre kapálják a' földet: mellyet elég három láb mélységnyire leásni, hogy a' felhányt föld négyre emelkedjen. De a' hol bövön lehet öntözni, elég lesz nem hoszszu kétágúval, az az, két lábnál kissebb szerszámmal a' töretlen földet felforgatni. De azon legyünk, hogy a' melly földet tavaszszal kell elvetni, öszszel első November táján felkapáljuk: a' mellyet ismét öszszel akarunk haszonra fordítani, Májusban ássuk fel, hogy vagy a' tél hidegei, vagy a' nap nyári melegei által a' rögök öszve zuzassanak, és a' füvek gyökerei is megölettessenek: nem sokkal az előtt meg is kell azokat ganéjoznunk; és midön a' vetés ideje elközelget, öt nappal előbb, meg kell gyomlálni a' helyet, és trágyázni, 's igy másodszor is jól felkeverni, hogy a' föld a' ganéjjal öszve elegyedjen. Erre a' haszonra pedig legjobb a' szamár-ganéj, mert legkevesebb gazt terem: azután való a' marha-vagy juhganéj, ha esztendeig szenyvedt: mert a' mit az emberek tesznek, noha igen derék, de még sem kell elő venni, ha tsak a' tsupa követshez nem, vagy a' minden erő nélkül való megomlott homokhoz, mikor tudniillik nagyobb tápláló erő kivántatik. Annakokáért, a' melly földet tavaszszal akarunk elvetni, ősz után felásván, hagyjuk úgy heverni, hogy a' téli hidegek és fagyok hadd égessék öszve; tudniillik, valamint ellenben a' nyár melege, ugy a' hideg ereje is kifözi a' földet, és forrásra inditván, feloldozza. Azért vége lévén a' télnek, akkor öntözünk osztán trágyát bele, és Jannarius 13-dika táján ismét fel-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kapálván, ágyakra osztják fel: mellyeket mindazáltal úgy kell intézni és alkalmaztatni, hogy a' gyomlalók kezeikkel azoknak szélességeknek a' közepét könnyen elérhessek, ne hogy a' kik a' füveket akarják kiszaggatni, a' magokat eltapodni kéntelenítessenek, hanem az ösvényeken menjenek inkább be, és kétfelől a' fel ágyakat gyomlálják ki. Elég légyen ezeket mondani arról, mit kelljen tselekedni a' vetés előtt — Most azokat adjuk elő, mit mikor kelljen vetni, vagy mivelni. És legelsőben is azokról a' nemekről kell szóllani, a' mellyeket mind a' két időben lehet vetni, az az, őszszel és tavaszszal. Ezek pedig a' kapószta, saláta, ártitsóka, fehér mustár, torma, koriandrom, baraboly, kapor, paszternák, sárga répa, mák, magvai: mert ezeket, vagy September első napja táján, vagy helyesebben Martius első napja előtt Februariusban vetik. A' száraz, vagy lágymeleg helyeken pedig, mint a' minéműek Calabriai és Appulia tengeri részei, Januarius 13-dika körül a' földbe lehet tenni. A' mellyeket ismét tsak őszszel kell vetni, (ha mindazonáltal vagy tengeri, vagy veröfényes helyen lakunk) ezek: fokhagyma, veres hagyma, örvény gyökér póré hagyma, mustár. Hanem most is, mit mitsoda időben kelljen inkább elvetni a' földbe, holnaponként határozzak meg. Tehát Januarius első napja után mindjárt jó plántalni sását. Februarius holnapban pedig, vagy plántárol vagy magrol rutát, és Spárgát, és ismét veres vagy pár hagyma magot: nem külömben, ha tavaszi és nyári zöldséget akarsz, Syriai gyöker tövis és kerek répa magot rakj. mert a' fokhagyma és póré rakásának ez az utolsó ideje. De Martius első napja felé, a' veröfényes helyeken, a' pár hagymát (ha már megnött) által lehet plántálni. Ugy a' panaczet Martius holnapnak utolsó részén. Azután

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

után Aprilis első napja táján szinte úgy párhagymát és sertetséket, és ruta kései plántáját. Hasonlóképpen hogy hamarább nevekedjen, ugorkát, tököt, és káprit kell vetni. mert a' czékla magot, mikor a' poma gránát virágzik, akkor legjobb vetni. A' párhagyma fejet pedig 15-dik Május táján, még szenyvedhetőképpen által lehet tenni. Azután jelen lévén a' nyár semmit nem kell vetni, hanem petreselyem magot, ezt is úgy ha megöntözöd, mert így nyárban is jól meg nő. Egyébaránt Augustusban Vulcanus innepe táján a' harmadik vetés van, és az legjobb a' tövis-kerek, és sárga répára nézve, nem külömben a' barna gyaporra nézve. és ez a' vetéseknek idejek. — Most azokról szóllok külön külön, a' mellyek valamelly gondot kivánnak, és a' mellyeket elmellőzök, azokról azt kell érteni, hogy egyéb munkát nem kivánnak, hanem tsak gyomlálást, mellyről egyszerre azt kell megjegyezni, hogy minden időben azon kell lenni, hogy a' fűvek ki ir-tassanak. A' *poréhagyma*, mellyet némellyek Pnnicumi fokhagymának hívnak, a' Görögök pedig ἀφροσκόροδον, sokkal jobban megnő, mint a' fokhagyma, és ezt első October táján, minekelőtte letennék, az egy fejről sokra el kell választani. mert mint a' fokhagymának, több egyberagadt gerézdei vagynak, és midőn ezek elszedetnek, bakhátokra kell elrakni, hogy hátosan lévén, annál kevesebbé bántassanak a' télnek vizeitől. A' bakhát pedig hasonló ahoz az ormósághoz, mellyet a' mezei vetésekben tsinálnak a' mivelők, hogy a' víz megállását elkerüljék. de illyet a' kertekben kissebbet kell tsinálni, és annak felső részén, az az, a' hátán egy egy tenyérnyi szélességre kell a' görög fokhagyma gerézdeket, vagy fokhagymákat (mert ezt is hasonló módon rakják) elrendelni. a' bakhátuk ormói egy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

mástol fél lábnyi távolságra legyenek. annakutánna, mikor három szál levelet botsátottak a' gerézdét meg kell gyomlálni. mert ezt mennél többször tselekeszik, annál jobban megnönek a' fejei. azután mig még szárba indulnának, az egész zöld tetejét meg kell tekerni, és a' földre nyomni, hogy nagyobbak legyenek a' hagymái. A' hideg tartományokban pedig, ezek közül egyiket sem kell öszszel vetni: mert téli időben elromlanak: minthogy Januarius holnapban már enyhül az idö: 's ugyan azért a' hideg helyeken fokhagymát, vagy Görög hagymát legjobb rakni az említett holnapnak 13-ika táján. de akár mikor vetjük azokat, és a' már megéretteket akármikor rakjuk a' padlásra, de ugy intézzük a' dolgot, hogy mikor vagy elteszszük, és betemetjük, vagy kiszedjük, a' hold a' föld alatt legyen. mert ha így vetik, és ismét így teszik el, úgy tartják, hogy se keserük nem lesznek, sem azokon a' kik megeszik a' szaga meg nem érzik. Sokat mindazáltal ezeket Januarius első napja előtt, nap közbe vetik, December holnapjában, ha az idö lágy és a' föld fekvése megengedi. A' *Káposztát*, mikor hat levele van, által kell plántálni, úgy hogy a' gyökerét elöszször híg ganéjba mártván, és három levél hinárba takargatván, úgy kell le tenni. mert ez azt tselekszi, hogy a' fövésbe hamarébb megpuhúl, és zöld szinét salétrom nelkül megtartja. A' hideg és essös tartományokban pedig legjobbkor esik, a' rakása 13-dik Aprilis után, mellynek letett plántái mikor megerednek, a' mennyire a' kertész állapotja megengedi, ha gyakran meggyomláltatnak és trágyáztatnak, telyesebb nevekedésü fejeket, és tsimákat hoznak. némellyek ugyan ezt, a' verőfényesebb helyeken első Martius után rakják el: de annak nagyobb része tsimába megy, és azután téli nagy fejekre

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nem nő, mikor egyszer levágták. Által plántálhatod pedig a' legnagyobb fejeket is kétszer, és ha ezt tselekszed, több és nagyobb szemü magokat hoznak a' mint mondják. — A' *Salátát* mikor éppen annyi levelü, mint a' káposzta, által kell ültetni. a' verőfényes és tengeri helyeken ugyan, legjobb őszszel plántálni, a' szárazi meszszebb lévő és hideg helyeken ellenkezőképpen: télben nem olly alkalmatosan lehet széllyel rakni, hanem ennek a' gyökerét is ganéjba kell mártani, és több vizet kiván, 's ekképpen gyengébb levelü lesz. Sokféle nemei vagynak pedig a' Salátának, mellyek közül mindeniket a' maga idejében kell vetni. ezek közül a' mellyek barnák, és mint egy pirosollók, vagy zöld szinüek is, és bodros levelüek, mint a' Caeciliának, Januariusban, helyesen vettetnek. De a' Cappadocziabeli, a' melly sárgálló, sima, és tömött levéllel zöldellik, Februarius holnapban: a' melly továbbá fényes és legbodrosabb levelü, mint Baetica tartományában, és a' Gaditanumi szabad város határaiban, Martius holnapban plántáltatik idejében. Van Cyprusi nemü is, fehérből veresre hajló, sima és igen gyenge levelü mellyet 13-dik Aprilisig, alkalmatosan lehet ültetni. mindazáltal verőfényes helyen, a' hol bő a' viz, a' Salátát tsak nem egész esztendőben lehet vetni, melly hogy mennél később magozzon fel, mikor valamennyire megnött, a' tetejére egy kis tserepet kell tenni, és ennek a' terhétől akadályoztatván, a' szélességére terjeszti ki magát. — Éppen így vagyon a' dolog a' *katangra* nézve is, hanem hogy ez a' telet jobban kiállja: azért még a' hideg tartományokban is ősz elein mindjárt lehet vetni. Az ártitsóka jövését jobb őszi éjjnapegyenlőségekor elűltetni; a' magvát Martius első napja tájan alkalmatosabb elvetni; ennek a' plántáját is-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

mét, November első napja felé plántáljuk el, és bő hamuval trágyázzuk meg. mert a' trágyának ez a' neme, ehez a' zöldséghez legalkalmatosabbnak látszik. A' *mustár* és *coriándrom*, nem különben a' fehér mustár és *basalyikom*, a' mint elvettetnek, a' magok helyeken mozditatlanúl maradjanak; nem is más ezeknek a' mivelések, hanem hogy megtrágyáztassanak és gyomláltassanak. lehet pedig öket nem tsak öszszel, hanem tavaszszal is vetni. A' mustár plántái is, ha a' tél elein más helyre által plántáltatnak, tavaszszal több tsimákat hoznak. A' *Panátzet* mindenik időben könnyü és megomlott földbe, igen ritkán vetik, hogy annál nagyobbra nevekedjen: mindazáltal mégis jobb annak tavaszi vetése. A' *párhagymát*, ha metélö-hagymává akarod tsinálni, sürün kell vetni, és úgy hagyni, azt tanátsolták a' régiek: 's mikor megnöttek, így lemetélni. De minket arra tanított a' tapasztalás, hogy sokkal jobban üt ki, ha széllyel rakod le, ollyan formán, mint a' fejes hagymát kevés távolságra, az az, négy ujjnyira egymástól, és mikor megerösödtek, levagdalod. Abban pedig; a' mellyet nagyfejüvé akarsz tenni, ezt kell megtartani, hogy általvivén minekelötte letennéd, minden gyökeretskéit vagdald el, és a' szárának felső részeit nyisd meg. azután mindenik alá mint valamelly ülö helynek tserepet vagy tsigahéjjat tévén, temesd bé, hogy széles fejei legyenek. A' fejes párhagyma mivelése pedig abból áll, hogy szüntelen kell gyomlálni és ganéjozni; a' metélö-hagymáé sem más, hanem hogy mind annyiszor meg kell öntözni, trágyázni, és gyomlálni, valahányszor lemetéled. A' magvát, meleg helyeken Januariusban, a' hidegeken Februariusban kell vetni, melly hogy nagyobra nevekedjen, ritka ruhákba több magokat öszve kötnek, 's úgy elte-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

metik. mikor pedig ki kél azokon a' helyeken, a' hol vizzel nem lehet értetni el kell plántálni éjjnapegyenlőség táján öszszel: ott pedig a' hol vizet adhatsz neki, Májusban kell másuvá által tenni. A' *petreselymet* is szinte úgy lehet plántáról, és magról vetni. de nagyon szereti a' vizet: azért legjobb forrás körül vetni, mellyet ha valaki széles levelüvé akar tenni, a' mennyi magot három ujjaival feltsiphet, kösse egy ritka ruhába, 's igy rakja el sorba ágyakba. vagy ha bodros levelüvé akarja inkább, a' magvait tegye mosárba, és fűzfa bottal törvén hajalja meg, és kitisztitván, hasonlóképpen kösse ruhába, és temesse be. E' nélkül a' munka nélkül is bodros lehet akarmint vessék el, ha mikor kikél, görgőfával fellyül meggörgetvén, annak nevekedését akadályoztatják. Legjobb a' vetése 15-dik Május után napfordulásig: mert lágymelegséget kíván. majd ezeken a' napokon vetik a' *basalyikot* is mellynek midőn a' magvait betakarják lapoczkával szorgalmatosan be kell verni, vagy görgőfával meggörgetni, mert ha a' földet rajta ritkán hagyod, többnyire elromlik. A' *pászternák* és *sárga-répa*, úgy a' *sertetsék*, a' mélyen kapált és trágyázott földbe diszlenek jól, de minél ritkábban kell rakni, kogy annál jobban megnőjenek. Az *örvénygyökeret* pedig, három lábnyira kell rakni egymástól, mert nagy tsemetéket hajt, és a' gyökere mint a' nádé úgy fut, és nem egyéb mind ezeknek a' mivelése, hanem hogy gyomlálások által közülök a' füvek kiszedettessenek. Legjobb elrakni September elein vagy Augustus utolsó részein. A' *barna gyaport*, mellyet némelly Görögök *ἱππoσελινον*, némellyek pedig *σμύρνιον* hínak, kapált helyen, magról kell vetni, leginkább keritès mellé: mivel mind az árnyékot szereti, mind akarmelly helyenn is meggyarapodik; és ha ezt egyszer elvetetted, ha tsak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

gyökerestől ki nem ásod, hanem minden második tsemetéjét magnak hagyod, sok időkig eltart, és kevés gyomlálásbeli mivelést kiván. vetik Vulcánus innepeitől fogva, September elsö napjáig, de Januarius holnapban is. A' menta édes motsárt kiván: minekokáért forrás mellé Martius holnapban jó plántálni. melynek ha az ember kifogyna a' magvából, a' vad méntát az ugarokról öszve szedheti, és a' hegyivel lefelé fordítva elrakhatja; ez elveszi a' vadságát és megszeliditi. Az öszszel magról vetett *rutát* Martiusban fel kell venni, és verőfényes helyre kell által tenni, 's hamuval feltölteni, osztán meggyomlálni mig megerösödik, hogy a' gazok el ne nyomják. hanem befedett kézzel kell a' gyomlálását véghez vinni, mert ha azt be nem feded, veszedelmes fekélyek támadnak rajta. Ha mindazonáltal tudatlanságból mezítelen kézzel találod gyomlálni, és viszketegség vagy daganat következik utánna, egyszeriben olajjal kend meg. ennek a' tsemetéje megmarad sok esztendeig kár nélkül, ha tsak a' holnapszámos aszszony hozzá nem ér mert attól elszárad. A' *balsamfü*, és a' tengertúli *balhafü* és *hahukfü*, mint a' fellyebbvaló Könyvben mondottam, inkább a' méh tenyésztetöktöl, mint a' kertészektöl plántáltatnak. De mi ezeket fűszerezés okáért is (mert némelly eledelekhez igen alkalmatosok) a' kertekben tartani jónak itéljük. Se kövér, se trágyás helyet nem kivánnak, hanem verőfényest, mint a' mellyek magokban a' legsoványabb tengermelyéki helyeken teremnek leginkább. Ezeket, mind magról, mind plántáról tavaszi éjjnapegyenlőségekor szokták vetni. mindazáltal a' balsamfüvet jobb ujj plántákról rakni, mellyek midön a' jól elkészített földbe letétetnek, hogy annál hamarább megeredjenek, a' száraz balsamfüvet meg kell törni, 's így megörölvén minekelöt-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

te haszonra forditanád, elötte való nap, vizbe tenni, melly magába vévén a' fü erejét, ezzel a' letett plántákat meg kell öntözni, hogy attól meg erösödjenek. Egyébaránt a' balhafü élékenyebb, minthogy reá felettébbvaló gondnak kéne lenni. Ha a' *sásafüvet* Martius első napja előtt már elraktad mint a' metélö-hagymát le arathatod: de ritkábban. mert November első napja után, nem kell metélni, mivel megsértetvén, a' hidegek miatt kivész: mindazáltal második esztendöben elég lesz, ha szorgalmatossan meggyomlálják és ganéjozzák. Sok helyeken a' maga elevenségét is tíz esztendeig megtartja. A' *czéklának*, mikor a' pomagranát virágzik, akkor hintik el a' magvait, és mihelyt öt levele van, mint a' káposztát nyárban széllyel kell ültetni, ha a' kert vizenyös: ha pedig száraz, öszszel, mikor már az essök bekövetkeztek, akkor kell elrakni. A' *turbolyát* úgy szinten a' *laboda parélyt*, mellyet a' Görögök ατραφαξυν hivnak, első October táján kell földbe tenni, nem a' leghidegebb helyen. mert ha a' tartományban kegyetlen tél uralkodik, 13-dik Februarius után kell elhinteni a' magvait, és a' maga helyéröl elplántálni. A' *mák* és *kapor* vetésének éppen ez a' sorsa, a' mi a' turbolyának és labodának. A' *kerti Spárgának*, mellyet nyúlárnyéknak hívnak a' mivesek két esztendö alatt készülnek el a' plántái. ezeket kövér és ganéjos földel Februarius 13 ika után úgy kell bétemetni, hogy a' mennyit három ujjal felvehetni, egy egy gödrötskébe annyit tégy le, mellyek negyven nap múlva mintegy öszveszövödnek egymással, és eggyé lesznek. ezeket az igy eggyesült, és öszvenött gyökeretskéket a' kertészek spongyiáknak hívják, mellyeket huszonnégy holnap múlva, verőfényes, jó nedves és ganéjos helyre által kell

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ültetni. Az egymástól egy lábra lévő árkokat pedig, egy arasznál mélyebre nem kell ejteni, mellybe a' Spongyiátskákat úgy kell lesüllyeszteni, hogy fellyül földel betakartatván, könnyen kibujjanak. de a' száraz helyeken az árkoknak alsó részeire kell le ereszteni a' plántákat, hogy mint valamely válúkban megmaradjanak. a' vízenyösökön ismét az ormós földnek a' hátára kell helyheztetni, hogy a' felettébbvaló nedvesség miatt el ne romoljanak. Az első esztendöben osztán; mikor igy el vagynak vetve, a' melly Spárgát hajtanak: úgy kell letörni, mert ha alólrol fel felé húzod, még gyengék és erötelenek lévén a' gyökerei, az egész spongyiátskája utánna jö. Azután való esztendökben nem úgy kell letördelni, hanem gyökeréröl úgy szakasztani. mert ha nem igy tselekesznek vele, a' jövések eltörései megsértik a' Spongyiák bimbóikat, és mintegy megvakitják, nem is engedik, hogy kihajtson a' Spárga. Egyéb aránt azokat a' jövéseket, a' mellyek öszszel ujjra nönek rajta; nem kell mind leszedni, hanem némelly részét meg kell hagyni magnak. Azután mikor felmagzik, öszve szedvén a' magvait, a' kóróit úgy a' mint vagynak a' magok helyén meg kell égetni, annakutánna minden barázdáit megfogasolni, 's a' füveket ki szedni, osztán vagy ganéjt vagy hamut kell felibe hinteni, hogy ennek a' leve egész télen által az essövel a' gyökerekre leszivároghasson. Tavaszszal osztán minekelötte fakadni kezdene, irtókapákkal, mellyek kétágu vas szerszámok, a' földet meg hell bizgatni, hogy a' szára is könnyebben kibujjon, és tágabb lévén a' föld, jobban megvastagodhasson. A' *retket* kétszer lehet vetni esztendöben, Februariusban mikor tavaszszal akarjuk haszonra forditani, és Augustusban

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Vulcanus innepe táján, mikor hamarább; de kétségkívül ez a' vetése jobb. A' gondviselése ebből áll, hogy trágyás és jól elkészült földel borittassék el: azután mihelyt valami keveset nő, mindjárt feltöltetik, mert ha kiér a' földből, kemény és taplós lesz. Az *ugorka*, *tök*, ha víz bövibe van, kevesebb gondot kivánnak: mert nagyon sokat segit rajtok a' nedvesség, ha pedig száraz helyre kéntelenittetünk vetni, a' hol az öntözésben nints mód, Februarius holnapban másfélláb mélységü árkokat kell ásni. Azután Martius 15-dik napja után, az ároknak mintegy harmad rész mélységét szalmával meg kell rakni, majd trágyás földel az árok feléig fel kell tölteni, és bele rakván a' magokat mind addig vizzel kell tartani, mig kinőnek: és mikor kezdenek megerösödni, földet húzván a' töveikbe mind addig követni a' növéseket, mig az árok a' földel szinesleg lesz. Az igy mivelt plánták, minden öntözés nélkül egész nyáron erejekben lesznek, és kedvesebb izü gyümöltsöket is hoznak, mint a' mellyek öntöztetnek. A' vizes helyeken pedig, minél korábban, mindazáltal nem előbb első Martiusnál, kell elrakni a' magokat, hogy az éjjnapegyenlőség megtörténvén el lehessen azokat plántálni. azoknak is pedig a' tökjöknek közepéről vévén a' magokat, megforditott hegygyel tedd le, hogy nagyobbra és vastagabbra nőjjön. mert edények helyett igen alkalmatosok, mint az Alexándriai tökök, ha megszáradtak. De ha ennivalók lévén, eladni készited, a' jobb tetejéből a' töknek a' nyakából vett magokat kell vetni, hogy hoszszabb és sugárabb gyümöltsei nevekedjenek, mellyek tudniillik a' többeknél nagyobb bétsben vagynak. De rá kell vigyázni, hogy arra a' helyre, a' hol vagy ugorka, vagy tökök vagynak vetve, aszszony, ép-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

pen ne menjen. mert a' tsupa illetésétől is a' zöldellő plánták ellankadnak. ha pedig holnap szánja is van, a' tsupa nézésével is az újj terméseket megöli. Az ugorka gyenge és igen jó izü lesz, ha minekelőtte elveted, a' magját téjbe megáztatod. Némellyek, hogy annál édessebb is legyen mézes vizzel ugyan ezt tselekszik. Hanem a' ki idején érő ugorkát akar, végben menvén a' tél, ganéjos földet tegyen kosarakba, és vesse el, 's egy kevéssé lotsolja meg. Azután mikor a' magok kikelnek, lágy-meleg és verőfényes napokon az épületek mellé tegye ki a' napra, úgy hogy minden széltől mentek lehessenek. Egyébként, hidegekben és zavaros időkben vigye fedél alá, és ezt mind addig tselekedje, míg a' tavaszi éjjnapegyenlőség megnem esik. Azután az egész kosarakat a' földbe ereszsze le; így idején fog ugorkája lenni. Lehet, ha a' dolog úgy hozza magával, a' nagyobb edények alá karikátskákat is tsinálni, hogy annál kevesebb munkával ki lehessen húzni, és ismét fedél alá tenni. de mindazonáltal ablakokkal be kell boritani, hogy még hidegekben is, tiszta napokon bátran ki lehessen a' napra tenni. Illyen móddal adtak, Tiberius Császárnak majd egész esztendőben ugorkát. Mi ezt kevesebb munkával is meg eshetőnek olvastuk lenni, Bolus Mendesius Egyiptomi nemzetü Irónál, a' ki azt tanitja, hogy verőfényes és trágyás helyen ültessünk egy sorba ferulát, a' másikba máglát a' kertben: azután ezeket éjjnap egyenlőségekor egy kevésse a' földön alol vagdaljuk el, es fa szeggel megtágitván a' mágla vagy ferula béleit, ganéjt tegyünk belé, 's igy az ugorka magvait dugjuk közé, így ezek öszvenőnek a' máglákkal és ferulákkal. mert e'szerént nem a' magok, hanem mint egy anyai gyökerekkel táplálnatnak, 's a' beoltott magok hidegek-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ben is ugorkával szolgálnak. A' magvának második vetését szinte 12-dik Martiusban teszik. A' *Kápri* sok tartományokban önként terem az ugarokon. De a' hol szükibe van, ha vetni kell, száraz helyet kiván. és ezt előre körül kell venni valami kis árkotskával, melly meg legyen töltve kövekkel és mészszel, vagy Punicumi sárral, hogy e' mint egy sáncz gyanánt lévén által ne ronthassanak azon az említett magnak tsemetéi, mellyek majd az egész kertet beboritják, ha tsak valami erősséggel nem tartóztatják. a' melly mindazáltal nem tsak alkalmatlanság (mert néha ki lehet veszteni) hanem hogy ártalmas mérgekvan, és a' magok nedvességével a' földet terméketlenné teszik. Vagy semmi vagy kevés miveléssel megelégszik, úgy mint a' melly elhagyott szántóföldeken is a' mivelőnek minden munkája nélkül maggyarapodik. Mind a' két éjjnap egyenlőségekor vetik. A' *veres hagymáshert*, inkább gyakran megkevert földet kiván, mint mélyen kapáltat. Azért is November első napja után fel kell a' földjét szántani, hogy a' tél hidegei és fagyai által megomoljon, és negyven napot várván, akkor kell ismét megszántani, és huszonegy nap mulva megharmadolni, 's egyszerre megganéjozni: azután kétágúkkal egyformán megkapálván, ágyakra elrendelni, és minden gyökereket belőle kitisztitani. Annakutánna Februarius első napja felé, tsendes idővel el kell hinteni a' magvait, mellyek közé valami kevés borsfű magot kell elegyíteni, hogy ez is legyen mert zölden is jó enni, szárazon se haszontalan a' lékvárok megfűszerezésekre. De a' hagymás kertet, vagy gyakran, vagy legalább négyszer meg kell kaptsolni, ennek a' magvát ha meg akarod venni, a' legnagyobb fejeket, az Askoloni nemből, melly legjobb Februarius holnapban rakd el,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

négy vagy öt ujjnyi távolságra is egymástol: és mikor kezdenek zöldelleni, legalább háromszor kapatsold meg: azután mikor szárat hajtottak, mint valamelly alatsony kollátokkal bekollátolván, a' szálak egyenességeket oltalmazd meg. mert ha a' kollátos szölök formájára keresztül kasul tett nádakkal el nem rendeled a' veres hagymák bürkei a' szelektől letöretnek, és minden magvai kihullanak, mellyet nem előbb kell megszedni, hanem mikor kezdenek megérni és feketedni. De azt sem kell megengedni, hogy nagyon megszáradjon, vagy mind kihulljon, hanem az egész bürköket fel kell szaggatni, és a' napon megszárogatni. A' *tövis és kerekrépának* két vetései vagynak, és ugyan azon mivelések, a' melly a' reteknek mindazonáltal jobb a' vetése Augustus holnapban. Egy hold föld négy meszszelyt kiván belölök, de úgy hogy a' Syriai gyö. kérből ezen a' mértéken fellyül egy heminánál valami kevéssel több magot vesz be. A' ki ezeket nyárba veti, rá vigyázzon, hogy a' balha a' szárazság miatt, a' még gyenge elöl jött leveleket meg ne emészsze.. Hogy ezt az ember elkerülje, fenn a' kéményben találtató port vagy azt a' kormot, melly a' tűzhely felett a' falra ragadt öszve kell szedni, annakutánna a' vetés előtt való napon a' magokkal öszve kell keverni, és vizzel meglotsolni, hogy egész éjjel vegyék be a' nedvességet. mert így beáztatva utánna való nap el lehet vetni. Némelly régi Irok, mint Democritus azt tanátsolják, hogy minden magokat azzal a' füvel a' mellyet szakának hívnak, meg kell orvosolni, 's ezzel az orvossággal azok ellen az állatok ellen élni, melly hogy igaz legyen arra a' tapasztalás megtanitott minket. De mivel ez a' fü nem igen bő, gyakrabban élünk az emlitett porral és korommal, és ezekkel a' plánták egéssé-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ges voltát eléggé oltalmazzuk. Hygínus azt gondolja, hogy a' répa magokat, nyomtatás után, mikor még a' polyvák a' szérűbe hevernek, kellene elhinteni, mivel nagyobb fejei lesznek, midőn a' földnek alól lévő keménysége nem engedi nagyon le menni. mi ezt gyakran hijába próbáltuk: azért is a kerek-répát, retket, tövis-répát jobbnak gondoljuk, ha jól felkapált földbe vetik, és még ma is megtartják a' régieknek szokásokat a' kegyesebb földmivelők, a' kik mikor azokat vetik, azt kérik; hogy mind nékiek mind szomszédaiknak teremjenek. A' hideg helyeken, a' hol félő, hogy az őszi vetése, a' téli fagyok által el ne rontassék: nádból alatsony kollátokat tsinálnak, ezekre veszszőket raknak keresztül, és a' veszszők felibe szalmát hintenek, és a' plántákat így oltalmazzák a' fagyoktol. a' hol pedig a' verőfényes tartományokban az essők után ártalmas állatok jöttek elő, mellyeket mi hernyóknak nevezünk, a' Görögök pedig κάμπαι, vagy kézzel kell ezeket öszveszedni, vagy reggeli időben a' zöldség szárait megrázni, mivel így, mig még az éjjeli kidegtől meg vagynak merevedve, ha lehullanak, többé a' felső részre fel nem másznak. Ezt mindazonáltal haszontalanság akkor tselekedni, ha vetés előtt a' magokat, a' mint fellyebb emlitettem, szaka fű levébe megáztatták. mert a' mellyek így meg vagynak orvosolva, azoknak semmit sem ártanak a' hernyók. De Democritus abban a' könyvében, melly Görögűl illyen nevet visel περὶ ἀντιπαθῶν azt állitja, hogy ezek az állatotskák elvesznek, ha a' holnapszámos Aszszony kioldozot hajjal, és mezitláb mindenik ágyat háromszor megkerűli; mert ez után minden férgetskék lehullanak, 's így megdöglenek. Elegségesnek tartottam ennyit mondani a' Kertek miveléséről, és a' Majoros kötelességei-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

röl, a' kiröl noha ennek a' Könyvnek az elein azt mondottam, hogy tudósnak és jártasnak kell néki lenni minden mezei munkában: mivel mindazáltal gyakran megtörténik, hogy azok, a' mellyeket tanultunk, nem jutnak eszünkbe, és azokat gyakorta könyvekből kell megtanulnunk, minden Könyveimnek a' Summáját, hozzájok tettem, hogy mikor a' dolog úgy kivánná, könnyen meg lehetne találni, mit kelljen mindenikbe keresni, és mit miképpen kelljen tselekedni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

LUCIUS JUNIUS MODERATUS COLUMELLA A' MEZEI GAZDASÁGRÓL.

TIZENKETTŐDIK ÉS UTOLSÓ KÖNYV.

A' MAJOROSNÉ.

ELŐ BESZÉD.

Az Athénébeli Xenophon abban a' Könyvében Publius Silvinus! melly Gazdálkodónak neveztetik, azt hagyta emlékezetben, hogy a' házasság úgy van rendeltetve a' természettől, hogy az által az életnek nem tsak leggyönyörüségesebb, hanem leghasznosabb társasága is köttessék meg: mellyet már régen mondott Cicero is: és hogy az emberi Nemzettség a' hoszszú idő alatt el ne veszne, ezen az okon a' férfi az aszszonnyal öszve van köttetve: annakutánna, hogy ugyan ezen társaságból a' halandóknak vénségekben támaszaik, nem külömben oltalmaik készittetnének. Mind pedig, mivel az emberi élelmet és dolgokat, nem úgy mint a' barmoknak széllyel és az erdőségbe, hanem haza, fedél alá kell vala beszerezni, szükség volt az eggyiknek kinn és az ég alatt lenni, a' ki munkával és szorgalmatossággal szerezne; a' másiknak otthon, a' ki a' ház-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022, Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ba eltenné és megőrizné. Ha ugyan vagy szántani, vagy hajókázni, vagy mással foglalatoskodni szükség vala, hogy valami jószágot szerezhetnénk. Midőn pedig a' szerzett dolgok fedél alá öszve gyüjtettek vólna, másnak kellett lenni, a' ki a' bévitteket megőrizné, és a' több dolgokat is véghez vinné, a' mellyeknek oda haza kellene végbe menni. mert mind a' gabonák, mind a' több földi eledelekis, fedél nélkül szükölködtek, és a' juhoknak 's több barmoknak fajzatjait, úgy szintén a' gyömöltsöket zár alatt kell vala őrizni, nem külömben mint a' több házi eszközöket is, a' mellyekkel az emberi Nemzettség vagy táplálltatik, vagy palléroztatik is. Minekokáért mivel azok, a' mellyeket feltettünk, munkát és szorgalmatosságot kívánnak, és nem is kissebb gondal szereztetnének azok kinn, mellyeket otthonn őrizni kell, méltán rendelte, a' mint mondottam a' természet az Aszszonyt a' házi szorgalmatosságra, a' férfit pedig a' tanátsbeli és külsö dolgokra. Azért is a' férfira, a' melegek és hidegek eltürését, úgy szintén az utazásokat is, a' békességnek és háborunak a' terheit, az az, a' mezei és katonai foglalatosságokat bízta: az Aszszonynak pedig, minthogy ötet mind ezekre tehetetlenné tette, a' házi dolgoknak gondját adta által. És mivel ezt a' nemet vigyázásra és szorgalmatosságra rendelte: azért félénkebbé tette mint a' férfit, mert a' félelem legtöbbet tesz a' szorgalmatos vigyázásra. Hogy pedig kinn a' szabadon élelmet keresöknek, szükség volt néha az akadályokat elháritani: azért a' férfit bátrabbá tette, mint az Aszszonyt. Minthogy pedig a' megszerzett jókhoz egyaránt megkivántatott az emlékezet és szorgalmatosság: azokbol nem adott keveseb. bet az Aszszonynak mint a' férfinak. Mind továbbá, hogy az együgyü természet nem akart min-

den

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

den tökélletességeket együvé foglalni. innét úgy akarta, hogy egyik a' másik nélkül szükölködjön, mivel a' mi egyiknek nints, többnyire készen van a' másiknál. Ezekről Xenophon a' maga Gazdálkodójában, és azután Ciceró, a' ki azt Deák nyelvre forditotta, nem haszontalanúl értekeztek. Mert mind a' Görögöknél, mind azután a' Romaiaknál is, egész a' mi Atyáink emlékezetéig, a' házi dolog, majd egészszen a' gazdaszszonyoké vólt, és a' házi gazdák tsak mint egy a' törvénykezési foglalatosságoktol való kinyugovásra, letévén minden gondjaikat, vették magokat a' házi Istenek közé. Mert a' legnagyobb tisztelet az eggyetértéssel és szorgalmatossággal volt öszvekötve, 's ugyan égett a' legszebb Aszszony is a' szorgalmatosságban való vetekedéstől, igyekezvén a' férfinak dolgait, a' maga gondossága által, mind nagyobbakká, mind jobbakká tenni. Semmi nem volt a' házban tsak az egyik félé, semmi, a' mit vagy tsak a' férj, vagy tsak az aszszony egész jussal magáénak mondott volna lenni: hanem közre igyekezett mind a' kettő, hogy a' törvénykezési foglalatosságokhoz a' serény Aszszony, a' maga szorgalmatosságát hasonlóvá tenné. Azért, sem a' majorosra, sem a' majorosnéra is nem nagy volt a' szükség, midőn magok a' gazdák foglalatosságaikat naponként megtekintették és folytatták. Most pedig midőn többnyire mindnyájan annyira bele merültek a' bujaságba és restségbe, hogy még a' fonásrol sem méltóztatnak gondoskodni, hanem otthonn készült ruháikra reá únnak, 's viszszafordúlt kivántsisággal a' férfiaktol más drágábbakat tsalnak ki, mellyeket sok pénzen, és tsak nem az egész jövedelmen lehet megszerezni: éppen nem tsuda, ha ezeknek a' mezei gazdaság, és az ahoz tartozó dolgoknak gondja terhekre van, 's a' legotsmá-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nyabb foglalatosságnak tartják, ha egynehány napi időt a' majorban töltenek el. Minekokáért, minthogy nem tsak megavult, hanem egészszen is elveszett a' Sabinai és Romai Gazdaszszonyoknak ama régi szokások, a' majorosnérol való szükséges gondoskodás tsuszott bé, ki a' gazdaszszony kötelességeit vinné, mivel Majorosok is következtek a' gazdák helyébe, a' kik régen a' hajdani szokás szerént, nem tsak mivelték, hanem lakták is a' mezőket. De hogy a' maga helyén kivül, a' mi időnknek erköltseit dorgáló, 's ítélő munkába ne láttassam avatkozni, már most a' Majorosnénak kötelességeit adom elő.

I. A' házi dolgokról való gondoskodás, és mit kell a' Majorosnénak véghez vinni.

Annak továbbá (hogy a' feltett rendet megtartsuk, mellyet a' fellyebbvaló Könyvben elkezdettünk) fiatalnak kell lenni, az az, nem gyenge leánynak ugyan azon okokra nézve, mellyeket a' Majoros idejéről emlitettünk: egyszer'smind tökélletes egésségünek, sem ronda, sem viszont nagyon tsinos öltözetűnek. mert az ép erő győzi el mind a' virrogatást, mind más egyéb munkákat is, a' rondaság unatkozottá, a' felettébbvaló tsinosság pedig henyélővé teszi annak házastársát. Innét, azon kell igyekezni, hogy se tekergő ne legyen a' majorosunk, 's annak társaságától idegen, sem viszont a' házat őrző; 's az ölelgető Aszszony mellett heverésző. De nem tsak ezeket kell a' majorosnéban tekinteni, a' mellyeket már emlitettünk; hanem főképpen gondolóra kell venni, valyon a' bortol, nyalánkságtol, babonaságtol, álomtól, férfiaktol idegen e? hogy arra is gondja legyen, miről kelljen megemlékezni, mit kelljen elvégezni, hogy közel azt a'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

módot tartsa, mellyet a' majorosnak eleibe adtunk: mert sok hasonlónak kell lenni a' férfiban és Aszszonyban és a' roszszat szinte úgy kerülje, mint a' jónak jutalmát reménylje egyszersmind azt kitsinálja, hogy mennél kevesebb dolgot forditson a' háztájra a' majoros, kinek mind reggel legelöl kell a' tselédekkel kiállani, mind estve is a' munka után, elfáradttan viszsza jöni. Mindazonáltal, mikor Majorosnét állitunk: nem veszszük ám le azzal a' Majorosrol a' házi dolgok gondját, hanem a' dolgát, segitöt adván mellé, tsak könnyebitjük. Többire, a' háznál tejendö dolgokat, nem kell átallyában az Aszszonyra hagyni, hanem úgy kell reá bízni, hogy a' Majoros is ottan ottan szemmel tartsa. mert ugy serényebb lesz a' majorosné, ha eszébe jut, hogy ott van, a' kinek gyakran kell számot adni. Annak továbbá el kell hitetni magával, hogy néki vagy egészszen, vagy többnyire a' háznál kell maradni, mind hogy azokat a' szolgákat, a' kiknek a' mezön valamit kell tenni, kiereszsze; azokat pedig a' kiknek a' majorba kell valamit tselekedni belöl tartóztassa, 's reájok vigyázzon, ne hogy a' sok ideigvaló állongással, a' munka tsorbuljon. a' miket pedig haza visznek, szorgalmatossan megnézegesse, hogy nints e' bajok, 's úgy megvisgálva és épségbe vegye által; mind hogy megválogassa a' mellyek elköltendök, és a' mellyek elálhatnak takargassa, hogy az esztendöre való költség, egy holnap alatt el ne menjen. Ugy ha valakinek a' tselédek közül egésségе kezd romlani, utánna kell látni, hogy annak kedve szerént szolgáljanak. Mert az illyen gondosságbol származik a' jóakarat, valamint az engedelmesség is. Söt még szolgálni is hüségesebben igyekeznek, mint az elött, a'kik felgyó-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

gyógyultak, ha betegségekben körülöttök szorgalommal forgolódtak.

II. Miképpen kell bánni az élésházakkal, vagy kamarákkal.

Ezekután, meg kell néki emlékezni arrol, hogy a' mellyek bévitetnek, alkalmatos és egéssèges helyen tétetvén le, kár nélkül maradjanak. mert semmire sem kell olly nagy gondnak lenni, mint hogy azt elkészitsük, a' hova mit kelljen tenni: hogy mikor szükség van rá, elő vegyük. Mitsodásoknak kelljen lenni azoknak a' helyeknek, mind az első Könyvben midőn a' majort elrendeltük, mind a' tizenegyedik Könyvben is, a' hol a' majoros kötelességéről értekeztünk, már megmondottuk. De még most se resteljük rövideden elöl adni. Tudniillik, a' legfentebb való szobában a' legdrágább edények és ruhák kivántatnak; a' szellős és száraz tsür pedig, eleségnek lesz alkalmatos; a' hidegben a' bor legjobban eláll; az igen látszatos helyre, a' töredékeny eszközök, 's az ollyan dolgok tartoznak, mellyek sok világosságot kivánnak. Elkészitvén azért a' tartóhelyeket, szükség lészen közönségesen mindent a' maga helyére, 's némellyeket nemenként is elrakni, hogy ha mi valamire kivántatik, annál könnyebben elő lehessen azt venni. Mert régi közmondás az: hogy legbizonyosabb szegénység az, ha mikor valamire szükséged van, azért nem veheted a' dolognak hasznát, mert nem tudod hova van elvetve vagy letéve. Azért is a' gazdaságban, sokkal többe kerül a' restség, mint a' szorgalmatosság. Ki is kételkedhetne a' felöl; hogy nints szebb az életnek akarmi nemében is az elintézésnél és jó rendnél? mellyet a' mulattsági nézőhelyeken is gyakorta észre lehet ven-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ni. Mert mikor az éneklök serege nem tart módot a' hangokban, sem az igazgató mesterre nem figyelmez valami kedvetlen hangunak és öszvezavarodottnak tetszik az egész ének a' halgatók előtt: de mikor bizonyos számok és sorok mintegy öszvetartván, megeggyez és öszve, hangzik; az ollyan megeggyezésből nem tsak az éneklökre nézve származik valami kedves és édes zengés, hanem a' nézöket és halgatókat is, a' legkellemetessebb gyönyörüség foglalja el. Ugy szintén a' Táborban is, sem a' közkatona, sem a' Vezér, rend és elintézés nélkül semmire sem mehetnek, mivel a' felfegyverkezett a' fegyvertelent, a' lovas a' gyalogot, a' társzekér a' lovasságot, ha egybe keverednek, megzavarják. Ez az elörevaló készület és jó rend, a' hajókázásban is legtöbbet tesz. Mert mikor szél vész támadt, és a' hajó jól el van rendelve, minden kapkodás nélkül akarmit elövesz a' maga rendes helyéről a' legénység, ha a' kormányos parantsolja. Ha ezek annyit tehetnek, akar a' Nézöhelyeken, akar a' Seregeknél, akar a' hajókázásban is: nem lehet kételkedni, hogy a' majoros kötelességére tartozik az, hogy a' miket eltesz, azoknak eltevésében módot és rendet tartson. Mert mindenre könnyebb számot tartani, mikor a' maga helyére tétetik el, és ha talám nintsen ott valami, maga az üres hely emlékeztet, hogy a' mi ott nints megkeressék. Ha pedig valamit meg kell nézni, vagy számba kell venni, könnyebben megtudhatni, ha sorjába visgáljak meg. Mind ezekről M. Cicero, Xenophon tekintetét követvén, a' Gazdálkodóban, igy hozza bé hogy beszéll Ischomachus, a' kérdezösködö Socratesnek:

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

III. A' szerszámoknak és házi dolgoknak elosztása.

Elkészitvén az alkalmatos helyeket: a' szerszámokat, és házi eszközöket kezdettük elrendelni: 's elsöben azokat választottuk külön, mellyekkel az Isteni tiszteletekben szoktunk élni, azután az asszonyi drágaságot, melly az innepi napokra szereztetik, osztán a' férfiui, és a' nevezetes napokra való ékességet, nem külömben mind a' két nemhez illö lábbeliket. majd ismét a' fegyverek és nyilak külön tétettek el, és a' másik részében a' gyapju fonásra szolgáló készületek. Annakutánna az étel fözéshez tartozó edények (a' mint szokás) rendeltettek el: továbbá, a' mellyek a' mosódásra, az ékesitésre, a' mindennapi asztalra, és vendégeskedésekre tartoznak, azokat tették ki. Ezekután, azokbol, a' mellyekkel minden napon élünk, a' mi holnapos külön tettük, a' mi esztendöre való is, két részre osztottuk: mert igy kevesebbé tsal meg, mi lesz kimenetele a' dolognak. Minekutánna mind ezeket külön válogattuk, mindeniket a' maga helyére elrendeltük: azután a' mikkel mindennap élnek a' tseléd-ek, a' mik a' gyapju fonáshoz, az ételfözéshez és készitéshez tartoznak, azokat annak a' ki mivel bánik, által adtuk, és hová tegyék kimutattuk, 's hogy épségben megmaradjanak meghagytuk. A' mikkel pedig innep napokon, 's mikor vendég jö akkor élünk, és némelly ritka esetekben, azokat a' sáfárnak által adtuk, és mindegyiknek helyet mutattunk. 'S mindenikbe az abba valót beleszámláltuk, 's a' keze alá számláltakat feljegyzettük, és ötet megintettük, hogy a' mire szükség lenne, tudná honnan elöl adni, és hogy reá emlékezne, 's feljegyezné, mit, mikor,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

és kinek adta? és mikor viszsza vette is, hogy mindent a' maga helyére viszsza tenne. Azért is a' régiek, a' szorgalmatosságnak és gondosságnak ezeket a' réguláit hagyták nékünk az Ischomachus személyében, a' mellyeket mi most a' majorosnénak eleibe adtunk. Ennek mindazáltal nem tsak erre az egyre kell gondjának lenni, hogy bezárva őrizze, a' mellyek behozattak, és a' mellyeket által vett, hanem hogy ottan ottan megtekintse és megvisgálja, hogy a' házi eszköz vagy a' ruhaféle, az állásban el ne avuljon, vagy az eleség és más élelemre való dolgok is, az ő restsége, vagy tunyasága miatt, el ne romoljanak. Az essős napokon pedig, vagy mikor a' hidegekben és fagyokban az aszszony az ég alatt mezei munkát nem tehet, hogy rokkára ülhessen, készen legyen a' gyapju és meggyaratva, hogy a' kiszabott kötetekre a' fonásban annál könnyebben rá mehessen, és azokat ki is kérhesse. mert semmit sem fog ártani, ha magának, a' béreseknek, és más szolgai állapotban lévőknek otthon készitik a' ruhát, hogy a' gazda, annál kevesebbé terheltessék a' költséggel. Arra pedig örökké kell vigyázni néki, hogy azokat, kiknek kivül kell dolgozni, mikor már a' tselédek kimentek a' majorbol, kitudakozza, és ha valamellyik, (a' mint megtörténik) a' maga társát, benn a' házba hivalkodván, megtsalná a' munkában, attol a' heverésének okát kikérdezze, és végére járjon, ha valyon nem betegsége miatt marad é el, vagy a' restségből vonta magát fére: és ha tapasztalja, hogy tsak mutatja is a' lankatságot, minden késedelem nélkül vezesse a' betegházba: mert jobb hogy a' ki elfáradt a' munkában, az őrizet alatt, magát egy vagy két nap kinyugodja, mindhogy a' munkával felettébb terheltetvén, valóságos nyavalyába essen. Utoljára éppen nem

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kell néki egy helyen megállani, mert nem űlő munka az ő dolga, hanem most a' szövőszékhez kell néki menni, és ha mit jobban tud, megtanitani, ha nem, megtanulni attól, a' ki jobban ért a' dologhoz, majd azokat a' kik ételt készitenek a' tselédeknek, meglátogatni; annakutánna a' konyhát is, az istállókat, nem külömben a' jászlókat kitisztittatni; hasonlóképpen a' betegházokat is, ha üressek a' betegektől, kinyitogatni, 's a' tisztátalanságtól megszabadítani, hogy mikor a' dolog úgy kivánja, jól elrendelve, felékesitve, és egésséges karba lehessen által adni a' betegeknek; a' valamit másálló vagy mérő Sáfárok és kultsárok körül is megfordulni; nem külömben a' béreseknél is jelen lenni, mikor az eleséget a' tanyához hordják, vagy a' juhoknak vagy más barmoknak fiait megszoptatják; a' gyapju nyirésen is megjelenni, 's a' gyapjat szorgalmatosan által venni, és azt a' juhok számához képest felszámolni; ismét sürgetni az inasokat, hogy a' házi eszközöket rakják ki, és a' vas szerszámokat fényesitsék meg, 's a' rosdától tisztitsák ki, vagy ha valamit igazitani kell, a' mester embernek adják által az igazitásra. Utoljára, mind ezek megtétetvén, úgy gondolom, hogy ez a' rendelés semmit sem fog tenni, ha tsak, a' mint már megmondottam, a' majoros gyakran, és néha a' gazda vagy gazdaszszony is meg nem nézi, és meg nem parantsolja, hogy a' meg tett rendelés megtartassék. Mellyet a' jó renden lévő társaságokban meg is tartattak mindenkoron, mellynek elöljárói és nagyjai előtt nem elég volt jó törvényeket tartani, ha tsak azoknak őrzői, legjobb polgárokat nem tettenek, kiket a' Görögök νομοφυλακας neveznek. Ezeknek a' volt a' kötelességek, hogy azokat, a' kik a' törvényeknek engedelmeskednek megditsérték, és tisztségekre mél-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tóztatták; azokat pedig, a' kik nem engedelmeskedtek, megbüntették. A' mit tudniillik most is tselekesznek az Elöljárók, szüntelenvaló igasság szolgáltatással oltalmazván a' törvényeknek erejeket. De elég legyen a' mit addig ezeknek elintézéséről közönségesen elmondottunk.

IV. Mitsodá edényeket kell néki szerezni a' kész- és betsinálandó eledeleknek eltevésére?

Most a' több dolgokról fogunk tanátsot adni, mellyek, mivel a' majorosné kötelességeire hagyattattak, a' fellyebbvaló Könyvekben elmaradtak, és hogy valami rendet tartsunk: kezdeni fogjuk a' tavaszi időn, mivel tavaszszal a' füvek érvén, és a' három holnapos vetések tökélletességre menvén, már üres idők esnek azoknak végben vitelére, a' mellyeket mindjárt elöl adunk. Hogy a' Poenus és Görög Irók, söt a' Romaiak is, nem voltak gondatlanok a' kis dolgokra nézve, emlékezetben maradt. mert a' Carthagobeli Magó és Hamilcar is, kiket követni láttattak a' Görög nemzet közül való nem homályos Irók Mnaseas és Paxamus, mind végre a' mi nemzetünkből valók is minekutánna a' hadaktól megnyugodtak, mint valamelly adót adni az emberi élelemnek nem szégyenlettek, mint M. Ambivius, és Maenas Licinius, úgy Caius Matius is, a' kik azt vették munkául, hogy a' sütönek és szakátsnak, nem külömben a' kultsárnak foglalatosságát, a' magok tanitásaikkal elöl adják. Mind ezek pedig úgy itéltek, hogy annak, a' ki ezeknek a' dolgoknak gondját felvejéndi, tiszta életünek, és maga tartóztatónak kell lenni, mert ebből áll minden, hogy más hozzá ne nyuljon a' poharakhoz, vagy étkekhez, hanem vagy nevendékeny if-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ju, vagy legalább az ollyan, a' ki a' szerelmes dolgoktól igen tartózkodó. mellyekben ha a' férfi vagy aszszony foglalatos volt, azoknak folyó vagy forrás-vízbe meg kell fördeni, minekelőtte az élelemre tartozó dolgokhoz hozzá nyulnának. minekokáért ezekre, szükség az ifjunak, vagy szűzleánynak szolgálatja, a' kik elö szedjék, a' miket a' szükség fog kivánni. Ezután a' tanáts után azt tanátsolják, hogy az eltenni-valóknak alkalmatos helyek és edények készittessenek; hogy az illyen helynek elfordulva kell a' naptol lenni, minél hidegebbnek és szárazabbnak, hogy az eltett ennivalók az állásban, penészt ne kapjanak. Az edényeknek pedig tserepeknek vagy üvegeknek, többeknek inkább mint nagyoknak kell lenni, és azok közül némellyeknek jól beszurkoltaknak, másoknak pedig szurkolatlanoknak, a' szerént, a' mint a' betsinálandó jószágnak állapotja hozza azt magával. Ezeknek az edényeknek önként kell széleseknek lenni a' szájaiknak, és fenékig egyformáknak, 's nem hordók formája szerént tsinálva, hogy a' haszonra kivétetvén ez eltsinált eledelekből, a' mi bennek maradt egyenlöképpen a' fenékre nyomattassék. mert ez a' dolog az eltett eledeleket épségbe megtartja, hogy ne fenn úszszanak, hanem mindenkor a' lébe legyenek elmerülve; melly a' hordó üregébe alig eshetne meg, a' formájának egyenetlensége miatt. Erre pedig legszükségesebb az eczettel és erös sóslével való élés, mellyeket így tsinálnak.

V. Miképpen legyen a' megromlott borból eczet.

A' megromlott borba, hogy jó erös legyen, negyvennyolcz meszszelyhez, végy egy font kovászt, egy fertály font száraz figét, sót egy mesz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

szelyt; ezeket törd öszve, és megtörvén negyedrész meszszely méz eczettel elegyitsd fel, és ezt az említett mértékhez tedd hozzá. Némelly négy meszszely pergelt árpát, negyven égö diókat, és félfont zöld méntát tesznek ugyan abba a' mértékbe. Némellyek a' vasat megtüzesitik, annyira hogy ollyan legyen mint a' tüz, és ugyan abba a' mértékbe bele vetik. mind pedig, kivévén a' béléket a' fenyö dióknak, azokból ötöt vagy hatot meggyujtanak, és végre ugyan abba leeresztik. Mások égö szurkot fenyö diókkal ugyan azt tselekeszik.

VI. Hogy legyen az erös vagy tsipös sóslé?

Az erös és tsipös sóslevet így tsináld: minél szélesebb száju hordót tégy le a' majornak abba a' részébe, a' hova a' nap legjobban süt, ezt a' hordót töltsd meg essövizzel, mivel az, erre a' dologra a' legalkalmatossabb; vagy ha essövíz nem volna, a' legédesebb ízü forrás vízzel. Akkor tégy ebbe egy gyékényböl font kosarat vagy szatyrot, mellyet szép fehér sóval meg kell tölteni hogy a' sóslé annál fehérebb legyen. midön látod hogy a' só egynehény nap alatt elolvadt ebböl megértheted, hogy még a' sóslé nem érett meg. azért mindjárt más sót tégy belé, mind addig, mig a' szatyorba egészszen épen marad, 's nem is kevesedik. mellyet midön észre veszel, tudhatod, hogy a' sós lé már megérett. És ha ebbe az edénybe mást akarsz tsinálni, ezt jól beszurkolt edényekbe töltögesd le, és befedve tartsd a' napon, mivel a' nap melege minden penészt elvisz, és jó szagot tsinal. A' megérett sóslének más próbája is van; mert ha abba édes sajtot botsátasz le, ha fenékre ül, jele hogy még készületlen, ha fennúszik, megérett.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

VII. Az esztendőnek négy részeiben, mitsoda zöldségeket, és miképpen kell eltenni?

Ezeket elkészitvén tavaszi éjjnapegyenlőség körül, zöldségeket kell szedni, és eltenni, a' haszonra, tsimát, torsát, kapornát, petreselyem jövéseit, rutát, barna-gyaport, annak jövéseivel eggyütt, minekelőtte szárba indulna: ugy ferulák ki nem fejtődzött jövéseit, mezei vagy kerti pászternáknak minél gyengébb virágait a' jövéseivel eggyütt; a' földi töknek, spárgának, egértövisnek, thamnusnak, gyüszüfűnek, pullejusnak, matsha-méntának, erdei-fokhagymának, és battisnak nyilatlan virágait, és annak jövéseit, a' mi kányalábnak neveztetik. Mind ezeket egy betsinálással el lehet tartani alkalmatosan, ez az, ha két rész eczetet, és harmad rész sós levet öszveelegyitesz. De a' földi-tök, az egér tövis, thamnus, spárga, erdei foghagyma, pászternák, matska ménta és battis közönségesen tekenőkbe tétetnek, és sóval meghintetvén, két nap árnyékra kirakatnak, mig vizet eresztenek: azután ha annyi nedvességet botsátanak magokból ki, hogy a' magok levekbe meg lehet mosni, jó, ha pedig nem, erős sós levet töltvén rájok, abba kell meg mosni, és teréhvel megnyomtatván, ki kell nyomni. azután mindenik a' maga edényébe eltétetik, és a' levet, a' mint fellyebb mondám, melly két rész eczettel, és egy rész sós lével van öszve elegyitve, bele töltik, és száraz köményt, melly a' közelebbi esztendőben szüretbe szedetett, teszik reá fellyül szoritónak, úgy hogy lenyomja a' füveket, és a' lé az edénynek felső ajakáig érjen. Ha barna-gyaport, ferulát, és köményt szedsz, tedd ki fedél alá míg meghervad: azután a' leveleit, és a' jövéseinek minden héjját szedd le.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Ha a' jövései egy hüvelyknél vastagabbak, náddal vagdald el, és két részre oszd fel. a' virágokat magokat is, hogy szerfelett nagyok ne legyenek kétfelé kell választani és osztani, 's igy tenni el az edényekbe. azután azt a' levet, a' mellyről fellyebb szóltam, rá tölteni, és valami kevés büdöske gyökeret, mellyet a' Görögök σίλφιον hivnak, hozzá adván, száraz kömény szárokkal fellyöl meg kell szoritani, hogy a' lé fellyül érjen. A' tsimát, torsát, káprit, kányalábat, pulejust, gyüszüvirágot, több napokon fedél alatt kell szárogatni, hogy meghervadjon, és ekkor, úgy kell betsinálni, mint a' ferulát, rutát, borsfüvet, balhafüvet. Vagynak a' kik a' rutát tsak erős sóslével tsinálják be, eczet nélkül, azután mikor a' szükség úgy hozza magával, vizzel, vagy borral is megmossák, és olajat töltvén reá, úgy eszik. Illyen módon a' zöld borsfüvet, és zöld balha füvet is, alkalmatosan be lehetne tsinálni.

VIII. Savanyu- vagy aludt-tejet hogy kell tsinálni.

Aludt-tejet igy tsinálj: végy egy ujj fazokat, és azt közel a' fenekéhez fúrd ki: azután a' lyukat, a' mellyet tsináltál, valami dugóval dugd be, és minél ujjabb juhtéjjel az edényt töltsd-meg, 's tégy hozzá tsomóba öszve kötve zöld fűszerező plántákat, úgy mint fekete gyopárt, mentát, veres-hagymát, koriándromot. ezeket a' füveket a' téjbe úgy ereszd le, hogy a' kötői kiérjenek. Öt nap mulva, a' dugót, mellyel bédugtad a' lyukat vedd ki, és a' savóját botsásd ki mikor osztán a' téj kezd szivárogni, ugyan azzal a' dugóval a' lyukat dugd be, és harmad nap múlva a' mint fellyebb mondatott, a' savóját ismét

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ereszd ki, a' fűszerező tsomókat vedd ki és vesd el. Annakutánna egy kevés kerti-kakukfüvet, és halhafüvet, szárazon morsolj a' téj tetejébe, és öszveapritott metélő hagymát a' mennyi tetszik tégy hozzá, és keverd öszve: majd két napot várván, a' savóját ismét ereszd ki, és a' lyukat dugd be, és tört sót a' mennyi elégséges tégy bele és keverd öszve, azután fedőt tévén reá sározd be, és a' fazokat nem előbb, hanem mikor a' szükség azt kívánja, akkor nyisd fel. Vagynak a' kik a' kerti vagy mezei labodát öszve szedik, azt árnyékon megszárasztják: azután elhányván a' szárait, a' leveleit éjjel és nappal sós lébe béáztatják, és kinyomván a' téjbe bele keverik minden fűszerek nélkül, és a' mennyi sót gondolnak anyit adnak hozzá. a' többekben a' mint fellyebb mondottuk úgy tselekesznek. némellyek a' labodának ujj leveleit, az édes téjjel öszve elegyitik a' fazékban, és harmad nap mulva a' mint mondottuk a' savót kieresztik: azután zöld borsfüvet nem külömben koriándrom, kapor, kerti kakukfü, és petreselyem száraz magvait jól öszve törve tesznek hozzá, és jól kifött és megszitált sót elegyitenek közé. A' többit úgy tsinálják, mint fellyebb.

IX. A' Salátának elkészitése.

A' saláta leveleit, kívül, egész addig letisztítván, a' meddig a' gyenge levelei kilátszanak, tekenőbe meg kell sózni, 's egy nap és egy éjjel úgy kell hagyni, mig sóslevet eresztenek: azután a' sósléből kimosni, és kinyomván tserényre kiteríteni, mig megszikkadnak: ekkor száraz kaprot és köményt tenni alá, és valami kevés párhagymát és rutát öszve vágni, 's közé keverni: továbbá a' megszikkadt leveleket úgy rakni el,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hogy egész zöld paszulyokat tegyenek közé, mellyeket előre erős sóslébe egy éjjel és nappal be kell áztatni: ezeket is hasonlóképpen megszikkasztván a' saláta tsomókkal el kell tenni, és ollyan levet rá tölteni, melly két rész eczetből és egy rész sósléből van: azután száraz kömény szoritóval úgy megnyomni, hogy a' lé fellyűl úszszon. melly hogy megeshessen, az a' ki ezt a' dolgot igazgatja, gyakorta töltsön reá levet, 's ne engedje, hogy szomjuzzon az eltett jószág, hanem kivül tiszta spongyiával az edényeket törölgesse meg, és minél ujjabb forrás vizzel hüvösitse meg. éppen úgy kell eltenni a' kattant, és a' mágla hegyeit, mint a' salátát, nem külömben a' kerti kakukfü, borsfü, fekete gyopár és torma tsirát is. Ezeket pedig a' mellyek fellyebb emlittettek tavaszkor tsinálják el.

X. A' veres-hagymának, körtvélyeknek, almáknak, és egyéb gyümöltsöknek betsinálása.

Most azokat fogjuk elől adni, a' mellyeket nyárban aratás táján, vagy aratás után is kell öszve szedni és eltenni. A' Pompéjusi-vagy mogyoró-hagymát, vagy az eggyes Marsicai-hagymát is, mellyet egyesültnek neveznek a' földmivelők válaszd ki; e' pedig az, a' melly nem tsemetézett, se hozzá ragadt jövései nem voltak. ezt elöszször a' napon szárazd meg, azután árnyékonn meghüvösitvén, és alá kerti-kakuk-vagy balha-füvet rakván, tserép edénybe rendeld el, akkor három rész eczetből, és egy rész sósléből készült levet tölts rá, egy tsomó balhafüvet tégy felibe, úgy hogy a' hagyma lenyomódjon: melly midőn eliszsza a' levét, hasonló elegyitéssel meg kell töl-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

teni az edényt. Ugyan ekkor teszik el a' somot körmös-szilvát, és erdei szilvát is, nem külömben a' körtvélyek és almák nemeit. A' somok közül, mellyekkel olajfa gyümölts helyett lehet élni, úgy az erdei-és körmös-szilvák közül is, a' még keményeket, és nem a' legérettebbeket kell kiválasztani, mindazáltal nem a' nagyon éretleneket. annakutánna egy nap az árnyékon szárasztani; ekkor egyenlö rész eczetet, és félig vagy harmad résznyire elfözött mustot kell öszve elegyiteni, és rá tölteni. hanem valami kevés sót is kell hozzá adni, hogy féreg, vagy valami más állat ne nöhessen benne. de jobban elállanak, ha két rész félig fött mustot, egy rész eczettel elegyitnek öszve. Midön a' Dolabelliana, crustumina, Régia, Venería, Volema, Naeviana, Lateritana, Decumuna, Laurea, myrappia körtvélyeket, és bársony-szilvákat éretlenen, mindazáltal nem egészszen nyersen leszeded, szorgalmatossan rá vigyázz, hogy épek legyenek, minden hiba vagy férgek nélkül. Igy, beszurkolt tserép edénybe rakd el, és vagy aszszúszölö-vagy kifött borral töltsd fel, úgy hogy minden gyümölts elmerüljön, azután fedöt tévén reá, gipszeld be. Azt, közönségesen szükségesnek tartottam megjegyezni, hogy egy neme sints a' gyümöltsnek, mellyet mézbe el ne lehetne tartani. Azért, mivel ez, néha néha hasznos a' betegnek; szükségesnek tartom, hogy tsak kevés gyümöltsöt is tartsunk mézbe, de mind különösön. mert ha öszve kevered, az egyik nemü elrontja a' másikat. És mivel a' mézről a' maga helyén tettünk emlékezetet, ugyan ezen idöben kell megherélni a' méh kasokat, és elkésziteni a' mézet, 's viaszat tsinálni, mellyekről a' kilenczedik Könyvben már szóllottunk: és most nem kivánunk egyebet a' majorosnétól, ha-

nem

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nem hogy az ezzel bánókkal velek legyen, és a' természre gondot viseljen.

XI. A' mézes-víz készitéséről, mellyel élnek az elrakásban.

Egyébaránt, mivel ebben az időben kell eltenni az eltartásra, a' mézesvizet, és a' méhsert, el nem kell felejteni, hogy mikor a' másodrendbeli mézet kiveszik a' lépekből, a' viaszokat mindjárt apróra eloszlassák, és forrás-vagy essö-vízbe beáztassák, azután kinyomván a' vizet, megszürjék, és ón edénybe töltvén kifözzék, és minden sepredékjét a' habjával kihányják: melly kifövén, mikor olly vastag lesz mint a' főtt must, meg kell hüteni, és jól beszurkolt edényekbe el kell tenni. Ezzel a' mézesvizzel némellyek, méhser gyanánt élnek, némellyek pedig főtt must helyett is, az olajfa gyümöltsök betsinálására; a' mellyekre ugyan én alkalmatosabbnak is itélem azért, hogy étel ize van, nem is lehet a' lankadtaknak méhser helyett orvosságúl: mert ha iszszák, felfújja a' hasat és a' gyomrot.

XII. A' méhseres víz készitéséről.

Azért ezt félre tévén, és a' betsinálásra rendelvén, külön kell méhseres vizet tsinálni a' legjobb mézzel. ezt pedig nem egyféleképpen tsinálják. mert némellyek az előtt sok esztendőkkel az essővizet edényekbe zárják, és az ég alatt a' napon tartják. annakutánna midőn azt gyakorta más edényekbe által töltik; és megszürik (mert valahányszor sok idö alatt általtöltik is, még is van alatta valami seprőhöz hasonló sürüség) ebből a' régi vízből egy meszszelyt egy font mézzel öszve elegyitenek. Némellyek mindazáltal,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

savanyúbb izűvé akarván tsinálni, egy meszszely vizet, három fertály font mézzel kevernek öszve, és ezen részszel megtöltött és begipszelt butellát Canicula kezdetitől fogva negyven napok alatt a' nap melegén hagyják; ekkor ollyan padlásra teszik, a' mellyet a' füst jár. Némellyek, a' kiknek nem volt gondjok arra, hogy az esső vizet soká tartsák, ujjat vesznek, és negyed részig lefőzik; azután mikor meghűlt, ha édesebbé akarják a' méhsert tenni, két meszszely vizzel egy meszszely mézet öszve elegyitenek; ha savanyúbbá, egy meszszely vízhez, három fertály mézet adnak, 's illyen mértékre elkészitvén, butellába töltik; és azt, a' mint fellyebb mondottam, negyven nap kitévén a' nap melegére, azután olly padlásra helyheztetik, melly a' füstnek ki van téve.

XIII. *A' Sajtnak a' házi szükségre való eltartásáról, és némelly füveknek eltevéséről.*

A' Sajtnak a' házi szükségre való elkészitésére, ez az idő legalkalmatosabb, mellyben mind a' Sajt kevesebb savót ereszt, mind az idő utolján, mikor már kevés a' téj, nem is igen hasznos azzal az időt tölteni, hogy azt a' piaczra vigyék: és valósággal felvitetvén, sokszor a' melegbe megsavanyodnak és elromlanak. Azért jobb azokat ebben az időben, az elköltésre megtsinálni. E' pedig hogy minél jobb legyen, a' juhász tiszte, kinek a' hetedik Könyvben eleibe adtuk azokat a' régulákat, mellyeket néki követni kell. Vagynak némelly füvek is, mellyeket szüret táján betsinálhatsz, mint a' kerti-portsints kései zöldet, mellyet némellyek kerti-battisnak hivnak ezeket szépen megtisztitják, és árnyékon kiteritik: azután negyedik nap, az edények fenekeire

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

sót hintenek, és azok közül mindeniket külön-külön elrendelik, és eczetet töltvén rájok ismét sót tesznek fellyül: mert ezeknek a' füveknek nem jó a' sóslé.

XIV. Az almáknak és körtvélyeknek a' napon lejendő megszárasztásokról.

Ugyan ezen időben, vagy első Augustus holnapban is, a' legédesebb izü és középszerü módon megért almákat és körtvélyeket is kiválogatják, és nád- vagy tsont-késsel, két vagy három felé vágván, kirakják a' napra, mig megszáradnak. Ha e' bövön van: nem keveset nyernek télben a' tápláló eledelekben a' mezei emberek; mert jó, kenyér mellé mint a' fige, mellyet ha szárazon eltesznek, téli időben, a' mezei emberek élelmeket könnyebiti.

XV. Az aszszu figékről.

Ezt pedig se nem igen töppedten, se nem éretlenen kell leszedni, és ollyan helyen kell kiteriteni, a' hol egész nap verőfény van. e' végre négy lábnyira egymástol karókat kell leverni a' földbe, és azokat rudakkal öszve kollátolni. azután az erre a' végre készült gyékényeket felteszik a' kollátokra: úgy hogy két lábnyira essenek a' föld-színétől, hogy a' nedvességet, mellyet éjtszakákon ereszt a' föld, magokkoz ne vonhassák: ekkor rá rakják a' figéket, és füszálbol, vagy sásbol vagy perjéből font pásztori-tserényeket terítenek le két felöl a' földre, hogy mikor a' nap hanyatlóba van, felemeljék, és egymás ellenébe lejtös tető formán állván, mint a' kunyhók, a' száradásban lévő figét a' harmattol, és néha az essötől is megoltalmazzák. mert mind

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' kettő az említett gyümöltsöt elrontja. Mikor osztán megaszott, jól beszurkolt általagokba, déli időben a' megmelegedet figét el kell rakni, és szorgalmatosan megtapodni, száraz köményt tévén alája, és felibe is az edények tele lévén. mellyeket egyszeribe be kell fedelezni, és lesározni, 's a' legszárazabb kamarába tenni, hogy a' fige annál tovább elálljon. Némellyek megszedvén a' figéket, a' tsutkáit leszaggatják, és a' napra kiteritik: mikor osztán egy kevessé megszikkadtak, minekelőtte megkeményednének, azokat tserép vagy kö vedrekbe öszve rakják: azután mosott lábbal, mint a' lisztet benyomják, és pergelt sesamát Egyiptomi ánissal eggyütt elegyitenek közé, úgy kerti köményt. mikor ezeket jól öszvetapodták, és a' megrontsolt figének egesz testét öszvekeverték, apró falatokat figefa levelekbe takargatnak, és sással vagy akarmi füvel a' falatokat bekötvén tserényekre teszik, és megszárasztják: mikor osztán megszáradnak, azokat beszurkolt edényekbe elteszik. Némellyek az illyen figét szurkolatlan általagokba zárják, és besározván az edényeket baglya-vagy egyéb kemenczébe szárasztják meg, hogy minden nedvességek minél előbb fözödjön ki. ha megszáradnak, padlásra elteszik, és mikor szükség van rá, a' tserép edényt eltörik: mert a' fige megszáradt tésztáját külömben ki nem tudják venni. mások a' legkövérebb zöld figéket választják ki, és náddal vagy ujjaikkal kétfelé választván kiszélesitik 's igy a' napon megszárasztják. mellyek midön jól megszáradtak a' déli melegektől, és a' nap melegétől megpuhultak, öszveszedik: és mint az Afrikaiaknál szokásba van, és a' Spanyoloknái, egymás közt elrendelvén öszvenyomják, tsillagok, virágok, vagy kenyér formájára kitsinálván:

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ekkor a' napon ismét megszárasztják, és edényekbe elteszik.

XVI. Az aszszúszőlők készitéséről, és a' berkenyék eltartásáról.

A' szőlők hasonló gondot kivánnak, mellyeknek igen édeseknek, fehéreknek, nagyszemüeknek kell lenni, nem is tömötteknek; hold fogytan, tiszta száraz időben, tizenegy óra után kell azokat szedni, és egy kevéssé deszkákra rakni, ne hogy egymástól nyomattatván öszvetörődjenek. Azután üstbe, vagy egy nagy ujj fazékba szőlöveszszö hamuval készült lugot kell melegiteni; melly mikor forr, egy kevés jó olajat kell hozzá tenni, 's igy öszve elegyiteni. Azután szőllőfürtöket nagyságokhoz képest, kettesével vagy hármasával öszvekötni, a' forró üstbe botsátani, és addig benne tartani, mig a' szinek elmegy, 's meg nem kell engedni, hogy megföljenek, mert itt bizonyos mértékkel és tartózkodással kell élni. Mikor végre kiszeded, rátson olly ritkán rendeld el, hogy eggyik a' másikhoz ne érjen. Három óra mulva mindenik szőlőfejet forditsd meg, és azon helyre ne tedd, hogy a' nedvességtől, a' melly rólla lefolyt elne romoljon: éjtszakákon pedig be kell fedni, mint a' figéket, hogy a' harmattol és essötöl bátorságba legyenek. mikor osztán egy kevéssé megszáradtak szurkolatlan ujj edényekbe befedezvén és begipszeltetvén, száraz helyre elkell tenni. Némellyek az aszszúszőlöt figefa levelekbe takargatják, és úgy száragatják meg: mások szőlő levelekbe, némellyek a' félig megtöppedt szőlöket, juharfa levelekkel borítják be, és korsókba úgy teszik el. Vagynak a' kik a' babszárát megégetik, és annak a' hamvából lugot készitenek, azután tiz meszszely lug-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hoz, három pohár sót, és egy pohár olajat vesznek, ezt tűznél megmelegitik, 's a' többit azon módon viszik véghez. Ha látszik, hogy az üstbe kevés az olaj, mindjárt annyit kell bele tölteni, a' mennyi arra elégséges, hogy kövérebb, és fényesebb legyen az aszszúszölő. Ugyan ekkor a' kézzel szedett berkenyéket beszurkolt tsuprokba gondosan rakd el, és beszurkolt fedőkkel fedd bé, 's gipszel kend bé. azután két lábnyi gödröket tsinálván, benn, fedél alatt, száraz helyen a' tsuprokat úgy helyheztesd, hogy azoknak békentt szájaik alól essenek: azután húzz reájok földet, és fellyűl tapodd meg egy kevéssé. Jobb pedig több gödrökbe kevesebb egymástól távolabb álló edényeket elrendelni. mert mikor egyiket kiveszed, ha a' többit megmozditod hamar elromolnak a' berkenyék. Némellyek ezt a' gyümöltsöt is jól el tudják főtt mustba tartani száraz kömény szoritót adván hozzá, mellyel úgy lenyomatnak a' berkenyék, hogy a' lé mindég fellyűl úszik: mindazáltal a' szurkos fedőket szorgalmatosan gipszel bekenik, hogy a' szellő bele ne mehessen.

XVII. A' fige eczet tsinálásáról.

Vagynak némelly tartományok, mellyekben a' bor szűk, és igy az eczet is. Azért ebben az időben az ujj figéket minél érettebben meg kell szedni, még úgy is ha már az idő essös, és a' záporok miatt a' földre hullott: mellyeket midőn öszveszedtek, hordóba vagy korsókba rakják, és azokban meghagyják forrani: azután mikor megeczetesedett és levet eresztett, a' mi eczet van rajta szorgalmatosan megszűnik és beszurkolt jószagu edényekbe eltöltögetik. Ez az első rendü legjobb eczet lesz, és soha meg nem poklásodik,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

vagy penészesedik, ha nedves helyen nints letéve. Vagynak a' kik sok eczetet akarván vizet elegyitenek a' figék közé, 's azután egyszeribe ujj érett figéket adnak hozzá, és abba a' lébe elrothasztják, mig elég erős eczetes izü lesz, azután tsuhu kosarakon, vagy gyékény'sákokon megszűrik, és az által botsátott eczetet felforralják, mig a' tajtékját és minden tisztátalanságát kiveszik; ekkor valami kevés pergelt sót tesznek bele, melly nem engedi, hogy férgek, vagy más állatok teremjenek benne.

XVIII. Miket kell elkésziteni a' szürethez?

Jóllehet a' közelebbvaló Könyvben, melly Majorosnak neveztetik, már megmondottuk, miket kelljen elkésziteni a' szürethez: mindazáltal nem felesleg való dolog ezekről tanátsot adni a' majorosnénak is, kogy tudja meg, hogy néki kell azokra gondjának lenni, a' mellyekbenn mennek véghez a' szüret körül. Ha nagy a' föld, vagy a' szőlő hegyek, és a' fás szöllök széle sem kiterjedtek, jó idején meg kell tsinálni a' botskákat, tsebreket, a' kosarakat meg kell fonni, és szurkolni: úgy minél több görbe késeket és tsipéreket kell készitteni, 's azokat meg kell köszörülni, hogy a' szedő kezeivel ne kénszerittessék leszaggatni a' szőlő fürtöket, és nem kevés részek hullván le a' szőlő szemeknek, a' földön széllyel peregjenek. A' köteleket is a' kosarakhoz hozzá kell igazitani, és a' szijjakat a' tsebrekhez: úgy a' boros kádakat, és Sajtókat a' garatokat és minden edényeket (ha a' tenger közel vagyon) tenger vízzel, ha távol, édes vizzel ki kell mosni, és megtisztitani, és szorgalmatosan megszárasztani, hogy nedvesek ne legyenek. A' boros pinczét is minden tisztátalanságtol meg kell sza-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

baditani, és jószagu szerekkel megfüstölni, hogy rajta semmi büdösség, vagy tsipősség ne érezzen. Azután, a' borok Istenének és Isten-aszszonyának, és a' sajtoló edényeknek minél nagyobb szentséggel és tisztasággal áldozatokat kell tenni: és szüret alatt, a' sajtótol vagy boros pinczétől el nem kéll távozni, hogy a' kik a' mustot tsinálják, mindeneket tisztán és tsinosan tegyenek, 's hogy a' tolvajnak alkalmatosság ne adódjon, a' gyümöltsnek elrejtésére. A' hordókat is, a' söntéseket, és egyéb edényeket, negyven nappal a' szüret előtt be kell szurkolni még pedig másképpen azokat, a' mellyek a' földbe vagynak leeresztve, másképpen a' mellyek a' föld felett állnak, mert azokat a' mellyek levagynak eresztve, égő vaslámpásokkal melegitik be, és mikor a' szurkot letsepegtette a' fenekére, elvévén a' lámpást, fapemettel és görbe vas-vakaróval elmázolják a' mi letsepegett, vagy a' mi az oldalaihoz ragadt: annakutánna etsettel lesimitják, és igen forró szurkot töltvén bele, más ujjabb pemettel és seprüvel szurkolják meg. A' mellyek pedig a' földön fellyül állanak, több napokkal az előtt, minekelőtte elkészittetnének, kihozzák azokat a' napra; azután mikor a' meleg eléggé megjárta, a' szájokra fordityák, és három kis köveket tévén alájok feltámasztják 's igy tüzet tesznek alájok, mellyet mind addig táplálnak, míg a' fenekek annyira megmelegszik, hogy azt az ember keze ki nem állja: ekkor a' hordót a' földre leeresztvén, és oldalára lebotsátván, legforróbb szurkot öntnek belé, és hengergetik, hogy a' hordónak minden részei bekenödjenek. Hanem ezt tsendes idövel kell tselekedni, mikor szél nints, ne hogy a' tüz a' széltől fúvattatván, elromoljanak az edények. Elég pedig másfél tömlös hordókhoz, huszon öt font kemény szurok.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nintsen is semmi kéttség, hogy ha ötöd rész brusiai szurkot tesznek az egész főtt jószághoz, hogy jobb ne volna minden szürethez.

XIX. A' fűszerezések sokféle nemeiről, mellyekkel a' bort megerősítik.

Arról is gondot kell viselni, hogy a' kinyomott must állandó legyen, vagy legalább az eladásig eltartson. mellyet miképpen kelljen véghez vinni, és mitsoda fűszerezésekkel segíteni, alább elö fogjuk adni. némellyek annak a' mustnak, mellyet bele töltenek az ón edénybe, negyed részét, mások harmad részét főzik el. nints is kéttség, hogy ha valaki félig elfözi, jobb főtt mustot fog tsinálni, és a' haszonra alkalmatosabbat, annyira, hogy must méz helyet is, ez a' főtt must a' régi szölöből készült bort megtsinálja. A' melly féle bor, minden megtsinálás nélkül elál, azt legjobbnak tartjuk, és a' közé semmit sem is kell elegyíteni, a' mivel annak természeti íze megvesztegettetnék. mert az legderekabb, a' mi a' maga természete szerént tetszö lehet. Egyébaránt, mikor vagy a' tartomány hibája, vagy a' miatt van baja a' mustnak, hogy ujj szölö termette: az Aminumi részét (ha mód van benne) kell választani a' szölönek; ha nints a' legderekabb borát, és a' melly legrégibb, és éppen nem motsáros. Azután vigyázzunk a' hold fogyására, mikor a' föld alatt van, és tiszta 's száraz nap szedjük le a' legérettebb szölöket, mellyek megtapodtatván, a' lefolyt mustból, minekelötte a' törköly kivétetnék a' sajtóból, annyit vigyünk a' kádról a' főzö edénybe, a' mennyi elégséges, és elöször tsendes tüzzel, és igen vékony fákkal, mellyeket lángolónak hivnak a' földmivelök gyujtsuk el a' katlant, hogy tsendesen föjjön a'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

must. És a' ki vezeti azt a' főzést, tsuhuból vagy nyers gyékényből, az az nem pulitombol való kosarai legyenek készítve: úgy szintén botokra kötözött tsomó köménnyei, mellyeket az edények fenekére lebotsáthasson, hogy a' mi seprő leült volna, azt felkavarhassa, és felhozhassa: azután a' kosarakkal minden tisztátalanságát, a' melly még benne maradt kitisztítsa, és addig meg ne szünjön mig nem látja, hogy a' must megtisztulván, minden seprőtől üres. Ekkor, akár birsalmákat, hogy megfövén kiszedje azokat, akár más alkalmatos szereket a' mellyeket akar hányjon bele, de mégis mindjárt kevérje a' köménnyel, hogy valami le ne üllepedjen, a' mi kilyukaszthassa a' főző edényt. mikor osztán már erössebb tüzet is kiállhat az edény, az az, mikor már valamennyire kifövén a' must forrani fog, akkor tuskókat és nagyobb fákat kell alá hányni, de úgy hogy a' fenekét meg ne érje, mellyre ha nem vigyáznak, vagy maga az edény, mint néha meg esik, kiütődik, vagy ha e' meg nem történik is, a' must bizonyosan hozzá ég, és megkeseredvén alkalmatlan lesz a' megfűszerezésre. Minekelötte pedig a' mustot a' főző edényekbe töltené az ember, jó olajjal meg kell azokat belöl kenni, és jól dörgölni, 's a' mustot ugy kell bele tölteni; e' nem hagyja megégni a' fövő mustot.

XX. *A' must-méz, és főtt-must főzéséről.*

Még ha szorgalmatosan készitik is a' főttmustot, valamint a' bor, meg szokott eczetesedni, melly ha megtörténik, el ne felejtsük, hogy esztendös főtt mustal mellynek a' jósága felöl már meg vagyunk győzettetve, tsináljuk meg a' bort; mert a' hibás orvossággal a' már kész haszon meg vesztegetődik. Az edényeknek pedig, mellyekbe

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' must mézet és főtt mustot főzik, inkább ónból, mint rézből valóknak kell lenni. mert a' főzésben rosdát eresztenek a' rézből valók, és az orvosság ízét is elrontják. A' borhoz alkalmatos illatok pedig a' mellyek a' főtt mustba bele főzettetnek ezek: a' nőszirom, görögszéna, tsáté: ezekből egyegy fontot, a' mustfőző edénybe, mellybe kilenczven korsó must fér, akkor kell bele tenni, mikor már kifött, és ki vagyon tisztulva. Annakutánna, ha a' must természettel vékony lesz, mikor harmad részre lefött, el kell venni alóla a' tüzet, és a' katlant egyszeribe vizzel meg kell hivesiteni. ha így tselekeszünk is, a' főtt must az edénynek harmad részén alól üllepedik le. De noha ebben valami veszteség van, hasznos mindazáltal: mert mennél jobban elfő (ha ugyan meg nem égett) annál jobb és sürübb lesz. Az illyen főtt mustból pedig, a' melly így lesz főzve, elég lesz egy egy meszszelyt égy korsóba elegyiteni. Hanem, midőn a' főző edénybe a' kilenczven korsó mustot kifözöd, annyira hogy már kevés hijja van a' kifözésnek (melly azt teszi hogy harmad részre főtt le) akkor tedd osztán hozzá a' szereket, mellyek vagy hígok legyenek vagy gyantások, az az nemeturiai hig szurkot tíz meszszelyt, ezt elöszször tenger vízbe szorgalmatosan megfözvén és ki mosván: ismét terebintfa mezgát, másfél fontot. mikor ezeket bele teszed, az ónedényt megkeverd, hogy hozzá ne égjenek. mikor osztán harmad részre a' főzés leszáll, vedd el alóla a' tüzet, 's az edényt mindjárt keverd, hogy a' főtt must, és a' szerek egygyesüljenek egymással: azután mikor látod, hogy középszerü melege van a' főtt mustnak, a' többi fűszerszámokat megtörve és megszitálva apródonként hintsd bele, és fa keverővel kevertesd a' mit főztél, mind addig, mig meghül. Ha nem

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

úgy elegyíted öszve a' mint mondjuk, leüllepednek a' fűszerszámok és megégnek. A' mustnak említett mértékéhez pedig ezeket az illatos szereket kell hozzá tenni, magár leveleit, illiriai nőszirmot, galliai magárt, costust, pálmát, palkát, tsátét, ezek közül mindenikből másfél font eleget tesz: úgy myrhát ötödrészt, kalmust egy fontot, kásiát félfontot, amomust egy fertályt, sáfrányt ötöd részt, cripát vagy koszorúfüvet egy fontot. Ezeket a' mint mondám, szárazon, megtörve, és megszitálva kell hozzá tenni, és ezek közé rasist kell keverni, a' melly készitetlen szurok neme; és az, mennél régibb, annál jobbnak tártják, mert sok idö alatt megkeményedvén, mikor törik porrá lesz, és ezek közé a' szerek közé elegyitik. elég lesz pedig az említett mértékekhez abból hat fontot elegyiteni. Ebből a' keverékből mennyit kelljen negyvennyolcz meszszely mustba bele tenni, bizonytalan, mert a' bor természetéhez képest kell meg-határozni, mennyi elégséges: és rá kell vigyázni, hogy a' tsinált iz, rajta meg ne tessék, mert ez a' vevöt elidegeniti. Én mindazáltal, ha nedves volt a' szüret három rész, ha száraz, négy rész szert szoktam két korsóba elegyíteni (úgy hogy a' must mennyisége négy kanta volna: egy kanta pedig huszon négy meszszely) Esmerek némelly gazdákat, a' kik minden korsóba egy fertály szert tettek, de azt kéntelenségből tselekedték, az ollyan bornak igen nagy erötelensége miatt, a' melly harmincz napokig alig maradt meg épségben. Az illyen mustot mindazáltal ha bö a' fa tanátsosabb megforralni, és minden tajtékját a' seprejével eggyütt kitisztitani: ez által tized része elvész, de a' többi állandó lesz. Ha pedig szük a' fa, egy egy unczia márvány vagy gipsz finum port kell minden korsóba elegyíteni, a' három részre lefött

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

forraltba pedig, két két meszszelyt. Ez a' munka, ha éppen soká el nem tartja is, de legalább a' másik szüretig, többnyire megőrzi a' bor izét.

XXI. A' forraltról, mellyet az állani való borba tesznek.

A' leg édesebb izü mustot harmad részre kell lefözni, 's így lefözetvén, forraltnak nevezteték, melly mikor meghült, edényekre szedik és elteszik, hogy esztendő múlva vegyék hasznát. Mindazáltal a' meghűlése után kilencz nappal is hozzá lehet a' borhoz tenni: de jobb ha esztendeig tsendesen áll. Ebből a' forraltból egy meszszelyt, két kanta mustba tesznek, ha a' must hegyi szőlőkből való, ha pedig mezeiekből három heminát tesznek bele. Azomban, mikor a' mustot eltöltjük a' kádrol, két nap forralni és tisztulni hagyjuk, és harmadik nap öntjük bele a' forraltat. azután két nap mulva, mikor ez a' must a' forraltal hasonlóképpen kiforr, megtisztúl, tesznek hozzá két kantához egy tetézett kalán, vagy fél unczia mértékü jól kifött és megtört sót. A' legfehérebb sót pedig szurkolatlan tserép bögrébe teszik, mellybe mikor benne lesz a' só, egészszen bekenik jó egy polyvás sárral, 's így a' tűzhöz teszik, és mind addig pergelik, mig zörgést tsinál. mikor kezd elhalgatni, vége van a' főzésnek. Ennek felette, a' görög szénát ó borba harmad napig áztatják, azután kiveszik, és kemenczébe vagy a' napon megszárasztják, és mikor megszáradt megörlik, 's ezen őrlöttből a' már megsózott mustba, két kantába egy tetézett kalánnal tesznek, vagy illyen nemü pohárral, melly egy tsészének negyed része. Annakutánna, midőn a' must tökélletesen kiforrott és megállapodott, annyi gipsz lángot elegyitünk közé, mint

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' mennyi sót hozzá tettünk. 's így az utolsó napon a' hordót megtisztitjuk, 's a' jól tartott bort betsináljuk és lesározzuk. Ezzel a' fűszerezéssel élt az én atyám testvérje Columella az a' híres szántóvető, azokban a' jószágaiban, a' mellyekben sós szőlei voltak. de ugyan ő mikor a' hegyi borokat fűszerezte meg, három résznyire lefött sós vizet tett hozzá só helyett. ez ugyan kétségkivűl szaporítja a' mértéket, és jobb szaguvá is teszi, hanem az a' veszedelem, hogy elromlik a' bor, ha roszszúl van megfőve a' víz. Ezt pedig a' mint mondottam, minél távolabbról merítik a' parttól, mert annál hígabb és tisztább, mennél mélyebbről merítik a' tengerből. Ha ezt valaki elteszi (mint Columella tselekedett) három esztendő mulva megtisztulván más edényekbe töltse által: azután más három esztendő múlva főzze ki egész harmad részig; így sokkal jobb fűszerezése lesz a' borának, 's nem is lehet félni, hogy hiba essen a' borokban. Elég pedig egy egy meszszelyt adni a' megsózotthoz, még pedig két kanta musthoz: noha sokan kettőt is közé elegyítenek, némellyek három meszszelyt is; és ettől én sem vagyok idegen, ha a' bor neme ollyan erős, hogy a' sós viznek az ize meg nem tetszik. Annakokáért a' szorgalmatos házi gazda, mikor szőlőt vesz, mindjárt az első szüretkor, két vagy háromféle fűszerezést is, ugyan annyi korsó muston meg próbál, hogy tudja, mennyi sós vizet birjon el a' bora, a' mellyet tsinál, a' nélkül hogy rajta az íze megérezzen.

XXII. A' hig szurokkal való más orvoslás, mellyel a' bort megfűszerezheted.

Egy véka Nemeturiai hig szurkot tégy egy dézsába vagy tekenőbe, és arra tölts két kondér

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hamu lugot, azután keverd öszve fa keverővel. mikor meghiggadt töltsd le a' lugot: azután ismét annyi lugot tölts rá, ugyan azon módon keverd öszve, és szürd le. harmadszor is ugyan ezt tselekedd. A' hamu pedig a' szurok szagát elveszi, és rutságát elűzi. Továbbá, adj hozzá Brutiai szurkot: ha e' nints, mást minél tisztábbat, öt fontot. Ezt apróra vagdald el, és elegyitsd a' Nemeturiai szurok közé. ekkor két kondér minél régibb tenger vizet önts rá ha van, ha nints, harmad részre lefött újj tenger vizet. A' dését hagyd nyitva a' napon Canicula kezdetekor, és fa keverővel keverd fel minél gyakrabban, mind addig, mig az a' mit hozzá adtál öszve olvad, és eggyé lesz. Éjtszakákon pedig a' dését be kell fedni, hogy a' harmat be ne lepje. Azután, mikor látszik, hogy a' tenger vizet a' mellyet hozzá adtál, a' nap kiszáraztotta, vitesd be az egész edényt. Ebből a' szerből némellyek, negyven nyolcz meszszelybe, egy fertály fontot szoktak elegyiteni, és ezen szagositással megelégesznek. mások ugyan annyi meszszelybe ebből a' szerből, három poharat tesznek.

XXIII. Arról a' szurokról, mellyel élnek az Allobrogok, a' szurkolt bornak elkészitésére.

Héjjas szuroknak hivják azt a' szurkot, mellyel élnek az Allobrogok a' fűszerezésekre. Azt úgy tsinálják, hogy kemény legyen, és mennél régibb, annál jobb a' haszonra. mert minden szívósságát letévén, könnyen porrá lehet törni és megszitálni. Ezt hát meg kell törni és szitálni: azután mikor a' must kétszer megforrott, melly négy nap alatt többnyire, mikor le veszik a' kádról, megtörténik, szorgalmatosan megtisztitják kézzel; és osztán az emlitett szurokból ekkor

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tesznek egy sextanst, és fél uncziát ötvenöt mesz-szely borba, és fa keverővel felkeverik, és azu-tán hozzá nem nyúlnak, mig öszve nem forr, mel-lyet mindazonáltal tizennégy napnál tovább nem kell hagyni a' fűszerezés után. mert a' napoknak ezen száma után mindjárt meg kell a' bort tiszti-tani, és ha mi seprő ragadt vagy az edények szá-jára, vagy oldalaira le kell azt tisztitani és törölni, és mindjárt dugókat tévén azokba, lesározni. Ha pedig ugyan azon szurokkal akarod az egész szü-retet megtsinálni, és úgy, hogy a' megszurkolt bo-ron a' szag meg ne tessék, elég lesz azon szurok-ból hat scripulust negyvennyolcz meszszely must-ba tenni, ezt is akkor mikor a' must kiforr, és kitisztúlt a' seprejétől. Ebbe a' mértékébe pedig a' mustnak, fél unczia kifött és megtört sót kell adni. De nem tsak az efféle borhoz szükség a' só, hanem ha lehetséges minden tartományokban, mindenféle bort ezzel a' mértékkel meg kell sózni. mert ez, nem hagyja a' bort megpenészesedni.

XXIV. A' Nemeturiai szurokról a' fűszerezésre.

A' Nemeturiai szurkot Liguriában tsinálják, hogy ez osztán a' fűszerezésre alkalmatos legyen, a' tenger vizet minél meszszebbről a' parttol, a' méljéről kell venni: és felére le kell főzni: melly mikor annyira meghűlt, hogy a' test hozzá érvén, meg nem égeti azt, annak valamely részét, és a' mennyi elégnek látszik az említett szurokkal öszve elegyitjük, és fa keverővel, vagy kézzel is szorgalmatosan megkeverjük, hogy ha valami ma-szat van benne kimosódjon; azután megvárjuk mig a' szurok leül, és mikor leült, a' vizet le-szűrjük, azután kétszer vagy háromszor is a' ki-főtt viz többi részéből, mind addig mossuk és keverjük azt, mig fényes lesz: ekkor leszűrvén,

a'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' napon tizennégy nap hagyjuk, hogy a' mi nedvesség a' vízből maradt vólna benne, kiszáradjon. éjtszakákon pedig be kell takarni az edényt, hogy a' harmat meg ne lepje. Mikor a' szurkot így elkészitettük, és a' borok kétszer megforván, be akarjuk azokat fűszerezni, negyven nyolcz meszszely mustba, az emlitett szurokból két tsészét teszünk. Abból a' mértékből a' mellyet meg akarunk tsinálni, két meszszely mustot kell venni, azután ebből a' két meszszelyből, egy sextans szurokba, apródonként mustot kell tölteni, és kézzel mint a' mézes bort felkeverni, hogy annál könnyebben eggyesüljön. De mikor az egész két meszszely a' szurokkal öszve ment, és mint egy eggyé lett, akkor abba az edénybe a' mellyből vettük, viszsza kell tölteni, és hogy a' szer öszve elegyedjen, fa keverővel keverni kell.

XXV. A' Sósvízről vagy Sósléről a' borok fűszerezéséhez.

Mivel némellyek, sőt majd minden Görögök, sós vizzel, vagy sóslével izesítik meg a' borokat: úgy ítéltem, hogy a' gazdálkodásnak ezt a' részét sem kellene elhagyni. A' középföldön, a' hova nem könnyü tenger vizet vinni, úgy kell a' fűszerezésekre sóslevet készitteni. Erre a' dologra legalkalmatosabb az essö víz; ha e' nints, a' legtisztább forrásból folyó víz. Ezek közül tehát valamelyikből, minél többet, és minél jobb edényekbe, öt esztendökkel az előtt, tégy ki a' napra: azután midön megposhadt, mind addig úgy kell hagyni, mig régi állapotjára viszsza nem megy, melly mikor megesett más edényeket végy, és azokba a' vizet tsendesen szürd le, mig eljutsz a' seprejére. mert a' tsendesen álló vízbe valami

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

vastag rész mindenkor találtatik a' fenekén. Mikor így el van készitve, mint a' forrott mustot harmad részre le kell főzni. Tesznek pedig ötven meszszely édes vízbe, egy meszszely sót, és egy meszszely legjobb mézet; ezeket hasonlóképpen ki kell főzni, és minden tisztátalanságát kitisztitani. azután mikor meghűlt, a' mennyi a' nedvesség, annyi rész mustot kell a' korsóba önteni. Ha a' szőlő tenger mellett vagyon, mikor szél nints, a' mélyebb és minél tsendesebb tengerről kell venni a' vizet, és harmad részre lefőzni, hozzá tévén ha tetszik némellyeket azon fűszerszámok közül, a' mellyeket fellyebb említettem, hogy annál szagosabb legyen a' bor orvoslása. Minekelőtte pedig a' mustot a' kádról eltöltöget néd az edényeket rosmaringal, vagy babérral, vagy mirtussal füstöld meg, és jól tele töltsd meg, hogy mikor forr a' bor magát jól kitisztitsa, azután az edényeket fenyő tobzokkal dörgöld meg. A' melly bort édesebbre akarsz, mindjárt más nap, a' mellyet savanyúbbra, azután öt nappal, mikor eltöltögetted kell megfűszerezni, 's úgy megtölteni, és az edényeket lesározni. Némellyek az általagokat megfüstölvén, előbb a' fűszereket hozzá adják, és úgy töltik bele a' mustot.

XXVI. A' megeczetesedő bornak orvosságai.

A' melly földön a' bor megszokott eczetesedni, ott azt kell tselekedni, hogy mikor a' szőlőt leszeded és kitapodod, minekelőtte a' törkölyök a' sajtókban kinyomattatnának, a' mustot töltsd kosárba, és tized résznyi édes kútvizet ugyan azon földről adj hozzá, és főzd mind addig, mig a' viz mellyet hozzá adtál kifött belőle. Azután mikor meghült töltögesd edényekre,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

dugd be és sározd le; így tovább tart, és semmi baja nem lesz. Jobb ha régi, sok esztendőkig tartott vizet teszel hozzá, és még ennél is jobb ha semmi vizet sem öntesz bele, hanem tized részét lefőzöd a' mustnak, és meghülve edényekre töltögeted, és ha hét meszszely mustba, egy hemina gipszet elegyitesz, minekutánna megfövén, kihült. A' többi mustot mellyet kinyomtak a' törkölyből, minél előbb költsd el, vagy pénzen add el.

XXVII. Az édes bor tsinálásárol.

Édes bort így kell tsinálni. Szedd meg a' szőlőt, és három nap rakd ki a' napfényre, negyedik nap délbe, a' megmelegedett szőlőfejeket tapodd meg, ekkor végy előlevet, az az olyan mustot, melly addig foly a' kádba, mig a' Sajtóval nyomattatnék; mikor megforrott, ötven meszszelybe, tégy jól megtört nőszirmot de ne többet egy uncziánál, azután a' seprőtől megszabaditván, töltögesd el. ez a' bor kedves izü lesz, erős, és a' testnek egésséges.

XXVIII. Más egésséges fűszerezések nemeiről.

Más, a' bor fűszerezésére, és erősségére legalkalmatosabb szerek nemeit, így tsináld. — A' legszebb nőszirmot törd meg, a' Görög-szénát ó borba áztasd meg: azután tedd ki a' napra, vagy kemenczébe, hogy száradjon meg: ekkor minél apróbbra öröld öszve. Úgy megtört szagos füveket, az az, megszitált nőszirmot öt uncziát és triens formán, görögszénát egy quincunxot és trienst, tsátét egy quincunxot elegyits öszve: osztán minden általagba, melly hét korsós, tégy a' szerből, egy uncziát, és nyolcz scripulust;

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

gipszet, ha tós motsáros helyekről való a' must, mindenikbe három héminát; ha ujj szőlőkből való, egy meszszelyt; ha régiekből és szárazhelyekről, egy egy heminát. Harmadik nap a' tapodás után, a' szert töltsd bele, de minekelőtte ezt tselekednéd valami kevés mustot végy ki az általaghol, másikba, hogy bele töltvén a' szert fel ne duzzadjon és ki ne follyon. Igy lévén elkészitve, gipszet és szert elegyits öszve egy kis désába, annyit a' mennyi mindenik általaghoz szükséges lesz, és ezt a' szert mustal elegyitsd fel, és ezeket az általagokba töltsd bele, és keverd el: mikor megforrot, mindjárt töltsd meg, és sározd le. Akarmellyik bortis mikor megfüszerezed, mindjárt ne vond le, hanem hagyd nyugodni a' hordókban: azután mikor a' hordókrol vagy általagokról le akarod vonni, tavaszszal, mikor a' rósa virágzik, minél higgadtabban és tisztábban, jól beszurkolt és tiszta edényekbe töltsed. Ha ó bornak meg akarod tartani, két tsebres kádba tégy a' legjobb borbol egy meszszelyt, vagy a' legderekabb ujj bor Seprejéből, három meszszelyt: vagy ha ollyan edényeid lesznek, a' mellyekből a' bort kitöltötték, azokba keverd öszve. Ha ezek közül valamelyiket megtsinálod, sokkal jobb és erőssebb lesz a' bor; ha jó szagokat adsz is hozzá: minden roszsz szagot és izt eltávoztatsz: mert semmi se veszi könnyebben magához az idegen szagot, mint a' bor.

XXIX. Miképpen marad a' must mindenkor olly édesen, mint az ujj.

Hogy a' must mindenkor ollyan édessen megmaradjon mint az ujj, ezt tselekedd. Minekelőtte a' szőlő törkölyt a' Sajtóba tennék, a' kádból

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

minél ujjabb mustot tölts egy ujj korsóba, és azt szurkold be és sározd le szorgalmatosan, úgy hogy bele semmi víz ne mehessen: azután édes és hideg vizü tóba vagy kutba az egész korsót meritsd le, úgy hogy semmi része ki ne lássék: annakutánna negyven nap múlva vedd ki; így egész esztendeig édesen marad.

XXX. A' bornak legjobb megorvoslása, és lankadt bornak orvosságai.

Attol az időtől fogva, mikor a' hordók száját betsinálod legelőször, tavaszi éjjnapegyenlőségig, harmincz hat nap alatt elég egyszer a' bort orvosolni tavaszi éjjnapegyenlőség után kétszer, vagy ha a' bor kezd virágosodni, gyakrabban kell azt orvosolni, hogy a' virága fenékre ne szálljon, és az izét meg ne rontsa. Mennél nagyobb lesz a' meleg: annál gyakrabban kell a' bort táplálni, hivesiteni, és szellöztetni: mert mig jó hüvös lesz, addig jól megmarad. A' hordók száját vagy torkát, fenyö-tobzokkal mindenkor meg kell dörgölni, valamikor a' bort igazitjuk. A' melly borok keményebbek lesznek, vagy nem elég jók, melly a' föld hibájától, vagy az idő miatt szokott megtörténni, azokhoz, végy jó bor seprőt, tsinálj lepényeket, és a' napon szárazd meg, 's a' tüzbe égesd meg: azután törd meg, és egy fertály fontot minden korsóba hints bele, és sározd le, így jó fog lenni.

XXXI. Ha valami állat esett a' mustba, és abba bele döglött, annak orvosságai.

Ha valamelly állat bele esett a' mustba, és bele döglött. mint példánakokáért, kigyó, egér, vagy patkány, hogy a' bor roszsz szagu ne le-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

gyen, úgy a' mint találtad az állatot, vedd ki, égesd meg tűzzel, és a' hamvát abba az edénybe a' mellybe bele esett, hidegen öntsd bele, és fa keverővel keverd el: e' megorvosolja.

XXXII. Pemetfüves-bor.

A' pemetfüves bort sokan jónak mondják a' belső részek minden hibái ellen, 's leginkább a' hurut ellen. Mikor szüretelni akarsz, a' pemetefű gyenge hegyeit, kivált a' miveletlen és sovány helyeken, szedd meg, és azokat napon szárazd meg: azután tsinálj tsomókat belőlök, és pálma vagy gyékény kötővel kösd öszve, és az általagba botsásd bele, úgy kogy a' kötője kimaradjon. két száz meszszely édes mustba, nyolcz font pemetefüvet tégy, hogy a' mustal eggyütt megforrjon: azután vedd ki a' pemetefüvet, és a' kitisztult bort jól sározd le.

XXXIII. Tsillás bor.

Tsillás-bort, a' jó emésztésre, és a' test megujjitására, úgy a' régi hurut ellen, és gyomor erősiteni igy kell készíteni! Elsőben az előtt negyven nappal minekelőtte hozzá kezdenél a' bor szűréshez, szedj tsillát, és azt minél finumabban vagdald meg, mint a' rétek gyökerét, és a' Iemetélt szeleteket, akaszd fel árnyékra hogy megszáradjanak: azután mikor szárazok lesznek, negyven nyolcz meszszely Aminumi mustba, a' száraz tsillából tégy egy fontot, és ezt hagyd benne harmincz napig, azután vedd ki, és a' meghiggadt bort két korsókba töltsd el. Mások úgy irják, hogy negyven nyolcz meszszely mustba, egy font és egy fertály száraz tsillát kellene tenni: én ezt se kárhoztatom.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XXXIV. A' Tsilla eczetről.

A' tsillának ugyan ezt a' mértékét, a' mellyet emlitettem, két kanta eczetbe teszik, és negyven nap benne tartják, a' kik tsilla-eczetet akarnak tsinálni, mártásnak. Három korsó mustba, tégy egy kondér erős eczetet, vagy két annyit ha erős nintsen, és egy ollyan fazékba mellybe a' három korsó bele megyen, főzd le egy tenyérnyire, az az, negyed részre: vagy ha nem édes a' must három részre: a' tajtékját hányd le, de a' must, a' sajtó előleve, és tiszta legyen.

XXXV. Ürmös-isópos, abrutás-és egyéb féle bort miképpen tsinálj?

Ürmös-isópos-abrutás-kerti kakukfüves-köményes-és tsomboros-bort igy kell tsinálni. Bárány-ürmöt egy fontot, négy meszszely mustot főzz le negyed részig: a' mi megmarad azt töltsd hidegen egy kanta Aminumi borba. Ugyan ezt tsináld a' többivel is, mellyeket fellyebb mondék lehet három font száraz pólét is egy kondér mustal harmad részre lefőzni, és mikor meghült, kivévén belőle a' pólét egy kanta borba tenni: 's ezt osztán télben a' hurutosoknak hasznossan lehet adni, és ezt a' bor nemét, tsomboros bornak hívják.

XXXVI. A' Sajtolt mustról.

Sajtolt must az, melly az első szoritás után körül metszetvén a' törköly, lejö a' garatról, ezt a' mustot öntsd ujj korsóba, és töltsd tele szinig. ekkor tégy hozzá rozmaring ágokat szárazon öszve kötve, és eggyütt hagyd forrani hét

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

napokig: azután vedd ki az ág tsomóját, és a' bort jól megtisztitván, gipszeld le. Elég lesz pedig másfél font rosmaringot két kanta mustba tenni. Ezzel a' borral két holnap mulva, orvosság gyanánt élhetsz.

XXXVII. A' Görög borhoz hasonlót tsinálni.

A' korán-érő legérettebb szőlőket szedd meg, és azokat három nap töppeszd a' nap fényen, negyedik nap tapodd ki, és a' mustot, mellybe semmi se legyen a' sajtóról, töltsd az általagba, és szorgalmatosan reá vigyázz, hogy midőn megforrott a' sepreje kitisztuljon: azután ötödik napon, mikor a' must kitisztult, két meszszely kifőtt és megszitált sót, vagy a' mi legkevesebb, egy meszszelyt, tégy negyven kilencz meszszely mustba. Némellyek egy meszszely forraltat is elegyitenek közé, mások kettőt is, ha gondolják, hogy a' bor kevéssé erős.

XXXVIII. Mirtusos bort miképpen tsinálj.

Mirtusos bort kolikárol, és hashajtani, és erőtlen gyomor ellen igy tsinálj. Két nemei vagynak a' mirtusnak, mellyek közül az egyik fekete, a' másik fehér. A' feketének, mikor a' bogyói megérnek, azokat öszve szedik, a' magvaikat kihányják, és ezeket minden magvok nélkül a' napon megszárasztják, és tserép edénybe száraz helyre elteszik. Annakutánna szüretkor, a' régi fái-szőlőből, vagy ha a' nintsen, a' legvénebb szőlőkből, a' jól megérett Aminumi szőlőt meleg nappal megszedik, és az ezekből lett mustot az általagba töltik, és mindjárt az első napon, mielőtte forrana, a' mirtus bogyókat, mellyek elvoltak téve szorgalmatosan öszve törik, és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

abból annyi megtört fontokat kimérnek, mint a' mennyi korsókat meg akarnak tsinálni: azután egy kevés mustot kivesznek abból az általagból, a' mellyet megakarnak tsinálni, és mint valami lisztel meghintetik a' mi megtöretett és megméretett; ezek után ebből darabok lesznek, 's így az általag oldalain a' mustba bebotsátják, hogy egyik falat a' másikra ne essen. mikor osztán a' must kétszer forrott meg, és kétszer töltötték meg, ismét azon módon, és ugyan annyi nehézségü bogyokat, mint fellyebb mondottam, öszve törnek: és már nem darabotskák lesznek mint az előtt hanem ugyan azon általagból egy kis désába mustot vesznek, azt az említett mértékkel öszve keverik, úgy hogy mint valamelly sürü lé ollyan legyen: melly öszve lévén keverve, ugyan azon általagba öszve töltik, és fa keverővel felkavarják. azután kilencz nap mulva mikor ez esett, a' bort megtisztítják, és száraz mirtus seprűvel az általagot megdörsölik, és a' dugót reá teszik, hogy valami ne essen bele. E' meg lévén, hét nap mulva a' bort ismét megtisztitják, és jól beszurkolt korsókba 's jó szaguakba levonják; de rá kell vigyázni, hogy mikor levonod, tisztán és minden seprő nélkül vond le. A' másik mirtusos bort így alkalmaztasd: Athénei mézet háromszor forralj fel, és mind annyiszor hányd le a' tajtékját: vagy ha illyen mézed nintsen, végy minél legjobb mézet, és négyszer vagy ötször habozd le; mert mennél alábbvaló, annál több maszat van benne. mikor osztán meghül a' méz, szedj fehér nemü minél érettebb mirtus bogyókat, ezeket morsold meg, de ugy hogy a' belső magvait öszve ne törd. majd veszszőből font kosárba zárván, nyomd ki, és ezeknek a' levéből hat meszszelyt, egy meszszely kifőzött mézzel elegyits öszve, és egy palaczkotskába levonván, sározd le. De ezt

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

December holnapban kell tselekedni, a' melly idö tájban érnek meg a' mirtus magvai: és reá kell vigyázni, hogy minekelötte leszednék a' bogyókat, az elött ha lehetséges hét nappal, ha pedig nem, legalább három nappal az idö tiszta legyen, vagy esső ne essen, és hogy harmatoson ne szedjék azokat. Sokan a' fekete, vagy fehér mirtus bogyókat, mikor már megértek, megtsomoszolják, és két óráig árnyékra kitévén valami kevéssé megszáraztják, és meg törik, de úgy hogy a' mennyire lehetséges a' belső magvai épen maradjanak: ekkor a' mit megtörtek zatskóba teszik és kinyomják, és gyékény kas-szürövel megszürik, 's a' levét jól beszurkolt palaczkotskákban elteszik, sem mézet, sem más egyebet nem elegyitvén a' közé. Ez a' lé nem annyira állandó, de mig romlás nélkül marad, hasznosabb az egésségre nézve, mint a' másféle mirtusból készült elegyités. Vagynak a' kik azt a' kinyomott levet, ha bövetskén van, harmad résznyire lefözik, és meghütvén, beszurkolt palaczkotskákba elteszik. ha igy tsinálják, tovább eláll: de a' mit ki nem föztél is, épségbe megmaradhat két esztendeig, ha ugyan tisztán és egész vigyázással készitetted.

XXXIX. Aszszu szölöt (malosát) hogy kell készitteni?

Magó azt mondja, hogy igy lehet legjobb malosát készíteni, mint én is készítettem. A' koránvaló és jól megérett szölö fürtöket le kell szedni, a' száraz és hibás szemeket ki kell hányni. Azután czövekeket vagy karókat vervén le, négy négy lábra egyiket a' másikhoz, ezeket rudakkal öszve kell foglalni, 's felibek egy nád tserényt fesziteni. Erre a' tserényre ki kell a' szölö fürtöket a' napfényre teriteni, és éjtszakára betakar-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ni, hogy a' harmat be ne lepje. mikor osztán megtöppednek, a' szemeket le kell szedni, és hordóba vagy általagba rakni, azután minél jobb mustal, és annyival feltölteni, hogy a' szemek elmerüljenek. Mikor a' szemek tele itták magokat, és megtöltek mustal, hatodik nap kosárba kell rakni, és sajtóval megnyomatni, 's a' malosát kivenni. Annakutánna a' szemeket megtapodni, legujjabb mustot adván hozzá, melly más ollyan szőlőből készült, a' mellyet a' napfényen három nap töppesztettek. azután öszve elegyíteni, és az így készült szemeket sajtóba tenni, és a' másod rendbeli malosát azonnal be sározott edényekbe bele zárni, hogy meg ne tsipősödjön. Osztán húsz vagy harmincz nap mulva, mikor megforrott, más edényekbe által venni, és mindjárt fedővel befedni és begipszelni. Ha muskotály szőlőből akarsz malosát tsinálni, szedd meg a' jól meg érett muskotály szőlőt, a' hibás szemeket tisztitsd le és válaszd külön; azután kötözd póznákra és aggasd ki a' napfényre, hadd legyenek ott egy ideig. mikor eléggé megránczosodnak a' szemek, szedd le, és kotsánnyai nélkül öntsd hordóba, és lábbal jól tapodd meg. mikor egy réteget tsinálsz, hintsd meg ó borral, azután tapodj rá másikat, és ujjolag hintsd meg borral, hasonló módon tapodj rá harmadikat is, és bort öntvén reá, úgy hagyd, hogy fellyűl úszszon, és öt nap hadd áljon. Azután lábbal tapodd meg, és ujj szatyorba a' szőlőt nyomd ki. ¦ Némellyek régi essö vizet készitenek erre a' haszonra, és harmad részig lefözik. Annakutánna mikor így a' mint felyebb leiratott elkészitették az aszszú szőlőt, bor helyett a' kifözött vizet adják hozzá, és a' többit hasonló módon viszik véghez. Ez, a' hol sok fa van, igen kevésbe kerül, és édesebb is, mint a' fellyebb való malosa szőlők.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XL. *A' legjobb Lőrét, hogy kell tsinálni?*

A' legjobb löre így lesz. A' mennyi bort egy nap tsinálsz, annak tized részét vesd fel, hogy hány mértéket tesz, és ugyan annyi mértékü édes vizet tölts a' törkölyre, de a' mellyből az nap nyomták ki a' mustot. a' közé öntsd oda a' must méznek vagy főtt mustnak a' habját is, és a' kádakba lévő seprőt keverd bele, 's így öszve zavarván, egy éjtszaka hagyd ázni, más nap lábbal tapodd ki és öszve elegyitvén tedd sajtóba; a' mi osztán kifoly, vagy hordókba, vagy korsókba tedd el, és mikor megforrott dugd be. Jobb azomban korsókba tartani. Az illyen lőrét M. Columella regi vízből szokta tsinálni, és néha két esztendőnél tovább eltartotta hiba nélkül.

XLI. *Mézes-bort miképpen kell tsinálni?*

A' legjobb mézes-bort így készitsd: Az elő-levet a' kádról mindjárt vedd le; e' pedig a' lesz, a' melly addig foly ki, mig a' szőlőt nagyon tapodnák. Hanem ezt a' fái szőlőről tsináld, és ollyanból, a' mit száraz napon szedtél. Egy kanta mustba osztán tégy tiz font legjobb mézet, és jól öszve elegyitvén zárd palaczkba, és azt egyszeriben gipszeld bé, és tétesd fel a' padlásra, ha többet akarsz tsinálni, illendő mértékkel mint fellyebb, adj hozzá a' mézből. harmincz nap mulva vagy azután egy két nappal fel kell nyitni a' palaczkot, és a' mustot más edénybe vonni, besározni, és a' kemenczébe eltenni. — A' birs-almával való fűszerezés így megy véghez. Ujj tserép, vagy ón fazékba, egy kanta Aminumi fái-szőlő mustot, és húsz megtisztitott nagy birs almákat megfőznek, és édes egész gránát almákat, mellyek Pu-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nicumiaknak neveztetnek, és nem a' legérettebb berkenyéket ketté vágva, és magvait kiszedve, mellyek mint egy három meszszelyt tesznek. Ezeket úgy főzik meg, hogy minden almák a' mustól öszve olvadjanak, és valami gyermek legyen jelen, a' ki fa kalánnal vagy náddal keverje az almákat, hogy hozzá ne égjenek. Azután mikor annyira elfőttek, hogy már nem sok levek vagyon, meghűtik, és által törik; és azt a' mi a' szűrő szitába marad, szorgalmatosan megtörvén megvékonyitják, és a' maga levében lassu tűznél, hogy meg ne égjen, és paráson mind addig főzik, mig a' vastaga ollyan lesz mint a' seprő. minekelőtte pedig ezt a' szert kivennék a' tűztől, három hemina megtört és megszitált mannát adnak mind ezekkez, és keverővel elegyitik, hogy egymással eggyé legyenek. Ekkor a' meghült szer ujj szurkolatlan tserép edénybe teszik, azt be gipszelvén, magasra felakasztják, hogy meg ne romoljon.

XLII. A' Sajt betsinálásáról.

A' sajtot igy fűszerezzük meg. A' száraz, közelebbi esztendei juh-sajtot jó nagy darabokra szegdeld el, és beszurkolt edénybe rendeld el: azután jóféle mustal töltsd fel, annyira hogy a' must fellyűl érjen, és a' lé valamivel több legyen mint a' sajt; mert a' sajt eliszsza, és elromlik, ha a' must mindenkor fel nem éri, az edényt pedig mihelyt tele töltöd, mindjárt gipszeld be, azután husz nap mulva fel lehet nyitni, és vele élni a' mint akarod, meg tévén a' fűszerezést. E' magában nem a' roszszabb.

XLIII. Az eltenni való szőlőket mikeppen kell elrendelni és eltartani.

Mikor a' ketsketsetsü duránczi, vagy rósaszőlőket a' tőkéről levagdalod, azoknak a' tsut-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kájokat azonnal kemény szurokkal szurkold be: azután ujj tserép edénybe tégy minél szárazabb és megrostált polyvát, hogy por nélkül legyen, 's igy a' szölö fürtöket, rakd rá: ekkor másik edénnyel boritsd be, és polyvás sárral kend körül, melly meg lévén az így elkészitett edényeket a' legszárazabb padláson száraz polyvával takard be. Közönségesen pedig minden szölöt kár nélkül el lehet tartani, ha hold fogytán és tiszta időben, tiz óra után, mikor már felmelegedett, és nem harmatos, szedik le a' tökéről. Hanem a' tüz ott közel legyen, hogy a' szurok forrjon; mellyekbe a' szölök tsutkáit mindjárt bele márttsák. — Jól beszurkolt hordóba tölts egy korsó kifött mustot; azután keresztbe botokat szorits bele, úgy hogy a' főtt mustot el ne érjék: ekkor tégy ezekre ujj tserép tálakat, és ezekbe ugy rakd le a' szölö fejeket, hogy egyik a' másikat meg ne érje; azután a' tálakra tégy fedöket és sározd be. Annakutánna a' másik ágyást, és harmadikat, és míg a' hordó nagysága engedi, hasonló módon rendeld el, és a' szölö fürtöket azon rendel rakd bele. Továbbá a' hordó beszurkolt fedelét főtt mustal jó bövön kend meg, és rá tévén hamuval fojtsd le. Némellyek a' főtt mustot hozzá adván, elégnek tartják a' kereszt rudakat megszoritani, és ezekre a' szölö fejeket úgy aggatni fel, hogy a' főtt mustba ne érjenek: azután a' rá tett fedöket lesározni. mások, mikor a' szölöket, úgy a' mint mondottam, öszve szedték, a' szurkolatlan újj hordótskákat a' napon megszárasztják; annakutánna mikor azokat árnyékon meghütötték, árpa korpát töltenek azokba, és a' szölöfejeket úgy rakják felibe, hogy egyik a' másikat ne szoritsa: ekkor ugyan azon nemü korpát töltenek rá, és a' másik ágyás szölöt éppen úgy rakják el, 's így tselekesznek mind addig, míg a'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hordó most korpával, majd szölővel egymást felváltva teli leszen, majd a' rá tett fedöket bekenik, es a' szölöket legszárazabb és hideg padlásra helyheztetik. Némellyek száraz nyár, vagy jegenyefa fürész porral, éppen így örzik meg a' nyers szölöket. mások száraz gipsz lángal temetik be a' szölö fejeket, mellyeket nem nagyon éretten szedtek le a' tökékről. mások midön beszedték a' fürtöket, ha hibás szemek voltak azok között, ollókkal lemetélik, 's így a' tsürbe a' buza felibe felakasztják. De ez a' mód, megránczositja a' szemeket, és majd ollyan édesekké teszi, mint a' malosa Marcus Columella az én atyám testvérje, abból a' krétából mellyből a' korsók lesznek, a' tálakhoz hasonló széles edényeket készittetett, és azokat kivül belöl vastagon megszurkoltatta, mellyeket midön elkészitett, akkor osztán a' rósa- ketske tsetsü- numisiai- és duránczai szölöket megszedette, és azoknak kotsánnyaikat minden késedelem nélkül forró szurokba mártatta, és az említett tálakba, kit kit a' maga neme szerént, úgy rakatta el, hogy a' szölök egymáshoz ne érnének. E' meg lévén fedöket tétetett rájok, és vastag gipszel lekenetve, ekkor végre kemény de tüznél megolvasztott szurokkal ugy le szurkoltatta, hogy bele semmi nedvesség ne mehessen. Az egész edényeket osztán, forrás, vagy álló vizbe terhekkel megnyomtatván lemerittetve, és semmi részeket is ki nem hagyatva. Igy legjobban el lehet tartani a' szölöt. Hanem mikor kiveszik, ha tsak az nap el nem költik, megeczetesedik. Mindazáltal semmi sintsen bizonyosabb, mintha ollyan tserép edényeket tsinálnak, mellyekbe minden szölö fejek könnyen és tágan állnak azokban négy füleknek kell lenni, mellyekre rá köttetvén a' tövön függjenek: úgy szintén azoknak a' fedeleiket úgy kell formálni, hogy középbe kétfelé váljanak, hogy midön a'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

felaggatott edények egy egy szőlőt tartanak magokba, mind a' két oldalrol feltétetvén a' fedelek, a' két részek öszve menjenek, és a' szőlöket beboritsák, és ezeknek az edényeknek és fedöknek kivül belöl jól beszurkoltaknak kell lenni: mikor osztán befedezték a' szőlöket, polyvás sárral vastagon be kell tapasztani: de a' veszszöröl lefüggö szőlöket, úgy kell eltenni ezekbe a' tserép edényekbe, hogy valami részek azokhoz hozzájok ne érjenek. Az idö pedig a' mikor ezeket be kell zárni majd éppen az, mikor még a' szárazságtól és jó idötöl, húsosok és külömbözök a' szőlö szemek. Azt közönségesen leginkább ajánljuk, hogy ugyan azon egy helyre ne tegyék az almákat és szőlöket, se pedig közel, a' honnan az almák szaga azokhoz átmehessen; mert az illyen illattol a' szőlö szemek hamar elromlanak. Mindazáltal a' gyümöltsök megtartásának ezen módjai a' mellyeket elöladtunk, nem alkalmatosok mind minden tartományokhoz, hanem a' helyek állapotjához és szőlök természetéhez képest, egyik ehez, a' másik másikhoz illö. A' régiek leginkább a' sircitulákat, venuculákat, és a' nagyobb Aminumiakat és galliaiakat, és a' mellyek nagyobbak, kemény és ritka szemüek voltak, azokat rakták el edényekbe: most pedig a' város mellett erre a' haszonra, a' numisiaiakat jobbnak tartják: ezeket tiszta idöben, mikor már a' föld harmatját a' 10 vagy 11 óra eltörlötte (ha ugyan fogy a' hold, és a' föld alatt van) kevéssé éretten kiválogatják és megszedik: azután tserényekre úgy rakják le, hogy egyik a' másikba ne ütközzön. akkor bevitetnek, és a' száraz vagy hibás szemeket ollókkal röllok letsipkedik, és mikor egy kevéssé meghültek az árnyékon, hármanként vagy négyenként is az edények nagyságokhoz képest fazokakba lebotsáttatnak, és a' fedeleiket szurok-

kal

© OÉE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kal szorgalmatosan bevonják, hogy a' nedvességet által ne botsássák. akkor a' törköly oszlopát sajtóval jól kinyomván, széllyel rontják, és a' tsutkákat valamennyire kiválasztván, és a' böreit elmorsoltatván a' hordóba alól teszik, és lefelé nézvén a' fazokak, azokat ugy rendelik el, hogy annyira legyenek egymástől, hogy közikbe lehessen tapodni a' törkölyt, mellyek jól-öszve tömödvén, midőn az első ágyás elkészült, más fazokakat raknak le azon módon, és a' második ágyást is kitsinálják. azután hasonlóképpen megtöltik törköllyel a' hordót, megtömik, és mindjárt fedelet tévén reá, hamuval gipsz módjára elkészitvén, bekenik a' hordót. meg kell mindazonáltal inteni azt, a' ki fogja az edényeket venni, hogy könyvező, vagy roszszul égetett fazokakat ne vegyen. mert mind a' kettő által botsátván a' nedvességet elrontja a' szőlőt. Nem tsak, hanem midőn a' haszonra elölveszik a' fazokakat, az egész ágyást ki kell venni. mert a' letömött törköly, ha egyszer megmozdítják, hamar megeczetesedik, és elrontja a' szőlőket.

XLIV. A' Gránát almákat miképpen kell eltartani?

A' szüretet követik az öszi dolgoknak elkészitése, mellyek hasonlóképpen a' majorosné gondját kivánják meg. Jól tudom azt is, hogy sokak nem tétettek ezen könyvbe, mellyeket C. Matius szorgalmatosan elől adott. néki ugyan is a' volt a' czélja, hogy a' városi asztalokat és nagy vendégségeket rendelje el. Azért három könyveket készitett, mellyeket, Szakátsnak, Kultsárnak, és Betsinálónak nevezett volt. Nékünk mindazonáltal elégségesek azok, a' mellyek könnyen, és a' mezei együgyü gazdálkodásra nézve nagy höl-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tség nélkül megeshetnek, a' minémüek kiváltképpen az almáknak minden nemeie. Némellyek, hogy a' gránátokon kezdjem, a' póma gránátoknak tsutkaikat, úgy a' mint vagynak, a' fánn megtekerik, hogy az essök miatt ki ne repedjenek, és kinyitva lévén el ne veszszenek, és azokat a' nagyobb ágakhoz megkötik, hogy mozdulhatatlanúl maradjanak: azután gyékény hálókkal a' fát bevonják, hogy a' hollók, varjúk, vagy más madarak a' gyümöltsöt meg ne vagdalják. Némellyek apró tserép edényetskéket alkalmaztatnak a' függö almákra, és azokat polyvás sárral bekenvén, úgy hagyják állani a' fákonn. Mások szénába vagy szalmába takargatják, egyenként, és azon fellyül polyvás sárral vastagon békenik, 's így a' vastagabb ágakhoz kötözik, hogy a' mint mondám, a' szelek ne ingassak. De ezeket, a' mint mondottam, szép idöben kell végh hez vinni, mikor harmat nintsen: a' mellyeket mindazáltal vagy nem kell tselekedni, mivel a' fák megsértetnek: vagy legalább nem minden eszdendöben kell gyakorolni, annyival inkább, hogy a' fákról leszedve is, meg lehet azokat épségbe örizni. Ugyan is, benn fedél alatt a' legszárazabb helyen három lábnyi gödrötskéket ásnak, és midön oda valami kevés parás földet tesznek, bodzafa ágakat szurdalnak le: azután tiszta idöben leszedik a' gránátokat tsutkáikkal eggyütt, és a' bodzafába bele dugják (mivel a' bodzafának, olly széles és púha bele van, hogy az almák tsutkáit könnyen befogadja) de rá kell vigyázni, hogy a' földtöl négy ujjnál tovább ne legyenek, és az almák egymáshoz ne érjen k. ekkor a' tsinált gödörre rá teszik a' fedöt, és polyvás sárral körül kenik, és azzal a' földel, a' mellyet belöle kihánytak, feltöltik. Ugyan ez hordóba is megeshetik, ha valaki parás földel félig

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022, Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

feltölti a' hordót, vagy a' mit némellyek inkább szeretnek, folyó vizi homokkal éppen ezt, és így tselekszik. Poenus Magó ugyan azt tanátsolja, hogy a' tenger vizet nagyon meg kell melegiteni, és abba a' gránát almákat fonálra vagy gyékényre kötvén egy kevéssé bele kell mártani, mig megszinetlenednek, és kivévén, a' napon harmad napig kell száragatni, azután hüves helyen felaggatni, és mikor a' szükség úgy kivánja egy éjjel, és más nap azon óráig, mellyen megeszik, édes hideg vizbe beáztatni. De ugyan ő azt mondja, hogy jól öszvegyúrt fazokas krétával az ujj almákat vastagon be kell kenni, és mikor megszáradt a' kréta, hüvös helyen fel aggatni. majd mikor a' szükség kivánja, vizbe tenni, és a' krétát felolvasztani. Ezzel a' móddal azon frissen el lehet tartani az almát. Ez a' Magó azt is javalja, hogy az ujj tserép fazékba tegyen az ember nyár vagy tölgyfa fürész port és úgy rendelje el, hogy a' fürész port közbe le lehessen tömni: azután elkészülvén az első ágyás, ismét fürész port kell tenni, 's hasonlóképpen az almákat elrendelni, mig az fazék tele lesz; melly mikor megtölt, a' fedőt rá tenni, és vastag sárral lesározni. minden almát pedig mellyet eltesznek állani, a' tsutkáival együtt kell leszedni, és ha a' fa kára nélkül megeshetik az ágatskáival is, mert ez igen sokat tesz az elállásra. Sokan midőn az ágatskáival szedik le a' fárol, és fazokas sárral szorgalmatosan békenik az almákat, a' napon megszárasztják: azután ha valahol meghasadt az agyag, sárral bekenik, és megszárasztván hüvös helyen felaggatják.

XLV. A' kerek - sestinsi - mézes - és egyéb alma nemeket miképpen kell eltartani.

Sokan valamint a' gránat almákat, úgy a' birsalmákat is vermekben vagy hordókban tart-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ják. némellyek figefa levelekbe kötözik, azután fazokas krétát, olaj törköllyel öszve gyúrnak, és azokkal kenik be az almákat: mellyek midön megszáradnak, padláson hüvös és száraz helyre elteszik. mások ugyan ezeket, újj tálokba, száraz gipszel ugy feltöltik, hogy egyik a' másikat meg ne érje. mindazáltal semmit obbat és bizonyosabbat nem tapasztaltunk, mint azt, hogy a' legérettebb, ép, és hiba nélkül való birs-almákat, tiszta időben, hold fogytán szedje meg az ember, és igen széles száju ujj palaczkba, a' pelyhét melly rajta van rólla letörölvén rendelje el könnyen és tágan, hogy öszve ne szoruljanak: azután, mikor egész a' torkáig el van rendelve, keresztül kasúl tett füz-veszszö szálakkal erösítse meg annyira, hogy egy kevéssé megnyomják az almákat, és ne engedjék azokat midön nedvességet vesznek, felemelkedni. ekkor minél jobb és tisztább mézzel az edényt egész a' tetejéig töltsék meg, annyira, hogy az almák elmerülve legyenek. Éz a' mód, nem tsak magokat az almákat tartja meg, hanem mézes bor izü nedvességet is ád, mellyet kár nélkül lehet adni néha a' hideglelösöknek, és ezt birsalma méznek hivják. De rá kell vigyázni, hogy azokat a' mellyeket mézbe akarsz megtartani, éretlen almák ne legyenek mikor elteszed: mert ha éretlenen szedik meg, úgy megkeményednek, hogy nem lehet hasznokat venni. A' pedig a' mit sokan tselekesznek, hogy azokat tsont késsel elhasogatják, és a' magvaikat kiszedik, 's ebböl azt gondolják, hogy ez által az almák elromlanak, hijábavalóság. de az a' mód a' mellyet most elö adék, olly bizonyos, hogy ha féreg van is benne, mindazáltal többé az almák el nem romlanak, mikor az említett nedvességet vették: mert a' méznek az a' természete, hogy akadályoztatja a' hibákat, és azokat

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tovább menni nem engedi, ezen okból az embernek holt testét is sok esztendőkig épségben megtartja. Azért más almák nemeit is, mint a' kerek-Sestiusi, mézes - és mátiusi almákat is, ezzel a' nedvességgel meg lehet őrizni. De mivel úgy látszik, hogy ha igy tétetnek el, a' mézben édesebbek lesznek, 's a' magok tulajdon ízeket is meg nem tartják, ollyan tágasotska bikk- vagy hársfa ládákat kell erre a' végre készitteni, mint a' millyenek azok, a' mellyekbe a' drágabb öltözetek tartatnak, és azokat a' padláson a' leghüvösebb és szárazabb helyre kell letenni, a' hova se a' füst, se valami kedvetlen szag ne mehessen: azután a' bele rakott almákat úgy kell elrendelni, hogy a' virág tsimái felfelé a' tsutkái pedig lefelé álljanak, a' mint születtek a' fákonn is, és hogy az egyik a' másikhoz ne érjen. Igy, vigyázni kell arra is, hogy mindenik nemü, más és külön ládába tétessék el. mert ha egybe vagynak eltéve külömbözö nemüek, meg nem egyeznek, és hamarább elromlanak. a' honnan az elegyes szölöknek is, nem ollyan erössek a' borai, mint ha magába igazi Aminiumit vagy muskotályt, vagy fecinát ültetsz. Hanem mikor úgy a' mint mondottam szorgalmatossan el vagynak rendelve az almák, a' ládákat be kell boritani fedelekkel és polyvás sárral a' fedeleket be kell kenni, hogy szellöt ne vehessenek. és ezeket némellyek mint a' más nemü almákat, a' mint fellyebb mondottam, nyárfa, mások ismét jegenyefa fürész porral körül rakva örzik. De ezeket az almákat, nem éretten, hanem éretlenen kell leszedni.

XLVI. *Az örvény gyökér betsinálásáról.*

Az örvény gyökér betsinálása igy megy végbez. mikor ennek a' gyökerét Octoberben (mikor

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

legjobban megérett) kiásod a' földből, durva ruhával, vagy daróczal is töröld le a' mi homok reá ragadt: azután éles késsel egymás után vakard meg, és a' melyik gyökér vastagabb, vastagságához képest két vagy három felé, egy ujjnyi hoszszúra hasitsd el; azután eczetbe üst fazékba egy kevéssé főzd meg, úgy hogy a' koczkái oda ne süljenek. e' meg lévén árnyékon három nap szárogasd, 's igy szurkolt tserép edénybe tedd el, töppedt szőlő, vagy forralt mustot töltvén reá hogy fellyül uszszon, és balhafü szoritót tévén fellyül, az edényt bőrrel kösd be. — Más eltevése az örvény gyökérnek. Mikor megvakarod a' gyökereit, a' koczkáit mint fellyebb igy tsináld, és árnyékon három vagy négy nap szárogasd: azután megszáradva szurkolatlan edenyekbe balhafüvet tévén közé, rakd el. bele tévén a' balhafüvet, hat rész eczethez elegyits egy rész must mézet egy hemina főtt sóval, hogy ebbe a' lébe ázzanak a' koczkák, mig legkissebb keserü izek lesz. azután kivévetvén ismét szárasztani kell öt nap árnyékon: ekkor seprős hornak a' vastagát, nem külömben, ha van, mézes borét, és mind a' kettőből negyed részt joféle forraltal önts öszve egy fazékba, melly mikor megforrott, az örvény gyökér koczkáit tedd bele, és mindjárt vedd ki a' tüztől, és fa kalánnal keverd meg, mig tökélletesen meghülnek. Azután öntsd szurkolt tserép edénybe, fedővel fedd be, és bőrrel kösd le. Harmadik eltevése módja az örvény gyökérnek. Mikor a' gyökereit szépen megvakarod, apróra vagdald el, és erős sós lébe áztasd be, mig minden késerüségeket elvesztik. azután kiöntvén a' sóslevet, minél jobb és érettebb berkenyéket, kivévén azoknak a' magvokat, törj öszve, és az örvény gyökérrel elegyitsd öszve. ekkor vagy töppedt szőllő mustot, vagy minél jobb

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

forraltat adj hozzá, és az edényt dugd be. Némellyek midön az örvény gyökeret betsinálták, és sós lébe megáztatták, megszárasztják, és megtört birs-almákkal, mellyet forraltba vagy mézbe megfőztek, öszve keverik: és úgy töltenek reá töppedt szölömustot vagy foraltat, és a' befedett edény börrel lekötik.

XLVII. A' fehér olajfa gyümölts betsinálásáról.

Az olajfa gyümöltsök eltsinálásai. A' keserü pauseát Septemberben vagy Octoberben mig még tart a' szüret törd meg, és meleg vizbe egy kevéssé meglágyitván, nyomd ki, kömény- és mástix magokat főtt sóval egy kevéssé öszvekevervén, tedd el tserép edénybe, és minél ujjabb mustal töltsd fel. Azután egy kis tsomó zöld köményt tégy fellyül, meritsd le, hogy az olaj gyümöltsök lenyomódjanak, és a' lé fellyül érjen. Az igy eltsinált olaj-gyümöltsel harmadik nap lehet élni. — A' fehér pauseát, vagy orchist, a' hoszszukást vagy régiát, mikor megtöröd, előbb is, hogy a' szinét el ne veszesse, hányd hideg sós lébe, mellyből midön annyit keszitettél, mellyel megtelik egy korsó, száraz kömény tsomót, tégy alól a' fenekére: azután zöld kömény — és mástix lemorsolt és kitisztitott magvaid legyenek egy kis tsuporban; ekkor kivévén a' Sósléböl az olaj gyümöltsöt, nyomd ki, és a' megmondott magokkal öszve elegyitvén, tedd edénybe: azután mikor a' torkáig ér, tégy felibe száraz kömény tsomókat, 's igy, két rész mustot és egy rész erös sós levet öszve kevervén, öntsd rá. E' szerént a' mód szerént eltsinálván az olaj-gyümöltsöket, egész esztendöben alkalmatosan élhetsz vele. — Némellyek az olaj gyümöltsöt nem törik meg, hanem éles náddal megmetszik:

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ez ugyan terhesebb, de jobb, mert az illyen olaj gyümölts fehérebb, mint amaz, melly az ütés miatt megkékül. — Mások, akár megtörték, akar úgy metszették meg az olajfa gyümöltsöket, egy kevés sótfőzvén, az emlitett magokat közé keverik: azután must mézet, vagy töppedt szölö levet, vagy ha mód van benne, mézes-vizet töltenek rá. A' mézes-vizet pedig hogy, mint, kelljen készitteni, ez előtt kevéssel ebben a' Könyvben elöl adtuk. — A' többit hasonló módon viszik véghez. — A' pausia olaj gyümöltsöket vagy a' régiákat is, a' mellyeken nintsenek motskok, és a' mellyek minél fehérebbek 's kézzel vagynak szedve, azokat válaszd: azután száraz kömént tévén alá, hányd korsóba, mástix, nem külömben kömény magokat elegyitvén közé: és mikor az edényt a' nyakáig megtöltötted, önts reá erös sóslevet: ekkor szoritót tsinálván nád levelekből, az olaj gyümöltsöket nyomtasd le, hogy a' lébe legyenek lemerülve: és tölts bele ismét erös sóslevet, addig míg a' korsó szájának a' tetejéig ér. De ez az olaj gyümölts magában nem igen kellemetes, hanem azokhoz a' füszerezésekhez, mellyek a' gazdagabb asztalokhoz intéztetnek, igen alkalmatos: mert mikor a' szükség úgy hozza magával, kiveszik a' korsóból, és meglévén törve, akarmiféle füszerezést is elfogad. többnyire mindazáltal, metélö-hagymát és rutát, zöld petreselymet, és mentát öszve vágnak, és a' megtört olaj gyümöltsökkel öszve elegyitik: azután egy kis borsos eczetet, és valamivel több mézet, vagy mézes bort adnak hozzá, és zöld olajjal maghintik, 's így, egy tsomó zöld petreselymmel beboritják. — Némellyek az így szedett olaj gyümöltsöknek minden vékájához, három hémina sót elegyitenek, és mástix magokat adván hozzá, 's kömént tévén alól, a' korót egész a' nyakáig megtöltik olaj-gyümöltsök-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kel: azután nem legerössebb eczettel feltöltik, és mikor már majd megtöltötték a' korsót, kömény szoritóval lenyomják a' bogyókat, 's ismét eczetet adnak hozzá egész a' szájáig. azután negyven nap mulva minden levét letöltik, és három rész must mézet vagy forraltat, egy rész eczettel öszve elegyitenek, és megtöltik a' korsót. Ez az eltétele is helyes, hogy mikor az erös sóslével a' fehér pausea megérett töltsék le minden levét, es két rész forraltat egy rész eczettel öszve elegyitvén, töltsék meg a' korsót. Ezzel a' móddal el lehet tenni a' régiát vagy orchitát is. Némellyek egy rész sós levet, és két rész eczetet elegyitenek öszve, 's ezzel a' lével tsinálják bé a' posea olajfa gyümöltseit is: mellyekkel ha magokba akar is valaki élni, elég kellemeteseknek tapasztalja, noha ezek is mikor a' sósléből kijönnek, akarminémű füszerezést elfogadnak. — A' posea olaj-gyümöltsök mikor már megszinetlenednek, minekelötte megpuhulnának, tsutkástol szedetnek le, és minél jobb olajjal tartatnak el. Ez a' mód, legjobban megtartja esztendö mulva is az olajfa gyümöltsöknek ujj ízeket. Némellyek midön kiveszik az olajbol tört sóval meghintvén, ekkor is ujj gyanánt teszik fel. Betsinálásnak neme az is, melly a' Görög városokban többnyire szokásba van, és ezt epityrum-nak hivják. A' pauseát, vagy orchitát, mikor elöszször fehér szinét elveszti, és sárgás lesz, tiszta idöben kézzel szedik le, és rostákba egy nap árnyékba kiterítik, és ha mi tsutkák levelek, vagy ágotskák maradtak rajta, leszedik. utánna való nap megrostálják, és ujj kosárba zárván sajtóba teszik, és igen nagyon megszoritják, hogy kijöjjön belöle valami törköly benne vagyon. Néha pedig egész éjjel és más nap is nyomattatván a' terétöl, mintegy kihagyják a' bogyókat ürülni a' nedvesség-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

től. ekkor felszabaditváu a' héjjait, kiveszszük azokat, és minden véka, olaj gyümöltsbe, egy egy meszszely fözött és tört sót töltünk: úgy mástix, és ruta magot, és árnyékon szárasztott köménny leveleket, mellyeket, a' mint elégségesnek látszik, apróra vagdalva elegyitünk közé, és három oráig hagyjuk, mig a' bogyók valamennyire a' sót eliszszák. Azután jó izü olajat töltünk reá, úgy hogy beboritsa az olaj gyümöltsöt, és egy tsomó száraz köményt nyomunk belé, úgy hogy a' lé fellyül úszszon. Erre a' betsinálásra pedig, ujj szurkolatlan tserép edények készittetnek, mellyek hogy el ne ihassák az olajat, mint az olajos edényeket beitatják lével: azután pedig megszárasztják.

XLVIII. A' fekete olaj-gyümölts betsinálása.

Következik pedig a' tél hidege, mellyben az olaj szüret, valamint a' bor szüret a' majorosné gondját ujjolag megkivánja. Elöszször annakokáért (mivel elkezdettük) az olaj gyümöltsök eltevéséről fogunk szóllani, 's mindjárt az olaj tsinálás modját teszszük utánna. A' pausea vagy orchita bogyóit, némely tartományokban a' Naeviát is a' vendégségekhez tartozó étkekhez készitik. Ezeket hát mikor már megfeketedtek, de még el nem értek, tiszta időben kézzel kell leszedni, 's leszedvén megrostálni, és külön választani, a' mellyek foltosoknak, vagy hibásoknak, és apróknak látszanak: azután minden véka olajgyümölts közé, három hemina ép sót tenni, és veszszőből font kosarakba öszve tölteni, fellyül annyi sót tévén reá, hogy az olaj gyümöltsöket befedezze, 's harmincz napokig igy hagyni, kiizzadni, és minden seprejét kitsepegtetni: azután tekenőbe kitölteni, és tiszta Spongyiával a' Sót,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hogy rajta ne maradjon, letörleni: azután edénybe tenni, és must mézzel vagy forraltal a' korsót megtölteni, fellyűlről száraz kömény szoritót tévén reá, melly az olaj gyümöltsöket lenyomja. Többnyire mindazáltal három rész forraltat vagy mézet, és egy rész eczetet elegyitenek öszve, némellyek két reszt, és egy eczetet, és ahoz, a' lehez, a' mellyel elteszik. Vagynak, a' kik midön az olaj gyümöltsöt megszedték, azzal a' mértékkel mint fellyebb, megsózzák azt; 's igy kosarakba teszik, hogy mástix magokat kevervén közéjek, ágyanként, most olaj gyümöltsöt majd Sót rakjanak egész a' tetejéig: azután negyven nap mulva, midön az olaj gyümölts minden nyálkásságát kiizzadta, tekenöbe öntik, és megrostálván a' mástix magoktol elválasztják, és Spongyiával megtörölgetik, hogy semmi só rajtok ne maradjon. ekkor korsóba öszvetöltik, forraltat vagy must mézet adván hozzá, vagy mézet, ha bövön van, a' többit azon modon követik el. — Minden véka olajfa gyümöltsbe, egy egy meszszely megért ánis magot, és mástixot, és három pohár kömény magot kell tenni, vagy ha e' nem volna, megapritott kömény szárat, a' mennyi elégnek látszik: annakutánna, minden véka olajfa gyümöltsbe, főtt és meg nem örlött sót három heminát kell keverni, 's igy korsóba tenni, és azokat egy tsomó köménnyel bedugván, a' földön minden nap meg görgetni, osztán harmadik, vagy negyedik nap, a' mi nyálkasság van benne kibotsátani. negyven nap mulva tekenöbe ki kell tölteni, és tsak a' sótol elválasztani, ekkor spongyiával sem kell megtörölgetni az olaj gyümöltsöket, hanem a' mint ki lesznek véve, a' só részeket elkevervén korsóba kell tenni, és szoritót tévén a' tetejekre, pinczébe a' haszon-vételre félre tenni. — A' sóval eltett, és eltsinált olaj

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

gyümöltsöt mikor megérett, vedd ki a' sósléből, spongyiával töröld meg: azután zöld náddal mosd meg, két vagy három helyen, és három nap tartsd eczetben, negyedik nap Spongyiával törölgesd ki, ujj tsuporba vagy fazékba tedd bele, petreselymet és egy kevés rutát tévén alá. Megmetélvén osztán az olaj gyümöltsöket, a' tele edénybe tölts forraltat, egész a' szájáig. babér ujj jövéseit tégy rá, hogy lenyomják a' gyümöltsöket. húsz nap mulva élj vele.

XLIX. A' tört olajgyümöltsöt hogy kell elkészíteni.

A' fekete, legérettebb olaj-gyümöltsöket, tiszta időben le kell szedni, és azokat árnyékon egy nap gyékényekre ki kell teriteni, 's a' hibás bogyókat kiválasztani. Ugy, ha mi tsutkák vagynak rajta leszedni, az ágakat, leveleket 'a mellyek közibe keveredtek, kihányni. Más nap szorgalmatossan megrostalni, hogy a' mi maszat van benne kitisztuljon: azután a' töretlen olaj gyümöltsöt, ujj kasba zárják, sajtóba teszik, hogy egész éjjel nyomattassék. Azután való nap, minél tisztább felemelt malomkö alá öntik, hogy meg ne törjenek a' magvaik. és midön malátává tevödött, akkor főtt és tört sót kézzel, más száraz füszerekkel öszve elegyitenek. azok pedig ezek, a' görög széna, a' kerti-és mezei-kömény magva, Egyiptomi-ánis. Elég lesz, pedig annyi hemina sót bozzá adni, a' mennyi véka az olaj gyümölts, és olajat rá tölteni, hogy meg ne száradjon: és ezt annyiszor kell tselekedni, a' mennyiszer látszik, hogy megszikkadt. Az is bizonyos, hogy legjobb izü, a' melly pósea olaj gyümöltsből készül. Egyébaránt az ize két holnapnál tovább nem marad épségben. Ugy látszik pe-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

dig, hogy erre más nemek alkalmatosabbak, mint a' Liciniák, és culminák. Mindazáltal különösen jó erre a' haszonra, a' Calabriai olajfa gyümöltse, mellyet némellyek hasonlatosságnak okáért vadolajfának hívnak.

L. Hogy tsinálják az olajat.

Az olajszüret közepe, többnyire Decembernek az eleje. mert ez előtt az idő előtt keserü olajat készitenek, mellyet nyárinak neveznek, és ezen holnap körül zöldet sajtolnak, azután éretet. De keserü olajat tsinálni a' házi gazdára nézve nem tanátsos, hanem ha a' bogyók az idők miatt a' földre lehullanak, mellyeket fel kell szedni, hogy a' házi barmoktol és vadaktol meg ne emésztessenek. Zöld nemüt tsinálni pedig leginkább hasznos, mivel így sok is lesz, majd két annyivá is teszi a' gazda jövedelmét. De ha szélessen terjednek ki az olajfás kertek, szükség hogy valamely részek, érett gyümöltsökre hagyattassék meg. A' hely is pedig a' hol kell tsinálni az olajat, leiratott az első Könyvben, némellyeket mindazonáltal, mellyek a' dologra tartoznak meg kell emliteni, a' mellyek elmaradtak. Az ollyan padlás, a' hova az olaj gyümölts felvitessék szükséges, noha az a' törvény, hogy minden napnak a' gyümöltseit, mindjárt malomkö alá, és Sajtóba kell vetni. Mivel mindazáltal néha a' gyümöltsöknek felettébvaló sokasága a' Sajtolók munkáját megszoritják, (ha dolog van) kell lenni olylyan függő-tsürnek, a' hova a' gyümöltsök eltétethessenek: és azon padolatnak hasonlónak kell lenni, a' magházhoz, és annyi szuszékjainak lenni: mint a' mennyit kiván az olaj gyümölts bősége, hogy elválasztassék, és különösen tétessék el, minden napnak a' szedése. Ezeknek a'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

szuszékoknak a' fenekeit kövel vagy téglával kell kirakni, és ollyan lejtősöknek lenni, hogy minden nedvesség a' tsatornákon vagy tsöveken hirtelen lefolyhasson. mert igen nagy ellensége az olajnak a' Sepredék, melly benne maradt a' bogyókban, az olaj ízét elrontja. Azért midőn, a' mint mondottuk, szuszékokat tsinálsz, egymástól másfél lábnyira álló deszkákat, rakj a' földre, és jó sürün kötött nád tserényeket tégy ezekre, úgy hogy a' bogyókat által ne ereszszék, és az olaj gyümölts terhét megbírhassák. Minden szuszék mellett pedig, arról az oldalról, a' merről lefoly az olaj Sepredék, az emlitett tsövek alatt, árkok formájára üres padimentomnak, vagy üreges kőnek kell lenni, a' hol megállapodjon és a' honnan ki lehessen merni, a' mi kifolyt. Ennekfelette; elkészült kádnak vagy hordóknak kell a' háznál lenni, mellyekbe külön lehessen eltenni mindenik nemünek a' Sepredékjét, a' melly vagy tisztáról folyt le, vagy arról, a' melly meg vólt sózva. mert mind a' kettő sokféle haszonra alkalmatos. Az olaj tsinálásra pedig a' malmok alkalmatossabbak, mint a' Sajtó; a' Sajtó mint a' tsorgó és a' nyomó. A' malmokkal igen könnyű bánni, mivel a' bogyóknak nagyságához képest, vagy lellyebb lehet ereszteni, vagy fellyebb lehet venni, hogy a' magvaik, mellyek megvesztegetik az olaj ízét, öszve ne törtdeltessenek. Ugy a' Sajtó is több munkát visz véghez, és könnyebben is mint a' nyomó és a' tsorgó. Van valami fennálló, tséphez hasonló eszköz is, mellyet tsomoszlónak hivnak, és ezzel nem roszszúl lehet meg tenni a' munkát, hanem hogy sokszor hibája esik, és ha sokatska bogyót teszel bele, megakad. Mindazáltal az értekhez, és a' tartományoknak szokásaikhoz képest, az emlitett szerszámokkal élnek. de jobbak a' malmok, úgy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' Sajtók is. Minekelőtte az olaj készítésről beszéllenék, ezeket megemliteni szükségesnek tartottam. Most a' dologra kell által menni, noha sokak elmaradtak, mellyeket mint a' bor szüret előtt, úgy az olaj szüret előtt el kell készíteni, mint a' fa bősége, mellyet az előtt sokkal oda kell vinni, hogy mikor kívántatik, a' munka ne akadályoztassék: ugy a' kosarak, mérők, vékák, mellyek a' leszedett bogyókat magokba vehessék, kasok, kender kötelek, és gyékényből valók, vas meregetők, mellyekkel kimeregetik az olajat, fedők mellyekkel az olajos edényeket befedik, nagyobb és kissebb spongyiák, tsuprok, mellyekkel az olajot elhordják, nád teritők, mellyekre öntözik az olaj gyümöltsöket, és ha mik még vagynak, a' mellyek most nem jutnak eszembe. mind ezeknek és sokkal többeknek is ott kell lenni, mert a' használásba elromlanak, és kevesednek; mellyek közül ha valami idejében ott nints, a' munkát hátráltatja. De már a' mit igértem, telyesitem. — mihelyt a' bogyók változni kezdenek, és már némellyek feketék, de többnyire fehérek, szép időben kézzel le kell szedni az olaj gyümöltsöket, és takarókat vagy nád teritőket teritvén le, meg kell rostálni és tisztitani: azután meglévén szépen tisztitva, egyszeriben a' sajtókba vinni, és épen ujj kasokba zárni, 's a' sajtókba tenni, hogy a' mennyire lehet, egy kevéssé kinyomattassanak. Azután széllyel morsolván a' héjjait, meg kell lágyitani két meszszely tiszta sót adván minden egy vékához, és vagy deszkátskák között, ha az a' szokása a' tartománynak, vagy ujj kasokba a' malátát ki kell nyomni. a' mi osztán elöszször lefolyt, kerek désába (mert a' jobb, mint a' négyszegü ón, vagy az úgy épitett kettős veder) a' töltögető mindjárt meritse ki, és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

az erre a' végre készitett tserép edényekbe töltögesse el. Az olajos pinczébe pedig háromféle désák legyenek, hogy egyikbe az első rendü az az, az első nyomásról jövő olajat lehessen önteni, a' másodikba a' másodikat, a' harmadikba a' harmadikat: mert igen sok függ attól, hogy öszve ne elegyitsük a' máslást, annál inkább a' harmadlást, az első nyomással. mert sokkal jobb izü, a' mi a' sajtó kevesebb nyomásával jö le, valamint, az elölé. mikor osztán az első désákbaegy kevéssé állott az olaj, szürje le azt a' töltögető a' második féle désákba, és azután a' következendőkbe egész az utolsókig. mert mennél gyakrabban szellőzik az általvivés által, és mint egy gyakoroltatik, annál tisztább lesz, és megszabadúl a' seprőtől. Elég lesz pedig minden sorba harmincz désákat helyheztetni, ha tsak az olajos kertek nem felette nagyok, és több számmal nem kivánnak. Ha hidegekben az olaj öszve fagy a' seprejével, igen is több főtt sóval kell ekkor élni. e' felengeszteli az olajat, és minden hibától megmenti. attol sem kell tartani, hogy sós fog lenni. mert akár mennyi sót teszel hozzá, annak az izit mindazáltal magába nem veszi az olaj. Még igy se szokott pedig felengedni, mikor nagy hidegek vagynak: azért salétromot pergelnek, és megtörve bele hintik, 's öszve elegyitik, ez a' seprőt elválasztja. Némellyek, noha értelmes olaj készitők, az ép bogyókat nem vetik sajtóba, mivel azt gondolják, hogy valami elvész az olajból, mert midőn nyomja a' sajtó, nem tsak maga megy ki a' seprő, hanem valami kövérséget is elvisz magával. Azt pedig közönségesen kivánom megjegyezni, hogy se füstöt, se gőzt: mind addig valameddig a' zöld olajat tsinálják, a' sajtóra ne botsássanak, vagy az olajos pinczébe, mert mindenik ellensége az olajnak, és a' legértelmesebb

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

sebb olaj tsinálók, alig engedik meg fáklyánál késziteni, minekokáért az égnek arra a' részére kell helyheztetni, mind a' sajtót, mind az olajas pinczét, melly a' hideg szelektől minél jobban el vagyon fordulva, mivel a' tűz melegére éppen nintsen szükség. A' hordók pedig és általagok, mellyekbe az olaj eltétetik, nem tsak akkor kivánnak gondosságot, mikor a' gyümölts eltétele kénszerit, hanem mikor a' vevők kiüritik is, mindjárt gondjának kell reá lenni a' majorosnénak, hogy valami maszat vagy sepredék leszállott az edények fenekére, azt mindjárt kitisztitsák, még pedig nem forró meleg luggal, hogy az edényekről a' viasz le ne váljon, hanem egyszer vagy többször is kiöblitsék: azután lágy meleg vizzel, gyengén kézzel megdörgöljék, és többször kimossák, és ekképpen spongyiával minden nedvességét letöröljék. Vagynak a' kik a' fazokas krétát, mint a' hig seprőt vizzel felerésztik, és mikor az edényeket megmosták, ezzel mint valamelly kenőtstsel belől bekenik, és megszárasztják. Annakutánna, mikor a' dolog úgy kivánja, tiszta vizzel kimossák. Némellyek előbb olaj seprővel, azután vizzel tisztitják meg, és kiszárasztják. azután megnézik, ha nem kivánnak-é a' hordók ujj viaszszat. mert tsak nem minden hatodik olaj szürettel meg kell azokat viaszszal önteni, azt mondották a' régiek. melly hogyan eshessen meg, által nem láthatom, mert valamint az ujj edények ha megmelegittetnek, könnyen magokra veszik a' viaszat: úgy nem hiszem hogy a' régiek az olaj nedvessége miatt a' viaszolást megszenyvedjék. melly viaszolást mindazáltal, a' mi idönkbeli mivelök megvetették, és azt gondolják, hogy jobb az ujj hordókat hig gumival megönteni, és megszárasztván fehér viaszszal megfüstölni, hogy meg ne penészesedjenek, és azt tartják, hogy ezt a' füstö-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

lést mind annyiszor meg kell tenni, valamennyiszer vagy ujj, vagy régi edényekről gondoskodnak, és ujj olajhoz készitik azokat. Sokan, ha egyszer az ujj hordókat, vagy általagokat vastag gumival beöntötték egy gumizással örökre megelégesznek, és valósággal a' melly edény egyszer béitta az olajat, a' másik gumizást bé nem veszi, mivel az olaj kövérsége nem szenyvedi az ollyan matériát, minémü a' Gumi. — December holnap után, Januarius első napja után, ugyan azon módon, mint fellyebb, le kell szedni az olaj gyümöltsöt, és mindjárt kinyomni. mert ha padlásokra elrakják, hamar megmelegszik: mivel a' téli essöktöl több sepröt vesz magában, melly ellenkezik ezzel a' dologgal. Kerülni kell tehát, hogy ennivaló olajat ebből ne készitsünk, mellyet olly móddal lehet elkerülni, ha mihelyt beviszik a' mezőről a' bogyókat, megőrlik és kinyomják, 's úgy bánnak vele a' mint fellyebb mondánk. Sok földmivelők úgy hitték, hogy ha a' bogyókat benn lerakják a' padláson, szaporodik az olaja, melly szinte úgy nem igaz, mint az, hogy a' szérűben nevekednének a' gabonák, 's azt a' régi hazugságot, hogy Porcius Cató igy czáfolja meg: hogy azt mondja: a' padláson megránczosodik az olaj gyümölts, és kevesebb lesz. Azért midön a' mives azon egy időbe mértékét oda be eltette, és sok napok mulva meg akarja azt örleni, elfelejtkezvén az elöszszöri mértékről, mellyet bevitt, más hasonló eltett rakásból pótolja ki a' mi hijja volt, mindenik mértéknek, 's illyen módon látszik mintha több olajat adna az állott, mint az ujj olaj gyümölts, holott sokkal több méröket vett elő. De ha szinte igaz volna is ez, mindazzonáltal a' zöld olaj árából több pénz jö be, mint a' sok roszszából. De Cato is mondja: és még igy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

is, akár mire nevekedjen az olajnak nehézsége vagy mértéke, ha az elkészült bogyók részét veszed számba, nem jövedelmet, hanem veszteséget veszel észre minekokáért a' leszedett olaj gyümöltsöket, minden kételkedés nélkül öröljük meg egyszeriben, és vessünk sajtó alá. Jól tudom, hogy ennivaló olajat is kell tsinálni. mert mikor a' féregtől megrágatván leesik az olaj gyümölts, vagy a' szélvészek és essök miatt a' sárba foly, a' meleg víz segítségéhez folyamodnak, és az üstöt meg kell melegiteni, hogy a' tisztátalan bogyók kimosattassanak de annak nem kell nagyon forrónak lenni, hanem tsak kevéssé melegnek, kogy mennél alkalmatosabb legyen az olaj ize: mert ha meg van föve, a' férgeknek és egyéb tisztátalanságoknak izét is magába veszi. Mikor már az olaj gyümölts ki van mosva, a' többekben úgy kell vele bánni, mint fellyebb mondottuk. A' tiszta és ennivaló olajat pedig, nem ugyan azon kasokba kell kinyomni. mert a' régiek, a' fonnyadt gyümöltsök, az ujjak pedig a' rendszerént való olaj gyümölts kinyomására szoktak fordittatni, és mikor kinyomatnak egyszeriben a' legforróbb vizzel, kétszer vagy háromszor is ki kell mosni: azután, ha ott folyóviz van, köveket rakván azokra, hogy a' tereh alatt megmaradjanak, le kell meriteni, vagy ha folyó-víz nints, minél tisztább vizü halas-vagy egyébb tóba beáztatni, és annakutánna veszszökkel megverni, hogy a' maszatok és seprök kihulljanak, 's ismét kimosni, és megszáraztani.

LI. A' mustos olajról.

Jól lehet nem erre az időre tartozó volna a' mustos olaj készitése: mindazáltal ennek a'

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: ÉGF/127/2022.

könyvnek erre a' részére hagytam, hogy helytelenül a' bor tsinálásának módja közé ne tétetnék. Igy kell pedig azt tsinálni. Egy minél nagyobb olajos edényt, még pedig, vagy ujjat, vagy jó erősset, el kell készíteni: azután szüretbe minél jobb és ujjabb mustból hatvan meszszelyt, és nyolczvan font olajat bele kell tölteni: azután nem szitált, de nem is apróra tört, hanem gyengén összve rontsolt fűszerszámokat kell gyékény vagy kender hálóba hozzá venni, 's így, egy kis kő terhetskevel, az olaj vagy must egy részébe lebotsátani. Illyen mértékkel legyenek pedig elintézve, a' mint itt elő adjuk: kálmust, tsátét, paraditsom-magot, balsamfát; pálmahéjjat. ó borba beáztatott, és azután megszárasztott, 's megpergelt görög szénát, káka gyökeret, úgy görög nőszirmot, nem külömben Egyiptomi ánist hasonló mértékkel, az az, mindenikből egy fontot és fertályt mint fellyebb mondottuk, hálóba zárván, botsáss bele, és az edényt sározd be. hét vagy kilencz nap mulva, a' mi seprő vagy tisztátalanság lesz magában az edény száján, kézzel szedd ki és töröld le: azután az olajt szürd le, és ujj edényekbe tedd el. majd a' hálót vedd ki, és a' fűszerszámokat mosárban minél tisztábban törd meg, és megtörve ugyan azon edénybe tedd viszsza, és ugyan annyi olajat mint előbb tölts reá, dugd be, és a' napra tedd ki. Hét nap mulva az olajat merd le, és a' mi must hátra van, szúrkolt kádba tedd el. mert ha ezt az orvosságot ki nem mered, inni adják az erőtelen ökröknek és egyéb marháknak. A' máslás olaj pedig, nem kedvetlen szagú lévén, minden napi kenetül szolgálhat, az inak fájdalmában küszködőknek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

LII. A' kenetnek való olajat hogy kell tsinálni.

Kenetnek való olajat így tsinálj. Minekelőtte megfeketedne az olaj gyümölts, mikor legelőször kezd szintelenedni, de még nem tarkúl, kivált a' Liciniát ha van; ha e' nints a' régiát, ha e' sints a' Culminia bogyóit kézzel szedd meg, és mindjárt megtisztitván azon épen tedd sajtóba, és a' nyálkáját nyomd ki: azután felemelt malmon az olaj gyümöltsöt öröld meg, és azt vagy deszkás garatba, vagy ujj kasba tedd bele, és bele tévén a' sajtóval úgy nyomd ki, hogy a' sajtót ne tekerd, hanem tsak maga a' sajtó terhével valamennyire hagyd kinyomni: ezután mikor így foly, a' töltögető mindjárt a' seprötől válaszsza el, és szorgalmatosan külön más désákba vigye által, és annak többi olaját szürje le. a' mi azután nyomódik ki, jó lesz enni, vagy más féléhez elegyíteni, vagy magában is.

LIII. A' Disznóhús bésózásáról.

Eddig elég bővön szóllottunk az olajról, menjünk viszsza most a' kissebbekre. Minden barmot, kivált a' disznót, az előtt való nap mikor megölik, az ivástól meg kell tartóztatni, hogy a' húsa annál szikkadtabb legyen. mert ha iszik, a' sózásnak több nedvessége fog lenni. Tehát mikor szomjan megölöd, a' tsontjait jól kihányd, mert ez jobbá, és állandóbbá teszi a' sózást. Azután mikor a' tsontjait kiszeded, főtt sóval, de nem igen apróval, hanem felemelt malmon daráltal, jól sózd meg, 's kivált azokba a' részekbe, mellyekbe a' tsontokat benne hagyták, sok sót tömj, és deszkára elrendelvén a' tagjait vagy darabjait,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

nagy terhekkel nyomtasd meg, hogy kijöjjön a' nyálkája. harmadik nap a' terheket szedd le rólla, és a' sózást jó erössen a' kezeiddel dörgöld bele, és mikor azt el akarod tenni, apró tört sóval hintsd meg, 's így tedd el: és naponként meg ne szünj annak sózását bele dörgölni, mig tsak megérik. Ha tsendes az idö azokban a' napokban, a' mellyekben a' húst bedörgölik, hagyd a' sóba kilencz napokig: ha pedig felhös vagy essös, tizeneggyedik vagy tizenkettödik nap, tóhoz kell vinni a' besózott húst, és a' sót elsöben kirázni, azután édes vizzel szorgalmatosan megmosni, hogy sohol rajta só ne maradjon és egy kevéssé megszikkasztván a' hústartó-helyen felakasztani, a' hová egy kevés füst menjen, melly ha mi nedvesség volna még benne, azt kiszáraszthassa. Ez a' besózás hold fogytán, kivált télben, de Februarius 13-ika elött is alkalmatosan megeshetik. Van még más sózás neme is, melly a' meleg helyeken is, az esztendönek minden részében megeshetik, a' melly ebböl áll. Midön a' disznók elöttevaló nap a' víztöl tartóztatnak, más nap megölik, és vagy forró vízzel, vagy vékony fából lángot tsinálván, megkoppasztják (mert mind a' kétféle módon le lehet a' szörét tisztitani) a' husát egy egy fontnyi forma darabokra elvagdalják, azután tungba alól fött sót tesznek, de egy kevéssé (mint fellyebb mondottuk) töretlent: azután a' hús darabok tömötten öszve rakatnak, és egymásután megsózatnak; de mikor a' tung szájáig ér az ember, a' több részét sóval megtöltik, és terheket tévén reá, edénybe öszve nyomják, és ez a' hús mindenkor megmarad, és mint valamelly besózott, a' maga sós levébe eláll.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

LIV. A' kerek-répát és tövis répát hogy kell eltenni.

A' répák körül minél kerekebbeket válaszsz, és azokat ha sárosok, törölgesd meg, és a' felső héjját éles késsel hámozd le: annakutánna (mint a' betsináltakat készitök szokták) keresztbe a' görbe késsel mesd be, de rá vigyázz, hogy egész a' közepéig ne mesd a' répát. Ekkor a' répák vágásaiba hints apró tört sót, de ne felettébb sokat, és a' répákat tekenőbe vagy tungba rakd el, és többetske sóval behintvén, három nap hagyd ugy, hogy kiizzadjanak: harmad nap mulva, a' répa közép rojtjait kóstold meg, ha bevette é a' sót. azután ha tapasztalod hogy eléggé bevette, mind kiszedvén, eggyenként kit kit a' maga levében öblögesd ki, vagy ha nem sok lé volna rajta, erös sós levet végy hozzá és úgy mosd ki: és annakutánna négyszegletü veszszőkből font ládába, melly nem sürün, mindazáltal jó erössen és vastag veszszőkből legyen öszve szöve, rakd bele; azután tégy rá egy deszkát melly úgy legyen alkalmaztatva, hogy ha a' dolog úgy kivánja, egész fenékig le lehessen nyomni. mikor pedig azt a' deszkát illyenre készitetted: nehéz terheket rakj felibe, és egész éjjel, 's egy nap hagyd szikkadni. ekkor szurkolt tserép - vagy üveg hordóba rakd el, 's igy töltsd fel mustárral és eczettel, hogy a' lé elboritsa. — A' tövis répákat is egészen ha aprók, a' nagyobbakat pedig elmetélve, ugyan azon lével, a' mellyel a' répákat be lehet tsinálni: de rá kell vigyázni, hogy ezek közül mindeniket, minekelőtte szárba indúlnának, míg még gyengék, addig kell elrakni. — Az apró tövis répákat egészszen, vagy a' nagyokat

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

három sőt négy felé vágván, rakd edénybe, és eczettel töltsd fel, főtt sót is egy meszszelyt tégy bele, egy kondér eczethez. harmincz nap múlva élhetsz vele.

LV. Mustárt miképpen kell tsinálni.

A' mustár magvát szorgalmatosan tisztitsd, és rostáld meg: azután hideg vizzel mosd ki, és mikor jól meg van mosva, két óráig hagyd a' vizben. azután vedd ki, és kézzel kinyomván, ujj vagy szépen kitisztitott mosárba tedd bele, és ütökkel törd meg. mikor meg lesz törve, az egész öszvetört jószágot gyüjtsd öszve a' mosár közepére, és tenyérrel nyomd meg, mikor lelapitottad, likkald meg, és valami kevés eleven szenet tévén bele salétromos vizet tölts rá, hogy minden keserűségét és pállottságát kihajtsa. azután emeld fel a' mosarat, hogy minden nedvessége kiszivárogjon, e' meg lévén erős fehér eczetet adj hozzá, és a' törővel elegyitsd el, 's szürd által. Ez a' lé a' répák betsinálására nagyon jó. Egyébaránt, ha vendégségi hasznokra akarod készíteni, mikor kiveszed a' mustár nyálkáját, minél ujjabb fenyő tobzokat, és mondolát tégy hozzá, és szorgalmatosan törd meg, eczetet töltvén belé. A' többit úgy tsináld, mint mondottam fellyebb. Ez a' mustár mártásnak nem tsak alkalmatos, hanem szép is: mivel gyönyörű fényes, ha gondal van készitve.

LVI. A' barna gyapor, és sárga-répa gyökerét, hogy kell betsinálni.

Minekelőtte a' barna-gyapor szárba indulna ásd ki Januarius holnapban, vagy Februariusban

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

is, és szépen vakard meg, hogy rajta semmi föld se maradjon, és eczetbe és sóba tedd el: azután harmincz nap mulva vedd ki, és a' le hántott héjját vesd el. Azomban a' közepét elmetélve, üveg- vagy ujj tserép edénybe tedd bele, és tölts rá levet, mellynek a' mint alább meg van írva, illyennek kell lenni: Végy méntát, töppedt-szölöt, és egy kevés száraz veres-hagymát, és azt pergelt lisztel és egy kis mézzel törd öszve: melly midőn jól öszve van törve; két rész must-mézet vagy forraltat, és egy rész eczetet elegyits öszve: 's igy ugyan abba az edénybe töltsd öszve, és azt fedővel befedvén, börrel kösd le. Mikor osztán akarsz vele élni, a' megapritott gyökereket levével eggyütt vedd elő, és olajat tölts rá. Ugyan ekkor a' Sárga répa gyökerét azon módon betsinálhatod, mint fellyebb: mikor pedig a' szükség kivánja, kiveszed az edényből, és eczetes mézet, egy kis olajjal együtt tölts rá.

LVII. Erős-czibrét, vagy a' mint mások hívják, Savanyú hallevet hogy kell késziteni.

Tégy a' mosárba borsfüvet, mentát, rutát; koriándromot, petreselymet, metélő-hagymát, vagy ha e' nem lenne, zöld veres hagymát, saláta leveleket, mustár-káposzta leveleket, zöld kerti-kakuk-füvet vagy tsipkepittyet, úgy zöld pólét is, ujj Sajtot és besózottat: ezeket mind, egyformán törd meg, és egy kevés borsos eczetet keverj bele. Ezt az elegyítéket, tálba öszve tsinálván, töltsd reá olajat. Mikor azon zöldségeket, a' mellyek fellyebb emlittettek, öszve törted, megtisztitott diókat, a' mennyi illendőnek látszik, tégy közé, és egy kevés borsos eczetet keverj bele, és tölts rá olajat. egy kevéssé meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

pergelt sesamat, azon zöldségekkel, a' mellyek fellyebb említtettek, törj öszve. Ugy, egy kevés borsos eczetet elegyits hozzá, mellyre fellyül tölts olajat. — Galliai sajtot, vagy a' millyen félét akarsz, apróra vagdalj öszve, és törj meg, fenyö-tobzokat, ha azok bövön vagynak; ha nintsenek, pergelt mogyorókat vagy mondolákat le hántván a' böreiket, hasonlóképpen a' fűszerek közé elegyíts, és egy kevés borsos eczetet tégy bele, és keverd öszve, 's öszve tsinálván, olajat tölts felibe. Ha zöld fűszerek nem lennének, száraz pólét, vagy kerti kakukfüvet, vagy fekete gyopárt, vagy száraz borsfüvet, sajtal törj öszve, és borsos eczetet 's olajat tégy hozzá. Lehet ezeket szárazon is, ha a' többekbe mód nintsen, mindeniket a' sajt közé keverni. — Fehér borsot ha van; ha nints feketét, három uncziát, petreselyem-magot két uncziát, büdöske gyökerét, mellyet a' Görögök σιλφιον hivnak, másfél uncziát, sajtot egy sextanst: ezeket megtörvén és rostálván, mézzel elegyitsd öszve, és ujj fazékba tartsad: azután mikor a' szükség kivánja, a' mennyi tetszik belőle, azt eczettel, és sós hallével ereszd fel. — Levestikomot egy uncziát, töppedt szőlőt, levonván a' böreit, egy sextánst, fehér vagy fekete borsot egy negyedet: ezeket, ha a' nagyobb költséget el akarod kerülni, mézzel öszve lehet elegyiteni, 's úgy eltartani. Ha pedig drágább erös-cziberét akarsz tsinálni, ugyan ezeket a' fellyebbvaló elegyítékekkel keverd öszve, és úgy tedd el a' haszonra: ha büdöskéd is nintsen, a' helyett adj hozzá fél unczia mézet.

Elvégezett munkámat P. Silvinus! úgy gondolom, hogy nem rekeszthetem bé jobbal, mint ha egy mutató táblát adok itten az olvasónak, (ha ugyan fognak lenni, a' kik ezeket kivánják megérteni). Jól tudtam azt, hogy végetlen sokak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022, Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

vagynak, a' mellyeket ebbe bé lehetett volna rakni: de azokat itéltem méltóknak az emlékezetre, a' mellyek leginkább szükségeseknek látszottak. Nem is adott a' természet az öregeknek mindenbe tudományt. mert még azokrol is, a' kik legböltsebbeknek tartattak a' halandók között, tsak a' mondatik, hogy sokat tudtak, nem hogy mindeneket.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

LUCIUS JUNIUS MODERATUS COLUMELLA KÖNYVE AZ ÉLŐ FÁKRÓL.

I. A' Szőlő Oskola' tsinálásról.

Minthogy az első Könyvben a' Szántóföldek' miveléséről, ítéletem szerént elég böven értekeztem: nem lesz helytelen a' fákról 's tsemetékről való gondoskodás is, a' melly legnagyobb részét teszi a' mezei gazdaságnak. Ugy ítélem annakokáért Virgiliussal, hogy a' tsemetéknek két nemei vagynak, mellyek közül az eggyik önként terem, a' másik emberi munka által tenyésztetik. Az, a' mit nem emberi munka hoz elöl, inkább épületre alkalmatos, ez, a' mihez munka járul, gyümöltseiért használhat. Ez a' neme tehát leginkább meg-jegyzésre méltó, a' melly ismét háromféleképpen osztatik fel: mert a' planta ágbol, vagy fa nevekedik, mint az Olajfa, fige-fa, vagy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tsemete, mint a' ró'sa 's nádtsemeték, vagy valamelly harmadik nemű, a' mellyet tulajdonképpen sem fának, sem tsemetének nem mondhatunk, a' millyen a' szöllötö. Minekelötte a' fáknak, 's tsemeteknek mivelés módját elöl adnám; elsöben is a' szöllötövekről fogok értekezni. A' ki alatsony, vagy fáiszölöt akar fel állitani, annak elébb plántaoskolát kell készitteni, mert így tudhatja, mitsoda nemű szöllötöt fog plántálni, mivel a' mit pénzen szerzünk és úgy rakunk el, annak jóságáról bizonyosok nem-lehetünk; minthogy kéttséges, ha valyon az, a' ki eladta, figyelmetes volt e' a' plántaveszszök szedésében, 's e' mellett a' mi meszsziről hozatik, az nem eléggé eggyezmeg a' mi földünk' természetével, mivel az idegen tartománybeliek nehezebben erednek meg. Leg-jobb hát a' plántaoskolát azon a' földön készitteni, a' hol a' szölöt el-akarod rakni, vagy legalább annak szomszédságában, még pedig sok függ a' helynek természetétöl. Mert ha dombokra akarsz alatsony vagy fáiszöllöt ültetni, azon légy, hogy száraz helyen légyen a' plántaoskola, 's már gyengekorában hozzá szokjon a' Szöllötö, a' kevés nedvességhez: külömben a' midön nedves helyről szárazra viszed, elébbeni nedvességétöl megfosztatván, elerötelenedik. De ha lapályos és vizenyös földeid vagynak, hasznos leszsz a' plántaoskolát is hasonló helyen készitteni, és a' szöllötöt hozzászoktatni a' bö nedvességhez; mert a' midön a' sovány szöllöveszszö nedves földbe tétetik által, elrothad. A' lapályos, és nedves földet pedig, mellyet plántaoskolának szántál, elég lészen kapával felkapálni, mellyet a' mivelök harmallónak neveznek. Ez a' kapálás más fel lábnál mélyebb, két lábnál pedig sikérebb. Eggy hold földnek illy kapával való megkapálására 50 nap szám kivántatik. Ha pedig

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

eggy holdnyi hegyet és dombot két lábnyi méjjségre keversz meg, 60 nap szám; vagy, ha ugyan azon a' helyen akarsz plántaoskolát késziteni, a' hova rakod a' szöllöt, három lábnyi méjségre megkeversz eggy holdat 80 nap számmal, úgy mindazonáltal, ha sem kö, sem föveny, vagy más nehezebb matéria nem áll ellent; a' melly esetben hogy mennyi napszám kívántasson meg, nem lehet eléggé meghatározni. Mi pedig szóllunk a' tiszta földröl.

II. Millyen plántaveszszöket kell szedni, és mikor?

A' keverés végbevitetvén Februarius Holdnapban vagy Martius' elején szedj plántaveszszöket. Leg jobbak pedig azok, a' mellyek megjegyzet szöllötövekröl szedetnek. Mert a' ki jó plántaoskolát akar kesziteni, szüretkor azon Szöllötöket, mellyek nagy, ép, 's meg érett gyümöltsöt hoztak, eczettel öszvekevert veres földel (hogy az essö le ne mossa) megjegyzi, 's ezt nem tsak eggy esztendöben tselekeszi, hanem eggymás után három, 's több szüreteken is, ugyan azon szöllötökéket meg tekinti, ha valyon azok meg tartották e' az ö termékenységeket: mert igy lehetünk bizonyosok a' felöl, hogy azoknak terméseket nem a' bö esztendö, hanem a' szöllötökéknek jósága okozza. Ha több szüretekben ugyan azon minéműségeket megtartották, az illyen szöllötökékröl szedett plántaveszszök sok, és jó borral szolgálnak; mert akarmelly fajtú Szöllökböl is, a' mellyek a' meg ért állapotra el jutnak, sokkal jobb ízü bor leszsz, mint azokbol, a' mellyek a' hévség, vagy más ok miatt elromolnak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGP/127/2022.

III. Miképpen kell szedni a' magveszszőket? és a' föld' mivoltáról.

Szedj, pedig nagy szemü, gyenge haju, kevés és apró magú, édes izü plántaveszszöket. Legjobbak az ágyékárol, másód rendbeliek a' vállairol, harmad rendbeliek a' szöllö' tetejéröl szedettek, a' mellyek hamar megfogamzanak 's termékenyebbek, de leghamarébb is megvénülnek. A' fattyu venyigéket elültetni nem tanátsos, mert terméketlenek. A' kövér, sik, és nedves helyeken korán érö szöllötöket ültess, ritka Szemüeket, rövid bötyküeket, erötleneket, mert az illyen fajtu szöllö veszszökre az efféle föld alkalmatos. A' Száraz, sovány, és kopár helyeken: tsak nem természettel termékeny, erös, és sürü szemü szöllöt. Hogy ha a' kövér földbe erös szöllö tökéket rakol, inkább levelekkel bujálkodnak és akarmelly gyümöltsöt hoznak tökélletesen meg nem érlelik: viszont az erötelenek a' sovány földbe, hamar megtsökkennek, és kevés gyümöltsöt hoznak. Mindenik fajtu szöllöt külön ültesd; igy mindeniket a' maga idejében metszheted és szüretelheted. A' plántaveszszök, ha a' végeiken lévö agg-vagy száraz venyigékkel rakattatnak el, hamar megerednek, és erössen nevekednek, de hirtelen megvénülnek: a' mellyek ellenben aggvenyige nélkül plántáltatnak el, nem olly hamar erednek meg, de tovább eltartanak. A' legfrissebb magveszszöket kell a' földbe elültetni. Ha mindazonáltal késöre maradt volna az elültetések, szorgalmatosann be kell temetni, egészszen, ollyan helyen, a' hol sem az essöt, sem a' szelet meg ne érezhessék. Az ültetményeket nap-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

keletre tsináld, és ujj hold után 10-ik nap, és 20-ik után. Ez az ültetés módja legjobb a' szöllőkhöz. De a' midőn ültetsz kerüld a' hideg szeleket. A' Furkós-veszszőt így tedd el. A' Furkós-veszszőnek legfellyebb is tsak 6 bimbói legyenek, ugy mindazáltal, ha közbe rövid bötykei vagynak. Ennek alsó részét, mellyet a' földbe le-teszel a' bötykénél, úgy hogy a' bimbót meg ne sértsed, éles késsel kerekdeden vágd el, és mindjárt marha ganéjjal kend meg; ekkor a' már jól meg kapált, és ganéjozott földbe az egyenes venyigét szurd le, ugy hogy négy bimbói el fedeztessenek. A' Plánta-veszszők között elég leszsz mindenfelé eggy lábnyi közt hagyni; a' midőn megfogamzanak gyakorta meg kell fattyazni, ne hogy kelletinél több venyigéket tápláljanak, hasonlóképpen sok izbe meg kell kapálni; késsel nem kell illetni. Huszonnegyedik holdnapban mettszettessenek meg: harminczhat holdnap mulva, plantálják által. Nyugodt földbe rakjad a' Szöllőt; mert a' mit oda, a' hol már szöllő volt tíz esztendőnél, hamarébb ültetsz nehezebben fogamzik meg, és soha neki nem erősödik. A' földet, minekelőtte szöllővel beültetnéd, probáld meg millyen izü; mert a' bora is ollyan izü fog lenni. Az ízét pedig (a' mint az első Könyben elöl adtuk) úgy lehet ki tanulni, ha a' földet vizzel meg öntöd, 's minekutánna meg szürted a' vizet meg kóstolod. A' szöllőnek legjobb az a' homokos föld, a' melly alatt édes nedvesség van: hasonlóképpen jó az ollyan föld is, a' melly morsalékos: úgy hasznos a' gyülevész, és hányt föld is. Alkalmatos a' szöllő-ültetésre az ollyan homok is, a' melly alatt édes agyag van. Mind az a' föld pedig a' melly nyárban meg hasadoz nem hasznos a' szöllőknek, 's fáknak. A' föld' alsó része táplálja a' szöllőt, 's fát, a' felső része pedig őrzi. A' kövek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

vek a' föld tetején mind a' szöllő tőkéket, mind a' fákat meg sértik. az allyát meg hívesíttik. A' közép szerü ritkaságú föld, legjobb a' szöllőnek: de azt, a' melly az essőt által ereszti, vagy fellyülről soká megtartja, kerülni kell. Leghasznosabb pedig az, a' melly fellyülről egy kevéssé ritka, a' gyökerek körül sürü. A' hegyeken, 's halmokon nehezen erednek meg a' szöllők; de erős, jó izü borral szolgálnak. A' nedves és lapályos helyeken legerössebbek; de a' borok gyenge, 's nem is tartós. És minthogy a' plántavesz, szőkről 's a' föld' mivoltáról szóllottunk, most a' szöllők' neméről értekezzünk.

IV, A' Szöllők' nemeiről.

A' Szöllőtőkék leginkább szeretik a' fákat, mivel természettel magasra nőnek, azomba több veszszőket is hoznak, és a' gyümöltsöt eggy formán megérlelik. A' Szöllők' ezen nemét faiszöllőnek hívják, mellyről többet fogunk a' maga helyén szóllani. A' Szöllöknek pedig szinte három nemei vagynak szokásba, — ugymint a' kollátosok, földre terültek, és még eggy harmadik, a' melly meröen a' föld felett mint a' fa, magában áll. Az illyen nemü szöllö a' kollátosnál némelly részhen alább való, más részről pedig jobb. A' Kollátos több levegöt vesz magába, magassabb helyen hoz gyümöltsöt, 's eggyformábban érleli meg, de nehezebb mivelni: de ez ugy van szerkeztetve, hogy szántani is lehet 's annál fogva, hogy gyakrabban 's kevesebb költséggel mivéltetik, jobb termövé is leszsz. De a' melly egészszen a' földre terül, sok de nem derekas bort tetem. Legjobb a' szöllöt kapált földbe rakni el.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Néha pedig vagy inkább némelly helyeken árkokba rakják le. Néha gödrökbe is teszik, de a' mint mondottam eggy hold föld 3 lábnyi méllyre, 80 nap alatt kapáltatik meg: két láb mélységű, és hetven láb hoszszúságu ároknak felásására pedig, eggy nap szám elégséges. Hármas gödröket, az az ollyanokat, a' mellyek mindenfelé három lábnyiak, eggy napszámos tizenyolczat készit. Vagy mindenfelöl két lábnyiakat eggy napszámos húszat ás meg. Vigyázni kell azomban, hogy a' száraz és dombos helyeken méllyebben rakattassanak le a' szöllö tökék, mint a' nedves, és lapályos helyeken. Nem külömben, ha gödrökbe, vagy árkokba rakjuk a' szöllöt, legjobb leszsz elötte esztendövel tsinálni a' gödröket vagy árkokat. A' melly szöllö legközelebb rakatik eggymáshoz, mindenfelöl öt lábnyi közre tétetik le, sürübben pedig hét vagy nyolcz lábnyira. De a' mellyet legritkábban rakunk el, hogy könnyen is meg lehessen szántani, tiz lábnyira helyheztettetik eggymáshoz. Az illyen módon elrakott szöllök kéttségkivül nagyobb darabot foglalnak el a' földböl, de a' legerössebbek, és leggyümöltsözöbbek. Midön a' plántaveszszöket lerakod, a' gödörnek vagy ároknak allyát kapával ásd meg, 's tedd puhává. Azon légy, hogy a' szöllö mellyet lerakol, támaszhoz köttetvén napkeletnek tüzzön. A' gödör allyában mintegy öt fontnyi köveket úgy helyheztess, hogy a' szöllöt el ne nyomják, de mindazonáltal a' gyökerei mellett legyenek. Azon kivül tégy ezek után eggy hemina fehér szöllö törkölyt a' fekete mellé, és feketét a' fejér mellé, 's ekképpen a' gödröt vagy árkot ganélyos földel félig töltsd meg. Annakutánna a' legközelébbi három esztendöben, a' gödröt vagy árkot lassanként egész a' tetejéig töltsd meg, 's igy fognak a' Szöllök a' lefelé való gyö-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kerezéshez hozzá szokni. A' gyökereknek pedig menetelre való közt adnak a' kövek, és télen a' vizet elűzik, nyáron nedvességet szolgáltatnak a' törkölyök, 's ezek a' szöllöt a' gyökerezésre is kénszerítik. Mivel hogy tanítottunk arról, miképpen kelljen a' szöllöt elrakni most annak mivelésérol fogunk értekezni.

V. Miképpen kell a' szöllöket mivelni.

Az uj szöllönek minden bimbóit hagyd kijöni, 's mihelyt a' szöllö jövése négy ujnyi leszsz, azonnal levelezd-meg, 's hagyj meg két veszszöt, eggyiket azért, hogy tökének maradjon, a' másikat, hogy segédül szolgáljon, ha hogy történetből az a' rendes ki veszne: ezt a' mivesek örzönek hivják. A' legközelebbi Esztendöben továbbá, a' midön a' szöllöt megmetszed, eggyiket a' jobbik veszszöt, hagyd meg: a' harmadik esztendöben a' szöllöt, míg gyenge, arra a' formára vegyed, a' mellyre akarod. Ha kollátos szöllöt akarsz készíteni, eggy veszszöt hagyj meg, úgy hogy azokat a' két bimbókat mellyek a' földhöz legközelébb vagynak, éles késsel faragd le, hogy ki-ne hajthassanak, azután a' három következendöket hagyd meg, a' veszszö több részét mesd el. Ha pedig azt akarod, hogy a' szöllö magában álljon, mint a' fának, karjait hagyj, 's azon légy hogy kereken formáltassék. Mert azonkívül hogy illyen módon elrendeltetvén szép formájú, kevésbé van a' veszedelemnek is kitétetve, a' midön mindenfelöl minteggy az eggy arányuság által megerösíttetvén, magában megáll. Elég leszsz pedig a' midön elsöben a' karok hagyatnak, mindenik venyigén eggy eggy bimbót hagy-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ni, ne hogy mindjárást megterheltessenek. Ezen metszés után öszve szedvén a' venyigéket, a' szöllöt kapával méjjen, és eggy formán ásd meg, vagy ha ritkán vagynak elrakva szánts meg. 15-dik October után kezd el kinyitni, 's a' tél előtt ki legyen nyitva. Télen a' szöllött ne miveld, hanem ha azoktol a' gyökerektől, mellyek a' nyitásban kilátszanak, akarod meg tisztítani. Ekkor legjobb azokat lemetélni, de ugy hogy a' héjját meg ne sértsed, söt inkább eggy ujjnyi formán hagyd meg az annyától, 's ugy vágd el a' gyökeret, mert a' mellyet közelebb vágsz-le azonkivül, hogy a' szöllöt megsebesíti, 's annál fogva árt neki, magából ezen meg sebesedett részéből még több gyökerek származnak. Azért is legjobb eggy kis részt meg hagyni, 's ekképpen a' felső részeket, mellyeket a' mivesek nyáriaknak neveznek elvagdalni: a' mellyek igy elvágattatván leszáradnak, többé a' szöllöknek nem ártanak. Le lehet télen a' fattyu veszszöket is metélni, annyival inkább, hogy hidegben irtatván ki kevésbé éllednek meg. A' kinyitás véghez menvén illő leszen minden harmadik esztendöben a' tél előtt a' szöllök gyökereire minteggy két meszszelyni érett ganélyt tenni, kivévén a' galamb ganélyt, a' mellyből ha eggy heminánál többet tesz el, ártani fog a' szöllönek. A' Tél végeztével továbbá a' kinyitott szöllöt ásd körül. A' Tavaszi éjj napegyenlöség előtt, a' melly van 25-dik Martiusban, a' nyitást teritsd el. Aprilis 13-dika után a' szöllöt töltsd fel, nyáron továbbá a' mit lehet gyakorta teritsd el. Eggy hold szöllö földet 5 nap alatt nyitnak ki, 5 nap alatt meg keverik, és 3 nap alatt elterítik. Eggy hold erös, és már megállapodott szöllöt 4 nap alatt lehet megmettszeni, 6 nap alatt megkötözni. A' kollátos szöllöre nézve semmi illyest alkalmatosan meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

határozni nem lehet. Némellyek azt javalják, hogy a' legközelebbi esztendöben átültetett szöllöt nem kell megmetiszeni, a' következendö esztendöben továbbá meg kell tisztogatni 's eggy veszszöt mellyet meghagyunk a' 3-dik bimbójánál el mettszeni; a' harmadikban továbbá, ha a' szöllö jól neki vette magát, eggy bimbóval többet kell meg hagyni; a' negyedikben két bimbót, a' legközelebbi mettszéshez hozzá kell adni, 's ekképpen végezetre az ötödik esztendöben a' szöllöt megkollátolni. A' mivelésnek ugyan ezen rendét mi is a' magunk tapasztalásából helyesnek találtuk.

VI. A' Szöllö meg mettszéséröl 's tenyésztetéséröl.

A' régi szöllöt ha fellyülröl vagynak gyökerei ne mesd meg; külömben az uj szöllö is, melly a' mettszésböl származik, haszontalan erejü fog lenni a' föld' felsö részén terülvén el a' gyökerek. Minekokáért gyümöltsöt sem terem bövön, 's mind e' mellett is hamar megvénül. Az illyen szöllöt tehát, hanem szárazok a' törzsökei, és hajthatók, árkokban legjobban el lehet dönteni, 's igy megújjítani. Ha pedig annyira megszáradt, hogy meg nem lehet hajtani, elsö esztendöben eggyszerre úgy ki ne irtsd a' gyökereit, vagy meg ne sértsd, hanem nyisd ki, 's tégy ganéjt a' gyökereihez, és úgy mesd meg, hogy kevés, és bizonyos veszszöket hagyj rajta, és kapáld meg szorgalmatossan 's gyakorta fattyazd meg, ne hogy átaljában felesleg való venyigéket neveljen. Igy miveltetvén erös, és hoszszú veszszöket fog hozni, mellyeket a' következendö esztendöben a' sorok között készitett gödrökben hujts el: 's annaku-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tánna három esztendő alatt mig megerösödik gyakorta kapáld meg 's magát az annyát temesd el, semmit többé arra nem ügyelvén, a' mellyet kitörlesz. Az utolsó esztendőben az annyát gyökerestől vedd ki, 's úgy rendeld el az uj szöllöt. Ha pedig a' régi szöllönek csak méjjen lévő jó fajtu gyökerei vagynak, úgy hogy kinyittatván nem láttszanak, ezt a' szöllöt első Mártius körül, minekelötte megmettszenéd, nyisd ki, és midön méjjen kikapáltad azonnal mesd-meg. A' gyökereitől négy ujnyira, hagyj törzsökét, és ha lehettséges valamelyik bötykénél, fürészszel mesd-el, és a' sebjét éles késsel simitsdki, az után középszerű módon megganéjozott apró földet úgy tégy reá, hogy bétemettetvén á' törzsök, legalább három ujnyi föld legyen a' seb felett. Ezt azért kell tselekedni, hogy a' nap ki ne szárassza, és hogy jobb veszszöket adjon azon által vett nedvességből, mellyet a' föld szolgáltat. De a' melly szöllö roszsz fajtú, és terméketlen, és a' felső részei revesek, 's vakotások, ha gyökerei elég méjjen nyulnak, legjobban el ültetik ugy, hogy kinyittatván, és megmezíteleníttetvén, az alsó része föld szint ugy mettszettessék meg, no hogy a' midön fel töltetik föld felett áljon.

A' Szöllö szaporitásáról.

A' szöllö szaporitásának leginkább három nemei vagynak szokásban; eggyik az, mellynél fogva az anyától származott veszszö árokba tétetik le, a' második az, mellynél fogva maga az anya eldöntetik, és az ő veszszei által több karókra elosztatik. A' harmadik az melynél fogva a' szöllötö két vagy három részekre elmettszetik,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ha külömböző sorokban kell elnyujtani. Az illyen legkésöbben erösödik meg; mert az elszabdalt szöllötö a' bélit el veszti. Minthogy a' nemeit elöladtuk mutassuk meg hogy mindeniket miképpen kell készíteni. Midön a' veszszöt az annyától a' földbe le akarod nyomni, mindenfelöl négy négy lábnyi gödröt készits úgy hogy az ujj tö a' másiknak gyökerei által ne sértessék meg. Annakutánna hagyj négy bimbókat, mellyek a' gödörbe le menjenek, hogy belölök gyökerek származzanak: a' többi részét melly az annyát éri mesd le, hogy szükségtelen venyikéket ne hozzon. Azok közül pedig, a' mellyeknek a' földön fellyül kell állani, két, vagy legfellyebb három bimbónál többet meg ne szenyvedj, a' többeket mellyek a' földel befedetnek, a' négy alsókat kivévén tördeld le, hogy a' szöllö fellyül ne hajtson gyökereket. Illyen módon tétetvén le, hamar megnevelödik, és harmadik esztendöben az annyától el lehet választani. — Ha pedig magát a' szöllötöket akarod eldönteni, ásd körül szorgalmatossan a' gyökerét, de úgy hogy magát meg ne sértsd, és a' tökét fel ne sd le, hogy a' gyökerét meg ne szakaszd. Mikor azt el öntötted 's látod meddig ér el, áss egy árkot, mellybe nyomd bele a' tökét: azután abból az árokbol mint egy kiágazó árkokat tsinálj, a' mellyeken a' mint mindenik veszszö kívánja, el lehessen vonni, 's ekképpen földel fedd bé. Ha pedig a' tökének kevés veszszeje van, és külömböző sorokba kellene elvonni, 's azokat a' karókat, a' mellyekhez kell nyujtani, el nem érheti külömben, hanem ha széllyel megyen: azon légy, hogy minél élesebb késsel ott a' hol két águ, hasitsd meg, 's ugyan azon éles késsel, a' seb helyét igazitsd meg, a' hol a' hasítás egyenetlennek látszik. így húzatván széllyel több sorokra el lehet

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

osztani. Nem haszontalan az a' szaporitás módja is, a' mellyet mi találtunk. ha mikor a' sort el nem éri a' szöllötö, 's nem olly hoszszú a' veszszö, hogy az árok fenekére lebotsáttatván, onnan viszsza lehet szegni, és a' föld felett felemelni: a' rövidségétöl meg ne ijjedj, hanem akarmillyen a' veszszö, ha egyszer ennek a' hegye elér az árok fenekére, tsak nyomd le, és temesd el: azután azokat a' bimbókat mellyek az anyához közelebb vagynak hagyd meg, hogy a' felsö részekről hajtsanak veszszöt. Végre három esztendö múlva válaszd el az annyától, és a' maga karójához vidd oda azt a' részét, a' mellyet az anyától elmetszettél, és tsináld tökévé. A' letett veszszönek a' gödrét ne elöbb, hanem három esztendö alatt töltsd bé lassan lassan: a' felsö gyökereit vagdald el: gyakorta kapáld meg.

VIII. A' hasznos oltásokról, mellyek a' szöllötökéket termékenyekké teszik.

Ha a' szölötövet bé akarod oltani, a' legjobb fajtu termékeny veszszöket, mikor kezdenek fakadni, déli széllel, akkor vagdald le az annyokról. A' melly veszszöt bele teszel, a' szölötönek a' tetejéröl válaszd, gömbölyü legyen, jó és sürü bimbóju. azomban három ép bötyköket hagyj meg: a' harmadik bimbón alól, mind a' két felöl, két ujjnyi hoszszuságra ék formán éles késsel faragd meg, úgy hogy a' bélit meg ne sértsd. Azután azt a' tövet, a' mellyet be akarsz oltani, fürészeld el, a' sebjét simitsd meg, 's igy hasitsd meg, és az elkészitett darab veszszöket a' hasitásba dugd bele arról az oldalról, a' merröl meg vagynak faragva, úgy hogy az oltó-ág héjja a' szöllötö

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

héjját egy formán meglepje. A' mit beoltasz, azt fűzveszszővel, vagy szilfa hársal szorgalmatosan kösd meg, és öszvegyúrt polyvás sárral kend be, és borítsd be a' sebet, 's úgy kösd meg, hogy a' víz és szél hozzá ne férhessen. azután a' sáron fellyűl mohot úgy rá, és igy kösd meg: az a' dolog nedvesen tartja, és kiszáradni nem engedi. Az oltáson és a' kötésen alól, éles késsel a' tőkét sebesítsd meg egy kevéssé, mind a' két felől, hogy ezekből a' sebekből follyon inkább ki a' nedvesség, mint az oltás helyén bövölködjön, mert árt a' felettébbvaló nedvesség, és nem engedi a' bele tett oltóágakat megfogamzani. Némellyek a' régiek közül jobb szeretik megfúrni a' tőkét, 's úgy hotsátani abba a' gyengén megfaragott oltóágat: de mi ugyan ezt jobb móddal tselekedtük. mert a' régi fúró port tsinál, 's ezzel égeti azt a' részt, a' mellyett fúr: a' megégett pedig, igen ritkán fogja meg a' bele tett oltó ágakat. Mi tehát azt a' fúrót, mellyet Galliai fúrónak neveznek forditottuk erre az oltásra: e' lyukaszt, azomban nem éget, mert nem port, hanem forgátsot tsinál. Azért mikor a' kifúrt lyukat kitisztitottuk, mindenik felől a' megfaragott oltó-ágakat bele teszszük, és osztán bekenjük. Az illyen oltás igen könnyen megélled. Annakokáért éjjnapegyenlőség táján tökélletesebb a' szőllő óltas: a' nedves helyeket fehér szőllőről: a' szárazokat feketéről oltsd be. A' termeketlen tőkéket termékenyekké így tedd: A' melly tőkék keveset teremnek, erős eczettel hamuval öszve keverve, öntözd meg azokat, 's magát a' tőke héjját is ugyan azon hamuval kend meg. A' mellyek pedig azt a' gyümöltsöt, a' mellyet mutatnak, meg nem érlelik, de minekelőtte megpuhulnának a' szőlőszemek, elszáradnak, azokat így kell meg

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

jobbítani: mikor a' fürtökön meg van a' szemeknek illendö nagyságok, a' szölötökét a' tövinél vágd el, a' sebjét erös eczettel és régi vizellettel öszve elegyitett földel kend be, és ugyan ezzel a' gyökereit öntözd meg, gyakorta kapáld meg. Ezek elöl hozzák a' veszszöket, és a' szölönek nedvességét megadják.

IX. Hogy a' tökén külömböző nemü szöllök legyenek.

Van ollyan neme is az oltásnak, melly ollyan szölöfürtöket terem, mellyeken külömböző nemü és szinü szöllök találtatnak. Ezt pedig illyen módon viszik véghez. Négy vagy öt, vagy több veszszöket is külömböző nemüeket, a' mennyit tetszik, válaszsz ki, és azokat szorgalmatosan és egyformán elintézvén, kösd öszve: azután valami tserép tsöbe vagy szaruba szorossan dugd bele, úgy hogy mind a' két részről valamennyire kiérjenek, és azokat a' részeket, a' mellyek kiérnek, oldozd ki, azután egy gödörbe tedd bele, és trágyás földel temesd be, és öntözd mig kibimbóznak. Mikor a' veszszök öszve ragadtak egymással, két vagy három esztendö után már eggyé lévén, rontsd el a' tsövet, és mint egy a' szárának a' közepe táján, a' hol úgy látszik, hogy legjobban öszve ragadtak, a' szölötövet fürészszel mesd el, és a' sebjét simitsd meg, és apró földet halmozz rá, úgy hogy három ujjnyi vastagon boritsa bé a' Sebet: ebböl a' töböl midön hajtás jö ki, a' két legjobbikat hagyd meg, a' többit hányd el: e' szerént ollyan szölök teremnek rajta, mint a' millyeneket feltettünk. — Hogy pedig a' szölök mag nélkül teremjenek: a' furkós veszszöt

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hasítsd ketté, de úgy hogy a' bimbóit meg ne sértsed, és minden bélit szedd ki, azután egymással öszve tévén kösd együvé, úgy hogy a' bimbóit ne bántsd, 's igy trágyás földbe tedd le, és öntözd meg. mikor hajtani kezd, gyakran és mélyen kapáld meg. Felnevekedvén a' töke, minden mag nélkül való szölöket terem.

X. *Szüret után, miképpen kell metszeni?*

A' szüret végbe menvén, mindjárt metszéshez fogj, minél jobb késekkel és élesebbekkel; igy a' sebek simák lesznek, és a' tökén is a' víz meg nem állhat: melly mihelyt azon megállapodik elrontja a' tökét, és férgeket 's más egyéb állatokat terem, mellyek a' veszszöt megemésztik. sebeket pedig kerekeket tsinálj, mert ezek hamarább behegednek. A' széles, régi, roszszul nött, tekeredett veszszöket vágdald le: az ujjakat, gyümölts termöket, és néha az unokát is, ha alkalmatos, és már a' töke hanyatlik hagyd meg, és a' karjait is oltalmazd meg, minél hamarább lehet a' metszést vidd véghez. A' száraz, és agveszszöket, mellyeket késsel nem lehet lemetszeni, éles fürészszel fürészeld le. A' sovány és száraz földön lévö erötelen szölöt, tél után mesd meg; a' melly részét meg nem metszetted, Februarius első napja táján, vedd elö. 13-ik Decembertöl fogva, Januarius 13-dikáig, a' szölötöhöz és élöfához, nem lehet késsel nyúlni. Mikor metszed a' szölöt, a' két bimbó között mesd el: mert ha éppen a' bimbó mellett metszed el, szenyvedni fog, és ki nem fog hajtani. A' seb pedig mindenkor lefelé nyúljon, igy sem a' víz, sem a' nap miatt semmi baja nem lesz, és jól vesz magának nedvességet. A' kövér földön, és jó

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

erejü szölöben, több bimbókat és veszszöket hagyj. a' sováyban kevesebbet. Ha valahol a' szölötökén karját akarsz, éles késsel egyszer vagy kétszer azon a' helyenn, egy ujjnyi forma mélyen szúrd meg. a' karját, ha szinte hoszszu is, egészszen le ne vedd, ha tsak egészszen el nem száradt. — Az újj szölöt a' tél elött már kinyisd, hogy minden essöt bé vegyen és száros legyen. A' szölötökék, és élöfák, mennél hamarább kinyitod azokat, annál erössebbek lesznek. De a' mellyek hegy oldalakba lesznek, úgy kell azokat kinyitni, hogy fellyülröl a' tövök mellett fészketskék legyenek, alólról pedig bakhátotskákat kell tsinálni, hogy annál több vizet és iszapot tartsanak meg. A' vén szölöt, se ki nem kell nyitni, hogy a' gyökerei a' mellyek fellyül vagynak rajta, el ne száradjanak, se meg nem kell szántani, hogy a' gyökerei meg ne szaggatódjanak. kapákkal gyakran és mélyen kapáld meg, mindenütt egyformán, és trágyával vagy polyvával öntsd meg a' földjét, a' tél elött, vagy mikor magát a' töket apródonként kinyitod, ganéjozd meg.

XI. A' szölö megfattyazásáról.

A' millyen jól meg kell metszeni a' szölöt: szinte ollyan hasznos azt szorgalmatosan megfattyazni: mert mind a' veszszök a' mellyeken gyümöltsök vagynak jobban megerösödnek, és a' következendö esztendöbeli metszés könnyebb lesz, mind pedig a' töke is, nem lesz annyira sebheleyes. mivel a' mi zöld és gyenge korában töretik le, tsak hamar begyógyul. ezen kivül a' szölök is jobban megérnek. a' szölö virágzása elött

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

már tíz nappal meg legyen fattyazva a' szőlőd. a' mi a' tökén kelletinél több nött, azt vedd le. a' mi a' tetejébe vagy a' karjain jött elő, szakaszd le, azokat tudniillik a' mellyeken nintsenek szőllők. A' veszszők tetejeket, hogy buján ne nőjjenek, tördeld el. A' melly szőlőfejek délre vagy napnyugottra néznek, hogy meg ne égjenek, a' maga veszszejével fedd be.

XII. A' kapállásról.

Mihelyt a' szőlő szeme kezd változni, harmadszor kapáld meg: és mikor már érik, délelőtt, addig kapálj mig nagy meleg nintsen, délután pedig mikor elmult a' nagy meleg: ez a' dolog, mind a' melegtől, mind a' nedvességtől a' szőlő szemet nagyon őrzi. A' sáros földet, se szántani, se kapálni nem kell, mert nagyon megkeményedik, és meghasadoz. Jobb a' földet kapákkal forgatni meg, mint ekével. a' kapa egyformán fordítja meg az egész földet: az eke, azonkivül kogy padokat tsinál, az ökrök is mikor szántják, nemelly veszszőket, és néha egész tőkéket is, kitörnek. A' szőlő kapállásának pedig soha sints vége: mert mennél többször megkapálod, annál több gyümöltsöket is fogsz azon lelni.

XIII. Hogy a' hideg a' szőlőt ne bántsa.

Tavaszszal a' sorok között sok rakás polyváid legyenek elrakva a' szőlőbe. mikor időnn kívül veszed észre a' hideget, minden rakást gyujts meg: igy a' füst a' ködöt és hideget elháritja.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XIV. Hogy a' hangya a' tőkére ne mászszon.

A' tsillagfürtöt törd öszve, és olaj seprővel keverd fel, 's azzal a' töke allyát kend meg: vagy a' gyantát főzd meg olajjal, ezzel is alól a' tőkéket mázold be, igy a' hangyák nem bántják.

XV. Hogy a' patkányok vagy madarak a' szőlőt ne bántsák.

Azokat a' tőkéket, a' mellyek az épületek mellett vagynak, a' patkányok vagy egerek bántani szokták. Hogy e' ne legyen, vigyázzunk a' hold töltére, mikor az Oroszlán, vagy a' Scorpio, vagy a' nyilas, vagy a' bika jegyébe lesz, és éjjel hold világon messük meg. Van egy bogár neme is, pergettyünek hivják, e' majd egészszen elrágja, a' még gyenge szőlő leveleket és fürtőket. Hogy e' ne történjen, a' metsző-késeket, mellyekkel a' szőlőt megmetszetted, vége lévén a' metszésnek, medve vérrel kend meg; vagy ha vidra-böröd vagyon, metszés alatt valamikor megköszörülöd a' metsző kést, azzal a' börrel töröld meg az élit, 's igy kezdj a' metszéshez. mivel a' hegyi szőlőkről elég bővön szóllottunk, a' felfútó fáiszőllőkről adjunk most tanátsot.

XVI. A' felfutó fáiszőlőkről.

A' szőlőtövet leginkább a' juharfa tartja, azután a' szilfa, azután a' körösfa. A' juharfát, mivel nem alkalmatosok a' lombjai, sokan nem szeretik. A' szilfa pedig, mellyet a' mivesek Atiniá-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hak neveznek legderekabb és zöldellőbb, és sok lombjai vagynak: és ezt leginkább a' kövér helyekre kell ültetni, vagy a' középszerüekre is: de ha a' darabos és szomju helyeket, élőfákkal kell beültetni, sem a' juharfa, sem a' szilfa nintsenek olly alkalmatosok mint a' gyertyánfa; amazok erdei körösfák: mindazáltal egy kevéssé szélesebb levelüek, mint a' több körösfák, nem is alábbvaló a' lombjok, mint a' szilfáké. A' ketskék ugyan és juhok ezt a' lombot jobban is kedvellik. Azért a' kik felfutó fái-szőlőt akarnak ültetni, esztendővel az előtt, minekelőtte a' fákat elültetnék, gödröket tsináljanak, négy négy lábnyit mindenfelé. Annakutánna Martius első napja táján, ugyan abba a' gödörbe tegyék a' szilfát, és nyárfát, vagy körösfát, hogy ha a' szilfa hibáz, a' nyársfa vagy körösfa, helyébe legyenek. ha pedig mind a' kettő megélt, az egyiket ki kell venni, és más helyre kell tenni. A' fáiszőlőnek negyven lábnyira kell elrendeltetve lenni egymáshoz. mert így mind magok a' fák, mind a' mellőjek állitott szőlő tövek is jobban megélldednek, és jobb gyümöltsöt adnak. a' gabonák is, mellyek abba lesznek, kevesebbé szenyvednek az árnyékban. A' fát a' mellyet elültetsz, gyakran megkapáld, hogy annál hamarább felnevekedjen, és három esztendő alatt késsel hozzá ne nyulj. Eltelvén harmincz hat holnapok, a' tőkének elfogadásához formáld, és a' feleslegvaló ágait vagdald le, karokat hagyván egy más felett, gráditsok formájára, minden második esztendőben, hatodik esztendőben, ha már erősnek látszik, párositsd öszve ekképpen. A' fa szárárol hagyj egy lábnyi közt: azután négy láb hoszszu, három láb mély, és harmadfél láb széles árkot ásván, hagyd azt legalább két holnapig az idő viszontagságának

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

kitétetni: ekkor osztán Martius első napja táján, a' szöllő oskolából való tövet, nem kissebbet tíz lábnál, döntsd el, és támaszd meg, és foglald a' fához; ezt a' közébbvaló esztendőben meg ne mesd: a' harmadikban pedig vedd egy veszszőre, és kevés bimbót hagyj rajta, hogy míg meg nem erősödik, felfelé ne huzalkodjon: annakutánna, mikor jól megnevekedik, a' fának minden ágazatain rendeld el annak veszszeit, úgy mindazonáltal, hogy a' tőkét meg ne terheld, hanem bizonyos és a' legizmosabb szálakat hagyd meg. A' felfutó fáiszőlőt, a' mint megmetszeni, úgy szorgalmatossan meg is kell kötözni. mert abban a' gyümöltsnek ereje leginkább, és több ideig is eltart, a' melly erős részeken, és alkalmatos helyeken van megkötve. Azért minden esztendőben kell követni a' metszést, úgy hogy a' kötések helyei megujjittassanak, és a' töke alkalmatos ágakon rendeltessék el.

XVII. Az olajfás helyekről.

Az olajfa leginkább a' száraz és agyagos dombokat szereti; a' nedves és kövér lapályokon pedig, gyümölts nélkül való zöld lombokat hoz. Jobban fel lehet pedig törsökökről állítani az olajfás helyet, mint plántákról. Magó pedig úgy tartja, hogy száraz helyekre kell plántálni az olajfát, vagy majd éjjnapegyenlőség után, vagy a' tél előtt. A' mi időnkbeli földmivelők a' tavaszi időt, Május első napja táját tartják. Az olajfának gödrének pedig mindenfelé négy négy lábnak kell lenni, a' gödör fenekére követ és követset hányni, azután fellyül négy újjnyi földet tenni, azután a' fátskát letenni ollyan egyenesen, hogy a'

mi

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

fát pedig a' szélvészektől szorgalmatossan meg kell őrizni, karókhoz kötvén, és a' föld közé, melly a' gödörbe tétetik, ganéjt elegyitvén. Az olajfát hatvan lábnyira kell elrendelni egymástól, hogy legyen üressége a' szélére kiterjedni; mert a' mellyek magasra mennek fel, romlandók, és kevés gyümöltsöt teremnek. Legjobb olajfa a' Liciniusi, a' pausia olajjal; második, enni az orchis. vagynak régiák, és rádiusok is, mellyek sem szinekre sem olajokra nézve nem olly kedvesek, mint a' mellyeket fellyebb emlitettünk. Ha az olajfát arra a' helyre ülteted, a' honnan tserfát ástak ki, elvész, azért, hogy vagynak némely férgek, mellyek a' tserfa gyökerébe teremnek és nevekednek, és ezek az olajfa plántákat, nagyon megemésztik. Ha az olajfán egy ág a' másiknál valamivel elevenebb, ha azt le nem vágod, az egész fa elszárad. minden fátskákat, minekelőtte által vinnék, veres krétával meg kell jegyezni, hogy mikor leteszik, ugyan arra a' részeire nézzenek az égnek, mellyekre néztek a' fa-oskolában is: külömben a' hidegtől, vagy melegtől szenyvedni fognak arról a' részről, mellynek szokások ellen, más oldalon, ki vagynak tétetve.

XVIII. A' gyümöltsösök állitásáról.

Minekelőtte gyümöltsöst állitanál, a' mekkorát akarsz, keritsd be fallal, vagy árokkal, úgy hogy nem tsak az emberek, de még a' barmok se mehessenek rajta által, hanem tsak az ajtaján mind addig mig felnevekednek az elültetett plánták. mert ha a' hegyeik kézzel letöretnek, vagy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

a' barmoktól elrágatnak, előbb mint sem felnevekednek, örökre oda lesznek. Hasznosabb pedig a' gyümölts fákat nemenként elrendelni, leginkább azért, hogy az erőtlenek az erősebbektől el ne nyomattassanak, mellyek sem erővel, sem nagysággal egymáshoz nem hasonlók, nem is egy formán nőnek. A' melly föld szőlőnek jó, ugyan az gyümöltsfának is alkalmatos.

XIX. A' gödrök készitéséről.

Esztendővel az előtt, minekelőtte a' gyümöltsösöket elrendelnéd, áss gödröket. így a' nap és essö megpuhitja azokat, és a' mit bele raksz, hamar megered. De ha a' melly esztendőben gödröket ástál, el akarod ültetni a' fákat is, legalább két holnappal előre ásd meg a' gödröket, azután szalmával rakd tele, és gyujtsd meg. Mennél szélesebb és tágabb gödröket ásol, annál kellemetesebbek és bővebbek lesznek a' gyümöltsök. A' gödörnek, a' baglya kemenczéhez hasonlónak kell lenni, alól szélesebbnek mint fellyül, hogy szélesebben kiterjedjenek a' gyökerek, és télben kevesebb hideget, nyárban pedig kevesebb meleget botsássanak be a' szük szájokon: mind pedig hogy a' völgyes helyeken, az a' föld, a' mellyel feltöltetett, az essöktől el ne mosattassék. A' gyümöltsfákat ritkán rakd, hogy mikor megnevekednek, üresség legyen, a' merre ágaikat kiterjeszszék; mert ha sürün rakod, sem alatt semmit sem vethetsz, sem magok is nem lesznek termékenyek, ha tsak meg nem irtod. Azért is a' sorok

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

között, negyven, legalább harmincz lábokat szükség hagyni.

XX. *Hogy kell az ültetni való fákat választani.*

Vastagabb plántákat ne válaszsz, a' két águ nyelénél, egyeneseket, simákat, magassakat, seb nélkül valókat, és ép héjjúakat; ezek jól, és igen hamar megerednek. Ha az ültetni valókat a' fákrol szeded, azokrol szedd leginkább, a' mellyek minden esztendöben jó, és bö gyümöltsöket teremnek. A' vállairól nézd ki pedig, a' mellyek a' felkelö napnak ellenébe állnak, és azokat vágd le. Ha gyökerével teszed le a' plántát: a' nevekedése ollyan lesz, mint más fáké a' mellyeket raktál. A' beoltott gyümölts-fa termékenyebb, mint a' melly nints beoltva, az az, mint a' melly ágakkal vagy gyökerek nélkül tétetik le. Minekelötte az apró fákat elültetnéd, veres krétával, vagy mással akár mivel jegyezd meg, hogy azokat ugyan azon szeleknek tedd ki, mellyeknek az elött voltak kitétetve: és gondod legyen reá, hogy a' felsöbb, szárazabb, és soványabb, helyröl laposabb, nedvesebb, és kövérebb földre vidd által. Leginkább három águkat plántálj: ezek három lábnyira álljanak ki a' földön kivül. Ha ugyan azon gödörbe két vagy három fátskákat akarsz ültetni, rá vigyázz, hogy egymáshoz ne érjenek, mert így a' fergektöl elrontatnak. Mikor a' plántákat le teszed, jobb és bal felöl mindenik mellé úgy a' gödörbe, egy egy öszve kötött tsomó szöllö veszszöt, ollyan vastagon, mint az ember karja, úgy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

hogy egy kevéssé a' földből kiérjenek, mellyeken által nyárban kevés munkával vizet szolgáltathatsz a' gyökereknek. Élőfákat, vagy gyökeres magveszszőket őszszel ültess, October 15-ike táján. A' szálakat és ágakat tavaszszal, minekelőtte a' fák elkezdenének kihajtani, addig tedd le. De hogy a' moly alkalmatlan ne legyen a' figefa plántaknak, a' gödör fenekére mástix agát tégy le, úgy hogy az ága alól legyen.

XXI. *Mikor kell plántálni a' figge-fát.*

Figefát hidegekbe ne ültess: a' verőfényes, köves, követses, és néha kösziklás helyeket szereti. az illyen földbe hamar megélled, ha tág és alkalmatos gödröket tsinálsz. A' figék nemei, ha szinte izekre és formájokra nézve külömböznek is egymástól: mindazonáltal egyféleképpen plántáltatnak, de a' földeknek külömbségekhez képest. A' hideg helyekre, és az őszi vizes időkben, korán eröket ültess: a' meleg helyekre télieket és késeieket. Ha pedig a' figét, noha nem természettel, késeive akarod tsinálni, mikor még kitsinyek a' figéi, szedd le a' gyümöltseit, ismét más gyümöltsöket hoz, és késő télre hagyja a' megérését. néha ismét, mikor zöldelleni kezdenek a' fák, igen éles késsel jó a' figefának hegyeit elvagdalni, így erössebbek és termékenyebbek lesznek a' fák. Mindenkor hasznos, mihelyt leveleket kezd hajtani a' figefa, a' veres krétát olaj seprővel felolvasztani; és ember ganéjjal a' gyökereire önteni: ez a' munka bővebbé teszi a' gyümöltsöt, és a' figét szebbé, 's telyesebbé.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XXII. A' Diófa ültetésről.

Görög diófát ültess, medve jegy alatt, vagy Februarius első napja táján. ez előbb bimbózik. meleg, kemény, és száraz földet kiván. mert a' külömbözö természetü helyeken, ha le teszed az illyen diót egyszeriben elrothad. Minekelötte a' diót letennéd, mézes vízbe, de nem nagyon édesbe, áztasd meg, így kedvesebb izü gyümöltse lesz, mikor megnö, azomban jobban, és hamarabb is nö. Három szegeletre, három diót tégy le, és a' hegyes része alól legyen, mert onnan botsát gyökereket, és egyik dió a' másiktól egy tenyérnyire essen, és valamelyik napnyugoti szélnek nézzen minden dió egy gyökeret botsát és eggyes szárrol megyen odébb. mikor a' gödör fenekére ér a' gyökér, a' föld keménysége ellent állván, viszsza görbül, és mint az ágak kiterjedvén, más gyökereket botsát ki. Görög diót és Tarentumi mogyorót így tsinálhatsz. A' melly gödörbe le akarod a' diót tenni, abba tégy apró földet féllábnyi vastagon, és abba ferula magot dugj. mikor a' ferula kikél, azt hasitsd meg, és annak a' székjába haja nélkül a' Görög diót vagy magyorót rejtsd el, 's igy temesd be. Ezt Martius első napja előtt tsináld, vagy Martius 7-dik és 15-dik napja között. Ugyan ekkor ültetheted el az Olasz diót, tobzot, és gesztenyét is.

XXIII. A' Pomagránat ültetéséről.

A' pómagránátot tavaszszal Aprilis első napjáig helyesen ültethetni. Ha savanyu, vagy nem

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

igen édes gyümöltsöt terem, így javitják meg. Disznó és ember ganéjjal, és régi emberhuggyal öntözd meg: ez, mind termékennyé teszi a' fát, mind pedig az elsöbb esztendökben a' gyümöltsöt borossá, azután édesse is és magvatlanná. Mi egy kevés cyrenéi ördögszart borral felerésztettünk, és a' fának felső hegyeit bekentük; e' megjavitotta az almáknak savanyuságát. Hogy a' pomagránátok ki ne repedjenek á' fánn, három kövek vagynak orvosságúl, ha mikor elplántálod a' fát, azokat a' tövihez teszed. ha pedig már el van a' fa ültetve, tsillát vess a' fa tövibe. Más módja ez, hogy mikor már megértek az almák, mig megrepednének, a' tsutkáit, a' mellyeken függnek, tekerd meg. illyen módon esztendeig is elállanak.

XXIV. A' Körtvélyröl.

Körtvélyfákat öszszel a' tél elött ültess, úgy hogy legalább is huszonöt nap legyen a' télig hátra, mellyek hogy termékenyek legyenek, mikor már felnevekedtek, mélyen kapáld ki, és a' gyöker mellett a' törsökét hasitsd meg, és a' hasadékba gyantás fenyö éket verjél, és hagyd ott, azután a' kikapálást betöltvén, hints hamut a' földön fellyül.

XXV. Az almafák ültetéséröl.

A' nyári-almákat, birsalmákat, berkenyéket, szilvafákat, tél közepe után, 13-ik Februariusig ültessd el. Szederjfát Februarius 13-dikán-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

tól fogva, tavaszi éjjnapegyenlőségig, hasznosan ültethetsz. Görög szent János kenyerét, mellyet némellyek κερατίον hivnak, annakutánna baraczkot, tél előtt őszszel ültess. A' mondolafát, ha nem jó termő, fúrd meg, és verj bele követ: úgy a' fa héjját hagyd megvénülni. Mindenféle nemű ágakat pedig Martius első napja táján, a' kertekben, a' hol már meg van keverve és trágyázva a' föld, ágyanként kell elrendelni: azután, mikor nevekednek azonn kell lenni, hogy míg gyenge ágatskái vagynak, mintegy megleveleztessenek, és első esztendőben egy szárra vétessenek: és mikor beáll az ősz, minekelőtte a' tél a' hegyeit megszárasztaná, minden leveleit le kell szaggatni, 's így vastag nádakkal, mellyeknek egy felől egész bötykei vagynak, mint valamelly süvegekkel körül venni, és ekképpen a' hidegtől és fagyoktól, a' még gyenge veszszőket oltalmazni. Huszonnégy holnap mulva osztán, akár által akarod plántálni, és sorba elrendelni, akár beoltani: egész bátorsággal mindeniket megteheted.

XXVI. A' gyümöltsfák beoltásáról.

Minden oltó ágat, minden fába be lehet oltani, ha attól a' mellybe oltatik, héjjára nézve nem külömböz: ha pedig ugyan akkor hoz gyümöltsöt is, minden gondolkodás nélkül hasznos beoltani. Három nemeit tanitották pedig a' régiek az oltásnak: az egyiket, melly szerént elvágatván és meghasittatván a' fa, által veszi a' bele tett oltó ágokat; a' másikat, melly szerént elvágatván, a' héjja és fája közé veszi a' magvesz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

szőket, melly két oltás neme tavaszi időben esik; a' harmadik, melly magokat a' bimbókat egy kis héjjal eggyütt, az ő felfejtett héjja alá fogadja, mellyet a' földmivelők flastromozásnak hívnak; ez a' neme, nyárra való. Melly oltásoknak modját a' midőn elől fogjuk adni, egy másikról is fogunk szóllani, a' mellyet mi találtunk. Minden fákat, mikor kezdenek bimbózni, hold nevekedésével olts bé, az olajfát pedig tavaszi éjjnap egyenlőség táján 13-dik Aprilisig. A' melly fáról oltani akarsz, és oltóágakat venni az oltásra, rá vigyázz, hogy ujj jövés legyen, és termékeny, azomban sürü bimbója; és mikor elöször a' fakadások tölgyellenek, az esztendős ágatskákrol, a' mellyek napkeletre néznek, és épek, azokat szedd le: kis ujj vastagok, és két águak legyenek az oltó ágok. A' melly fát be akarsz oltani, szépen vágd el a' fürészszel, azon a' helyen, a' hol legsimább és minden seb nélkül van, és rá vigyáz, hogy a' héjját meg ne sértsed. Mikor osztán a' törsököt elvágtad, éles késsel a' sebet simitsd meg: továbba a' vas-vagy tsont éket, a' héjja és fája között leg alább három ujjnyira, de tsendesen botsásd le, hogy meg ne sértsd vagy el ne rontsd a' héjját. Azután az oltó ágakat, mellyeket bele akarsz tenni, éles késsel egy felöl faragd ki, ollyan hoszszura, mint a' mennyire, leeresztetted az éket, de úgy, hogy se a' székját, sem a' másik rész héjját meg ne sértsd. Mikor az oltó ágak készen lesznek, az éket húzd ki, és az oltó ágakat dugd bele mindjárt azokba a' lyukakba, mellyeket tsináltál az ékekkel, oda vervén az éket a' héjja és fája közé. Azzal a' végivel pedig, a' mellyet megfaragtál, ereszd le az oltó ágakat úgy, hogy a' fából hat ujjnyira áljanak ki, egy fába pedig két vagy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

három ágakat tégy, de úgy hogy legaláhb négy ujjnyi köz legyen köztök. A' fa nagyságához, és héjja jóságához képest, ezeket tsináld. Mikor minden oltó ágakat, a' mellyeket elfogadhat a' fa, helyre tettél, szilfa hársal, vagy füzveszszővel a' fát szoritsd meg: azután jól meggyúrt polyvás sárral az egész sebet kend be, és azt a' közt, a' melly az ágok között esik, úgy annyira, hogy két ujjnyira, álljanak ki az oltó ágak: a' sár felibe, mohot tégy, 's úgy kösd rá, hogy az essö le ne verje. Ha kis fát akarsz beoltani, a' földhöz közel mesd el, úgy hogy másfél lábnyira álljon ki a' földből. mikor osztán elmetszetted, a' sebjét szépen simitsd meg, és a' törsöke közepét éles késsel egy kevéssé hasitsd meg, úgy hogy a' hasíték, három ujjnyi legyen. abba osztán verj éket a' meddig engedi, és a' két felöl megfaragott oltó ágakat dugd bele, úgy hogy az ág héjját a' fa héjjával egyenlövé tsináld. Mikor az oltó ágakat szorgalmatosan elkészitetted, vedd ki az éket: azután a' fát, a' mint fellyebb mondottam, kösd meg és kend be: azután a' fát földel töltsd fel, egész az oltásig; ez, a' széltől és melegtől nagyon fogja oltalmazni. A' harmadik neme az oltásnak, mivel igen finom, nem minden fa neméhez alkalmatos: és majd tsak azok fogadják el az illyen oltást, a' mellyeknek nyalkás, nedves, és erös héjjok vagyon, mint a' figefa, mert ez, mind az hogy sok tejet botsát, mind pedig héjja is erös van. Azért ezt legjobban be lehet oltani illyen móddal. A' melly fárol oltani akarsz, keress azonn ujj és szép ágakat. azután nézd ki ezeken azt a' bimbót, a' melly jónak látszik, és a' kifakadásról bizonyos reménységet nyujt: azt két négy szeg ujjra jegyezd körül, hogy a' bimbó középbe essen, 's igy éles késsel kerekitsd

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

körül, és vigyázva vedd le a' héjját, hogy a' bimboját meg ne sértsd. Azután, a' melly fába bele akarsz oltani, azon válaszd ki a' legszebb ágat, és annak a' köznek a' héjját kerekitsd körül, és a' héjját húzd le, és arra a' részre a' melly et meg mezitelenitettél, azt a' bimbót mellyet a' más fárol vettél, úgy alkalmaztasd rá, hogy az a' Sip, a' körülmetszett részre reá illyen. Mikor ezt véghez vitted, a' bimbó mellett jól kösd meg, de úgy hogy meg ne sértsd: azután az összve eresztéseket és kötéseket, sárral kend be, azt a' közt meghagyván, a' hol a' bimbó szabadon kihajthat. A' melly fát beoltottál, ha annak sarju ága, vagy felsö ága lejénd, mind vagdald le, hogy ne legyen semmi, a' mi által a' nedvesség elvonattassék, vagy másnak szolgáljon inkább, mint annak, a' mi bele oltatott. Huszon egy nap múlva, old meg a' flastromot. Ezzel az oltás nemével az olajfát is igen jól be lehet oltani. Az oltásnak ama negyedik nemét már elö adtuk, midön a' szölö tökékről értekeztünk: azért feleslegvaló volna itt ujjonnan elöhozni, a' fúrásnak már elö adott módját.

XXVII. Hogy minden oltó ágat mindenfába be lehessen oltani.

De midön tagadták a' régiek, hogy minden oltó ágat, minden fába be lehetne oltani, és azt a' meghatározást mellyel mi ez elött kevéssel éltünk, mint valamelly törvényt megerösitették, hogy tudniillik tsak azok az oltó ágak egyesülhetnek, a' mellyek héjjokkal, hársokkal, és gyümöltseikkel hasonlók azokhoz a' fákhoz, a' mel-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

lyekbe oltatnak. úgy itéltük hogy ennek a' vélekedésnek hibás voltát el kellene igazítani, és a' maradéknak elöl kellene adni, azt a' módot, a' mellyel minden nemü oltó ágat, mindenfele fába be lehet oltani. Hogy sok elöre való beszéddel ne fáraszszuk az olvasót, tsak éppen egy példát hozunk fel, mellynek hasonlatossága szerént, minden a' melly fát be akar oltani, minden fába bele olthatja. Az olajfátol, mindenfelé négy négy lábnyi gödröt áss le, annyi távolságra, hogy az olajfának szélsö ágai oda elérjenek. abba a' gödörbe osztán ültess egy fige fátskát, és minden módon azonn légy, hogy jó izmos és szép legyen. Három, vagy öt esztendö múlva, mikor már eléggé megnevekedett, az olajfának azt az ágát a' melly legszebbnek látszik hajtsd le, és a' fige-fa szárához kösd oda: 's így a' több ágait levagdalván, tsak azokat a' hegyeiket hagyd meg, a' mellyeket be akarsz oltani; ekkor a' figefát tsonkázd le, és a' sebjét simitsd meg, és középbe ékkel hasitsd meg. Az olajfa hegyeit osztán, a' mint az annyokon rajta vagynak, mind a' két oldalról faragd meg, és ekképpen a' figefa hasitékjába igazitsd bele, az éket vedd ki, és jól kösd meg, hogy valami erötöl ki ne mozduljanak. Igy, három esztendö alatt, a' figefa az olajfával eggyé lészen; és végre negyedik esztendöben, mikor már jól eggyesültek, mint valamelly magveszszöket, az olajfa ágatskáit az annyárol vagdold le. Igy, minden féle nemet, minden fába be lehet oltani.

XXVIII. A' Zanótról.

Zanótjának, (mellyet a' Görögök vagy ζὲκς vagy καρνίκην, vagy τρυφερην neveznek) jó minél

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

többnek lenni az embernek, mivel ez igen hasznos a' tyúkoknak, méheknek, juhoknak, ketskéknek, és minden nemü baromnak is, azért hogy ettől hamar meghízik, és sok tejet ád a' juhoknak: de még azért is, hogy nyolcz holnapokig zöld takarmány gyanánt élhetsz azzal, azután pedig száraz gyanánt. Ennekfelette, minden féle földön, még a' legsoványabban is igen hamar meggyarapodik, és minden bántást, kár nélkül kiáll. Az Aszszonyoknak ugyan ha a' téj nem léte miatt szenyvednek, tsak száraz zanótot áztassanak vízbe: mikor egész éjjel ázott, más nap fatsarják ki, és a' levéből három heminát egy kis borral elegyitsenek öszve, 's ezt adják inniok; így magok is egésségesek fognak lenni, és a' bő téj által a' gyermekek is megerősíttetnek. A' Zanótot pedig vagy öszszel 15-dik October táján, vagy távaszszal lehet vetni. Ha a' földet, jól megpuhitottad, kert formára tsinálj ágyakat, és abba mint a' basalyikát a' zanót magvát öszszel vesd el: azután tavaszszal a' plántáit rendeld el, hogy egymáshoz minden felé négy négy lábnyira essenek. Ha magod nem lenne, a' zanót hegyeit tavaszszal rakd el, ganéjos földel töltsd fel. ha essö nem lesz, az elsö tizenöt napokon öntözd meg. mihelyt ujj jövéseket kezd hajtani, gyomláld meg. azután három esztendö mulva kaszálhatod és adhatod a' baromnak. Lónak, zölden elég belöle tizenöt font, az ökörnek húsz font, a' több barmoknak pedig erejek mértékéhez képest. Lehet pedig September táján is, az ágairól ültetni. Ha szárazon adod, kevesebbet adj belöle, mivel nagyobb ereje van, és elöbb áztasd vízbe, és abból kivévén, polyvával elegyitsd meg. A' melly zanótot meg akarsz szárasztani, September holnapja táján, mikor a' magvai kezdenek tellyesed-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

ni, akkor vágd le. Azután kevés órákig, mig tudniillik megfonnyad, tartsd a' napon osztán árnyékon szárazd meg, 's igy tedd el.

XXIX. *A' fűzfárol, jeneszterről és nádrol.*

Fűzfát, és jenesztert tavaszszal, ujján, Március elsö napja táján ültess. A' fűzfa nedves helyeket kiván, a' jeneszter szárazokat is: mindazáltal mind a' kettöt a' szöllö körül lehet alkalmatosan ültetni, mivel a' szöllö veszszöknek alkalmatos kötöket szolgáltatnak. A' nádat legjobb arról ültetni, a' mit némellyek, gömöknek, mások bimbóknak hivnak. Mihelyt a' földet kétágúval felkevered, a' nád gyökerét éles késsel elvágván, mikor essöre hajlik az idö, rakd el. Vagynak a' kik az egész nádszálakat lefektetik, mivel minden bötykökből a' letett nádak kihajtanak, de az illyen romlandó, vékony, és alátsony nádat hoz. jobb ültetés tehát az, a' mellyet elöbb elöl adtunk. Minden esztendöben pedig, mihelyt levágod a' nádat, a' helyét méljen és egyformán fel kell kapálni, 's igy megöntözni.

XXX. *A' Violáról és rósáról.*

A' ki violát akar ültetni, a' megganéjozott, és legalább egy láb mélységnyire felkapált földet, ágyakra tsinálja el. És ekképpen, az idei plántákat, egy egy lábnyi gödröket tsinálván, Martius elsö napja elött, rakja el. A' viola magvát pedig, mint más zöldségekét az ágyakba, két idöbe vetik, tavaszszal vagy öszszel. Ugy mivelik osztán, mint a' több zöldségeket, tudniillik,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

meggyomlálják, megporhálják, és néha meg is lotsolják. A' rósát tsemetékről és ágakról kell ültetni egy lábnyi mély árkokba, ugyan abban az időben, mellyben a' violát. De minden esztendőben Martius első napja előtt meg kell kapálni, és metszegetni. Igy miveltetvén, sok esztendőkig megmarad.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

A' KÖNYVEKRE ÉS RÉSZEKRE

VEZETŐ TÁBLA

ELSŐ KÖNYV.

Lap.

I. Mitsoda törvényekre kell azoknak halgatni, a' kik mezei gazdaságot akarnak gyakorolni? 11
II. Mitsoda Jószág tartatik legjobbnak? 16
III. Mire kell nézni a' szántóföld megnézésében és meg vevésében. 17
IV. A' vidék egésséges voltáról. 21
V. A' vízről. 24
VI. A' Majorosnak helyheztetéséről. 27
VII. A' Gazda kötelességeiről. 33
VIII. A' Barmokról, és azoknak gondviselőiről. 35
IX. Mitsoda test alkatásu rabszolgákat kelljen mindenik munkára kirendelni. 41

MÁSODIK KÖNYV.

I. A' Föld se meg nem vénül, sem el nem fárad, ha trágyáztatik. 44
II. Hány nemei vagynak a' Földeknek? 46

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Lap.
III. A' kifogott ökrökkel hogy kell bánni? 54
IV. Az esztendőnek melyik részében kell szántani a' földeket, és miképpen? —
V. A' sovány földet, hogy kell megtrágyázni. 58
VI. A' magok' nemeiről. —
VII. A' tokos vetemények nemeiről, 59
VIII. Melyik légyen a' vetés ideje? 60
IX. Hány véka magot kívánjon egy egy hold föld? és a' magoknak orvosságok, 61
X. Mitsoda föld illik ez vagy amaz tokos veteményhez? 67
XI. A' Takarmányok nemeiről, a' lóherről, bükkönről, abajdoczrol, zabrol, görög szénárol, gombibéről, és bagoltsárol. 73
XII. Miképpen, és hány napszámmal kelljen minden gabonát, és hüvelyes veteményt mivelni? 77
XIII. Mindenik szántóföld modjához képest, hány munka fordittatik arra? 80
XIV. Mitsoda hüvelyes vetemények ártanak? és mellyek használnak a' szántó földnek? 82
XV. A' trágyának nemeiről. 83
XVI. Mitsoda időkben kell a' szántóföldet megtrágyázni? 85
XVII. Mimódon lehetnek rétek a' szántóföldekből? 88
XVIII. Hogy kell mivelni a' tsinált réteket? 89
XIX. Hogy kell a' lekaszált szénával bánni, és azt eltenni? 91
XX. A' Szérű tsinálásrol. 92
XXI. Az aratásról, és nyomtatásrol. 93
XXII. Mit szabad, és mit nem szabad tsinálni a' szántóvetőnek innepeken. 94

HAR-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Lap.

I. Mitsoda nemü szőllő illik mindenik földhöz? és a' levegő állapotjárol. 97
II. A' Városokhoz közel lévő földekbe, mitsoda ennivaló szőlöket kell plántálni? 100
III. Semmi sem illöbb a' mezei gazdákhoz mint a' szölömivelés. 108
IV. Mire vigyázzon a' ki szőllöt plántál? 112
V. Mitsoda földön, és miképpen kelljen szőllő oskolát állítani? 113
VI. Millyen furkós veszszöt kell választani, és a' szöllötönek mitsoda részeiből? 114
VII. Hogy kell a' töke termékenységét kitanulni? 116
VIII. Mitsoda minéműséget kell nézni abban a' földben, a' mellyet szölöknek rendeltél? 117
IX. Mi módon kelljen az Aminabelieket termékenyekké tenni? 119
X. A' tökének mellyik részéből kell magveszszöket választani? 121
XI. Mire kell nézni abban a' földben, a' mellyet szölönek szántál? 129
XII. Mit mondott Julius Graecinus a' szöllönek való földről? 132
XIII. Hogy kell a' földet megkapálni? 134
XIV. Hányféleképpen rakják a' szöllött, vagy a' tartományokban, vagy olasz Országban? 138
XV. Jobb kapált földbe, mint ugarba rakni. 139
XVI. Mitsoda mértékü kapállás legyen alkalmatos a' szölökhöz. 141
XVII. Miképpen és mitsoda időben kell szöllöt rakni? 142
XVIII. Mire vigyázzon a' ki szölöt rak? 143

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XIX. Millyen hoszszúnak kell lenni a' furkós veszszönek? 145
XX. Hányféle nemü szöllöket kell plántálni? 146
XXI. Külömbözö nemü szöllökkel kell é a' kerteket berakni? 148

NÉGYEDIK KÖNYV.

I. Az Atticus és Celsus vélekedések szerént, nem elég mélyek a' két lábos gödrök a' szöllö magveszszöknek. 152
II. Nem kell egy gyökeres veszszönek két karót ölelni, hanem minden magveszszöt egy egy karóhoz kell állítani? 154
III. Az ujjonnan plántált szöllö, ha tsak nagy és szüntelen, való miveléssel nem segittetik, igen hamar elvész. 155
IV. A' szöllöveszszöt le kell fektetni a' gödörbe, és a' fenekéröl viszsza görbitve, a' nádhoz egyenesen kell alkalmaztatni. 157
V. A' rakástol fogva minden holnapban meg kell kapálni a' szöllött, és vigyázni kell, hogy gazok ne nöjjenek közte. 158
VI. A' furkós-és gyökeres veszszöket meg kell fattyazni. 159
VII. Akkor van ideje a' megfattyazásnak, mikor a' veszszöket ujjal lehet letördelni. 160
VIII. Öszszel a' szöllöt ki kell nyitni. 161
IX. A' kinyitott szöllöt hogy kell megmetszeni? 162
X. Melyik legjobb ideje a' metszésnek? 163

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XI. Hogy kell levágni a' furkós veszszőt? 164
XII. Hogy kell a' szőllőt megkarózni, és a' kollát fárol. 165
XIII. Miképpen kell a' szőllőt megkötözni? —
XIV. A' furkós veszszőknek kollátot kell tsinálni, és mennyire kell a' rostélyt felemelni? 166
XV. Hogy kell az újj szőllőt megjárni, és szaporítókat tsinálni? 167
XVI. Mikor kell a' gyökeres veszszőt által vinni? 168
XVII. Hogy kell nádbol kollátot tsinálni? 169
XVIII. Miképpen kell a' szőllőket pásztákra felosztani? 172
XIX. A' kollát helyheztetéséről, és mennyire kell azt a' földtől felemelni? —
XX. A' szőllőtövek gondviseléséről, és felkötések módjáról. 173
XXI. Az újj szőllőt miképpen kelljen megmetszeni? 175
XXII. Miképpen kelljen a' régi szőllőket helyre hozni? 176
XXIII. Miképpen metszettessenek azok meg? 178
XXIV. Miket kell a' jó vinczellérnek, a' már megállapitott szőllőben kerülni, vagy követni? 179
XXV. A' metszőkés formája. 186
XXVI. A' szőllő megtámagatásának és kollátolásának gondjárol. 187
XXVII. A' már megállapodott szőllőben, mit kell a' jó vinczellérnek elkerülni, vagy követni? 188
XXVIII. Hogy kell a' szőllőt meggyomozni? és hányszor kell megkapálni? 190

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XXIX. A' szöllö beoltásárol, és az oltásnak oltalmazásárol. 191
XXX. A' támaszoknak, és kötö veszszöknek módjárol, és a' füzesekröl. 196
XXXI. A' jeneszterröl. 198
XXXII, A' nádasokrol. 199
XXXIII. A' gesztenyefárol, és gesztenyésekröl. 200

ÖTÖDIK KÖNYV.

I. Miképpen kelljen a' szántóföldek formáit megmérni? 203
II. A' szántóföldeknek kölömbözö formájokrol, és azoknak megmérésekröl. 207
III. Az elrakandó szöllö veszszök között, hány labokat kell hagyni? 212
IV. A' Helytartóságbeli szöllök miveléséröl. 215
V. Azoknak ujjonnan való elö adása, a' mellyek mondattak minden nemek szerént. 216
VI. A' szilfások tsinálásárol. 222
VII. A' Galliai felfutó-szöllöröl. 232
VIII. Az Olajfák nemeiröl. 233
IX. Az olajfa-oskola tsinálásárol. 235
X. A' gyümölts termö fákrol. 240
XI. A' Fák beoltásárol. 245
XII. A' Zanótrol. 249

HATODIK KÖNYV.

I. Az ökrök szerzéséröl, és vevéséröl, 's azoknak formájokról. 253

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

II. Az ökrök megszelidítéséről. 254
III. Az ökrök gondviseléséről, és eledeléről. 259
IV. Az ökröknek hibáikrol és orvosságaikrol. 261
V. Mikor a' tsordákat a' dög fenyegeti, mitsoda orvosságokhoz kell nyúlni? 262
VI. Mitsoda orvossággal kell az ökröt értetni, ha szorúlásba van? 264
VII. Mitsoda orvossággal tsendesedik le a' barom hasának és belső részeinek a' folyása? 265
VIII. A' nyelvnek hibás növéseiről. 267
IX. Az ökrök hideglelésérol. —
X. Az ökrök köhögéseiről. 268
XI. A' megevesedésnek orvosságai. —
XII. A' sánta ökröt mitsoda orvossággal kell értetni? 269
XIII. Rüh ellen, veszett kutya- vagy farkas ellen, és kórság ellen való orvosságok. 270
XIV. A' tüdö-és íny kisebesedése, és a' nyakdagadása ellen. 271
XV. A' bokához vagy megsértett körömhöz való orvosságok. 273
XVI. A' megrántott szügy, és eltört szarvak ellen. 274
XVII. A' kígyó és ártalmas állatok marása ellen. 275
XVIII. A' lenyelt-vagy megivott nadály ellen. 277
XIX. Az ollyan eszköz készítéséről, mellybe a' barmok bézáratván, orvosoltatnak. —
XX. A' bika formájáról. 278
XXI. A' tehén formájáról. 279
XXII. Minden esztendöben választást kell tenni. —
XXIII. Az aklok és istállók készítéséről. 280

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XXIV. Melyik kor alkalmatos az öszve botsátásra? 281
XXV. Orvossagok a' borjuk gelesztái ellen. 283
XXVI. A' borjuk kihereléséről. —
XXVII. A' Lovakrol. 284
XXVIII. A' tsödör idejéről, és mitsoda nemü tsikó vemheződjön? 288
XXIX. A' lónak természetéről, és formájárol. —
XXX. A' lovak gondviseléséről, és orvoslásárol. 290
XXXI. Keh, vagy köhögés ellen. 292
XXXII. A' feltörés és kosz ellen. 293
XXXIII. A' legyek, és szemek fájása ellen. 294
XXXIV. Az eledelek unalma, és dögleletes elfonnyadás ellen való orvosságok. 294
XXXV. A' kanczáknak dühéről. 295
XXXVI. Az öszvérekről. —
XXXVII. A' tsödör kegyetlensége mérsékléséről, mikor a' bujaság miatt dühösködik. 297
XXXVIII. Ezeknek orvoslásokrol. 300

HETEDIK KÖNYV.

I. A' szamárrol. 3
II. A' juhok vételéről és gondviseléséről. 4
III. A kosok kiválasztásárol. 6
IV. A' fedett-juhokrol. 14
V. A' juhoknak orvoslásárol. 17
VI. A' ketskékről. 23
VII. A' Ketskék orvosságárol. 25
VIII. A' Sajt tsinálás módja. 26

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

IX. A' Disznókról és azoknak orvosságairól. 28
X. A' Disznók orvoslásáról. 32
XI. A' Disznók kihereléséről. 34
XII. A' Kutyákrol 35
XIII. A' Kutyák orvoslásokról. 39

NYOLTZADIK KÖNYV.

I. A' Majorhoz tartozó kissebb állatokról. 41
II. A' Tyúkok nemeiről, az apró jószág szerzéséről, és tartásáról. 42
III. A' Tyúkóllak készítéséről. 46
IV. A' Tyúkoknak eledeleikről. 49
V. A' Tojásnak megtartásáról és alátételéről. 50
VI. A' Tojásokról. 57
VII. A' Tyúkok töméséről. —
VIII. A' vad és szelid galambok töméséről, és galambházak felállitásáról. 59
IX. A' Gerliczék tartásáról. 62
X. A' Húros-madarak tartásáról. 63
XI. A' Pávák neveléséről. 65
XII. A' Gyöngy-tyúkok, és Faj-tyukok' neveléséről. 70
XIII. Azokról a' mádarokról, mellyeket a' Görögök amphibiumoknak, a' Magyarok Kétlakiaknak mondanak. 70
XIV. A' Ludak neveléséről, és Lúd óll felállitásáról. 71
XV. A' Katsákrol, Tókákrol, Szártsákrol, és ezekhez hasonlókrol. 75

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XVI. A' Halastókrol, és Halak táplálásáról. 77
XVII. A' Halas-tó fekvéséről. 80

KILENCZEDIK KÖNYV.

I. A' Vadas kertek készítéséről, és az azokba zárandó vad állatokrol. 87
II. A' Méhekről. 90
III. Hány nemei vagynak a' méheknek? és melyik azok közzül legjobb? 91
IV. A' méhek legelöinek, és a' legelök fekvéseinek millyeneknek kell lenni? 92
V. A' méheseknek kiválasztásáról. 94
VI. A' kasok matériájának megválasztásáról. 96
VII. Hogy kell a' kasokat helyheztetni? 98
VIII. A' méhek szerzéséről, és arról mimódon kelljen az erdei rajokat befogni? 100
IX. Hogy kell az itthonn lévö rajokra vigyázni, és azokat kasokba venni? 104
X. Millyen a' méhek királynéjának a' formája? 106
XI. Hogy kell a' méhek kevés voltán segíteni? 107
XII. A' raj befogásáról, és annak elszökésének megakadályoztatásáról. 109
XIII. A' beteg méheknek orvoslása. 110
XIV. Mit, mitsoda időben tsinálnak a' méhek, és mit kell azoknak gondviselöjének tselekedni. 114
XV. A' méznek megkészítéséről, és arról, mikor kelljen a' kasokat megherélni? 120
XVI. A' viasz készítésről. 124

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

TIZEDIK KÖNYV.

A' Kertek mivelése versekbe elöladva. 126

TIZENEGGYEDIK KÖNYV.

I. Mit kelljen tsinálni a' majorban, a' majorkodás kötelességein fövé tétetett embernek? 138
II. Melyik holnapban mit kell tselekedni, az időhöz alkalmaztatván a' munkákat? 147
III. A' Kertek miveléséről folyó beszédben és a' Kerti zöldségekről. 172

TIZENKETTŐDIK KÖNYV.

I. A' házi dolgokrol való gondoskodás, és mit kell a' Majorosnénak véghez vinni? 194
II. Miképpen kell bánni az élés házakkal, vagy kamarákkal? 196
III. A' szerszámoknak és házi dolgoknak elosztása. 198
IV. Mitsoda edényeket kell néki szerezni, a' kész és betsinálandó eledeleknek eltevésére? 201

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

V. Miképpen legyen a' megromlott borból eczet! 202
VI. Hogy kelljen az erös, vagy tsípös sóslevet tsinálni? 203
VII. Az esztendőnek négy részeiben, mitsoda zöldségeket, és miképpen kell eltenni? 204
VIII. Savanyu-vagy aludttejet hogy kell tsinálni? 205
IX. A' Salátának elkészítése. 206
X. A' veres hagymának, körtvélyeknek, almáknak, és egyéb gyümöltsöknek betsinálása. 207
XI. A' mézes víz készítéséről, mellyel élnek az eltevésben. 209
XII. A' méhseres víz készítéséről. —
XIII. A' Sajtnak a' házi szükségére való eltartásáról, és némelly füveknek eltevéséről. 210
XIV. Az almáknak és körtvélyeknek a' napon való megszárasztásáról. 211
XV. Az aszszú figékről. —
XVI. Az aszszu szöllők készítéséről, és berkenyék eltartásáról. 213
XVII. A' fige-eczet tsinálásáról. 214
XVIII. Miket kell elkésziteni a' szürethez? 215
XIX. A' fűszerezések sokféle nemeiről, mellyekkel a' bort megerösitik. 217
XX. A' must-méz, és főtt-must főzéséről. 218
XXI. A' forraltrol, mellyet az állani való borba tesznek. 221
XXII. A' híg szurokkal való más orvoslás, mellyel a' bort megfűszerezheted. 222
XXIII. Arrol a' szurokrol, mellyel élnek az Allobrogok, a' szurkolt bornak elkészítésére. 223

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Lap.

XXIV. A' Nemeturiai szurokrol a' fűszerezésre. 224
XXV. A' Sós vízről, vagy Sósléről, a' borok fűszerezésére. 225
XXVI. A' megeczetesedő bornak orvosságai. 226
XXVII. Az édes bor tsinálásárol. 227
XXVIII. Más egésséges fűszerezések nemeiről. —
XXIX. Miképpen marad a' must mindenkor olly édesen, mint az ujj? 228
XXX. A' bornak legjobb megorvoslása, és a' lankadt bornak orvosságai. 229
XXXI. Ha valami állat esett a' mustba, és abba bele döglött, annak orvosságai. 229
XXXII. Pemetfüves bor. 230
XXXIII. Tsillás bor. 230
XXXIV. A' tsilla eczetről. 231
XXXV. Ürmös, isópos, abrutás, és egyébféle bort, miképpen kell tsináíni. 231
XXXVI. A' Sajtolt mustrol. —
XXXVII. A' Görög borhoz hasonlót tsinálni. 232
XXXVIII. Mirtusos bort miképpen kell tsinálni? —
XXXIX. Aszszu szőlött, vagy malosát hogy kell készíteni? 234
XL. A' legjobb lőrét hogy kell tsinálni? 236
XLI. Mézes bort miképpen kell tsinálni? —
XLII. A' Sajt betsinálásárol. 237
XLIII. Az eltenni való szőlőket miképpen kell elrendelni, és eltartani? —
XLIV. A' gránát almákat miképpen kell eltartani? 241
XLV. A' kerek-sestinusi-mézes-és egyéb alma nemeket miképpen kell eltartani? 243
XLVI. Az örvény-gyökér betsinálásárol. 245

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

XLVII. A' fehér olajfa gyümölts betsinálásárol? 247
XLVIII. A' fekete olajfa gyümölts betsinálásárol. 250
XLIX. A' megtört olajfa gyümöltsöt hogy kell elkészíteni? 252
L. Hogy tsinálják az olajat. 253
LI. A' mustos olajrol. 259
LII. A' kenetnek való olajat hogy kell tsinálni? 261
LIII. A' disznó hús besózásárol. 261
LIV. A' kerek és tövis répát hogy kell eltenni? 263
LV. Mustárt miképpen kell tsinálni? 264
LVI. A' barna-gyapor és sárga répa gyökerét hogy kell betsinálni? 264
LVII. Erös czibrét; vagy mint mások hívják, savanyú hallevet hogy kell készíteni? 265

AZ ÉLŐFÁKRÓL VALÓ KÖNYV.

I. A' Szöllö oskola tsinálásárol. 268
II. Millyen plánta veszszöket kell szedni és mikor! 270
III. Miképpen kell szedni a' magveszszöket, és a' föld mivoltárol. 271
IV. A' szöllök nemeiről. 273
V. Miképpen kell a' szöllöket mivelni? 275
VI. A' szöllö megmetszéséről és tenyésztetéséről. 277
VII. A' szöllö szaporitásárol. 278

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

Lap.

VIII. A' hasznos oltásokról, mellyek a' szöllő tőkéket termékenyekké tészik. 280
IX. Hogy a' tőkénn külömböző nemü szöllők legyenek. 282
X. Szüret utánn miképpen kell metszeni? 283
XI. A' szöllő meg fattyazásáról. 284
XII. A' kapállásról. 285
XIII. Hogy a' hideg a' szölöt ne bántsa. —
XIV. Hogy a' hangya a' tőkére ne mászszon. 286
XV. Hogy a' patkányok vagy madarak a' szölöt ne bántsák. 286
XVI. A' felfutó fáiszölökről. —
XVII. Az olajfás helyekről. 288
XVIII. A' gyümöltsösök állításáról. 289
XIX. A' gödrök készítéséről. 290
XX. Hogy kell az ültetni való fákat választani. 291
XXI. Mikor kell plántálni a' fige-fát? 292
XXII. A' Diófa ültetésről. 293
XXIII. A' Pomagránat ültetéséről. —
XXIV. A' Körtvélyről. 294
XXV. Az almafák ültetéséről. 294
XXVI. A' gyümöltsfák beoltásáról. 295
XXVII. Hogy minden oltó ágat minden fába be lehessen oltani. 298
XXVIII. A' Zanótrol. 299
XXIX. A' fűzfárol, jeneszterről, és nádrol. 301
XXX. A' violárol és Rósárol. —

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022, Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.
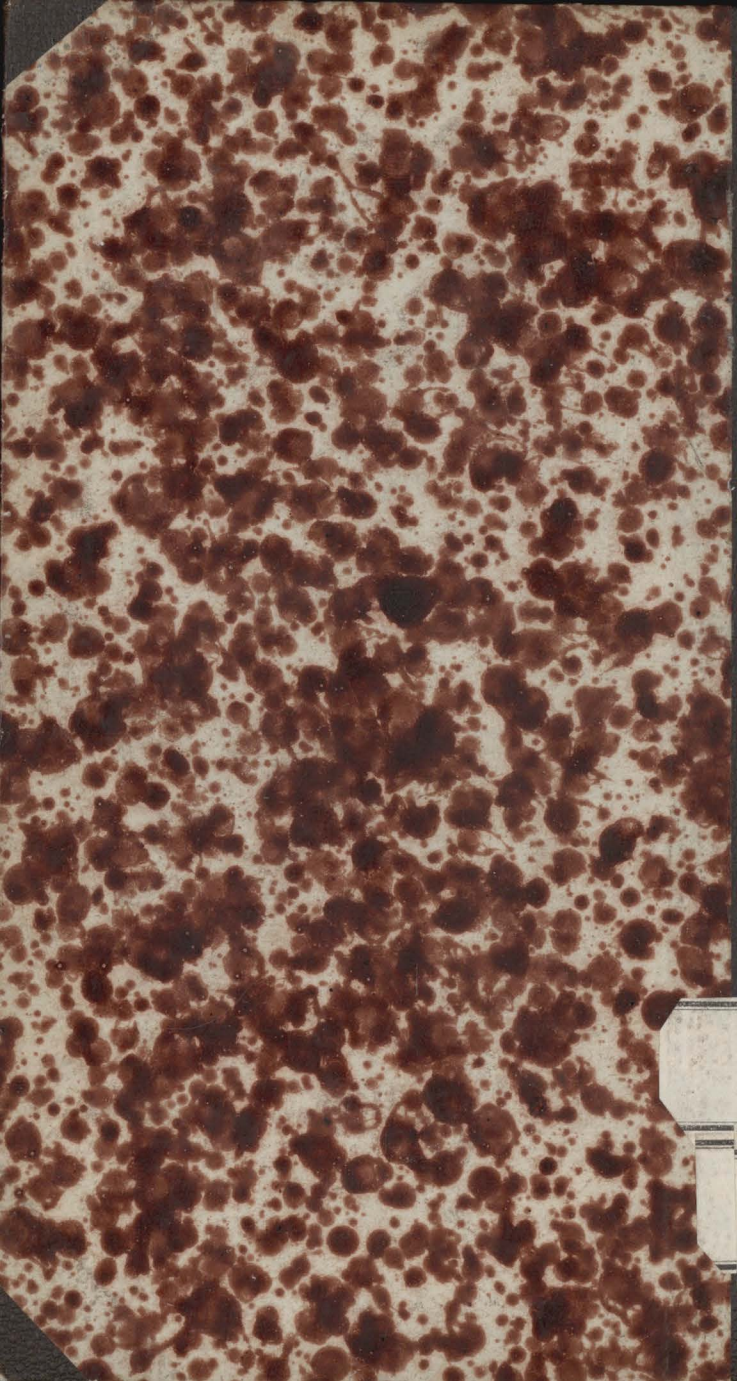
© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2022. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/127/2022.